

život jana balabána

V DOKUMENTECH A VZPOMÍNKÁCH AUTORŮ A PŘÁTEL

SVĚTOVÁ LITERATURA MUSLIMSKÉ SPISOVATELKY
VE FRANCII NOVÁ RUBRIKA ROZHOVOR SE ČTENÁŘEM
K VĚCI ČESKÁ ČTENÁŘSKÁ KRAJINA V ROCE 2010

20. léta —

50. léta —

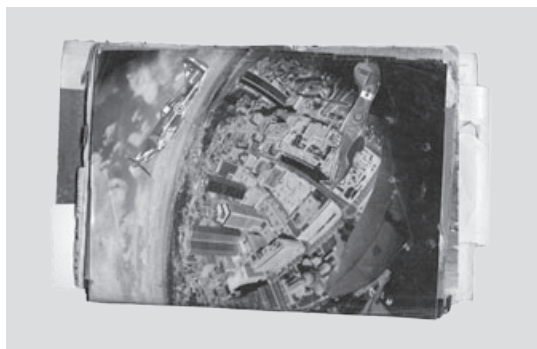
60. léta —

80. léta —

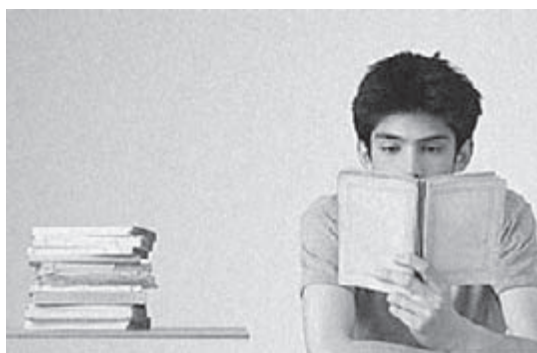
90. léta —

Literární časopis s názvem HOST byl založen v Přerově roku 1921. Do roku 1929 vycházel v Brně a Praze. V letech 1954–1970 vycházel v Brně legendární HOST DO DOMU. V roce 1985 zde vznikla samizdatová revue HOST, která od roku 1990 působí oficiálně.

Na konci ledna by se ostravský prozaik Jan Balabán dožil padesáti let; životopisné pásmo především ze vzpomínek přátel připravila Daniela Iwashita. **8**

Literární kritik a čtenářolog Jiří Trávníček nabízí čtenářům Hosta bilanci výzkumu čtenářství v roce 2010; jaká je tedy čtenářská krajina z pohledu statistiky? **46**

Táborská rodina Šechtlových je spojena s médiem fotografie už sto padesát let; výběr z nostalgické tvorby Josefa J. Šechtla připravil Josef Moucha. **68**

uvízlé věty

Pavel Kašpar: Duše je živé znamení / 4

z-kraje

Vladislav Zadrobílek; Referendum; Protimluv / 5

téma

Honzo, ahoj!

Život Jana Balabána ve vzpomínkách přátel
(Ludvík Klobása, Jaroslav Žila, Petr Hruška,
Aleš Březina, Michal Vogl, Hana Puchová,
Milan Krupa, Václav Kahuda, Viktor Kolář) / 8

Daniela Iwashita: „Dojdi tam a tam a předej zprávu“
O vzniku sborníku k padesátinám Jana Balabána / 23

studie

Erik Gilk: Chvála dějinným výhybkám
K současné situaci českého historického románu / 27

šlosarka

Konvolut / 32

beletrie

Jiří Kárnec: Synopse mého života
aneb Zápisek. Carnet. Par George Karnet / 34
Jiří Kárnec: Stal jsem se, sestro, bratrem smutku / 39

čtenář

Adam Nenadál: Na knihách se mi líbí,
že si je lidi vydávají sami / 44

k věci

Jiří Trávníček: Česká čtenářská krajina
ze statistického pohledu
Nad výzkumem čtenářů a čtení v roce 2010 / 46

kalendárium

Libor Vykoupil: Saturnin a jeho stvořitel Jirotko / 51

rozhovor

Někdy je demokracie ohrožena tím, že je jí příliš...
Rozhovor s politologem Petrem Fialou / 52

Pavel Švanda: Politika opuštěná elitami
Na okraj knihy Petra Fialy Politika, jaká nemá být / 58

na návštěvě

Markéta Radová: Radujeme se z každého nového čísla časopisu *Zastavení u tvůrců ostravské revue pro kulturu Protimluv* / 62

typomil

Martin Pecina: In bělpuch veritas / 67

fotografie

Josef Moucha: Autobiografie fotografa Josefa J. Šechtla / 68

kritiky a recenze

kritika

Jiří Trávníček
Peruánská mystička? Ne. Sebeironička ze Zlína
Hana Andronikova: Nebe nemá dno / 78

Jiří Krejčí: Heydrich, Binet a ti druzí
Laurent Binet: HHHH / 80

Zuzana Fonioková: Co když jsme všichni spisovatelé?
John Maxwell Coetzee: Zrání / 82

recenze

recenzované tituly

Martin Ryšavý: *Vrač* / 84
David Jan Novotný: *Sidra Noah* / 85
Jaroslav Balvín: *Mácha: Deníky — Turistický průvodce* / 86
Hana Pachtová: *Adam a Ema* / 87
Jerzy Kosinski: *Byl jsem při tom* / 89
Julian Barnes: *Pohlédnout do slunce* / 90
Blandine Le Calletová: *Věnečky* / 91
Maria Peura: *Na okraji světla* / 93
Jim Shooter, Mike Zeck: *Tajné války superhrdinů Marvelu* / 94
Jan Zatloukal (ed.): *Milý Vladimíre... Milý Maestro... Vzájemná korespondence Jana Čepa a Vladimíra Pešky (1951–1966)* / 95
Witold Gombrowicz: *Kurz filozofie v šesti hodinách a patnácti minutách* / 97

periskop

Pavel Ondračka: Vídeňská nadílka po Vánocích
Max Oppenheimer — Mahler und die Musik, Belveder, Vídeň / 88

červotoč

Josef Dubec: Být cele a bez výjimky
Henrik Ibsen: Brand, Transteatral, režie Štěpán Pácl / 92

zoom

Petr Lukeš: Bylo nebylo
Občanský průkaz, režie Ondřej Trojan, ČR 2010 / 96

telegraficky

Miroslav Chocholatý: Mácha, Houdek a ti druzí / 100

světová literatura

téma

Marie Fareh: Útěk z tradice a stesk po tradici
Muslimské spisovatelky v současné Francii / 104

Na Francii si nejvíc cením osobní svobody
S Nezhou G. o integraci muslimských žen ve francouzské společnosti / 106

Fatou Diome: *Břicho Atlantiku* / 108

Hayat El Yamani: *Touha po jiném* / 116

beletrie

Ignacy Karpowicz: *Gesta* / 120

Jevgenij Popov: *Hrbáč Nikiška* / 126

deník spisovatele

Jorge Olivera Castillo: *Socialismus je dnes jen snůška shniloty* / 129

hostinec

Ladislav Zedník: *Možná mě nepoznáš skládanou z cárů* / 130

HOST

Host — měsíčník pro literaturu a čtenáře
Číslo 01 | 2011, ročník XXVII
vyšlo v Brně 15. ledna 2011

Radlas 5, 602 00 Brno
tel.: 545 214 468 | 733 715 765
tel./fax: 545 212 747
redakce@hostbrno.cz
www.hostbrno.cz

Miroslav Balašík | šéfredaktor
Martin Stöhr | zástupce šéfredaktora
Marek Sečkař | světová literatura
Jan Němec | recenze, kritika
Olga Trávníčková | jazyková redakce
Petr M. Dorazil | sazba, technický redaktor
Ivana Motrincová | tajemnice redakce

Redakční rada | Petr Bilík, Pavel Hruška, Petr Hruška,
Anna Kareninová, Aleš Palán, Martin Pilař, Tomáš Reichel,
Vladimír Svatoň, Jan Štolba, Jiří Trávníček

Grafická úprava | Martin Stöhr
Linoryt na obálce | Pavel Piekar
Kresby v čísle | Tomáš Kopřiva
Tisk | Grafico, s. r. o., Opava

Vydává Spolek přátel vydávání časopisu HOST
(IČO: 48 51 48 53) & Host — vydavatelství, s. r. o.,
s laskavou finanční podporou Ministerstva kultury ČR,
Statutárního města Brna ,
Nadace Český literární fond a Jihomoravského kraje

Člen sítě kulturních časopisů Eurozine
(www.eurozine.com) eurozine

Registrováno Ministerstvem kultury ČR pod číslem
MK ČR E 6632 ISSN 1211-9938
Vychází 10 čísel za rok (kromě července a srpna)

Roční předplatné 690 Kč (půlroční 345 Kč)

Distribuuje Kosmas, s. r. o., Lublaňská 34,
120 00 Praha, tel.: 222 510 749, www.kosmas.cz
Předplatné na adrese redakce
Zasílání předplatného zajišťuje firma
SP agency, s. r. o., Masarykova 18,
664 42 Modřice, tel.: 545 425 241
cena 89 Kč, předplatné 69 Kč

Nevyžádané texty nevracíme
ani nelektorujeme. Doporučujeme
zasílat je klasickou poštou
s uvedením zpáteční adresy.

Když na jaře loňského roku v pouhých devětačtyřiceti letech náhle zemřel spisovatel Jan Balabán, byla to obrovská ztráta nejen pro jeho blízké, ale také pro tisíce čtenářů a českou literaturu vůbec. O tom, jak výjimečné zde bylo jeho postavení, svědčí mimo jiné i fakt, že jeho román *Zeptej se táty* suverénně zvítězil v anketě *Lidových novin* „Kniha roku“ a že to bylo již druhé Balabánovo vítězství v této anketě. Výjimečné je pak i to, že se Daniela Iwashita a Michal Plzák rozhodli uspořádat sborník k jeho nedožitým padesátým narozeninám, které by oslavil letos v lednu. Několik příspěvků z něj otevírá první číslo *Hosta*.

Jedním z témat, které se v Balabánových textech vracelo a o němž mluvil i v rozhovorech, byla nostalgie za starým světem. Přesněji řečeno poznání, že se rozpadá to člověku nejbližší, co ho kdysi obklopovalo a chránilo — ať už to byla rodina nebo církev —, a on stojí opuštěn tváří v tvář světu, který se prudce mění a kterému přestává rozumět. O podobných tématech, byť nikoliv z pozice vypravěče příběhů, ale vědce a analytika, hovoří v rozsáhlém rozhovoru také politolog Petr Fiala. Všimá si pak především toho, jak rozpad tradičních hodnot nebezpečně ovlivňuje současnou českou i evropskou politiku a tím i vztah člověka k ní.

Příliš veselá pak není ani zpráva Erika Gilka o stavu české historické prózy. Ve své studii ukazuje, že po roce 1989 se vytratila naléhavost, kterou tento žánr do té doby měl, a v poslední době víceméně živoří.

Aby však novoroční editorial nevyzníval pouze pesimisticky, je důležité připomenout také závěry výzkumu čtenářství, které v rubrice K věci shrnuje Jiří Trávníček. Ukazuje se, že ne vše z onoho starého světa podléhá erozi a že pořád patříme ke světové čtenářské špičce. A dobrou zprávou je i to, že nejvíce čtou dívky a ženy ve věku 15 až 24 let. Zdá se tedy, že máme zaděláno i na další čtenářské generace. A že by i nové abonenty *Hosta*? V každém případě všem, co čtete *Hosta* už nyní, přeji dobrý rok 2011...

Miroslav Balašík

Duše je živé znamení

Střední Čechy nejsou můj oblíbený kraj. Ať se jeho obyvatelé na mě nezlobí. Mállokdy tam zavítám. Jen ta metropole se nedá obejít. Ale ta má se středními Čechami málo společného. Přesto jsem do jistého městečka ve středních Čechách nedávno na nějaké jednání musel. Vystoupím z vlaku na nádraží, které neztratilo nic z normalizačního vzhledu (i celé okolí tak vyhlíželo). Zeptám se na cestu a vyrazím k místu, kde mám být. Najednou slyším skřípat brzdy a do obličeje už mi stříkly nadávky — co lezu na tu zebra, když on tudy zrovna jede, jestli nechci něco rozbít a tak podobně. Pak dotyčný šlápl na plyn a zmizel. Mladší paní, která šla pár kroků přede mnou, zůstala vyděšeně stát v křižovatce a slyšitelně mumlala: „Pane Bože, do čehos to duši dal.“ Ten kousek cesty, který jsme měli společný, mne přesvědčovala, že takový hrozný chlap rozhodně nemohl být od nich z města. Na to jsem neuměl odpovědět, ale ta žena rozptýlila moje naštvání a donutila mě trochu meditovat o duši.

Co to je za duši, která nutí člověka jednat zhovadile? Nebo takový člověk ve své zuřivosti už svoji duši někde vyplivl? A je pak už jen tělem bez duše? Jen jakousi hmotou, kterou řídí klubko nervů drážděné (většinou nepřijemnými) podněty zvenčí? Nevím. Středočeského řidiče pro tuto chvíli opouštím, ale v hlavě mi zůstává viset otázka: Co je naše nitro? Duše, to *cosi*, kde se odehrávají podivné pochody, které člověka občas zaskočí, překvapí, jedná to s ním jinak, než by třeba svým rozumem chtěl a původně si poroučel. Co je to ta duše, to *cosi* silnějšího a přitom nádherného, co není ani Duch, ani tělo, ale obojího se to nějak týká.

Duše je místo, kde se nějak jedná o náš vztah k bližním i k Bohu, k tomu,

FOTO ARCHIV AUTORA

co je v nás a kolem nás. Věřím v Boha, Stvořitele nebe a země. Věřím v toho, který to zde učinil a člověka postavil do tohoto světa. My lidé říkáme, že člověk má duši. V bibli je to trochu jinak. Tam se říká, že „člověk je duše živá“, individuum, podílející se na životě. Ale člověk se stal duší živou až tím, že mu Bůh vdechl duch života, doslova ho „rozdýchal“. Bůh uvádí člověka do rytmu života. Vkládá tak do svého díla, do každého člověka přicházejícího na svět svoji vizitku, dává člověku duši. Každý člověk ji dostává a s každým nadechnutím si to může uvědomit. Ale pozor! Není to nějaká Boží jiskra, nějaký skutečný kousek Boha, je to jen jeho navštívenka. Každý vzniklý, vytvořený člověk má svou vlastní duši, která je společným jmenovatelem všech živých. Je spojnicí mezi Tvůrcem a tím, který byl stvořen. Spojnicí mezi těmi, kteří jsou smrti podrobeni, a tím, který smrt přesahuje. Duše je živé znamení, podpis Tvůrce v člověku.

Ve starém Izraeli věřili, že duše je nejvíce přítomna v krvi, v krevním oběhu, rozptýlena po celém těle. Nebo ještě jinak. Duše (hebrejsky *nefeš*) je ta schránka, nádobka, krabička plná

krve; krev je v duši. A jak se krev točí po těle, roznáší stopy duše až do konečků prstů, do nadledvinek, střev, mozku, kostí... Živý, existující člověk je tedy příběh hmoty, které Bůh dal život.

Moc duše je podle tradiční představy podobná síle vody v pomalu proudící řece. Je přirozená, neovlivnitelná, proudí z pramene, ke kterému nedohlédneš. Jde o prostupnost, něco tebou prostupuje. Duše je něčím obecně lidským, ale člověk o ni může přijít. Duše je i není kus člověka, duše je knoflík, kterým se připínám k druhým, kterým si mě Bůh připíná do své knoflíkové dírky, duše je místo dotyku, prostorem setkání, místem, které ho se dotýká Bůh i bližní.

Ale skrze duši také do člověka vstupuje a proudí inspirace, jiné poznání než jen to rozumové, vznikají zde nové pohledy, odhalují se tu věci, na které lidské smysly nemají senzory.

Jsou lidé, kteří duši ztratili. Jsou svým způsobem nebezpeční, ale i k politování. A jsou lidé, kteří mají duši odhalenou, citlivou, otevřenou. Takoví lidé mnoho vidí, vnímají, poznávají, ale zároveň jsou těmi, kteří znají bolest duše. Bolest někdy až k neunesení.

V krásném starozákonním příběhu, v *První knize Samuelově*, říká Abigail Davidovi: „Ať je duše mého pána svázána ve váčku živých u Hospodina, tvého Boha.“ Váček míval pastýř a v něm bylo tolik kaménků, kolik ovcí měl ve svém stádu; podle toho je počítal. Náš Pastýř Hospodin má naše duše jako kaménky ve svém váčku. Má nás spočítané...

Pavel Kašpar (nar. 1950) je farářem Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Brně–Židenicích.

vzpomínka

Vladislavu Zadrobilkovi na cestu

Vladislav Zadrobílek, D. Ž. Bor, se na poslední cestu vydal 13. prosince 2010.

Na cestě se cítil být stále. Ptal jsem se ho jednou na nauky, kterými se zabýval, na hermeneutiku, esoteriku, kabalu. Příčné odpovědi se vyhnul. Že prý jisté věci se říkat nemají. Ale o svém vztahu k nim přece jen něco řekl:

Je to cesta, po které jdu, a potkávám na ní určitý druh lidí... Začínal jsem jako naprostý bezvěrec, pak jsem byl uchvácený autory jako Poe, Nerval, Baudelaire, celou tou francouzskou generací symbolismu; pak jsem začal věřit v něco. A dnes? Dnes už vím, že je všechno jinak a že se ze mě stává zase něco jako bezvěrec, ale není to tak docela pravda, protože věřím v cestu, po které jdu.

Mystik s úctou k vědě, i té objektivní a racionalistické:

Věda... je strašně důležitá: čím víc a dál vidíme, tím víc si uvědomujeme význam mýtů, jimž jsme rozuměli pokaždé jinak, protože vždycky jim rozumíme tím vědomím, které máme právě k dispozici. Nemám rád fantazírování ani jistý druh mystiky. Jen opravdová Věda může něco potvrdit nebo vyvracet.

Příkladný samouk. Narozen v roce 1932, vyučil se zahradníkem-ovocnářem, prošel mnoha zaměstnáními, ale náplní se mu stalo umění a studium zmíněných věd. Byl básníkem-snivcem. Výtvarníkem. A nakladatelem. Jeho samizdaty byly v době svého vzniku uměleckými díly — a během práce na nich shromáždil za čtyři desetiletí úžasnou sbírku mnoha desítek československých výtvarníků druhé poloviny dvacátého století.

Někdy před pěti lety to bylo. Odcházel jsem od něj — jako obyčejně po setkání s ním trochu vykořeněný z navykého rytmu všedního dne. A povídám s jednou botou už nazutou: „Vladislave, je to stárnutím, že se mi čas zrychluje? Jako by byl čím dál kratší...“ Podíval se na mne téma

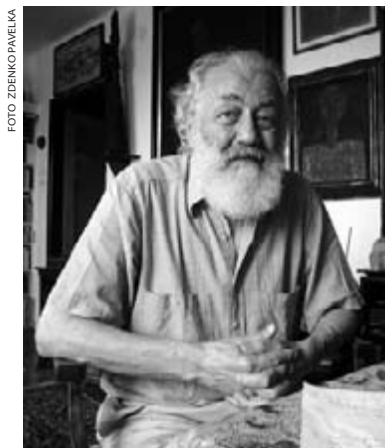

FOTO ZDENKO PAVELKA

svýma bleděmodrýma očima a povídá: „Ale on se opravdu krátí.“

Připadlo mi, a dnes jsem si tím skoro jist, že do dnešní Prahy, do těch čím dál utrápenějších zbytků genia loci, zabloudil z věků, které dokázaly naslouchat a rozumět magii. V jeho bytě nad jednou z nejrušnějších pražských ulic bývalo ticho jako v klenotnici.

Na jeden z mailů od přátel krátce před 13. prosincem odpověděl jen prostřednictvím dcery — vzkázal, „že už je na cestě...“ | Zdenko Pavelka

média

Mediální Evropa v Berlíně aneb Tátovi na ramenou

Prix Europe 2010, říjen 2010, Berlín

Nejde mi ten obraz z hlavy. Kus vyvěřelé lávy, černý vrapatý kámen v rohu zahrady. U něj stará kotva a kusy dřeva ze ztroskotané lodi. „Je to zarostlé, musím tu letos vyplet,“ říká dvašedesátiletá islandská žena Sigrún. Výsostně vizuální vjem jsem našla v rozhlasovém feature Thorgerdur Sigurdardottirové *Í brimini (Stále plavu)*. Sigrún žije ve městě obklopená dětmi, vnuky, přáteli, kolegy z knih-

kupectví. Nedávno si však koupila dům na pobřeží. Kolem něj popochází a postává na molu půjčovny lodí, hledí na moře a ve zvucích větru a vln vyhlíží svého otce, který se před půlstoletím nevrátil z rybářské výpravy.

Když končí pracovní den na Prix Europe v Berlíně, máte takových obrazů plnou hlavu. Obří „expressionistická“ budova rádia Rundfunk Berlin-Brandenburg skrývá množství velkých i menších studií, v nichž paralelně běží rozhlasová a televizní díla, premiérována v uplynulém roce. Žánry hraných her, dokumentu, hraničních žánrů a interaktivních webových projektů z celé Evropy se zde potkávají stejně jako účastníci setkání na obědech a v „ufoních“ poslechových boxech. Bavilo mě přecházet a dopřávat si detektivku po radioartové kompozici, meditativní hru monologů před rozhlasovou investigací podomní vraždy. Z webových prezentací mě zaujal web manželů Poulsenových, kteří při dánském *DR radio* založili jakýsi knižní klub, spojující v sobě magazín, webcasty, čtenářské diskuse a doporučení, kurzy a soutěže autorského psaní, komunikaci s autory, burzu nápadů i jakousi saturninovskou opravnou oblíbených omylů. Weby o literatuře sleduje v pětimilionovém Dánsku zhruba deset procent populace. Na takovou popularitu si v Čechách nesáhly ani gorily na ČR Leonardo.

Já jsem ovšem v rámci berlínského týdne jednoznačně upřednostnila rozhlas, dopřávajíc si luxus tvorby vlastních obrazů.

Půvabnou momentku „well educated middle class“ s „proper English“ nabídl feature BBC. Byla o pozdních láskách seniorů v bowlingovém klubu *Bowling for Love*. Rotující koule zachytil stereofonní mikrofon stejně precizně jako cinkot lžiček při odpoledním cup of tea. Zcela minimalistický zvuk a úspěšná slova poskládal Sebastian Dicenaire do sedmi francouzských monologů — například dívky v podchodu, vozičkáře snílka, smutné ženy v hotelovém pokoji. Je to

z-kraje

trochu cvičení stylu a trochu hra se zvukem, impresionistické črty na volné téma (*Personnologue*). Také ve Finsku musí mít rozhlas posluchače vycované jinak než u nás, neboť experimentální kompozice Harriho Huhtamäkiho *Pahýly myslí* tam YLE Radio vysílá jen chvíli po prime time. Autorské ohledávání slov a jejich smyslu evokuje Viléma Flussera, přičemž tématem je jazyk jako fenomén schopný i v politice a ekonomice tvořit realitu a nové světy.

Velmi žádaná jsou samozřejmě publicistická aktuální témata s příběhem. Irské katolíky drtí kauza pedofilních učitelů a kněží v církevních školách. Ciaran Cassidy je ve svém dokumentu *Uprchlíci* nesmlouvavý a atakuje posluchače od první anonce: „Pozdní šedesátá. Jste dvanáctiletý kluk, míle od domova v prostředí katolické školy. Sexuální a fyzické zneužívání je všude kolem vás. Voláte o pomoc. Kdosi vás vyvede ven. Jste na útěku.“ Jiné téma, výsostně německé, nabízí pohled na nelehkou situaci turecké komunity. Dva její příslušníci sledují autoři na cestě k získání německého občanství a nechají je prožít do důsledků otázku z názvu reportážního feature: *Stanu se Němcem, když budu zpívat německy?* Vítězný francouzský pořad *Qui a connu Lolita?* (Kdo zabil Lolitu?) vychází ze soukromé iniciativy tří reportérů, kteří na vlastní pěst začali vyšetřovat vraždu ženy a jejich dvou dcer v malém marseillském bytě. Trpělivým vyptáváním a volbou nestandardních vyšetřovacích metod zjistili mnohem víc než policie a dotvořili zvukový obraz jednoho osudu. Co dál? *Osudy rozdělené bulharsko-polské rodiny, finská nezáměstnanost, děti ze švédské sekty, italský neofašismus, belgická ženská věznice, rakouský stacionář postižených dětí.* Co pořad, to obraz.

Stejně mi ale nejvíc zůstane v paměti ten islandský: Sigrún sní. Stoupá po dřevěných schodech do prvního patra domku. Otevře dveře do kuchyně, protáhlé, úzké, vysoké. Stojí tam její tatínek, před léty ztracený ve vlnách ledového oceánu. Nohama v kuchyni, hlavou v nebi. Sigrún šplhá po jeho těle vzhůru a pak mu smí stát na rameni. Chvilí s ním pobýt. | *Andrea Hanáčková je rozhlasová autorka a publicistka.*

zasláno

Nesrozumitelné nejlepší české básně

Už podruhé vyšla v brněnském vydavatelství Host antologie s názvem *Nejlepší české básně*. „Básní se u nás tiskne víc a publikuje stále dost, možná dokonce až příliš,“ konstatují její editoři. Z hustého mračna vybrali pak báseň od nejstaršího žijícího Karla Šiktance (nar. 1928), potom od Violy Fischerové (nar. 1935), která letos skonala. O dva roky mladší je Ladislav Nebeský, následují z těch dříve narozených Jiří Gold, Rudolf Matys, Petr Král, Ivan Wernisch nebo Eugen Brikcius. Ostatní jsou narození většinou v rozmezí let 1960–1984. Nad sbírkou sedím poněkud v rozpacích s otázkou, co může být dnes kvalifikováno jako báseň a nejlepší k tomu? Nevím, myslí to oba editoři včetně nakladatele vážně, či chtějí těmi básněmi omráčit, zasáhnout jemnocit (existuje ještě nějaký a kde?) některých jedinců, zvláště pak těch, kteří se pouštějí na tenký led české poezie? Srovnávat poezii zde vytištěnou s poezií našich národních básníků vůbec nelze, snad s výjimkou výše několika uvedených starších autorů. Nezdařilo se to ani v předmluvě filozoficky vzdělanému Miloslavu Topinkovi (známému z expedice Lambaréné po čtrnácti zemích Afriky). Byl ještě členem Seifertova Svazu československých spisovatelů až do jeho zlikvidování. Poté v Casablance v marocké firmě nabízel stroje a dopravní pásy k těžbě fosfátů. Mezitím asi básnil, protože mu vyšlo hned několik sbírek, z nichž *Trhlina* získala Seifertovu cenu v roce 2002, psal eseje, skici a články, napsal scénář k filmu o knižeti české moderní poezie KHM (jehož natáčení bylo však v roce 1970 zakázáno). Zamiloval si Rimbauda, přeložil a doslovem doprovodil jeho *Dopisy vidoucím*.

Uvádím toto všechno, abychom se případně společně dopátrali, proč vůbec psát básně takové pokleslé urovně. Či si myslí autor, editor, nakladatel, že sklídí uznání za báseň s názvem „Ty budeš leda tak utírat krávám prdele!“. Nebo za sdělení, že „stárnoucí Thomas Mann / se prý pořad holil / a denně až čtyřikrát měnil / bílou košili“? Vážení přátelé, ano! To, prosím,

je jedno čtyřverší jedné básně bez názvu, kde se na začátku dozvíte, že „neštítit se svého těla / to umí má staříčká sousedka / usměvavá a elegantní // pečlivě páří minulé šaty / se zrytou tváří / křivými zády / a drobnými kroky o holi“.

Mnoho textů by vyznělo lépe, kdyby byly napsány v podobě tištěné prózy (některé básně jsou složeny způsobem: co slovo — to verš na samostatné řádce), jedna také „nejlepší česká báseň“ obsahuje dokonce jen jedno jediné slovo „objev“, které je stokrát napsáno za sebou a zarámováno do smutečně vypadajícího čtverce, a čtenář má doplnit některé hlásky, aby posléze vyluštil tajemku, že báseň se vlastně jmenuje „jevobjev“! To si, prosím, nic nevytřím. Až na to, že o podobnou „takybáseň“ se pokusil kdysi Václav Havel (viz jeho *Člověk*) nebo Jiří Kolář (*Baudelaire*). Jde prý o totální proměnu těch nezákladnějších zkušeností, o dotýkání zakázaných oblastí, řeči i těla... Pak taková báseň bez interpunkce a velkých písmen, nazvaná MU (JAKO PŘIZDISRÁČ) zní: „Co se to ve mně zase krčí / nemá to tvar ale vrčí / mučí mě to moč / páchne to mým potem / drkotá zubama / třese údama / potkat se tak se poseru a nevím ani proč / ale kdo ví odkud / je vlastně kulový / milostný hrátky výkalnic / to mě dojmá / drtí si varlata mezi půlkama / a necejtit lidskou účast / tak sem soucitnej / k vašemu utrpení tělo / bolest / lpění / sem temnej posel kuropeční“.

Z jiné „nejlepší české básně“ zní varování, že „dědci a děti hubený se nebijou“, další vás usvědčí z neznalosti, protože budete marně hledat „SAKR neboli Svaz antarktických kapitalistických republik“ v době, kdy „turniket mrmnul“, atd., abyste se na konci básně dozvěděli, že byla „převzata z poznámek zmocněnce Čadu“.

Zapomněl jsem totiž zatím uvést, že „i letošní básnická sbírka využívá nápadu, že básně jsou prezentovány bez uvedení jmen autorů“, která se čtenář dozví, zapojí-li se do hry, teprve až když si spojí text, medailon o autorovi a položku v obsahu knihy, přičemž číslo v barevném poli je mu technickou pomůckou! Opravdu vynalézavé, originální, dejte si to rychle patentovat!

Odjakživa — vlastně od té chvíle, kdy jsme se začali o poezii zajímat — víme, že poezie (od řeckého *činím, tvořím*) má v umělecké literatuře své specifické postavení, tedy i svoje rysy, a že poezií nazýváme zejména díla veršovaná. Básně jsou účinné, mají-li stejný počet slabik a slovních přízvuků ve verších, když jejich zvukovou shodu zdůrazňuje rým, rytmus, opakování hlásek, slabik i slov. Nad těmito „nejlepšími českými básněmi“ (až na pár výjimek) jsem dospěl k závěru, že dnešní básníci se netrápí výstavbou svých veršů, jejich vnitřním členěním, slovními přízvuky, že volí nejraději volný verš, který je mnohdy už za hranicemi poezie. Proto nečteme ani balady, ani romance, jejich „výkřiky“ nás k ničemu neinspiroují, jejich experimenty nemají vnitřní logiku, působí mnohdy jako „slátanina“ a řazení slov je takové, jak autora napadají kdekoli a kdykoli. Nevíme, kdo jim stál u kolébky, v níž se zrodil jejich nápad a výplod si troufli nazvat básní? Co vůbec vědí o nauce, v níž jsme se učili kdysi dávno znát trochej, daktyl, jamb a spondej? K čemu je to dneska dobré?

Ale pravdu má přece jen Jakub Řehák, když říká, že „poezie by neměla znervózňit a opouštět své bytostné hájemství jen proto, aby vyšla vstříc současnému lomozícímu světu, který potřebuje mít všechno přehledné a předžvýkané“. Pak ovšem nechápu, proč „nejlepší české básně 2010“ jsou právě takové, ba co víc — nesrozumitelné, nebudící rychlost srdeční činnosti nebo svírání žaludku, neprobouzející naše city, o jejich působení na naše myšlení ani nemluvě. Také tolerance by měla mít své meze.

Opentlit básně superlativem — jak se zdá — může u nás kdokoli. Tak nevím, proč jsem těch 199 Kč takto utratil? Snad také proto, abych varoval ostatní před podobným pošetilým činem. | *Miroslav Sígl je publicista; článek je redakčně krácen.*

www tip

Nedělní chvilka poezie

Před dávnými a dávnými lety, v jedné již zmizelé zemi, v čase analogové televize, zrnících černobílých přístrojů, v čase státní hymny na konci tehdy ještě ne nepřetržitěho televizního vysílání, byly nedělní večery pravidelně zpestřovány chvilkou poezie. Pořad se známou znělkou lákal k obrazovkám. A byť byl spíše terčem vtipů, několikrát zlákal v mladistvém nerozváznosti i mne. Zatímco v mluvené řeči jsme někdy svědky návratů k jazyku plnému zkratk a newspeaku ne nepodobnému tomu tehdejšímu, na návrat nedělní chvilky poezie na televizní obrazovky asi prozatím čekáme marně. Ale snad mi jen schází tento typ pořadu; možná už méně někteří slavní herci a patetický projev, při kterém slova tuhnou v mramor. Snad ještě dnes některým z nás v uších zní Nezvalovo: „Na břehu řeky Svatky kvete rozrazil, na břehu řeky Svatky roste nízká tráva...“ A tak abych zcela neodbočil od tématu: pátráte-li po podobném povyražení, pak je tu jeden tip na poezii v autorské interpretaci. Autorská čtení básní, jejich videozáznam, přináší pravidelně o víkendů na svých stánkách *Denik Referendum* (<http://denikreferendum.cz>); děje se tak díky básníku a překladateli Petru Borkovcovi, který jinak také připravuje pravidelnou rubriku poezie i pro „papírový“ čtrnáctidenník *A2*. Sledovat se dá zde: (<http://www.youtube.com/user/DenikReferendum>). V tuto chvíli se jedná již o více než padesát dílů. Poslechnout si a uvidět můžete třeba Pavla Kolmačku, Roberta Fajkuse, Petra Krále, Marii Štátnou, Jaroslava Žilu, Jáchyma Topola, Petra Hrušku ad. Kdo by občas nechtěl nahlédnout pod pokličku „domácí kuchyně“, kdo by občas nechtěl vidět autora samého. Když jsem narazil v roce 2008 na německý projekt *Zehnseiten* (<http://zehnseiten.de>), kde autoři čtou ze svých knih, přemýšlel jsem nad tím, kdo a kdy u nás zvedne hozenou rukavici. Už je to vyřešeno. Palec nahoru za tuto aktivitu, Petře Borkovče a kolektive! Že by se teď ještě někdo chopil prózy? | *Pavel Kotrla*

přes rameno

Ostravský Protimluv — bez odmlouvání

„Ostrava–Plzeň 5 : 6“ hlásá jeden z titulků nového čísla revue *Protimluv*. Nečekaná úroda branek ve fotbalové lize? Ale ne, jde o verdikt komisařů, kteří rozhodovali o Evropském městě kultury pro rok 2015. Jak známo, Plzeň zvítězila nejtěsnějším možným rozdílem. Za sportovní terminologií se ovšem skrývá zklamání. Co vlastně rozhodlo? Je to jako s literárními cenami — rozhodlo zkrátka hlasování porotců. Subjektivní absolutismus, jež legitimizují doklady odbornosti, vzdělání, institucionální kariéra atd. Další zajímavý postřeh přináší v *Protimluru* Vladimír Šiler. Všichni už víme, jak se zalíbit grantovým komisím, a tak se z každého takového klání o veřejné zdroje stává rituální tanec těch správných formulací a konceptů. „Měli jsme být asi odvažnější a nebat se dát na jevo, že kulturní scéna v Ostravě není jednoduše evropsky standardní, je v mnohem hodně jiná, misty až bizarní,“ píše Šiler.

Nové číslo *Protimluru* ovšem rozhodně není žádným odmlouváním. V Ostravě převládá chuť realizovat co nejvíce i bez přidělené dotace a mediálně reflexní nálepky. Nejde o žádný konec světa, a tak se *Protimluv* věnuje mnoha dalším tématům: přináší novou báseň Karla Šiktance; rozhovor se skotským prozaikem Ianem Banksem, který navštívil Prahu při příležitosti Festivalu spisovatelů; reportáž z Colours of Ostrava (naběhlé žíly na krku Iggyho Popa) nebo text o mizejících ostravských kinech. | *-jn-*

Honzo, ahoj!

/ Život **Jana Balabána** ve vzpomínkách přátel

Jenda v mé paměti

/ Ludvík Klobása

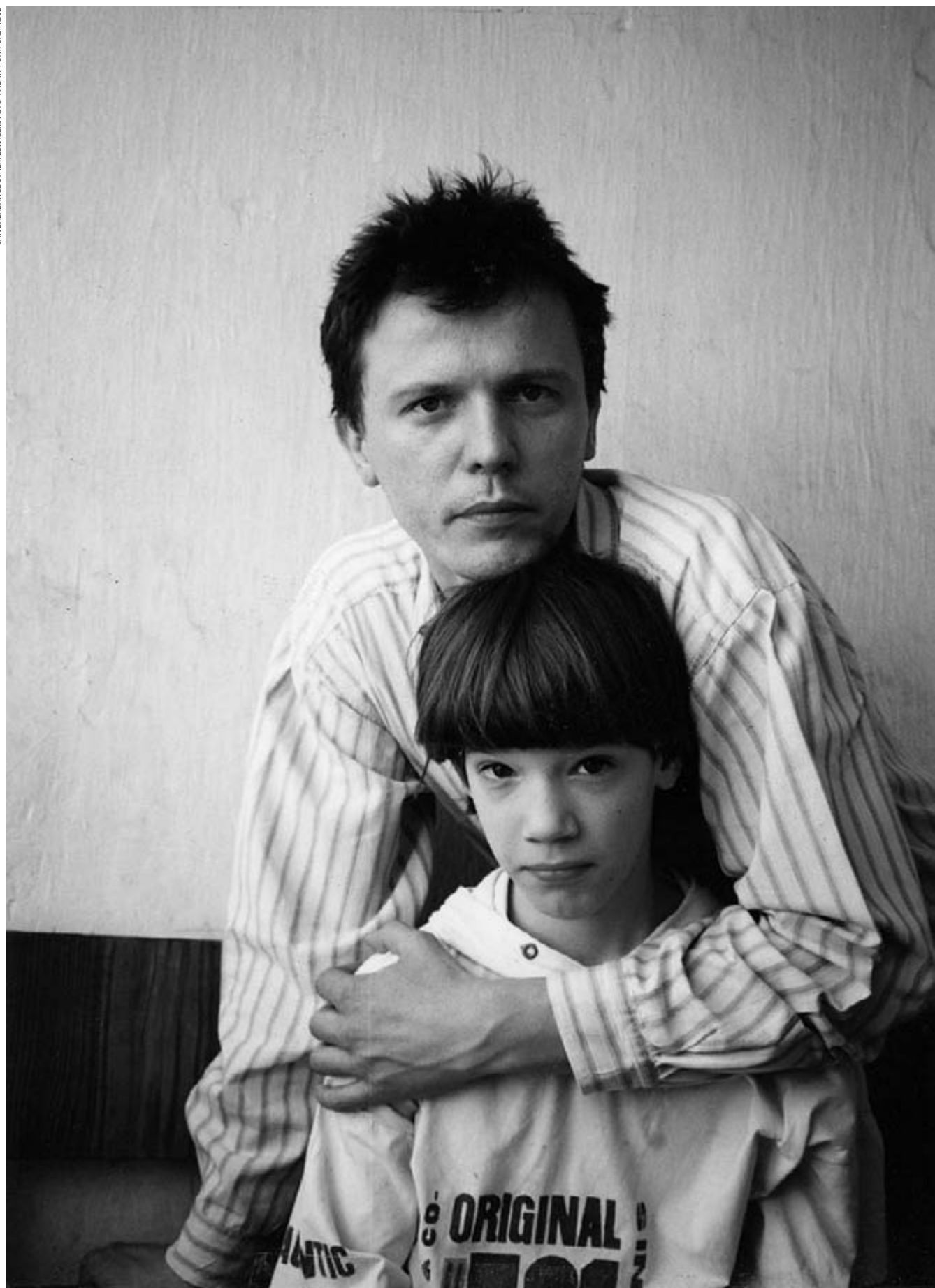
Nejprve o rodovém *podloží*. Vysočinská evangelická větev Balabánů svým původem i dalšími příběhy krouží kolem Nového Města na Moravě. S půdou srostlí sedláčci, kteří si velkými hypotékami uložili směle cíle a současně se odsoudili k nikdy nekončící dřině od dětství až do hrobu. Ti usazení v Křídlech na předělu devatenáctého a dvacátého století mívali na poli úrody všelijaké, zato dětí požehnaně. Prababička jich přivedla na svět deset, z nich osm zůstalo. A měli mezi sebou krásné vztahy. Ani s přibývajícím věkem nepřestávali s bolestí i křesťanskou nadějí myslet na Václava, který se nedožil mužného věku, a na Josefa a Frantíka, které jim vzala první světová válka. Ti zbylí, co se nepustili selské hroudy, i ti, kteří se rozešli po světě, mezi sebou stále udržovali spojení. A pěstovali paměť. Tu ústně podávanou i psanou. Dopisy se nepálily, ale po létech se v širokém okruhu citovaly, psaly se vzpomínky, pro potomky se jako za starých časů opisovaly nedostupné povídkové knížky.

Odpoutat se od zemitých kořenů a směřovat výš nebylo pro členy rodu vůbec jednoduché. Tak třeba Antonín: k naplnění snu venkovského chlapce se musel nejprve vyučit truhlářem, pak absolvovat olomouckou misijní školu, stát se výpomocným kazatelem posílaným na nesnadná místa (Slovácko, Češi na Ukrajině, správcovství ústavu v Myslibořicích), než se doplňovaným vzděláním mohl stát farářem. A úděl nesnadnosti jako by odkázal dalšímu pokolení. Antonínův syn Daniel — už v éře komunismu — čekal na studium medicíny tři roky, dcera Lydie se rádného studia bohosloví nedočkala vůbec, syn Milan na sobě nesl ódium rebela (v úředních dokladech, které zdůvodňovaly ztrátu státního souhlasu k duchovenské činnosti: „Nesžil se s lidovou správou“) a chartisty, než se stal profesorem bohosloví; dcera Květa už mohla jen dělat zázemí dalšímu rebelovi Jaroslavu Pfanovi.

Ostravský úděl

Ale teď už k Jeníčkovi. Když se začátkem šedesátých let rodina MUDr. Daniela Balabána přistěhovala do Ostravy, vnímaly jejich dvě děti nové prostředí ostře a dychtivě. Ve srovnání s předchozím Šumperskem tolik nových věcí! — Uprostřed města se tyčící těžní věže. Tu a tam za bílého dne přebíhající muži s plastovými přilbami na hlavách a s nezvykle bohatým nánosem černé obočenky na svých brvách. Do noci svítící struska, vyklápaná na rostoucích haldách, a dusivé spaliny v ovzduší ve dne i v noci. V tramvajích (po ostravsku lokajkách) davy lidí, ženoucích se do práce nebo se po směně zvadle vracějících do starých dělnických kolonií či unifikovaných bytů v sídlišťích. Romové, stahující se do ocelového srdce republiky ze Slovenska a kdovíodkud ještě a obsazující obytné prostory poslední kategorie. — To všechno překrývané hlučnou budovatelskou liturgií těch časů.

Ale bylo tu i leccos jiného: prostředí krajské nemocnice s pavilony rozhozenými ve velké zahradě, které si žilo specifickými problémy lékařů i těch jimi léčených. A byla tu v těch šedesátých letech škola se zastřenými i otevřenými útoky na duše vychovávaných človíčků a už tehdy patrným kolbištěm silnějších jedinců, kteří si dovozovali na bezbranné. — Divadla tohoto v obřích rozměrech rozestavěného města zdaleka nebyla poslušným nástrojem vládnoucí moci, ale spíše přidržený pokusitel, který zjišťoval, kam až je možno v osvobodivých úchylnkách zajít. — A vedle mohutných chrámů co symbolů křesťanství minulých časů docela na okraji třístatisícové komunity českobratrský sborek, jemuž dovoleno rozvíjet svoji činnost v neprosperující hospůdce; ten se pokoušel podle Písem odpovídat na otázky pokročilého dvacátého století. — Zhruba to je podhoubí, z něhož vyrůstal, čerpal a tvořil spisovatel a překladatel Jan Balabán. — Nevzpomínám si, že by byl jen na chvíli uvažoval o kariérním úniku

z ostravského prostředí třeba do Prahy nebo někam jinam; s jakousi samozřejmostí přijal někdejší umístěnku svého otce, který v tomto koutu republiky sloužil na zubním, interním a posléze na dialyzačním oddělení, jako své dědictví a vlastní poslání a úděl. (Vždyť tady žijí lidé! Chodí snad Boží věrnost jinými cestami?)

Domácí prostředí nebylo v lecčems zcela běžné. V rodině doktora Balabána se hodně zkracovalo doporučené čekatelství na dospělost; problémy těch velkých se nezamlčovaly, spíše komentovaly a vysvětlovaly. Chlapci byli do dospělosti a zralosti vtahováni.

Dost dlouho oba sourozenci splývali. V klukovských pŕtčkách s hrabŕveckými násilníky, ve školních prŕšvících (stržení vlajky spřáteleného státu se našťestí pro ně nevyšetřilo), později ve slovních střetech s pouliční policií a v pohotovostní podpoře, kterou Jenda poskytl Danielovi, jemuž hrozilo vyloučení z malířské akademie pro jakousi svéhlavost vůči profesorovi Jiroudkovi; divoká noční jízda otcovým autem do Prahy a Jendovo jednání s uraženou veličinou — a mír byl zachráněn. — Bratrská jednota se postupně rozestupovala, jak ten se začal zajímat spíše o tvar a obraz, onen o oblast slova. Ten mladší byl energičtější, cílevědomější, větší individualista a uzavřenější.

Ověřování nosnosti

Nastupoval jsem ve Vítkovicích koncem pohnutého roku 1968, změna atmosféry ve srovnání s idylickým Štamberkem byla mnohá. Ale já zaznamenám jiný detail. Skupinka dětí, jinak pokorných, se při bohoslužbách proměňovala ve vyložené lotřičky, kdykoliv přišla na řadu nějaká málo oslovující vložka. Dva bratříčkové bývali při tom. Za nějaký čas byl Jenda ve věku konfirmace. (Rok, případně dva je mládež soustředěně vyučována základům křesťanství a důvodům reformace.) Moje představa o ní: otevřít „náctiletým“ na vhodných a výrazných místech vstup do zahrady Písma. Přivést je k písňovému pokladu (historickému i současnému). Uvést je do křesťanských a reformačních dějin. Dát jim i jakousi kostru evangelického učení. A pokusit se vytvořit z vyučovaných společenství. Moje metoda počítala s učením zpaměti: Aby netápali při hledání v Bibli, ať se naučí pořádek knih Starého a Nového zákona. A přibírou některé žalmy (v počtu tří až pěti). J. B. měl námítky: „K čemu je biflování dobré? Není lepší podržet si dobrý úsudek a vědět, kde co najdu? Co se do toho ubohého přečpaného skladiště má všechno vejít?“ — Kontroval jsem: „Neboj se, Jeníku, když se s prostorem královské klenotnice dobře zachází, vejde se tam spousta vzácností! Odmítáš snad mít tam ukázky judaistické duchovní poezie?“ — Pokud se pamatují, dostali jsme se na jakýsi rozumný kompromis. — Ale byla tu Večeře Páně a slavnost

FOTO: ARCHIV PETRY SASINOVÉ

Dvě stránky z deníku Jana Balabána z let 1974–1975. Na fotografiích na levé stránce jsou (odshora) jeho bratřenci Daniel Pffann a Miroslav Pffann ze Sněžného na Moravě, dole Jan Balabán.

konfirmace, něco jako „první přijímání“. „Nevkradla se k evangelikům náhodou zadními dveřmi ceremonie?“ — zapochyboval mladík. K tomu pak ještě: „To opravdu přistupovat musím?“ — Ujistil jsem jej: „Ne. Nemusíš, ale to právo máš už teď. Kdy je využiješ, to záleží na tobě samém. A Pánu Ježíši neměj za zlé, že potřeboval a ustanovil minimum ceremonií.“ — „A tu bezpodmínečnou vazbu Večeře Páně na křest, tu já tedy taky nemusím! Bude to snad zjišťovat našimi církevními řádovými vyzbrojená státní policie?“ — Jendových pochybností nebyl ušetřen ani sám „Dědý“ (na jedné jeho pohlednici po anglicku pojmenovaný jako „Daddie“ — Antonín Balabán — v široké rodině uznávaná a milovaná autorita) a jeho ucelená představa o životě křesťana; ale nemyslím, že tu Jan směřoval k rozkladu a odpadnutí. Bylo to ověřování nosnosti prvků stavby vystavených zátěží.

Normalizace

Za zdmi kostelů a modliteben probíhal tenkrát chmurný proces „normalizace“. Neměla být opomenuta žádná skupina obyvatel, které by nebyla položena otázka: Jak se stavíte k zásahu spojeneckých armád v Československu? Jednotlivý vzor občanstva byl během několika měsíců rozdroben, počínaje samotnou komunistickou partají, která svoje členstvo prohnala tvrdou zeštíhlovací čistkou. Církvi se tlak dotkl spíše nepřímě. Krajští a okresní církevní tajemníci si vynucovali ostřejší dohled než ten předchozí. Veškeré dění ve sborech bylo postaveno pod jejich kontrolu. Na všechno povolení! Nestací věci jen oznamovat! Rodila se poráženecká moudra jako: „Dnes nejsme v době Husově!“ Nebo ještě horší, spasitelsky laděná: „Musíme odvolat, protože kdyby nás vyhodili, přijdou po nás daleko horší než my!“ — Školy přijímaly instrukce zpolitizovaných úřadů zcela rezignovaně a jejich prostředí bylo téměř nesnesitelné. Naše sdruže-

níčka mládeže sice dostala příležitost stát se zátiším, jenže jednak o nás nikdo nevěděl, jednak se lidé báli o církve zavadit.

Lámali jsme si hlavu, jak dál. V nepočetné skupině (základ tvořily děti pocházející nějakým způsobem z farářských rodin) jsme si několik měsíců kladli otázku: Co nám brání, abychom pozvali na naše schůzky kamarády ze školy, z učiliště, ze sídliště? Způsobilo to rozpaky. Slyším Jendův skeptický hlas: „Strejdo (využíval mého bratraneckého vztahu s otcem), to bychom museli vynechat modlitbu.“ To nemůžeme, na to já, modlitba je nám dána jako privilegium, jako rozměr navíc, který lidé naší současnosti většinou ztratili, a jsou tudíž blízcí tomu, aby byli „placati“ (ten výraz užil kdysi slovenský autor Vladimír Mináč). — „To bychom museli odložit starodávnou Bibli kralickou,“ přisolil Daniel. — Však vysvětlujeme každý archaický výraz a na novém překladu už se pracuje! — „To bychom si museli zakázat slovo církev, je to přece jiné slovo pro pámbíčkářství,“ zase Jenda. — Církev Nového zákona je pořádně vzdálená slovu „pámbíčkářství“, které v našich souvislostech spíše vyjadřuje nechuť se čímkoli duchovním zabývat! Dovyprávím zkratkou: Když jsme sami u sebe přemohli rozpaky, mládež začala přicházet (sídlištní, kolegiální, vysokoškolská). StB v tom koutu Vítkovic zbystrila nepříjemně pozornost, ale bylo to naše malé vítězství. A Jan Balabán byl u toho, a nejen jako pochybovač.

V protestantismu jsou některé otázky, které se periodicky po dvaceti i třiceti letech vracejí. Někdy v širokém záběru jako nesení kříže, sebezapření, jindy ve zcela specifickém vymezení: abstinence, nebo ničím neomezovaná svoboda? V třicátých letech se kolem tohoto námětu dokonce vytvářelo celé hnutí, jež si dosazovalo svoje patrony a na jejich životní cestě demonstrovalo (údajně) jediné možnou cestu křesťana. Ten problém nemohl minout ani nás ve Vítkovicích. Sám jsem tím abstinentem byl, ale nikdy jsem to nevystrkoval. Přišel jsem jen s dotazem: „Co vy na to?“ Podle odpovědi, kterou jsem dostal, jsem zjistil, že téma už bylo dávno rozpracováno. „Strejdo, křesťan, který nespadl do žumpy, těžko může být někomu věrohodným svědkem,“ prohlásil Jenda a pro tu chvíli neobstála ani moje námitka, že by se ten nešťastník také nemusel ze žumpy vyškrábat.

Psaní a život

Období maturity a vstupu na filozofii bratranceva syna mi uniká. Právě tehdy jsem se dostal do hledáčku soudruhů z policejního domu. Po osmihodinovém výslechu jsem měl být vyděšen natolik, že při nejbližší schůzce té dobře pětadvacetičlenné skupině mladíků a dívek řeknu, že je tady o ně veliký estébácký zájem, a oni se vyděsí také a stáhnou se. Obával

jsem se, že budou jednotlivce tahat k výsledkům. Moc mi tenkrát pomohla moje žena, ale také kazatel Církve bratrské K. T., který mi na vyslyšáče prozradil některé pikantnosti. Posléze jsem lidičkám neoznámil nic. A nic se nestalo. Studenti z vysoké báňské dostudovali, Jenda odmaturoval.

Naše stýkání se Jendovým studijním odchodem do Olomouce a také mým přesunem do sousední farnosti změnilo z frekventovaného na jen občasné. Příležitostně mi naznačil, že angličtina pro něj není cílovou disciplínou, ale jen prostředkem. Ukázalo se po absolutoriu, že přece jen důležitým prostředkem obživy, když si našel místo překladatele technické literatury ve Vítkovických železárnách, kde setrval. Od příbuzenstva jsem se dovídal, že se začíná pohybovat v literátských kruzích. V té době už jistě pracoval na svých způsobech vyjadřování slovem. Dostával jsem se k jeho povídkám sporadicky a s velkým zpožděním a necítím se kompetentní popsat zde jeho vývoj. Nevím, jestli zavadil o předmluvu k českému překladu jedné knihy Williama Saroyana, podle níž tento autor radí svému mladšímu kolegovi: „Piš sám sebe!“ — Janovy povídky se zabývají opravdu tím, co důvěrně znal, prostředím rodiny, církevního sboru, města, v němž žil. Také víra a teologie si přišly na své. (Jeho otec MUDr. D. B. si z domova odnášel pronikavé bohoslovecké vnímání.) Drsnáčkou ostravskou mluvu přiměl k vyjádření nezbytného a zdobil básnickými metaforami dobývanými odkudsi z hlubin. Tematika knihy *Možná že odcházíme* je sice dobře odvoditelná z biblických pojmů, ale je sotva náhoda, že jsme povídku téhož názvu od Raye Bradburyho (bez jakékoli jiné souvislosti) četli v polovině sedmdesátých let při večerních meditacích ve vítkovickém sboru. Pravděpodobně rezonovala pouhým titulem a v podání J. B. se pokusila vyjádřit jeden skrytý rys naší civilizace a blízkost něčeho, co je na spadnutí a co vůbec nechápe společnost bezostyšně se bavící, plánující a předpokládající. — Posmrtně vydaná knížka *Zeptej se táty* z prostředí otcovy nemocniční dialýzy je spíše modelový literární počín, jímž chtěl autor vyjádřit, že na nepravostech odešlého správního systému, který rozhodoval, komu život, komu smrt, se kromě jeho představitelů podíleli také terénní pracovníci a nemají omluvy. Svého táty si vážil a hluboce ho miloval.

V čase, který teď nedovedu kalendářně fixovat, jsem Jendu oddával. Jeho dvě děti jsem nekřtil, měly si na křest počkat do dospělosti. O řadu let později jsem jeho „bortící se dům“ zachraňoval, a nezachránil.

Ludvík Klobása (1928), evangelický duchovní, strýc Jana Balabána — bratranec jeho otce. Ve vítkovickém sboru působil v letech 1968–1979, poté do roku 1994 jako farář v Ostravě 1. Žije v Myslibořicích.

Zběsilé jižanské přátelství / Jaroslav Žila

Poprvé jsem ho spatřil na začátku školního roku 1976/1977, stál na konci chodby gymnázia před třídou, do které jsme měli chodit. Opíral se o parapet okna, delší účes ve stylu mladého Micka Jaggera (já měl kolem uší centimetrové blatníky — Matka: Hezky tě ostříháme, ať vidí, že jsi slušný synek!), mírně ohrnutý horní ret a ve tváři směsice hlubokého pohrdání, rozpaků a ostražitě citlivosti. Stál tam, až do chvíle, kdy profesor zastavil u dveří a zeptal se jej: Vy sem patříte? Přikývl. No, tak pojďte dál!

Myslím, že to mohu říct: nebyli jsme zrovna vynikající studenti, i když on byl trochu lepší (Můj otec po návratu z třídních schůzek: Myslel jsem, že se hanbou propadnu, ty hňupe! Ještě že vedle mě seděl takový sympatický pán — no... Balabán se jmenoval.). Někdy od druhého nebo třetího ročníku se tvrdě dal do studia angličtiny, snad to bylo tím strýcem v Kanadě, ale od začátku se zajímal o literaturu, což ovšem nebylo v naší třídě nijak výjimečné, básničky psali i budoucí inženýři!!! Čeština byla oblíbená, velkou zásluhu na tom měl profesor Adámek, myslím, že některé jeho přístupy a postoje vyžadovaly osobní statečnost. Časem jsme vytvořili takovou chlapeckou kolonii, obsadili jsme zadní řady (Honza seděl v lavici přede mnou) a brzo se naše třída stala vskutku proslulou.

Někdy v té době se utvářely základy našeho vztahu — snad by se dalo říct jakéhosi zběsilého přátelství.

Základním rysem byla ověřená skutečnost: on byl možná trochu chytřejší, já zase určitě silnější. On byl z disidentské rodiny s tradicí protestantských kazatelů, já z rodiny komunistické. On nosil dovozové džíny a měl koženkovou bundu do pasu, na podšívce byla mapa Kanady! Já chodil v tesilkách a v košilích z umělé hmoty a ve vestě z domácí vlny (Matka: Cože chceš, džíny? Jako nějaký narkoman! To si kup, až budeš vydělávat! Že tě všechno svědčí a kope? Co by jiní dali za takové oblečení! Já: To bych taky rád věděl! Ona: Drž hubu!... Když jsem si po letech koupil džíny, matka mi na nich po vyprání nažehlila puky!...). On pociťoval zásadní respekt k otci, já měl hrůzu z matky. On chodil s aktovkou plnou knih, já nosil v tašce gumovou míčudu. On vychován v intelektuálním městském prostředí, já byl z rodiny venkovské. On měl v sobě touhu kazatele — ukazovat lidem cestu —, já jsem po čtrnáctidenním experimentu, kdy jsem se snažil být milý, přátelský a vstřícný, došel k názoru, že je to příliš namáhavé. Vše u nás bylo naopak, vše nám na tom druhém připadalo hrozné, a přesto jsme se vyhledávali.

Třída 4. B Maticního gymnázia v Ostravě roku 1980. Jan Balabán sedící v první řadě zcela vpravo, Jaroslav Žila druhý shora, v kostkované košili na soše.

Ve třetím ročníku narazil můj spolusedící na vinárnu U Sudu, byl to báječný podnik, pracoval v něm starý pan Herod, původem z jihu, a prodávali tam rozlévané sudové víno! Tam se, pod jeho přísným dohledem (Tak, platíme, víc vám už nenaleju, měli jste po osmi decích), utvářel náš vztah k vínu, někdy jsme si zaběhli na dvě decka i o přestávce před odpoledním vyučováním, Honza se k nám (spolu s jinými) brzo přidal. Tam jsme chodili i po vysoké, sem začali docházet další lidé. Tam jsme se v osmdesátém devátém dověděli, že padl Honecker. Později, po zavření vinárny, se společnost poflakovala po různých podnicích, aby nakonec, podstatně rozšířena, zakotvila u Černého pavuka, jak jsme někdy říkali.

Zásadní postavou Honzova dospívání byl jeho starší bratr Daniel, akademický malíř a člověk velkého rozhledu. Jeník si přál být také malíř, ale... stal se z něj spisovatel. Na vysoké jsme se vídávali často, on ochotnický režíroval Vonneguta a věnoval se intelektuálnímu činnostem, já běhal za balonem (On: Tu kudrnatou hlavu má až u země a nic jiného nevidí než tu zasranou míčudu, jako IDIOT! Ne, že by dělal něco pořádného. Já: Víš, proč hraju? Protože to umím!). Párkrát jsem s ním byl na přednáškách doktora Jařaba, jezdili jsme spolu vlakem a potkávali se v hospodách.

Revoluce přinesla řadu možností, jednou z nich byla možnost publikovat a veřejně se produčirovat. V devadesátém třetím přišel Honza s nápadem, že by on doprovodil slovem obrazy malíře Bendy, a já se tehdy dohodl se známým fotografem Viktorem Kolářem. Celý projekt se docela zdařil, Honza zařídil i reprízu v Olomouci. Přišlo tam málo lidí,

ale to spojení fotky a textu nás s Viktorem přesvědčilo. Je to neuvěřitelné, ale byl jsem to já, kdo jako první vydal knihu, tedy sbírku *Drápy kamenů* (1994), jež byla vcelku dobře přijata. Víím, že to Honza těžce nesl (jeho první žena Helena byla naše spolužačka z gymnázia), ale brzo po mně se mu podařilo u stejného nakladatelství udat knihu povídek *Středověk* (1995), která se bohužel nedočkala příliš mnoha kladných ohlasů. Mnoho lidí mu tehdy říkalo: ... a co překlady?... toho Lovecrafta jsi udělal výborně... Musím se přiznat, že jsem mezi ně patřil i já. Ve stejném roce jsme s Viktorem Kolářem vydali knihu *Ostrava — obležené město*.

V tu dobu se mu hroubí vše pod rukama, Jeník je zoufalý, chlastá, nadává všem okolo, ale nepovolí — výsledkem je *Boží lano* (1998), které považují za přelomovou knihu, tady našel svůj „vyprávěcí modus“, a brzy poté snad ty nejlepší povídky (alespoň pro mne) — *Prázdniny*. Honza razantně mění svůj život, začíná se mu dařit. Pracuje, překládá... Někdy v tu dobu jsme se potkali v hospodě, vypadal zhrouceně a pil jedno pivo za druhým. Co ti je, zeptal jsem se.

Zlatý déšť

/ Petr Hruška

Už kvetou forzýtie. Zlatý déšť se pomalu začíná valit na náš obsraný svět. Honza.

I v té krátké esemesce z loňského března je sakrament-sky přítomná vehemence a intenzita, ze které byly dělány všechny jeho knihy a dny... Právě po téhle vehemenci a intenzitě je tu velké kruté místo.

Když přišel do našeho bytu a my se ženou právě zařizovali ložnici, vydržel se dívat jenom chvíli. Pak popadl skříň s regály na knihy a společně jsme ji sunuli do kouta a pak na ni dali jinou skříň a pak se dívali, jestli je to tak dobře, a pak ji zase sundali a on sám jí šoupal zleva doprava, jako by potězkával ten nábytek, ten prostor ložnice, jestli se v něm bude dát takhle žít. Zrovna se rozváděl.

Když přišel do našeho bytu a já seděl se svou maličkou dcerou na klíně, vydržel se dívat jenom chvíli. Potom vstal, šel do koupelny, umyl si ruce mýdlem a vrátil se s prosbou, jestli ji může na chvíli ponosit. Jako by potřeboval znovu zjistit, jak těžké a jak lehké je roční dítě.

Když měl „pekelcovací období“ a přišel do našeho bytu, zamířil přímo k ledničce, protože věděl, že v regálech na chlast je skoro vždycky rum, a není-li, pak je tam vodka. Přihnul si, jako by tím rušil samu polovičatost hrůzy, a pak se vrátil do předsíně, zul si boty a pozdravil.

Už dva měsíce jsem nenapsal ani řádku, řekl sonorním tónem. Rozesmál jsem se! Jenom kvůli takové cypovině? Já jsem nic nenapsal dva roky a je mi to u prdele! Já víím, řekl mi, ale ty pišeš jenom tehdy, když už se tomu nemá jak vyhnout...

V posledních letech sporů mezi námi ubývalo, snad to bylo i tím, že tentokrát měl nepopíratelně navrch. Došli jsme jakéhosi křehkého smíření. Když jsme spolu seděli naposled v hospodě Na Šalamouně a u piva probírali nově zařazené texty do mé chystané sbírky *V hrudi pták*, Honza mi před odchodem řekl: Co říkáš, co kdybysme někdy v květnu zajeli s Petrou na nejvyšší horu Beskyd vůbec, na Babí horu, Motýlovi by možná jeli taky. Rozloučili jsme se a venku se dal každý svou cestou. Tentokrát vstoupil první.

Jaroslav Žila (1961), učitel a básník. S Janem Balabánem v letech 1976–1980 navštěvovali ostravské Maticní gymnázium, poté oba studovali na Univerzitě Palackého v Olomouci, Jaroslav Žila na pedagogické, Jan Balabán na filozofické fakultě. Po návratu do Ostravy oba publikovali své prvotiny v nakladatelství Sfinga.

Když jsem o Vánocích zabíjel na kuchyňském stole kapra a on přišel do našeho bytu, skoro mi to zabíjení záviděl. Furt se vyptával, jestli to umím. Nakonec vyskočil ze židle a alespoň rozevřel tělo ryby, abych ji mohl snáze vyvrhnout. Jako by si potřeboval zamazat ruce a sáhnout tak do falešné sentimentality nastávajících svátků, právě proto, že si jejich čistého vzkazu tolik vážil.

Když jsem mu svěřil svoje básně, aby mi řekl názor na připravovanou knížku, chodil po bytě a říkal si je nahlas, znova a znova, protože v nich potřeboval zaslechnout snad něco z modlitby. Když jsme navštívili ateliér nějakého malíře nebo malířky, s potěšením brával plátna a rozestavoval je po místnosti, přesouval je a zvedal, pod záminkou, že pro ně hledá správné místo. Dělal to s tajnou radostí člověka, který právě nese obraz. Brát věci vážně, stále je vážit a potězkávat, to byl jeho způsob.

Jednou zůstal i Honza krásně zdrženlivý. Tenkrát přijel mladý redaktor z Prahy, který chtěl s námi oběma udělat rozhovor do novin, o literatuře v Ostravě, o Ostravě v literatuře a tak podobně. Vzali jsme ho na Červenou haldu, o které se říká, že je nejvyšším místem ve městě. Cestou jsme se bavili, dlužno říci, tak trochu na účet laskavého a naslouchajícího novináře — tvářili jsme se

FOTO ARCHIV PETRY SASINOVÉ

Jan Balabán a Petr Hruška v ostravském klubu Černý pavouk

„esoterně“ a přeháněli svou už tak velkou zaujatost pro to zvláštní místo, kterým taková halda je. Jde o horu, která měla zůstat v podzemí, říkali jsme mu, a to, že se teď vypíná nad Ostravou, není nic samozřejmého. Z jejího vrcholu se jeví všechno v nových souvislostech, je to místo dotyku s jinými světy, kde člověk může prožít mystický vhled do skutečnosti... Čím výš jsme stoupali, tím jsme byli důležitějšími. Když jsme stanuli nahore, strnuli jsme všichni tři. Na vrcholu haldy, kousek od starého ohniště, ležel veliký černý dalekohled a zpoila dopitá láhev meruňkovice, obojí zcela opuštěno. Vítr a nikde nikdo. Pointa pro novináře si o sebe sama říkala — ten, kdo se tady nahore dostával „do vidění“ pomocí chlastu a přibližovací optiky, spatřil věci takové, že mu bylo přestoupiti do jiné reality, a nám zde zanechal pouze výmluvné stvrzení, jak magickým vrchem ostravská halda je. Nikdo z nás se tenkrát věci u ohniště ani netknul. Kráčeli jsme s pomlklou návštěvou z Prahy dolů... Až na úpatí haldy, po rozloučení s novinářem, začal Honza litovat, že jsme meruňkovici nevzali s sebou.

Co se nedotýká našeho srdce, nemá cenu, ale našeho srdce se může dotknout skoro všechno. Honza.

I v té esemesce z loňského dubna je sakramentsky přítomná opravdovost a intenzita, po které jsem ho poznával a která mi teď často chybí v tom opatrném a vlašném šplouchání, jímž tak rád ubíhá náš zbývající čas.

POŘÁDNÉHO TUŇÁKA *Janu Balabánovi*

Pořádného tuňáka
aby s námi otrásl
to nehasnoucí stříbro ryby
plesknuté do listů novin
mrtvých novin na ryby
Pořádného tuňáka
který by stačil na nějaký čas
aby nás zase jednou
záblo v zápěstích
nad těžkým stříbrem světa
pronést ho kolem
strmých zad
bankovních domů
a společně pak doma rozbalit noviny
předvolební držky potřísněné rybinou
vyhlížejí ještě vychcaněji
veliké tělo na mělčině novin
na mělčině stolu
Pořádného tuňáka
až se rozčeří
seprané volány domácího ticha
až si najednou vzpomeneme
co všechno jsme tady sakra
chtěli

Petr Hruška (1964), básník, literární historik a editor. S bratrem Pavlem Hruškou, Janem Balabánem, Ivem Kaletou, Jiřím Surůvkou a dalšími přáteli vydávali časopis Landek (1995–1998), později s Ivem Kaletou a Janem Balabánem časopis Obrácená strana Měsíce (2004–2006). Petra Hrušku a Jana Balabána spojovalo hluboké přátelství a navzájem se inspirovali. Petr Hruška redigoval texty Jana Balabána a je editorem jeho souborného Díla, které od roku 2010 vychází v nakladatelství Host.

Hledaný Balabán není na pracovní ploše

/ Aleš Březina

V dokumentárním filmu o utkání Garry Kasparov versus IBM mistr světa v šachu tvrdí, že IBM podváděla. Důkazy k tomu neměl. Podle něj takto nehraje stroj, ale člověk. Přesto si připustil, že tomu tak nebylo a že skutečně prohrál, a pak tuto situaci komentoval slovy: „V tom případě jsme na tom ještě hůř, jestliže je něco, co již nemůžeme ovládat, co je silnější, než jsme my, a co ovládá nás.“

Když bývalému českému ministru kultury Pavlu Dostálovi někdo v Torontu ukázal, že fotky z Niagary jsou v Praze dřív, než dojel od vodopádu do Toronta, rozohnil se a pravit: „Svět se posral, co je platné těm mladým, když vědí, co se stalo dnes v New Yorku, když neznají *Babičku*. Chcete mi namluvit, že hamburger od McDonalda je totéž jako sekaná, že orgasmus je totéž co láska. Počítač nemá něco, čemu my na Moravě říkáme srdíčko!“ Když mu někdo tvrdil, že počítač může psát poezii, smutně dodal: „Vy to vyhrajete... a mně je líto těch, kteří budou v tomto světě žít.“

Jan Balabán za mnou v Torontu přišel, jestli si něco může napsat na počítači. Bylo to na začátku jeho pobytu v Kanadě a já jediný měl český program. Když druhý den přišel a chtěl pokračovat, nemohl svoji složku nalézt a počítač odpověděl: „Hledaný Balabán není na pracovní ploše.“

Následovalo asi dvouměsíční okopávání, definování slov, potkávání a rozcházení, setkávání v pietistickém baptistickém kostele či na různých mejdanech. Chtěl poznat celé spektrum emigrace od umělců po děti z druhé třetí generace a komentoval to vše s humorem sobě vlastním.

V jeho knihách však mnoho srandy nenajdeme. Jsou až děsivě vážné. Hovoří se o věcech, na kterých záleží. Jestliže Němcová dokázala popsat katolickou ženu první poloviny devatenáctého století, John Updike protestantskou Ameriku, pak pro Balabána jsou charakteristické dvě věci: evangelické zázemí a Ostrava. Přitom se u něj jméno města, kde žil, vyskytuje velice zřídka, v jeho poslední knížce *Zeptej se táty* snad vůbec ne.

Bohouš Čermák, ke kterému do Toronta přijel, nepatřil k typickým emigrantům. Neproklamoval tvrdý konzervativní postoj, neobdivoval Ameriku a měl rád premiéra Pierra Elliotta Trudeaua. Jeho dům byl domem otevřených dveří. Snad na tom měla svým způsobem zásluhu jeho kanadská manželka Jenny. Kdykoliv někdo neměl kde bydlet, šel k Čermákům. Zrovna tak se u nich střídaly návštěvy jedna za druhou. Jednou jsem dokončil noviny, pak si šel zaběhat a špinavé prádlo jsem nechal uprostřed pokoje. Svůj příbytek, do kterého se vcházelo ze zahrady, jsem nezamykal. Byla tam zkrátka spoušť a k Čermákovým zrovna

přijel Karel Matějka z Čech. Oba přišli a nechali vzkaz, že druhý den běží na torontskou věž. Bordel, který tam byl, nechali bez povšimnutí.

Jindy se Bohouš zastavil a přinesl košík meruněk, které vysadil na záchrance, kde pracoval. Jednoho dne se nevrátil z *pracovní plochy*. Selhalo mu srdce. Po čase i Karel Matějka opustil *pracovní plochu*. A dnes se již ani *Hledaný Balabán nenachází na pracovní ploše*.

Jako kdyby věděl, že jeho pracovní doba je omezená. Podobně jako Mácha, Wolker, Kryl či Kafka. Na rozdíl od Kafky však jeho kniha nekončí soudem, ale jakýmsi usmířením. Emil, v kterém můžeme vidět autobiografické Balabánovy rysy, se pokouší vyrovnat s minulostí, pochopit svého otce, který jako lékař musel dělat kompromisy. Jeho bratr Hans se snaží v malovaném obraze rehabilitovat učitele češtiny, který pro změnu jako tajný katolík učí kromě literatury i občanskou výchovu a po převratu je odkecaný. Z nekompromisního Wolfa se stane fanatický komunistobijce. Všechny tyhle postavy můžeme nalézt v evangelickém prostředí. Toto vše je církev a Balabán se s ní solidarizuje a snaží se reflektovat různé postoje a být tvrdý jen sám k sobě.

„Nechce se ti do té žumpy v Čechách a už vůbec ne do té smrdutý Ostravy!“ řekl mi při výuce etiky po čtvrtém kanadském pivu. Když pohledná barmanka přinesla další pivo a já s ní prohodil pár vět, moralisticky mne pokáral: „Zase se ti líbí nějaká peroxidka.“ Na adresu exilového umělce, který rád filozofoval o umění, dodal: „Exilovou Niagaru do Toronta zvládl na kánoji, teď už mu chybí jen malé peřeje do New Yorku, ale tam musí doplavat!“

Nedávno jsem viděl film od Larse von Triera, kde se otec hrdinky jmenuje Oldřich Nový. Když Jan Balabán spatřil reklamu v exilových novinách na film s hercem téhož jména, okomentoval to: „Tenhle herec je pro mě spojen s prvorepublikovým kýčem...“

Bylo vidět, že nesnášel vše sladké, umělé, povrchní. Za všechno se podle něho muselo zaplatit. Vztah musel být vždycky bez zadních vrátek: „Na Danielově obraze jsou souložící rodiče a před nimi stojí dítě, protože tyhle dvě věci nelze oddělit!“

Řekl bych s básníkem Allenem Ginsbergem: Tehdy jsme byli v Torontu plní pивní statečnosti, při které se čerpá síla a moudrost na okamžiky, kdy je cesta bez hospod. Jednoho dne Jan Balabán odjel, pak jsem o něm občas slyšel. Četl jsem jeho knížku, kterou věnoval právě Bohouši Čermákovi. Nedávno mi Jenny půjčila jeho knihu *Zeptej se táty*, která vyšla těsně po jeho smrti. Chce ji vrátit.

Rok 1996, Jan Balabán čte z knihy Petra Hrušky *Obývací nepokoje* v hospodě Černý pavouk ve Stodolní ulici v Ostravě. Křest Hruškovy knihy byl součástí kabaretu malíře Jiřího Surůvky.

O setkávání s Janem Balabánem

/ Michal Vogl

Není vůbec jednoduché vzpomenout na to, jak jsme se s Jitkou, mojí ženou, mohli setkávat ve Sněžném s Honzou. Není to jednoduché vzhledem k tomu, že už není mezi námi, není to jednoduché, protože byl pro nás důležitý, a není to jednoduché, protože nás tato situace usvědčuje, jak málo někdy člověk dokáže pojmout z toho, o čem druhý hovoří a co promýšlí.

Jak jsme se vůbec poprvé setkali? Nejprve zprostředkovaně. Balabánovi mají totiž ve Sněžném domek a Honzovi rodiče tam rádi jezdili. Bývali častými hosty jak na bohoslužbách, tak při biblických hodinách. A když jsme byli někdy na návštěvě u nich, mluvili o svých synech a jejich práci. Mohli jsme vidět na stěnách Danielovy obrazy a při jedné příležitosti jsme dostali Honzovu knihu *Černý beran*. Honzu jsme osobně poznali až později. Jednou zazvonil na faře, představil se a my zjistili, že to je člověk, se kterým se dobře povídá a který ze sebe neokázale chrlí spoustu nápadů a myšlenek. Od té doby se u nás pravidelně zastavoval, kdykoli byl ve Sněžném, což bylo stále častěji. Říkal nám, že se mu na chalupě dobře píše, že se líp soustředí. Proto jezdil z Ostravy do Beskyd a na Vysočinu.

Někdy slýchám na Honzovu adresu slova o tom, že se odcizil církvi. Víím bezpečně, že to není pravda. Měl docela složitou pozici, neboť mu zase mnozí kolegové spisovatelé vyčítali, že je příliš křesťanský, příliš evangelický. Honza měl především silný vztah k Bohu a byl zakotvený ve víře

Přestože česky neumí, je pro ni cenná. Dnes, kdy knihy mizí a kdy se tisknou hlavně přiblblé škváry o manželských víceúhelnících, je někdo, kdo píše o svědomí, víře a lásce, bílou vránou.

Počítač již před léty vyhodnotil situaci: „Hledaný Balabán není na pracovní ploše.“ Oznámil skutečnost, bez citového zabarvení. My si ještě můžeme dovolit malý luxus. Dodejme tedy citoslovce: „Bohužel.“

Florencie 18. října 2010 (při cestě z Prahy do Toronta)

Aleš Březina (1948) je novinář, sportovní a filmový publicista, zakladatel a redaktor československého čtrnáctidenníku Satellite 1–416, který vychází v Torontu. V roce 1972 byl vyloučen z Komenského evangelické bohoslovecké fakulty. V letech 1973–1976 natočil celovečerní film ... a andělé jeho bojovali, jeho próza vycházela v sedmdesátých letech v samizdatu. Po podpisu Charty byl dva roky vězněn. Od října 1980 žije v Kanadě. Tam se v roce 1995 setkali s Janem Balabánem, který tuto cestu literárně ztvárnil v próze Boží lano (1998), osudy kanadské rodiny se inspiroval v románu Černý beran (2000).

jako málokdo. V tom se asi projevil i vliv výchovy, působení rodinných tradic, ale i jeho potřeba promýšlet věci do hloubky a hledat různé skryté souvislosti. Pokud bych měl vyjádřit, jak to bylo s jeho postoji vůči církvi, snad by se dalo říci: Honza měl dojem, že se mu odcizil sbor v Ostravě. Cítil zřetelně, že ho tam lidé po jeho rozvodu a různých životních peripetiích neberou, že mu dávají svůj odstup najevo. Ve Sněžném cítil větší souznění i respekt. Nevynechal jedině bohoslužby. Byl jedním z mála lidí, ne-li jediným, kdo mi poskytoval zpětnou vazbu na má kázání, o kterých jsme potom často mluvili a ve kterých Honza slyšel i věci, které nebyly plánované. Třebaže měl vytříbené teologické myšlení, nikdy nekritizoval. Věděl jsem, že když mi kázání nepochválil, tak bylo špatné.

Když zemřel jeho otec, lékař Daniel Balabán, náš vztah se zintenzivnil. Byla za tím asi i Honzova potřeba vyrovnat se s jeho smrtí. Často mluvil o tom, že by se rád stal členem našeho sboru. Svou důvěru dal najevo i tím, že se ve Sněžném podruhé oženil. Byla to malá, ale pěkná svatba. Taková radostná, plná naděje. Poznali jsme tak jeho ženu Petru. Poslední dobou jsme se mohli setkávat i s Honzovými dětmi. Už dávno nebyly malé. Vyrostly z nich osobnosti, s velkým rozhledem a podobné svému otci právě schopností trefně pojmenovat skutečnosti. Schopností mluvit otevřeně, konkrétně, jasně, bez obalu a bez postranních úmyslů.

Při setkáních s Honzou jsem byl vždycky znova a znova překvapen jeho uměním stručně, ale výstižně glosovat dění kolem nás. Ať se jednalo o jeho postřehy z oblasti politiky — té komunální, republikové, evropské i světové — nebo o jeho ostré šlehy směrem k tomu lidskému, co je v církvi a co se někdy vydává za takzvané evangelické rodinné stříbro, nebo o jeho přehled v současné i starší literatuře. České i světové. Pak jsem si teprve naplno uvědomil, co obnáší skutečnost být spisovatelem. Ne nějakým pisálkem, který si sedne ke stolu a něco napíše, ale opravdovým velkým spisovatelem. Že je důležité umět vnímat všechny děje kolem sebe a umět je přetavit do jednoduchých, srozumitelných vět a souvětí. Honzovi bylo dáno obrovské nadání a on ho umocnil svou pílí a zvláštní houževnatostí. A hlavně svou otevřeností. Tím naprostým odmítnutím něco filtrovat, podrobovat autocenzuře a ohledům na to, co by tomu řekli lidi. Psal a mluvil tak, jak myslel. Rád se díval „pod pokličku“. Při jedné z návštěv řekl, že si hrozně rád prohlíží byty a vnímá, jak v nich lidé žijí. Vlastně stál o to, aby i druzí byli k němu otevření a upřímní. Nesnášel pózy a přetvářku. Zůstával obyčejný a stále svůj, i když dostal různá literární ocenění, i když byl pozitivně hodnocen kritikou, i když se začínali objevovat všelijací pochlebovači, kteří ho najednou, když se proslavil, zvali k různým besedám a k autorskému čtení. Docela komické mu připadalo, když byl loni pozván do *Noci s Andělem*. Neváhal a ještě před vstupem do studia se moderátora zeptal, zda od něho opravdu něco četl.

Naše setkávání s Honzou mně a mojí ženě umožnilo mnohem lépe pochopit, o čem píše. Jestliže mé první setkání s ním coby autorem *Černého berana* nedopadlo nejlépe, jakmile jsem se naladil na Honzovo myšlení, jakmile jsem poznal ty souvislosti, o kterých píše, a zjistil, že Honza je naprosto pravdivý ve svém díle i ve svém životě, tak mě jeho knihy uchvátily. I ten *Beran* promluvil docela jiným hlasem. Navíc Balabánovy další a další knihy byly stále lepší a lepší, alespoň podle mě. Tolik jsme se těšili

na tu poslední, na to, jak ji společně probereme, a netušili jsme, že se z ní stane čtení nejtěžší, při kterém bude člověku běhat mráz po zádech, jako by slyšel hlas ze záhrobí.

Prožili jsme s Honzou ve Sněžném pěkné časy. Nezapomenutelnou atmosféru nám pomohl vytvořit po jedné Vánocích, kdy jsme si narychlo vymysleli kombinaci jeho autorského čtení a vystoupení našeho pěveckého sboru. Venku už byla tma, program běžel a najednou vypadl proud. Varhany zmlkly. Zapálili jsme svíčky a Honza četl. Na tuhle chvíli dodnes mnozí vzpomínají. Jak se jeho hluboký hlas nesl kostelem, jak zachránil situaci a ještě ji využil k něčemu zajímavému a poutavému. Svým slovem doprovodil i dvěstědvacáté výročí od postavení kostela, kdy četl ze svých vzpomínek na dětství, které tady prožil u dědečka, babičky, tety a strýce.

Někdy byl k některým sněženským občanům zdánlivě krutý — to když jim sdělil jasně svůj názor, když jim připomněl staré časy a jejich postoje za minulého režimu. Jednou zjara tak potkal bývalého předsedu MNV, jak zametá štěrku zbylých po zimním posypu. Pozdravili se a bývalý předseda spustil něco o tom, že dřív bylo odklizení štěrku zajištěné obcí a teď není. Honza nelenil a připomenul mu, jak v té „rajské“ době nemohli jeho bratrance ze Sněžného studovat, a celý rozhovor zakončil slovy: „Jen hrabej, hrabej. Měl bys tady hrabat do konce života.“ Na druhou stranu je třeba říct, že měl Sněžné i lidi v něm rád. Nepodlézal jim a oni to ocenili respektem i tím, že alespoň ti přemýšlivější četli jeho knihy a považovali za čest, že je Honza s nimi.

Plánovali jsme další čtení ve sboru. Chtěl tady uspořádat literární festival. Počítalo se s jeho účastí mezi kolegy faráři. Pozval nás do Ostravy na představení *Bezručů!*, jehož byl spoluautorem. Pár týdnů před smrtí se nám svěřoval, že má v hlavě námět na další knihu. Nic z toho už nebude, ale toho, co bylo, si nesmírně vážím.

Michal Vogl (1967), evangelický farář, žije a působí ve Sněžném na Českomoravské vysočině.

Díval se na věci jako poprvé / Hana Puchová

Honzu, spolu s jeho bratrem Danielem, jsem viděla poprvé zjara v roce 1989 ve vinárně U Sudu ve Stodolní ulici, teď je tam něco pitomého. O Danovi jsem už věděla a obdivovala ho, náhodou se mi dostal do rukou katalog, kde měl své věci, které se mi zdály skvělé.

Přišli nečekaně, myslím, že díky Martinu Fryčovi, který už taky není, ale možná se pletu a pozval je tam někdo jiný.

Oba dva byli takoví dospělí, vzdělaní, vtipní, doplňovali těmi svými hlubokými hlasy jeden druhého. Dost dlouho se o nich mluvilo jako o „Balabánech“, jako kdyby neměli křestní jména. Honza se tehdy hodně přátelil také s Pavlem a Helenou Šmídovými.

Já se s ním postupně sblížovala během svých návštěv Ostravy začátkem devadesátých let, při různých setkáních nejčastěji po hospodách.

REPRO: NAKLADATELSTVÍ HOST

Bratři Jan a Daniel Balabánové (2010). Výřez z obrazu Hany Puchové, použitý na obálce románu *Zeptej se táty*.

Honza často zahajoval — uváděl výstavy. Uměl koukat na věci jako poprvé a uměl říct, v čem a proč jsou důležité, kde je jejich síla. On byl nejlepší vypravěč, jakého jsem znala. *Srdce draka* mi vyprávěl, myslím, že v Bzenecké vinárně, která už také není, a vyprávěl mi ho tak krásně, že

jsem vlastně byla zklamaná, jak se to vyprávění scvrklo na těch pár stránek textu.

Vždycky, když byl Honza na návštěvě, já mu ukazovala svoje věci, on je bez ptaní roztahoval po tom mém malém bytě, přitom se koukal tuhle a tamhle, odhrnoval závěsky, které schovávaly různý bordel. No, jiného bych přizabila, u něho mi to vlastně nevadilo. Ta jeho zvědavost na všechno a všechny se mi líbila a vlastně jsem ji s ním také sdílela.

Naposled Honza s dcerou Maruškou, týden před smrtí, u mne viděli nedokončený obraz jeho a Daniela, jedli jsme u toho řízky, protože předtím byli plavat a byli při chuti. Nezdál se sobě dost hezký, jak mi připadalo a jak to potom tajně řekl Maruše, a já se tomu pobaveně a chytře smála. Potom jsem to s výčítkami dodělávala, různě měnila, jsou tam pod malbou schovány další možné verze, snad jsem je přikryla tou nejlepší.

Mám ho v hlavě jako člověka, který byl k sobě upřímný, pravdivý, i když byl smutný, protivný, unavený a bolestivý.

Uměl věřit a taky povzbudit k víře ve společenství lidí, v lásku, kterou množství nedělí, ale násobí, v to, že když jsou lidé pospolu, tak se navzájem lépe zahřejí. Tak si myslím, že měl pravdu.

Hana Puchová (1966), malířka. S Janem Balabánem byli ve výtvarné skupině Přirození, Jan Balabán uváděl její výstavy, společně vytvořili komiks Srdce draka, který vydala olomoucká Aluze (2001). Obrazy Hany Puchové jsou na obálkách knih Černý beran (2000) a Zeptej se táty (2010). Žije v Ostravě.

Stručná vzpomínka na moje studentská léta, Jana Balabána a další lidi

/ Milan Krupa

*Ubohé rajčato
hyne, sotva počato
Všechny jeho kvality
jsou kečupem polity
(1988)*

V letech 1982–1986 jsem studoval gymnázium na ulici Doktora Šmerala v Ostravě. Kamaráda mezi spolužáky jsem fakticky neměl, čas mimo školu jsem trávil vycházkami, poslechem malého rádia a stanice Vltava (pořadů Rytmus a Větrník), ale poslouchal jsem na větším přístroji také Svobodnou Evropu a pořady Karla Kryla. Líbila se mi rocková muzika, ale také folk — nejvíce Karlové Kryl a Plíhal. Těžce jsem nesl, že nemám kazeťák. Jinak žádné večírky, žádná hospoda, žádné holky. Jen škola, mimo ni procházky, jízdy na kole, poslech rádia. Svoje výtvarné

a literární vlohy jsem realizoval do malého notýsku, kde jsem si zapisoval zároveň rozvrh hodin, domácí úkoly či co, musel bych se do notýsku podívat. Kreslil jsem také na školní lavici. Svoje literární pokusy z let 1984–1985 jsem zničil. Byly to texty často o mnoha slokách. Dochovaly se jen krátké věci z notýsku a na pijácích. Na vysoké škole, kterou jsem studoval v letech 1986–1992 — Pedagogické fakultě v Ostravě, obor čeština a výtvarná výchova —, se moje situace postupně změnila. Mohl jsem čmárat do větších sešitů, musel jsem povinně malovat v ateliéru, dočkal jsem se kýženého kazeťáku a potkal lidi, bez kterých by můj tehdejší život možná vypadal podstatně jinak. Kromě spolužačky Elli Tiliu to byli například bratři Balabánové, Paroh (Jiří Surůvka, taktéž student pedagogické fakulty) a další. Část tehdejších ostravských „nezávislých“ pak vytvořila skupinu Přirození. Přelom osmdesátých a devade-

sátých let, to byla doba společných výstav, výletů a večírků. Samozřejmě pití piva. Z člověka, který se opil jen zřídka, jsem se stal štamgastem hospody Plivanec (vedle Hladnovských kolejí), kam chodili studenti. Následující báseň (asi z roku 2001) je inspirována právě osmdesátými léty a hospodou Plivanec:

*Kdybys poslouchal Pána
a ne Balabána
Před špeluňkou
komunikovala buňka s buňkou
a s inteligencí chátra
společně si ničíce játra*

Balabán a spol. ovšem chodili do jiných hospod. Například do hotelu Odra (dnes Brioni) — v devadesátých letech. První společné posezení, na které si pamatuju, se konalo ve Stodolní ulici v hospodě U Sudu (?) — dnes Potrefená husa. Případně v divadelním klubu divadla Jiřího Myrona po jedné výstavě koncem roku 1988.

V devadesátých letech přišly literární večery, časopis *Landek* a společné publikování ostravských literátů v *Revolver Revue*, na kterém měl zásluhu právě Honza Balabán.

Na svoje první setkání s Honzou si nevzpomínám, bylo to asi v roce 1988 nebo 1989, po nějaké době Honzu zaujaly moje básničky. Abych si vybavil další věci z té doby, to by musel být naživu právě Honza. V hospodách nebylo žádné nahrávací zařízení, všechny ty diskuse a často i žvanění odnesl čas, pamatuju si, že Honza byl svým způsobem „guru“ nebo teoretik. Jeho povídky se mi zpočátku nelíbily, přišel jsem jim na chuť až daleko později. Vybavuje se mi jeho charakteristický hlas, používal sprostá slova, nebyl to žádný „kavárský intelektuál“. Někdy v první polovině devadesátých let jsme s Honzou a Radimem Šupčíkem seděli v pozdních hodinách v Husově sadu, kousek od Honzova bytu, u stánku a popíjeli. Radim Šupčík vyslovil uštěpačné slovo „povídečky“, načež mu Honza odpověděl: „Já ti jednu vrazím, až odletíš třicet metrů... Ty jim totiž nerozumíš!!!“

V bytě, kde žil se svou první ženou Helenou, se konaly společné večírky, kde jsem většinou seděl opilý a uzavřený do sebe. Párkrát jsem u nich i přenocoval, naposledy v roce 1995, kdy jsem s kolegy z *Vrátnice* slavil osmdesáté narozeniny. S Honzou jsme pak z *Vrátnice* jeli na kole a div (nedaleko „Capkárny“) nespadli pod trolejbus.

Během studentských let mi mnohokrát pomohl radou, slovem. Díky jemu a dalším lidem (Paroh, Elli, Radim Šupčík) jsem už nebyl tak sám a Ostrava byla nějakou dobu mým „druhým domovem“ či spíše azylem.

Moji následující básničku upravil Honza Balabán, jinak k žádné „literární spolupráci“ mezi námi nedošlo:

*Bahnem se žížaly ploužily
vedrem se žraly a soužily
miliony žížal
usoužil žal
usmažil žár*

*Dobytek ve stáji dupal
strachem, že dostane úpal
Nad krajem kroužili ovádi
a pouští táhli nomádi
(1992)*

Druhý verš ve druhé sloce zněl původně „ze strachu, že dostane úpal“. Byl příliš dlouhý. Honza tedy verš zkrátil, čímž se zlepšil rytmus. Stačilo vyhodit jedno slovo a další dát do jiného pádu. Což mě nenapadlo. Je ovšem možné, že tak neučinil úmyslně, Honza totiž v devadesátých letech pořídil krátký výbor z mých veršů, možná šlo o chybu při prepisování.

Honza měl v oblibě některé další moje básně, například „Ubohé rajčato“. O následující říkance prohlásil, že mu připomíná jeho práci překladatele ve Vítkovicích:

Milan Krupa a Jan Balabán

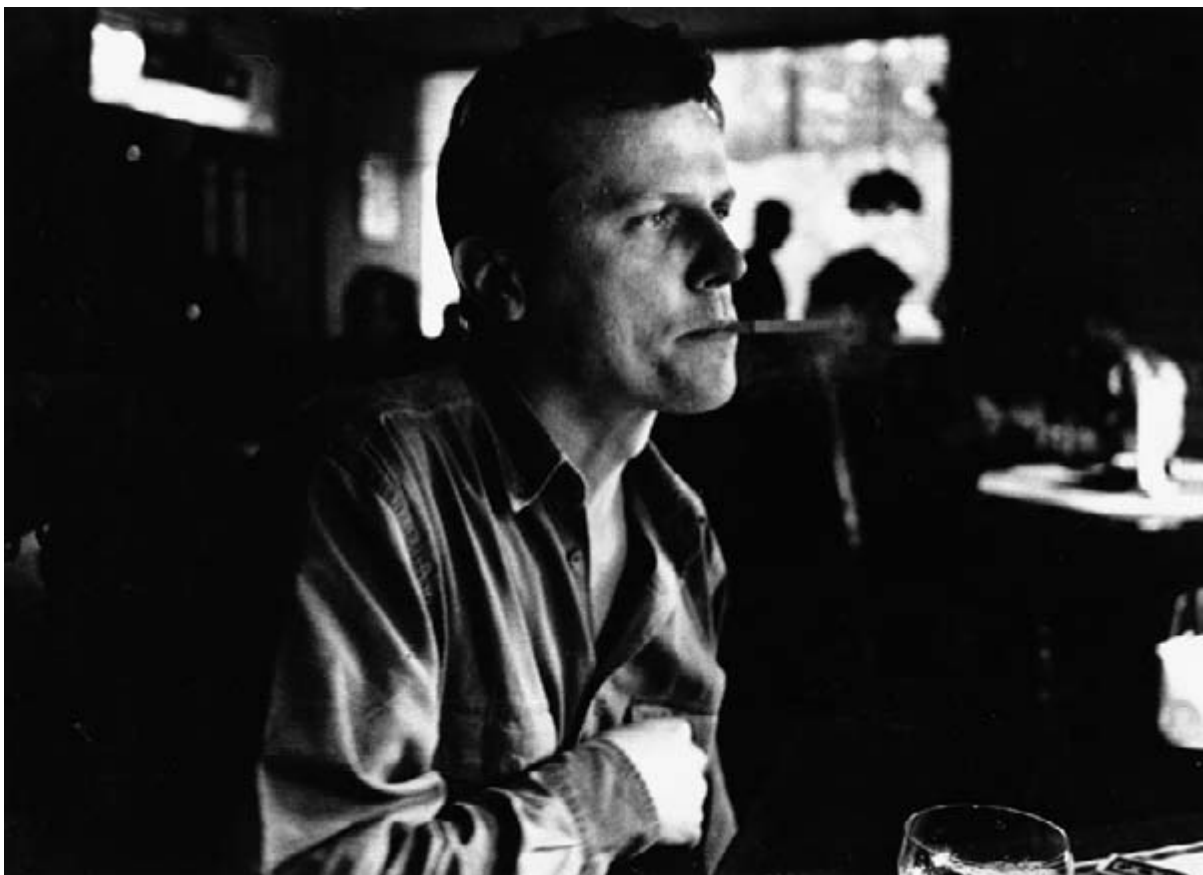

FOTO: ARCHIV PETRY ŠASINOVÉ

Jan Balabán v ostravském klubu Černý pavouk kolem roku 2000

SYMBIÓZA

*Slimák slámu ustlal
a slon do slámy nasral
potom se v tom patlal
v noci v tom i spal
slon na slimáka sral!*
(1992)

Ta báseň se mi zdá nepůvodní, ale budiž.

Vybavuju si obrazy jako staré filmy, někdy i se zvukem, ale pamatuju si toho dost málo. Navíc jsem některé věci

„zencuroval“. Chcu psát především to pozitivní. Nebudu lhát, že mě Honza nikdy nenaštval nebo že jsem s ním ve všem souhlasil.

Ještě poslední vzpomínka: na jednom literárním večeru ve Frýdku-Místku (asi roku 2001) se Honza nerozpakoval poděkovat za toto setkání Bohu. Po akci z vlastní kapsy vyplatil účinkujícím honorář.

Končím svoje vzpomínání.

Hlučín 16. září 2010

Milan Krupa (1967), doručovatel tisku. Žije v Hlučíně.

... Já znám tvoji knihu / Václav Kahuda

V Hlučíně, hospoda, veselá hostinská z havířských časů, Žila tancuje, Ivan Motýl vzrušeně cosi vypráví, cikánský harmonikář hraje... Mlčenlivý černovlasý člověk se díval do stolu, pak otočil ke mně svou tvář. Vidím, že se chystá něco říct, sbírá slova, ještě jednou se rozhlédl po lokále a znovu se na mě podíval. Začínám něco tušit, to bude přeci Balabán, ten, o němž se vypráví po pražských redakcích, slýchávám o něm z různých stran. ... Taky nabírám sílu, aby mohl vzniknout hovor, aby řeč s neznámým mohla proběhnout v tom rambajzu a hulákání. „... Já znám tvoji knihu.“ To byla jeho první slova, rychle se na mne zadíval a opět opřel zrak do zakouřeného sálu. A tak jsme spolu mluvili, jaksi cudně a vážně. Jen chvílemi jsme na sebe pohlédli, oba ve svých teritoriích. A každou větou, on stručně a věcně a já mnohohlavně, každou minutou toho hovoru jsem si víc a zřetelněji uvědomoval, jaká hluboká bytost sedí naproti mně za stolem. Po chvíli se náš rozhovor rozplynul v jiných řečech a halasu přátel, kteří se sesedli okolo nás. Večer v zasněžené zemi.

Po návratu do Prahy, se vzpomínkou na ten rozhovor, na ty tóny, které rezonovaly v jeho slovech, ten elektrizující neodbytný pocit mi říkal, že je tady silný hlas, — jsem koupil knihu povídek *Prázdniny*. A tak poprvé jsem vstoupil do světa Jana Balabána. A stejná a tak nekonečně vzácná radost se dostavila, ... ano, ano, kolikrát se člověku stane, že uslyší hlas, přesný a silný hlas uvnitř své generace? Naposled jsem se s tím setkal, když Hakl začal psát své první povídky. Kolmačka, Hrbáč, Krchovský. Kolikrát v životě se stane, že živý člověk, stejné řeči, začne psát a ty rozumíš té hudbě?

Knihu jsem otevřel a stalo se mi (pořád se mi to stává) přibližně tohle: ... při prvních větách mi zavane do tváře ostrý chlad, jenž stéká z hor do krajiny, nebe svým dechem pročešává pásma lesů, bílé březnové slunce svým jasnem natahuje dlouhé stíny holých stromů a zježená srst divokého psa se prodírá křovisky podél potoka, tam někde v jinovatku ztuhlých travách leží od zimy mrtvá srna... A pak přicházejí příběhy.

Knihy (texty jsou energeticky tak silné, že hrozí vtělování, evokace) je opět rozevřena, bílé stránky šustí v prstech a já s bušícím srdcem letím: ... Šero visí nad aglomerací, nad továrnami a sídlišti jak šedá opona. Pozorují dvě posta-

vy krácející podél černé strouhy. Balabánův text mě vede životy lidí. A tak stojím s nimi uprostřed krajiny na konci města, v místech, kde se civilizace pozvracela hrůzou sama ze sebe. Dívám se směrem, kterým se oni dívají, cítím tíhu života i tu plachou, nekonečnou naději. V bytech rozvedených samotářů hledím na vypité, prázdné lahve. Naslouchám tlukotu páry v radiátorech. Jsem poztračený v osudech lidí, dívám se na dítě, které si samo hraje na plácku před domem. Dívám se do rozsvícených oken, stojím v dešti a pod lampami prší... Zkousím to znovu, najít tu ztracenou cestu, k druhé bytosti. Jedu nočním autobusem. Jdu za tím srdcem v tmách, za tichým dechem. Ještě jednou se podívat do ženských očí. Ještě jednou, v tomhle životě.

Dnes mohu říct, musím to říct do ticha a vím, že mi nikdo neodpoví. Dnes už můžu říct: „... Já znám tvoji knihu.“

Na přeskupujícím se, zrnícím pozadí světa, kdy většina bytostí se sobě navzájem jeví jako přeludy letmo zahlédnuté v oknech protijedoucího vlaku, — zůstává pro mne jednou provždy jméno Jan Balabán spojeno s ryzí přesností, naprostou neschopností nalhávat něco sobě i druhým. Ta úsporná řeč je právě svou střídmostí plná imaginace. To nebyl melancholický pohled na člověka a naši současnost na této zemi. To nebyla deprese, to byla pravda. A právě tím jsou činy lidskosti v jeho příbězích tak silné a mají svou nečekanou platnost. A pro to tiché štěstí se budu do těch textů vracet.

V době, kdy v stále se rozšiřujících kruzích pohlucuje civilizace sama sebe. V časech srůstajících měst a nikde nekonečných anonymních metropolí. V jejichž víru se člověk mění, mutuje pod tvrdými paprsky technologií. Kdy sám sobě si autor tohoto textu připadá jako celkem už mimozemská bytost, která se jen chvílemi zanořuje do existence mezi lidmi... V našich dnech přímo cítím, jak za pár let budou nahlíženi lidé z příběhů Jana Balabána, jako postavy nevědomých hrdinů existence, snažících se zas a znova postavit a jít životem a uchránit nějaké to teplo uvnitř srdce a předat to dál, v mrazivé skutečnosti.

Praha 26. listopadu 2010

Václav Kahuda (1965), spisovatel. Žije v Praze.

Zpráva o smrti Honzy Balabána mi došla esemeskou, jak jinak. Byla stručná a definitivní. Ještě před chvílí tu přece byl. Přítel Honza, blízká duše „zatížená“ psaním a starostmi táty dvou dospívajících dětí... On se mi jevil jako svědek „nových časů“ po roce 1989. Nejspíše svou inteligencí a zaujatostí pro sdílení problematiky ostravského průmyslového kolbiště. Obživu si našel jako překladatel a tlumočnick u Mittalu, kde z první ruky zažíval vstup tržní ekonomiky a formování nové nekomunistické hierarchie. Na druhé straně viděl dopady ekonomicko-sociálních změn (nezaměstnanost, bezradnost z nabyté svobody) na lidech, kterých tu je drtivá většina, tj. na dělnické populaci.

Vedle toho trpěl „pochybující“ myslí věřícího člověka a souběžně byl navigován egem tvůrčího člověka.

Byl introvertní náturou, a přesto silně participoval na veřejném životě (spolky Kontrast či Klub otevřené kultury nebo veřejná čtení), snažil se být vůči svým dvěma dětem dobrým otcem, on sám byl synem náročného otce a bratrem senzitivního malíře Daniela...

Kdesi v obci Bílá ve vypůjčené chatě stále přepisoval (když měl volno!) své povídky a novely.

Tehdy býval plný přetlaků a pochybností a posezení s ním bylo poznamenáno silnými citovými výlevy. Koneckonců svou Ostravu měl „zaháklou“ v srdci jako málokdo...

Nikoho jiného nežli Honzu jsem nemohl požádat o úvodní text do své fotografické knihy o Ostravě. Vznikl napodruhé či napotřetí, a tak ve své umanutosti a hloubce uchopení oslovuje čtenáře všech skupin.

Ještě dlouho po něm zůstane prázdné místo. V Ostravě se rodí umělecké typy jako Honza jen jednou za dlouhou dobu a ještě jim hrozí nebezpečí, že shoří „rychlým žitím“ předtím, než něco zásadního vytvoří. V Ostravě se žije s obtížemi a ještě hůře tvoří, mám na mysli senzitivního jedince. Jen málokdo skutečně uspěje. Honza jako jeden z mála uspěl, ale zaplatil daň nejvyšší, odešel předčasně, aby tak následoval svého otce... Tak díky, Honzo, za vše a ahoj!

V Ostravě 8. října 2010

Viktor Kolář (1941), fotograf. Jan Balabán napsal text do jeho knihy Ostrava (2010), Viktor Kolář je autorem fotografie na obálce knihy Jana Balabána Jsme tady (2006). Žije v Ostravě.

Jan Balabán na Vysočině

FOTO PETRA SASÍNOVA

„Dojdi tam a tam a předej zprávu“

O vzniku sborníku k padesátinám Jana Balabána

Devět vzpomínek na předchozích stranách představuje průřez knihou, která vznikala živelně během posledního půlroku. Impuls k ní dalo samo dílo Jana Balabána a jeden osobní dopis. Příležitostí jsou nedožitá padesátiny spisovatele, který se narodil 29. ledna 1961 v Šumperku.

Po 23. dubnu 2010 se o Janu Balabánovi veřejně psalo a mluvilo hlavně jako o autorovi, který náhle zemřel. Ale také bylo znát, že nevěřejně se mnoho lidí vracelo k jeho knihám. Povídkové cykly *Středověk* (1996), *Prázdniny* (1998), *Možná že odcházíme* (2004), *Jsmo tady* (2006), delší prózy *Boží lano* (1998), *Černý beran* (2000), *Kudy šel anděl* (2003, přepracované 2005), komiks *Srdce draka* (2001, s Hanou Puchovou) či divadelní hra *Bezruč?!* (2009, s Ivanem Motýlem) najednou nebyly k mání ani v knihkupectvích, ani ve veřejných knihovnách.

Od knih k dopisu

Knihy Jana Balabána na sebe navazují a předávají poselství. V románu *Černý beran* stojí: „Nikdo není vítěz, každý má jenom svůj úkol... Dostal jsi mapu, zbraň a zásoby a rozkaz, dojdi tam a tam a předej zprávu...“

V témže románu před čtenářem vyvstává i jiný obraz, který se vrací v celém Balabánově díle — obraz mostu: „Tak by ho potřeboval, most z chvíle do chvíle, kdy se rozloučili a kdy se zase setkali... Všechno je tak obludně rozpojeno. Od útlého dětství se bál okamžiku, kdy se pevnina začne trhat a bude tu už jen kratičká chvíle k přeskočení, chvíle, kdy se rozhodne, kdo ke komu patří a kdo s kým nechce být. Tolik se toho bál, až se mu to stalo údělem — být rozvráceným i rozvratitelem a pak, stavět mosty a pokládat prkna přes praskliny, jež se otvírají pod nohama.“

O tomto rysu jeho osobnosti i hrdinů se často hovoří jako o samotě. Ale viděno z druhé strany — jeho slovo mluví o vzájemnosti a věrnosti. O tom píše malířka Hana Puchová v závěru své vzpomínky na Jana Balabána: „Uměl věřit a taky povzbudit k víře ve společenství lidí, v lásku, kterou množství nedělí, ale násobí.“ Také Ivan Motýl ve svém poděkování na pohřbu Jana Balabána mluvil o kruhovém stole — o „snaze usmiřovat staré nepřátele“. O vzájemnosti, která není teorií, ale životní praxí — „stavět mosty, pokládat prkna přes praskliny...“ Být sám mostem, prostředníkem.

V květnu 2010 vyšel článek, kde jsem ta slova z *Černého berana* citovala. Za měsíc mi přišel dopis. Spisovatelka Eliška Vlasáková v něm vzpomínala na Jana Balabána živě-

ho. Zнала ho už jako chlapce, vyprávěla, jak spolu s bratrem Danielem v sedmdesátých letech vnášel originální nápady a někdy i rozruch do života českobratrského sboru ve Vítkovicích. Její dopis předával onu osobní zprávu. Nemohl ji předat nikdo jiný než ona. Ale příjemcem mohl být i někdo jiný.

Od dopisu ke knize

Z této události přirozeně vyplynula úvaha: Jan Balabán jako autor spojuje mnoho čtenářů. Ale také jako člověk spojuje neviditelnými nitkami mnoho těch, kteří ho poznali zblízka jako nikdo jiný a mají o něm co říct. Žije nejen ve svých textech, ale i v jejich paměti. Je mezi nimi mnoho spisovatelů, básníků, kazatelů — lidí slova — i malířů, fotografů. Jistě o něm teď přemýšlejí a vyprávějí, třeba někomu jinému... A to všechno by vydalo na knihu. Příležitost se přímo nabízela: ne kniha nekrologů, ale kniha k nedožitým padesátinám, které se právě po jeho smrti často zmiňovaly. Připadají na 29. ledna 2011.

Následovala rozmluva s Eliškou Vlasákovou, která tu myšlenku ihned přijala, a jak se později ukázalo, začala ji vzápětí uskutečňovat: sepsala vlastní vzpomínky. Také literární časopis *Host*, spojený s domovským nakladatelstvím Jana Balabána, stál o vzpomínkové pásmo pro své lednové číslo. Idea knihy se však ještě v červnu 2010 zdála neuskutečnitelná, čas do ledna 2011 krátký. Chyběl nakladatel. Ale nejdůležitější byl prostředník, kterým mohl být jen někdo, kdo stál Janu Balabánovi blízko. Vzpomínky na milého člověka lze přece svěřit jen člověku, k němuž máme vztah, a ne někomu, kdo má „nápad“ či „projekt“.

Jenže balabánovské předávání zprávy probíhalo nezávisle na těchto předpokladech a zdánlivých překážkách. Na začátku července 2010 vyšel poslední román Jana Balabána *Zeptej se táty*. Dva týdny nato jsem potkala v Městské knihovně v Praze nakladatele Michala Plzáka z Kalicha. Vlastně jsme se skoro neznali, naše seznámení opět zprostředkoval Jan Balabán. Po několika větách jsme už o něm mluvili. Michal Plzák ho znal ze Sněžného a během studia teologie poznal jeho přátele z evangelické církve. Říkal, že chce vydat jeho fejetony z *Respektu*. Jenže ty vyjdou v připravovaném *Díle* v *Hostu*, namítla jsem a zeptala se ho, jestli by raději nevydal sborník k Balabánovým padesátinám. A on řekl, že ho vydá. Den nato poslal jména lidí, kteří mohou do sborníku přispět.

Tak se nitky začaly spojovat. Prostřednictvím Elišky Vlasákové — její rodina se s Balabánovými přáteli dodnes —

a Ondřeje Horáka — který psal články o knihách Jana Balabána soustavně už od dob, kdy to zdaleka ještě nebyl známý spisovatel — jsme oslovili dva z nejbližších lidí Jana Balabána: bratra, malíře a vysokoškolského učitele Daniela Balabána, a přítele i editora jeho knih, básníka Petra Hrušku. Oba nás překvapili okamžitým souhlasem a vše zorganizovali. Tak jsme se 20. srpna 2010 ocitli v ostravské Staročeské pivnici, oblíbené hospodě Jana Balabána. Přišla tam i jeho dcera Marie a manželka Petra Sasínová! Během hodiny poskládali seznam asi čtyřiceti členů rodiny, přátel, spolupracovníků spisovatelů, výtvarníků, fotografů, nakladatelů, duchovních... Tehdy se také potvrdilo, že řada textů a obrazů ze života Jana Balabána už vznikla spontánně. Daniel Balabán nám ukázal hotové obrazy. Také Marie o svém otci už psala a její bratr Lukáš již dříve vytvořil povídku podle otcova vyprávění. Petra Sasínová se na schůzce zmínila o fotografiích a dětských denících Jana Balabána. Poprosili jsme ji o ně a také o to, aby je ve sborníku stručně komentovala. Hned jsme se shodli, že grafikem knihy by měl být Ivo Kaleta, který dal grafickou podobu řadě Balabánových knih i ostravskému literárnímu časopisu *Obrácená strana Měsíce*.

Obyčejný život

Koncem srpna jsme odeslali na čtyřicet adres prosbu o příspěvek do sborníku s krátkou lhůtou do poloviny října. V dopise jsme formulovali, oč v dokumentárním pásmu jde: „Přiblížit osobnost a život Jana Balabána očima těch, kteří ho měli možnost poznat zblízka, a to formou, která bude každému z nich vlastní.“ Nechtěli jsme primárně hodnotit dílo Jana Balabána, ale složit, či spíš začít skládat osobně laděný dokument o životě, jakýsi skupinový portrét z momentek, záznamů setkání, rozhovorů, z paměti.

Začaly intenzivní čtyři měsíce plné dopisů, e-mailů, telefonátů a schůzek, v nichž se nám odkrýval neznámý svět přátel a blízkých Jana Balabána. Ve zkratce ho zachycuje jeho vlastní kresba nazvaná „Obyčejný život“, z níž Ivo Kaleta vytvořil obálku knihy: Po pravici ústřední postavy („JÁ“) je rozestavěna rodina, přátelé, spolužáci... Nalevo leží veliká Bible, za ní se tyčí jako domy obří cigarety Clea, sirky, láhev s devětadevadesátiprocentním alkoholem... a vedle té skrumáže postava faráře Ludvíka Klobásy. V pozadí jsou vidět dva obzory „obyčejného života“ i díla Jana Balabána — v dáli komíny a Ostrava, kde žil a pracoval, o něco blíž zeď hřbitova ve Sněžném na Vysočině, kam jezdil od dětství k prarodičům a dnes je tam pohřben. Nápis na obraze jsou česky a anglicky — v těchto dvou jazykových světech později žil a pracoval jako překladatel. Postavám není vidět do tváře a jejich skupinky tvoří jakési ostrovy.

Když se korespondence kolem chystané knihy rozproudila, postavy ožily, dostávaly vlastní rysy, ostrovy se

začaly přibližovat. Najednou nevznikala jen kniha o Janu Balabánovi. Postupně nás přiváděla do různých prostředí, míst a pospolitostí.

Nejdříve to byla rozvětvená rodina, která sahala ze Sněžného do Ostravy i do Prahy a žila i během komunismu v evangelické tradici. O tom — humorně i vážně — vypovídají jak dětské dopisy a deníky Jana Balabána, tak vzpomínky jeho bratrance Daniela Pfanna a strýce, teologa Milana Balabána či lidí z evangelického sboru ve Vítkovicích ze sedmdesátých let, na prvním místě právě faráře Ludvíka Klobásy.

Také československá církev tvoří svébytnou rodinu, s níž byl život Jana Balabána trvale spojen a s jejímiž nároky i životem se stále vyrovnával, jak o tom svědčí příspěvky sněženského faráře Michala Vogla a jeho ženy Jitky.

Další ostrůvek tvoří škola a zástup spolužáků — Jan Balabán navštěvoval do roku 1980 Matiční gymnázium v Ostravě, kde potkal Helenu Šimelovou, svou pozdější první ženu a matku dětí Lukáše a Marie. Jeho spolužákem byl i básník Jaroslav Žila, oba pak v první polovině osmdesátých let studovali na dvou různých fakultách Univerzity Palackého v Olomouci. Tam Jan Balabán poznal rovněž výtvarníka Miroslava Šnajdra mladšího, budoucí spisovatelku, literární vědkyni a znalkyni Balabánova díla Blanku Kostřicovou, učil ho amerikanista Josef Jařab... tam vznikala přátelství, která pak trvala celý život.

V příspěvcích se však především skládá zpráva o silně pospolitém uměleckém životě v Ostravě posledních třiceti let: bratři Balabánové a další literáti i výtvarníci koncem osmdesátých let zakládají skupinu Přirození, v klubu Černý pavouk a na mnoha dalších místech pak od devadesátých let pořádají výstavy, tvoří společné knihy, časopisy, účinkují v kabaretech... ale také si hodně povídají, pracují, pijí, perou se se vším možným i mezi sebou navzájem.

Každé z těch prostředí má specifický dorozumívací jazyk, své tradice či „kouřové signály“. Mezi nimi stojí a propojuje je právě dvojice „Balabánů“ — bratři Jan a Daniel. Dokážou být na několika „ostrovech“ současně, aniž by plně patřili jen na jeden z nich. Jsou opět prostředníky mezi lidmi, kteří by se jinak asi nesetkali, v životě ani v téže knize.

„Nedělí, násobí“

Jak tuto mezilidskou pavučinu, její jemná vlákna zachytit, a nepotrhat je nějakými jednostrannými kategoriemi, rozdělováním a tříděním? Postupně před námi vyvstávala struktura, v níž se zdánlivě oddělené okruhy spojují, předávají si slovo, hlasy se doplňují. Každý je jedinečný a dohromady jsou mnohem víc. Výsledný sborník (zní to akademicky — slovo almanach zase obrozensky, ale genezi knihy a nasazení záúčastněných přispěvatelů docela vystihuje) k padesátinám

Jan Balabán kolem roku 2004 ve svém vítkovickém bytě s výhledem na část Sovovy ulice a fabriky, ve které dělal patnáct let překladatele.

tvorí skutečně asi čtyřicet příspěvků — textových a obrazových —, přestože se autoři vždy nekryjí s původním seznamem ze Staročeské pivnice: ne každý stihl odpovědět, naopak jiní se ozvali sami nebo byli přizváni dalšími.

Kniha postupuje v soustředných kruzích, chronologicky a zároveň cyklicky, ve věrných návratech k lidem i místům: od dětství Jana Balabána (črta a verše jeho bratrance Daniela Pfanna ze Sněžného) přes dění ve vítkovickém evangelickém sboru v sedmdesátých letech (farář Ludvík Klobása, spisovatelka Eliška Vlasáková a její syn Jan) ke studiu na gymnáziu a olomoucké filozofické fakultě (Jaroslav Žila, Josef Jařab, Blanka Kostřicová)... Následuje zastavení na třech místech podstatných pro život i tvorbu: o Ostravě vypovídají básníci Petr Hruška a Ivan Motýl, literární teoretik Pavel Hruška, výtvarník Jiří Surůvka, ale i ti, kteří viděli Ostravu z větší dálky — básníci Vít Slíva, Robert Fajkus a Jiří Šimsa či fotograf Jindřich Štreit. Kniha také připomíná cestu Jana Balabána do Kanady (Aleš Březina, Jannice Cermak) a návraty do Sněžného (příspěvek Milana Balabána, Michala Vogla a jeho ženy Jitky). Setkávání s Janem Balabánem se děje též v obrazech přátel — převážně z Ostravy, ale nejen odtud (patří k nim mj. Hana Puchová, Pavel Šmíd, Aleš Hudeček, Kateřina Szanyi, Miroslav Šnajdr mladší), a ve slově či knihách (přítel a básník Milan

Krupa, nakladatelé Jaroslav Erik Frič a Miroslav Balašík, evangelický duchovní Jan Mamula, publicisté Jakub Chrobák a Tomáš Weiss, básník Jonáš Hájek a spisovatel Václav Kahuda). Závěr sborníku patří nejbližším lidem z rodiny — fotografie Jana Balabána z procházek stručně komentuje jeho žena Petra Sasínová, jsou tu básně a obrazy jeho bratra Daniela, příspěvky první ženy Heleny, syna Lukáše a dcery Marie. Almanach rámuje básně a deníky Jana Balabána.

Knihu uzavírá příspěvek fotografa Viktora Koláře. Jeho závěrečná slova *Honzo, ahoj!* jí dala název. Obsahuje jméno, jímž ho nejčastěji oslovovali přátelé — i když někdy mu říkali Jenda, Jeníček, Jan, John... Vyjadřuje setkání a pozdrav — spíš přivítání než loučení — a také otevřenost a důvěru. Za to všechno děkujeme Janu Balabánovi i tvůrcům sborníku. Dali nám to nejlepší, co mohli dát. Lidí, kteří by výslednou mozaiku mohli doplnit, je však víc. Pro některé byla lhůta příliš krátká, ostatně ani my jsme nezvládli oslovit či dost vytrvale „otravovat“ zdaleka všechny. Došli jsme pouze „tam a tam“ a předáváme zprávu. A věříme, že důležité zprávy o Janu Balabánovi, jeho světě a neobyčejném životě budou dál předávat jiní.

Daniela Iwashita (1971), knižní redaktorka a publicistka, spolu s Michalem Plzákem editorka almanachu *Honzo, ahoj!*.

Chvála dějinným výhybkám

K současné situaci českého historického románu

Erik Gilk

Konstatoval-li Blahoslav Dokoupil oprávněně, že vývoj historické prózy v české literatuře doprovázejí střídavá období přílivů a odlivů, způsobených neobyčejnou citlivostí žánru ke společenským změnám,¹ pak můžeme polistopadové období v tomto smyslu jednoznačně charakterizovat jako odliv, pokles zájmu ze strany autorů i čtenářů. Oproti předchozímu období normalizace, kdy historický román patřil v oficiálně vydávané literatuře k žánrům nejoblíbenějším, dnes doslova živoří. Hlavní důvod je zřejmý: jestliže před pádem železné opony byla historie předním „únikovým tématem“, které autorům umožňovalo vyslovovat se k soudobé společenské a politické situaci prostřednictvím dějinné alegorie či paralely, ve svobodné společnosti se spisovatelé přirozeně nemusí k současnosti vyjadřovat oklikou, mohou psát bez cenzurou vynucených jinotajů.

Další příčiny ústupu historické prózy nesouvisejí jednoduše s vnitřním žánrovým vývojem, ale jsou dány trojí novou konkurencí, která jí vyrostla (a mohla se objevit až) po listopadu 1989 a jež se — každá ovšem jinou tváří — obrací k minulosti. Na prvním místě jde o fenomén autenticitní literatury, obrovské vlny zájmu o tzv. egodokumenty deníkového a memoárového charakteru. Jejich původci byly většinou osobnosti, jež byly v nemilosti režimu a jejichž in-

timní a soukromé příběhy nabízely jiný, alternativní pohled k dosud jedinému povolenému výkladu dějinného vývoje. Skutečné lidské osudy se ukázaly zajímavější a mnohdy i neuvěřitelnější než vyprávěné příběhy fiktivních a náhle lidsky i dobově vzdálených historických postav. Dále jde o značné množství historiografické odborné produkce, jež prokazatelně odlévá zájem spíše laických čtenářů o historickou prózu, kteří se z ní chtějí především poučit a načerpat historické znalosti. Třetí konkurent vychází z populárního žánru historické fantasy a bude o něm ještě řeč.

Při vědomí jisté krize žánru historické fikce se nabízí otázka, co vlastně současného prozaika motivuje k situování příběhu do historického časoprostoru. Konkrétní výsek minulosti je jednak pojímán jako prostor pro autorskou hravost s vyprávěním, žánry či čtenářem, jindy chce autor jednoduše zúročit svoje historické poznatky. Málokdy se ovšem podaří od eklektické hry či didaktického poučování historií přejít k zachycení situovanosti jedince v konkrétní době, a vystihnout tak jeho neopakovatelnou existenci a zapuštění v dějinách, ať už je příběh zasazen do raného středověku, do období tureckých válek, či podává extrémní zkušenost jedince ve dvacátém století.

Hledá se autor historického románu

Protože obraz vývoje historické prózy v první polistopadové dekádě už je v našem povědomí přece jen usazen, obzvláště díky sérii článků Aleše Hamana a příslušné pasáži v příručce Lubomíra Machaly *Literární bludiště* (2001), soustředíme se v následujícím textu převážně na produkci historické fikce po roce 2000, jež zatím není výrazněji reflektována. Vzhledem k tomu, že píšeme o literatuře „teď a tady“, nemůžeme pochopitelně dospět k sumarizujícímu výsledku, přesto však doufáme, že náš komentovaný přehled jistý závěr přinese.

¹ Dokoupil, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*. Praha, Československý spisovatel 1987, s. 6.

Zásadní otázkou pro nás je, zda se s přelomem tisíciletí situace v naší historické próze vůbec nějak výrazněji proměnila. V každém případě můžeme hned v úvodu prohlásit, že byla ochuzena o největší polistopadový objev žánru, kterým byl bezesporu Vladimír Macura (1945–1999). Jeho monumentální obrozenská tetralogie *Ten, který bude* (1999) byla našťástí těsně před smrtí dokončena, a nestala se tak dalším velkým torzem české literatury. Na její adresu bylo již sneseno dostatek pochvalných slov, proto se spokojme pouze s připomenutím promyšlené koncepce cyklu, jež mnoha ostatním autorům naprosto chybí a jež v součinnosti s důkladnou znalostí zobrazené doby vytváří z Macurova díla svrchovaně uměleckou výpověď.

Ze starší generace — ovšem pomineme-li nestárnoucí Ludmilu Vaňkovou (1927) a Jarmilu Loukotkovou (1923–2007), která se po pádu železné opony literatuře věnovala naopak minimálně, a další autory a autorky populárních historických romancí, jež nemají pro vývoj žánru význam — tak zůstává literárně činný jen Vladimír Körner (1939). Jeho vyhraněná poetika založená na dějinné skepsi a humánním pesimismu, které z jeho příběhů vytvářejí pochmurná podobenství o nezvratném lidském údělu, už ovšem nejspíš nemůže přinést kýžený podnět poněkud skomírajícímu žánru. Ostatně již jeho nejvýznamnější polistopadový román *Smrt svatého Vojtěcha* (1993) naznačil určité meze textů nasycených symboly, jež tu doslova hypertrofují. Potřeba hledat za každým druhým slovem jeho symbolickou rovinu přetrvává i v kratších prózách *Kámen nářku* (2002) a *Krev zmizelého* (2005), jediných dvou Körnerových textech publikovaných po roce 2000.

Urbanovo koketování s historií

Předchozím shrnutím nechceme v žádném případě vytvořit představu, že na přelomu tisíciletí vznikl v žánru historické prózy jakýsi bod nula. Taková situace v dějinách umění snad nikdy nenastala a jde téměř vždy o iluzi způsobenou jednostranným pohledem badatele. Určitý pohyb v žánrovém vývoji ovšem nastal, což ilustrativně dokládá prozaické dílo Miloše Urbana. Jeho první prózy *Poslední tečka za rukopisy* (1998), *Sedmikostelí* (1999) a *Hastrman* (2001) jsou některými literárními vědci považovány za postmoderní historické romány. S tímto odvážným tvrzením není tak složité polemizovat, neboť Urbanovy příběhy jsou v ústřední rovině situovány do naší současnosti a minulost je tu využita výhradně pro exponování apelativní funkce textů. Nejde tedy o historické romány ve vlastním slova smyslu (zde nutně vyvstává otázka, je-li dnes vůbec něco takového možné), i když rozhodně platí, že autor se — jako typický reprezentant postmoderny — neobrací

k minulosti zády a naopak umně zpracovává její náměty ke zvýšení angažovanosti svých textů.

Po zřejmém uměleckém přešlapování, jako byla „politická groteska“ *Paměti poslance parlamentu* (2002) a „eroticko-hororová“ novela *Michaela* (2004), a rozměňování kostelnické tematiky, vytvářejícím až dojem vykrádání sama sebe v nepříliš zdařilých románech *Stín katedrály* (2003) a *Santiniho jazyk* (2005), přišel v Urbanově díle obrat. Nejprve se zapojil do mezinárodního projektu britského nakladatelství Canongate nazvaného *Mýty* a v próze *Pole a palisáda* (2006) se autorsky vyrovnal s pověstí o Libuši a Přemyslu Oráčovi. Při zpracování námětu z české prehistorie, který je po první části *Hastrmana* vrcholem Urbanova stylistického umění, si prozaik nejspíš uvědomil, že také vlastní minulost, aniž by byla pouze násilně redukována či využívána jako zásobárna libovolně vyjimatelných témat oživujících příběh ze soudobé Prahy, poskytuje dostatečný prostor pro uměleckou licenci. Dokladem je zatím poslední próza *Lord Mord* (2008), Urbanův první opravdu historický román, který je situován do bouřlivého roku 1897. Přestože typické prvky autorova rukopisu — angažovanost textu útočícího proti necitlivým stavebním úpravám (zde na příkladu pražské asanace a zbourání josefovského židovského města), popis vynalézavě brutálních vražd, poněkud bizarní postavy — přetrvávají, ona bezuzdná hravost poznamenavší především kostelnickou trilogii výrazně ustoupila. Autorovi se na pozadí ústředního příběhu podařilo plasticky vykreslit atmosféru pražských prosincových bouří a poměrně věrohodně zachytit dobu konce devatenáctého století. Ryze historický způsob vyprávění ovšem nejspíš zůstane pouhou epizodou Urbanova prozaického vývoje, soudě podle připravovaného románu *Boletus Arcanus*, který je opět zarámován současností.

Pokusy o návrat k tradičnímu příběhu z minulosti

Urbanův román *Lord Mord* rozhodně nepředstavuje ojedinělý případ textů odvracejících se od postmoderního eklekticismu, který výrazně poznamenal českou prózu devadesátých let předchozího století. Spousta autorů, a jsou to většinou začínající literáti, se znovu přimyká k historickému námětu bez výraznějších aktualizací či projekčních tendencí a snaží se — po pečlivém studiu příslušného historického období — vybudovat barvitý příběh a metonymicky jím podat podstatnou výpověď o zobrazené době. Příznačné přitom je, že si povětšinou vybírají dobu beletristicky nezpracovanou a za protagonisty svých textů převzorně volí historické, nikoliv fikční postavy.

Snad nejzdařilejší debut z této skupiny představuje rozměrný román *Hvězda kruhu knížat* (2003) Aleše

Novotného (1953), který je zasazen do doby konce jedenáctého století, poznamenaného vražednými praktikami knížat vládnoucího rodu Přemyslovců, jenž se poněkud „přemnožil“.²

Autor se soustředí na tři klíčové muže rodového konfliktu: Vratislava, Konráda a Vratislavova nejstaršího syna Břetislava, který má být po neshodě s otcem odsunut z nástupnictví. Ostatní postavy tvoří ovšem pouhé pozadí událostí a čtenář vcelku detailně poznává ostatní členy vládnoucího rodu, představitele katolické církve, královskou i knížecí družinu. Výsledkem je zdařilý obraz doby, ke kterému přispívá autorova schopnost odlišit myšlení a vnímání lidí různých společenských vrstev tehdejší doby. Krátký čas příběhu přitom není na škodu věci, historický kontext a předchozí události nezbytné pro pochopení pohnutek a jednání postav poznává čtenář prostřednictvím retrospektivních pasáží v pásmu vypravěče nebo ve vnitřních monologích postav. Zřetelně se zde projevuje autorova erudice (viz jeho populárně odborná publikace *Pornografie ve středověku?*, 2005), neboť konkrétní příběh se shoduje se známými historickými fakty, ovšem při naší omezené znalosti tehdejší doby zbývá Novotnému dostatek prostoru pro vlastní představivost.

Románu se bohužel dostalo minimálního ohlasu, což nejspíš vedlo i k odmlčení autora, lékaře působícího v Německu původem z Moravy, ačkoliv z osobní korespondence je nám známo, že připravoval volné románové pokračování své prvotiny s pracovním názvem *Smrt Konráda Brněnského*. Nulová kritická recepce naneštěstí poznamenala také pozoruhodný beletristický pokus našeho předního medievalisty Josefa Žemličky (1931) nazvaný *Zpověď Kukaty aneb Chmurný příběh z dob, kdy v Čechách vládli Přemyslovci* (2003). Jako téměř neuvěřitelná náhoda působí fakt, že Novotného i Žemličkova próza vyšly v tomtéž roce a jsou situovány do téhož období. Druhá jmenovaná je stylizována jako vyprávění titulního protagonisty, který vykonává špinavou práci svých pánů. Mohlo by se zdát, že jde o smyšlenou postavu, avšak Kukata je jako poněkud tajemný „knížecí druh“ uváděn v Kosmově *České kronice*. Koincidence obou textů jde tak daleko, že Kukata vystupuje i v Novotného románu jako člen Břetislavovy družiny a jako hlavní podezřelý z vraždy Břetislavova mladšího bratra Bořivoje.

Žemlička ve své novele použil podobný postup jako Vladimír Macura v prvním dílu obrozenického cyklu, když za hrdinu svého příběhu zvolil historicky doloženou, avšak zcela marginální osobnost. Aktér *Informátora* Jo-

hann Mann je obecně považován za fikční postavu a není příliš známo, že autor pro jeho konstrukci našel inspiraci v dopise Mannovy favoritky Antonie Reissové alias Bohuslavy Rajské.

Jako mnohem méně zdařilý hodnotíme objemný román filmového a televizního režiséra Václava Křístka (1954) *Cesta na poledne* (2004), který obdržel Cenu Knižního klubu. Úvodní třetina i nakladatelská anotace vytvářejí představu, že v něm půjde o barvitě a spletitě vyličený životního úseku Jakuba Krčína z Jelčan (1535–1604), pozdějšího regenta rožmburského panství a původce jedinečného rybníkářského díla na jihu Čech. Ovšem zdání klame: Krčína opustíme někde kolem strany 250, abychom se s ním s výjimkou několika kratičkých epizod setkali až za stranou 500. Více než třetina románu má pak charakter prezentace autorových znalostí tehdejší doby a dosavadní rovnováha mezi osobním příběhem tehdy ještě neznámého jedince a velkými dějiny je zcela porušena ve prospěch druhé misky vah. Zdlouhavé pasáže jsou tu vzhledem k postavě Jakuba Krčína, alespoň zpočátku protagonistovi románu, zhola zbytečné. Mají pouze popularizovat historiografické poznatky, ve formě beletrie seznámit neznalé čtenáře s vybranou dobou, což je úmysl čistě jiráskovský. Navíc tak Křístek činí značně krkolomně: román je doslova přelidněn, snad každá postava, která se vyskytne byť v jediné epizodě, je pojmenována, navíc i se svým šlechtickým přídomkem a funkcí. Mezi tolika jedinci se pak dá navymýšlet nespočet bujících a po textu se rozlézajících dialogů.

Román letošní debutantky Jany Solemové (1974) *Půlměsíc nad Dunajem* (2010), odehrávající se v polovině sedmnáctého století v prostředí habsbursko-tureckých válek, trpí jiným nedostatkem. Osirelá dívka Tereza, pocházející ze starého rytířského moravského rodu, a důstojník osmanské armády Kerim, který se narodil v křesťanské rodině a jako dítě byl osvojen bohatou tureckou rodinou, si v expozici navzájem zachrání životy. Od prvních scén se tedy odvíjí poměrně tradiční a nijak překvapivá zápleťka plná náhod, která připravuje ústřední dvojici několikrát odloučení a opětovná shledání, aby se v závěru šťastně shledali, padli si do náručí, a naplnili tak půdorys milostného příběhu.

Na próze je znát, že její autorka je vystudovaná historička, až úzkostlivě lpící na hodnověrném obrazu doby. Na jiné textové roviny se ovšem Solemová soustředila méně, čímž mám na mysli jednak výstavbu samotného příběhu, který lze na mnoha místech lehce předjímat, nebo na příliš didaktický tón, se kterým jsou líčeny turecké realie. Projevuje se zejména v pasážích, kdy Tereza pobývá v domácnosti Kerimovy adoptivní rodiny a poznává, že „mírový“ život nepřítel je — oproti jejímu očekávání — určován

² Jde o narážku na příslušnou kapitolu syntézy Josefa Žemličky *Čechy v době knížecí* (Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1997) nazvanou „Příliš mnoho knížat“.

Josef J. ŠechtI III. zemský sjezd jawistů v Táboře, 1938

závazným řádem, jehož hodnotová hierarchie se ovšem poněkud liší od toho křesťanského. Pozitivní stránky způsobu života islámské rodiny si protagonistka uvědomuje zejména v případě vzorné péče o Kerimova nevlastního postiženého bratra. Autorčina snaha nabourat stereotypy a pověry, které si evropský Západ vůči euroasijskému Východu snad už odedávna vytvořil, může v nejednom ohledu připomenout brilantní studii Edwarda W. Saida *Orientalismus* (česky 2008), jež zkoumá zdroje těchto obecně zakořeněných představ.

Míza alternativní historie a historické fantasy

Vybrali jsme v předchozím výkladu několik děl poslední dekády, jež reprezentativně dokládají návrat k tradiční podobě historického románu, který se s očekávatelnými uměleckými výkyvy soustředí na hodnověrné zobrazení minulosti poměrně tradičními vypravěčskými prostředky. Tato skupina ovšem představuje pouze jednu výraznou žánrovou linii, ta druhá, podle našeho názoru mnohem invenčnější, byť teprve v samých počátcích, je sice

bezprostředně spjata s postmodernou, avšak vychází ze současné historiografie. Respektive z jednoho jejího současného trendu, kterým je kontrafaktuální, alternativní či virtuální historie. Historické tabu „Co kdyby...“ totiž nedávno padlo a i erudovaní a uznávaní historikové se zabývají alternativní verzí dějin. Většinou takto ztvárňují krátké epizody následující po významném dějinném zvratu, tzv. bifurkačním zvratu, většinou politické nebo vojenské události, jež se mohla odehrát jinak. Podle předního hlasatele konceptu kontrafaktuálních dějin, do češtiny hojně překládaného amerického historika Nialla Fergusona, je ovšem takový uzlový bod vybírán velmi pečlivě, s ohledem na velkou pravděpodobnost alternativního vývoje.

Přestože je česká historiografie poměrně konzervativní a seriózní práce v podobném duchu tu nevznikla, přední historik devatenáctého století Jiří Rak nedávno upozornil na to, že kontrafaktuální uvažování rozhodně není u tradičních historiků ničím ojedinělým a nachází je například také u Františka Palackého: „Odpověď na otázku ‚co by, kdyby...‘ je však implicitně obsažena v každém his-

torickém hodnocení. Historikové si s neuvědomělou oblibou představují možný alternativní vývoj. Většina z nich občas zatouží alespoň „virtuálně“ změnit chod dějin a obrátit jej směrem, který považují za lepší. Obvykle se toto pokušení projeví povzdechem, jak růžové perspektivy by se před národem (státem, společenskou vrstvou apod.) otevřely, kdyby tenkrát naše strana zvítězila v rozhodné bitvě, významná osobnost nezemřela předčasně atd. Potom se samozřejmě vědec ukázní a vrátí se ke svým pramenům.“³

Spolu se skoupými projevy kontrafaktuální historie domácí provenience nejspíš souvisí i dosud zanedbatelný výskyt alternativního zpracování dějin v české literatuře. V takových textech nejde autorům zdaleka jen o zaplnění a umělecké ztvárnění tzv. bílých míst v historii, kterých je vřadycky dost, ale o záměrnou konstrukci světa, který není modelem minulosti, ale produktem tvůrčí imaginace. Lubomír Doležel tento typ fikce označuje jako protifaktový narativ minulosti.

Na počátku této linie stojí — možná poněkud překvapivě — pozdní román Ferdinanda Peroutky *Pozdější život Panny* (1980), který je založen na nápadu, že Johanka z Arku nebyla upálena. Autor vykresluje její „posmrtný“ život za situace, kdy jako symbol sice zemřela, ale fyzicky přežívá.

Zatímco Peroutka popisuje spíše intimní život jedince, který se musí vyrovnat s pádem mýtu, který se kolem něj za „prvního“ života vytvořil, Josef Nesvadba konstruuje ve svém posledním románu *Peklo Beneš* (2002) typickou alternativní vizi dějin, následující po násilně pozmeněném průběhu významné historické události. Titulnímu prezidentovi se v něm podaří zabránit Mnichovské dohodě a následně je Československo prohlášeno neutrálním státem. Od tohoto momentu se odvíjí nepřehledný řetěz nejrůznějších událostí, intrik, dějových zvrátů, špionáží atp., které z alternativní verze dějin vytvářejí nekontrolovatelný chaos.

Jiným typem protifaktového narativu minulosti je prozaický debut Jana Zenkla *Munkdorf* (2006). Ten akceptuje podněty historické fantasy a umělecky ztvárňuje alternativní verzi dějin. Prostřednictvím záměrně fiktivních instrumentů naznačuje důvody významné historické události, jakou byla bitva na Bílé hoře. Její vylíčení v Zenklově podání si sice nijak neprotiřečí s reálnou (či spíše rekonstruovatelnou) verzí dějin, avšak za osudnou porážkou českých stavů stojí tajný spolek, jehož jedinci jsou vykonavatelé nejvýznamnějších historických činů a ovládají

chod světových dějin, aniž by jejich jméno kolikrát bylo známo. Jedním z nich je i titulní protagonist.

Zenklov nedoceněný román se svými žánrovými rysy přibližuje výše zmíněné historické fantasy, slibně se rozvíjí jejímu subžánru fantastické literatury. Na rozdíl od klasické fantasy meče a magie nekonstruuje její autoři celé alternativní světy, ale zasazují svoje příběhy do skutečné historie, již pouze mírně obměňují, modifikují či vysvětlují dějinné příčiny pomocí nadpřirozených prostředků. Vzhledem k tomu, že záměrem historické fantasy je podat fantastický dějinný obraz pokud možno věrohodně, jsou její představitelé velmi dobře obeznámeni s dějinami daného období; časté používání autentických detailů svědčí nejméně o velmi pečlivé odborné přípravě, jíž se příliš neliší od autorů běžné historické prózy. Zásadní roli v umělecké kvalitě alternativních románů hraje tvorba prostředí, kde je třeba přesvědčivě vylíčit realitu světa, který vznikl jiným průběhem dějin, než jak se ve skutečnosti odehrál. U nás píše historickou fantasy již starší autoři (František Novotný, Jaroslav Mostecký), o značné oblibě žánru svědčí dvě tematicky zaměřené antologie vydané v poslední době: Müller, Ondřej (ed.): *Imperium Bohemorum*, 2007; Jireš, Ondřej (ed.): *Memento mori*, 2009.

Naděje do budoucna?

V prvně jmenovaném sborníku publikoval kratší text *Cesta hrdiny* také Jan Poláček (1957), někdejší autor cyberpunkových povídek. Hrdinou tohoto mrazivého příběhu je osmiletý chlapec Martin Řezníček, přejmenovaný na Waltra Fleischera, který trpí tvrdou výchovou otce, zapříspěného nacisty. O několik let později autor povídku zakomponoval do románu *Spěšný vlak Ch.24.12* (2010), který se odehrává v roce 1953, dva roky po válce, kterou vyhrálo Německo a české země se staly součástí tisícileté říše. Z Martina-Waltra se mezitím stal válečný vysloužilce, sice teprve dvacetiletý, ale vzhledem ke svému bojovému nasazení a zkušenostem s lidským utrpením předčasně zestárlý muž. Přestože se osobně účastnil zničujícího náletu na Spojené státy a rozhodl tím o konečném vítězství Říše, nežije v žádném přepychu. Ba právě naopak, protlouká se v ekonomicky zdevastované zemi stejně jako tisíce podobných existencí, s nimiž si vláda neví rady. Poté, co se o něj začne zajímat všemocný vyšetřovací úřad, neboť jako jediný účastník přežil rozhodný útok, a představuje tedy jedinečný informační zdroj, volí raději dobrovolný odjezd na Východ, kam jsou transportováni nepohodlní občané.

Autorovi se podařilo podat přesvědčivý a jaksi „uvěřitelný“ obraz společnosti po nacistickém vítězství. Přispívá k tomu značné množství prvků, jež má takto zkonstruovaný svět společné s dobře známou historickou realitou

³ Rak, Jiří: „V historii neexistují žádná ‚kdyby!‘“ In: Vaňková, Eva (ed.): *Co kdyby to dopadlo jinak? Křižovatky českých dějin*. Praha, Dokořán 2008, s. 13.

studie

druhé světové války, jen jsou mírně posunuté do nové významové roviny. Podobně je utvářen i protagonista, který nejedním svým rysem (izolace, „náhradní“ komunikace s kocourem, pasivní čekání) patří do stejného rodu jako úředník Roubíček z románu *Život s hvězdou* (1949) Jiřího Weila nebo titulní hrdina Fuksovy novely *Pan Theodor Mundstock* (1963).

Historická próza podávající alternativní obraz dějin představuje podle našeho názoru potřebné oživení žánru a teprve nejbližší budoucnost ukáže, zda se jedná o perspektivní cestu. Není důvodu považovat takové texty za fantasmagorii či přímo za výplod autorovy choré mysli, případně je odsuzovat jen proto, že se nebrání využívat podnětů populární fantastiky. Stejně jako jinde záleží výhradně na kvalitách uměleckého díla, v případě alternativní historické prózy pak obzvláště na promyšleném časoprostoru paralelního dějinného času a případných konvergencích s reálnou historií. Ty mohou zakládat ne-

jednu vtipnou situaci, ale také přivést čtenáře k hlubšímu zamyšlení nad jeho situovaností v dějinách, o jejichž zvratech rozhodují nevyzpytatelné náhody, neboť jakákoliv efemérní okolnost může mít v dějinném okamžiku fatální následky. Řečeno slovy předního českého autora sci-fi a fantasy Františka Novotného: „Posuzujeme [...] dějiny jako vlak, který se řítí po kolejích bez výhybek a nemůže odbočit jinam, jenom zrychlit, zpomalit nebo zastavit. To ale není pravda, dějiny jsou plné výhybek a my jsme jenom slepci, kteří je při zpětném pohledu nevidí. K vlastní škodě, protože znalost výhybek minulých zvyšuje pravděpodobnost, že na těch budoucích odbočíme dobře.“⁴

Erik Gilk (1973) vyučuje českou literaturu na Filozofické fakultě UP v Olomouci. Působí jako literární kritik a historik.

⁴ Novotný, František: „Mezní jevy“. *Magazín fantasy & science fiction*, léto 2009, s. 231.

šlosarka

Konvolut

Ve zprávě o restauraci pražské Bílkovy vily mluvila kurátorka o *konvolutu Bílkových soch*. To mě zarazilo, protože jsem si dosud jako *konvolut* vždycky představoval soubor písemností. To proto, že jsem v tom slově viděl latinský základ *convolvere* označující svinování. Ale pozorovatel současného jazyka Český národní korpus zaznamenal v posledních letech k mému překvapení v kulturněhistorických pojednáních také ojedinělá spojení *konvolut stolního skla, příborů, také železné zbroje* apod. To je jistě proto, že autoři takových spojení neumějí latinsky. To samo o sobě není tak velká chyba. Chybou ovšem je, že se tak rozostřuje hranice mezi dosud vyhraněnými pojmy *konvolut* (písemností) a *kolekce* (jiných předmětů), samozřejmě především k neprospěchu odborného jazyka.

Dušan Šlosar

Josef J. Šechtí V Soběslavi u Etelky, po roce 1948

Synopse mého života

aneb Zápisník. Carnet. Par George Karnet.

Jiří Karnet

Ze všeho, co jsem psal, jsou nejlepší neorganizované poznámky. Ale jak z nich udělat knihu? Rozstříhat to, nebo to nejdřív oxeroxovat a pak stříhat a slepovat? [...] kdybys z toho vyškrtal dvě třetiny, máš pořád hezkej kus prózy, umět to pospojovat: logicky podle námětu by to nebylo dobrý, formálně podle próza, dial. a poe. taky ne. Jedno je fakt, že to nemohu nechat tak, jak to je, ale moh bych to tak opsat a pak hledat básnický inspirované kusy, co by šly k sobě. [...] A co skrz to jít a zastavit se, když něco se zdá být nejlepší, a opsat to a tak dál. Vybírat z toho ty hrozinky, jak říkal Kaňka.

O životě

Nevidím nikde svět svých zapečetěných studní. Jediná rovnice o sedmi neznámých. Je mi lhostejné jaro, je mi lhostejné léto. Snad se teprve najdu, teprv se odvážím. Komíhám nohama, jak sedím na kůlu na plotě. Lhostejný k nimrodům, ať říkají ano či ne.

Nevím, nevidím smysl světa, přímku dnešního svého dne.

Jak vyzrát na osud? Tím, že je člověk dobrý.

Jediné skutečné uspokojení, které jsem našel v životě, je uspokojení z práce, která podmiňuje radost z ostatního života. Víím, že musím vždycky nejdříve splnit tuto podmínku, abych vůbec mohl být šťasten. Nezáleží mnoho na tom, jaká je to práce, a musím umět najít potěšení v každé práci.

Věda, která nejprve zabila Boha ve jménu rozumu, nyní zabila i pravdu — zároveň s principem relativity, který pomohl vytvořit vodíkovou bombu, zároveň a v téže chvíli zničil pravdu jako princip, protože pravda nemůže existovat abstraktně, pravda musí bojovat a vítězit — jakmile lidé přestanou moci pro pravdu umírat, nebude mít smysl — nebude pravda, protože nikdo za ni už nebude moci položit život — všechna morálka ztrácí tímto okamžikem smysl.

Esej o phony society. Na příklad ty konglomeráty, čistě účetnické triky, které vyhánějí nahoru kurs akcií, ačkoli není podložen žádným ekonomickým růstem.

Syntetická výroba osobností.

Syntetická kompetice při fixování cen.

Syntetické zlepšování výrobků, prodej a soutěž advertisingu, a ne zlepšování technologie a kvality.

Syntetické sociální programy, které nefungují.

Syntetický život.

Hledám klasické téma a klasický tvar. Musím však říci dneška. Je však ten rozpad kultury zadržitelný?

Čas, prostor, pohyb, klid. Pohyb a prostor dává čas. Klid a čas dává prostor.

O kolika věcech si už musíš říci, *nikdy v životě už ne*. Přiznat si svoje slabosti a slabiny a slabá místa, řekni to, jak chceš, jak jen umíš. Jsi ztracen v mlze svého zítřka.

Být jako kůň a dát si cukříček za odměnu. Jsem znesvěcen řasami svého týdne. Měl jsem myšlenky. Chtěl bych mít dobrodružství. Se síťovými punčochami, jež se chvějí zimou.

Televizní duše. Televizní hlava. Televizní myšlení a svět. Přehrabovat se v šatníku. Vymýšlím si, co dělat. Ale nic mě nikdy definitivně nenapadá, co bych opravdu uskutečnil. Jsem dort a zároveň šachista.

Z čeho mám úzkost, proč je bez tváře a bezejmenná? [...] Mám úzkost z nemilosrdného času, jenž mi uniká? A z toho, jak jsem jeho spojencem a přispívám mu vlastním masochismem?

Bojíš se samoty, ovšem, kdo také ne. Ale ze strachu ze samoty svobody se prodat sám a dobrovolně do otroctví? Kdo to kdy slyšel kromě celého lidstva?

Jsem jako dokumentární člověk. Nevím si rady se svým osudem, který se mi vrhá pod koleje mé fantazie a mých marných pokusů dojet do stanice. Osud se mi vrhl pod kola a nemohu ho jenom prostě přejet!

Oč se vlastně pokouším? [...] Zaznamenat se přesně a dostat se přes slova k smyslu! Dohonit nějak ten prchavý obraz v zrcadle. [...] Doženu sám sebe a tím se transcuduju!

Jestli existuje něco jako Zeitgeist, tahle doba je výrazně ne dobou syntézy, ne dobou stavění, shromažďování kamenů, nýbrž naopak dobou roztrhování toho, co bylo sešito, destrukce. Nedá se v této chvíli udělat syntéza a každý, kdo se o to pokouší, koná sisyfovskou práci a prohraje.

Ukončit pochybnost tím, že začnem pochybovat i o svých pochybnostech.

Člověk jen zdánlivě se drží a nakonec vždy jen své vlastní ruky.

Mám dva impulsy, impuls dítěte, které se chce nechat vést za ruku, a impuls dospělého, který chce všechno řešit na-prosto sám. Oba jsou mylné. Hledat mezi tím.

Nikdy nedám žádný dárek sám sobě. Proč vlastně ne?

Mám pocit, že stávka je už dávno vyřízená jako nástroj sociální spravedlnosti a je to dnes nástroj, jak dosáhnout privilegovaného postavení pro jednu silnou skupinu nebo skupinu v klíčovém postavení proti druhým.

Musíme najít novou realistickou bilanci lásky a nenávisti ve svých srdcích, to jest zároveň bilanci mezi svou potřebou esence a své existence. Jinak jsme ztraceni. Lidský rod potřebuje nové náboženství, ale láska nestačí. Potřebujeme náboženství lásky a nenávisti, náboženství, které by našlo ▶

EASTVILLAGE, NYC, 2006. FOTO: ARCHIV VIKTORA A. DEBNÁŘA

Jiří Kárnet, dramatik, divadelní kritik a režisér, novinář, esejist, básník a překladatel, se narodil 24. ledna 1920 v Hořicích. Po absolvování gymnázia se zapsal ke studiu na Právnické fakultě UK. Od konce roku 1939 působil jako režisérský elév a lektor v divadlech D 40 a D 41, později přešel do divadla na pražských Vinohradech a do divadla ve Smetanově muzeu, koncem druhé světové války byl vězněn v Německu. Po skončení války přispíval do řady periodik, zejména však do *Mladé fronty*, v níž působil jako stálý spolupracovník kulturní rubriky. Po únorových událostech v roce 1948 odešel do Francie, kde se stal redaktorem v československém vysílání Radia France. Z Francie se roku 1952 přestěhoval do New Yorku, kde žije dodnes. V USA se věnoval žurnalistice — spolupracoval s rozhlasovou stanicí Hlas Ameriky a Rádío Svobodná Evropa, v němž získal redaktorské místo a věnoval se kulturně-politickým komentářům či rozhovorům (např. s A. Warholem a J. Steinbeckem). Spolu s Pavlem Tigridem stál u zrodu čtvrtletníku *Svědectví*, v jehož redakční radě později působil. Poznámkami, úvahami, esey, hrami, recenzemi či verši přispíval do *Perspektiv*, *Skutečnosti* nebo *Zápisníku*. Svými texty je zastoupen v řadě publikací, v loňském roce vyšel v nakladatelství Paseka jeho esej *Posmrtný deník: Přísně tajná odpověď Václavu Havlovi*. Editor Viktor A. Debnár v současné době připravuje k vydání svazek Kárnetových veršů. Rozhovor Marka Sečkaře s autorem najdete v *Hostu* 1/2010.

EAST VILLAGE, NYC, PO ROCE 2000; FOTO: ARCHIV VIKTORIA A. DEBNÁŘA

► novou a stále novou balanci mezi těmito dvěma psychologickými a existenčními nezbytnostmi plemene. [...] Lidi by si měli jako jednotlivci a jako celky přiznat a uvědomit si svou potřebu a užitečnost zášti a nenávisti, aby teprve pak mohli přestat jen žvanit o lásce, ale pochopit, o co jde. Že to je pokus transcendovat jejich individualitu, omezenost a v mnohém i krásu jejich já a jejich osobitosti a bytosti v zájmu přežití, v zájmu existence. Láska znamená vzdávat se své vlastní esence a někdy i existence. To je ta strašná cena lásky.

Začínám mít pocit, že lidi prostě jsou, ale častěji nejsou schopni být svobodni. Že být svobodný je umění. Svobody musí být člověk hoden.

Je to zajímavé, jak celá naše imaginace je přesně zakletá do struktury života na této Zemi a nedovedem si vlastně vymyslet Maršana, protože ho děláme vždycky jen podle sebe a své pozemské podmínky. Umění také jen domýšlí boží dílo, rozuměj této Zemi, a všechno vytáčí jenom na hrnčířském kruhu a nikdy neumí udělat pištucha na elipse anebo něčem jiném.

Je celý pokus myslet a zlidštit svět pokusem změnit zablouznutí v hranu? V lidském těle není absolutně nic hranatého. A v žádném zvířeti. Hrana se nám jeví jako řád a vlastně asi mylně [...] Vychovali jsme se v hranaté tvory, žijící v umělé vytvořeném hranatém prostředí. Násilí na přírodě a na životě. Z čeho to vychází, ta potřeba hranatosti [...]?

Vzdejme se všeho, co se nám zdá být absolutní nutností našeho srdce.

Jak to, že lidstvo už tolik tisíc let nepřišlo s žádným novým náboženstvím?

Problém malých a velkých úkolů je de facto falešný problém, protože jinak bych ho řešil kompromisem. Ve skutečnosti každý úkol, který dokážu splnit, je příliš malý a každý, který zvolím, je nakonec příliš náročný a velký, aspoň se mi tak jeví. Jsem prostě nespokojen se vším, co dokážu předem, a chci se pokusit předem o něco, co nedokážu nebo zařídím tak, abych to nedokázal. Pokud si ten úkol stanovím já sám. Superego chce vždycky nemožné a to, co ego nedokáže. A kdyby to ego hrozilo dokázat, tak mu to zarazí. Ego se vždycky staví jako neschopný blbec, který předstírá, že nikdy nemůže splnit příkazy superega. To je můj psychologický systém, nikoli můj problém. Co bych opravdu mohl dokázat, ve skutečnosti nevím nebo vlastně vím předem: absolutně nic. Já dokazuju, že jsem blbec. Ze všech svých značných sil. Stejně jako zdánlivě dokazuju, že jsem geniální. Měl bych přestat cokoliv dokazovat a dělat to, co dělám, bez dokazování.

Nemáme domovy, nemáme vlast. Žijeme jako hosté v domovech a ve vlastech svých dětí.

Esence života je smrt. Esence je konec existence. Smrt je prostor, čas je pohyb, život. Smrt je [...] změna jednoho pohybu v druhý. Částečná proměna času v prostor. Abso-

lutně všechno lze redukovat na čas a prostor, nějakou kombinaci času a prostoru. Jen absolutní prostor je bez času a absolutní čas je bez prostoru. Absolutní čas se rovná absolutnímu prostoru a jsou totéž. Čas a prostor jsou náležitosti všeho. Je život prostor, který transcenduje svůj vnitřní čas? Dovede vyjít ze svého vnitřního času. A čím víc transcenduje svůj vnitřní čas, tím je to větší život.

Nejsem schopen se opravdu promyslet sám do konce.

Jsem domov. Jsem na poušti sama sebe. Sám v samotě samoty.

Proč jsem tak bezradný jak postoj? Vypluji nad hladinu svých činů! Budu se dívat ve své dlani! Rozdělit se na kapitoly! Vybrat si, kterou chci hrát roli! Prostě se jednou provždy zvolit! Tak nějak citem vědět, instinktem, kde mám stát. A chodit, kde je přístaviště lodí. Postupně zesmutnět!

Pokora. Na kolenou. Klečel jsem opět chvíli. Aspoň v myšlenkách.

Zašel jsem až do stínu, který vrhá mé já.

Máš málo masa pro prostor, jímž se dusíš ve své duši!

Můj čas je dávno, dávno přesně vyměřen a ještě ho zkracuji svým životem!

Konečně jsem dospěl k závěru, že jsem Amereuropéan, ne Američan a ne Evropan, ale něco mezi. Tedy ne řešení, ne žádný slogan, ne jedno nebo druhé, ne černá nebo bílá. A totéž platí asi i o socialismu a kapitalismu, které také jsou jenom hesla a slogany.

Jsi sám sobě svůj dvojník. Zoufalý nad vlastním já, alter ego. Měřice dojmu, pytel nelásky. A bez tvořivého hněvu.

Život je [...] vždycky tangentální, vždycky trochu jiný, než jak ho vidí a projektuje do budoucnosti přímočarost našeho myšlení. Neumíme myslet jinak než přímočaře, a to jsme ještě rádi, když dovedem aspoň to!

Čistá voda smíchu. Malebný stud. Těch královen. Za svůj vznik vděčíme jim. Ale jak vlastně. Na krádeže musíš mít garáže. Má krásný dřevák, dřeváček, jako ulitý. A mně se líbil v mém trapném nezdaru. Stal jsem se synem nudismu. A je mi horko v podvědomí. Učené společnosti jemně hříšné, jsem to však já?

Jsem masochista, který nechce trpět. Směju se sám sobě.

O tvorbě

Lidi nevědí, co se sebou dělat. Snad o tom píší romány.

Být spisovatel je dobré k jedné věci — člověk může korigovat svůj život, prožívat ho znovu v myšlenkách jinak, než jak ho prožil.

Myslím, že jsem už dávno vlastně přestal psát a jenom neustále zapisuji, co si myslí hlava, posedle, vášnivě, „zítra vášnivěj“.

Jsem roztržitý. Na saních. Snad kdybych při psaní víc pil, bylo by méně inhibicí. Proto bych chtěl psát se zavřenýma očima, abych to neviděl snad ani já.

Mám se zastavit? Spočinout? Tolik jsem toho už napsal. Má smysl k tomu přidávat? A dokázal bych něco víc a líp? Mám to ještě ve svých spárech? V dutý zítřek, nové láhve. Jsem dosud solný sloup a svědek zániku Sodomy a Gomory. Anebo moje srdce přede už svou poslední písničku? Smolíčku pacholíčku?

Měl bych přiznat, že si jen hraju, má takzvaná práce je jen hra, labor ludus. Ale neměla by být všechna práce ludus?

Jde jenom o to sestoupit ještě o jeden stupeň hlouběji, abych náhle poznal a pochopil, abych najednou uměl. Tak jako jsem najednou pochopil, co to je psát báseň. Abych stejně pochopil, co to je psát hru nebo román, a pak už celý život nedělal nic jiného. Jen žil a pracoval.

To, oč se já pokouším, je vlastně antiexistence. To jest znamenávání místo života. Kolik hodin života vlastně trávím tím, že píšu, místo abych jen žil? Tak čtyři až pět denně?

Sebezáchytný bod, to jest tvé písmo.

Nemám absolutně nikoho, komu bych moh dát cokoliv přečíst.

Z rukopisů z počátku padesátých, konce šedesátých a poloviny osmdesátých let. Vybral a připravil Viktor A. Debnár.

Stal jsem se, sestro, bratrem smutku

Jiří Kárnet

STÍN CYKLISTY

Psát básně je jak dospět na pokraj
sebevraždy
Spatříš se ležet v mlze jako rodný kraj
a s tebou každý

Věci nás zklamou víc než lidé, řekl
mi včera antikvář
v kamínkách páčil plaše papundekl
hořel jak dívčí tvář

Dnešní svět nemá rovin, jak se říká, řádu
všechno je kulaté
dobrá, tož místo světa verše kladu
přes páté deváté

Vždyť pravda zašla, není, nenajde se
jak koník v postraňkách
zbyl po ní jenom mělký důlek v lese
kde vyschla studánka

A nemohu říct, že by bez ní zbylo
na světě více slz
žijem jen jinak, víc se zatemnilo
je vidět méně hrůz

Noc možno vítat, dokud v dálce duní
jen černá tma
blesky jak natažené struny
probírá rukama

Noc možno vítat, někdy nosí spánek
a někdy mír
tak aspoň chvíli život mlčky stane
a vzhledne na vesmír

Hlučící město zavřelo svou bránu
jsi sám a nejistý
i když jsi ztratil víc než svou světovou stranu
řekneš si, jitřenka se ukazuje k ránu
a zmizíš v dálce jak stín cyklisty...

— —

Jsme strašní, ne že žijem hrůzu
ale že hrůza nemá výraz
nos, vlasy, oči, stehna, blůzu
jen prázdno že nás rozdírá

Beznosé prázdno, bez pohledu
jak socha vyhrabaná bagrem
dělníci civí, tváře z ledu
ji nesou zavšiveným lágrem

Umělci dvakrát, ve svém díle
a zároveň svým životem
naš nepřítel je nahodilý
a cíl? Tvář vtisknout nicotě.

Smrt? Prozatím jen krvácení
krvavý koláč, vnitřní drama
myšlenek, které domyšlení
se děsí — zeje jako jáma

Kolikrát úsměv takto skrýval
jezera smutku znavená
To tragédie nezuživá
na našich dob sklesla ramena
Ještě štěstí, že
je listí
zelené
v těchto příliš teplých letních
dnech...

— —

Je něco španělského v našich osudech
nevysvětlím to, i když přesně vím
až budou dávat, na nás nezbude
po smutku proher smutek vítězství

STAL JSEM SE, SESTRO,
BRATREM SMUTKU

Stal jsem se, sestro, bratrem smutku
zatímco toto píše ti
utíkáme ze světa skutků
do černých rájů nebytí

Jsem sám a kolem ticho stojí
bílý den, který rodí noc
a snad i ráno, jež prý hojí
jak shledání se s rodinou

Snad je to útěk a snad cesta
pěšina do poesie
víš, zmizet, sobě, lidem, přestat
neexistovat, mezisvět

A je tu pokoj, hotel, divan
jen rekvizity a bůh sud
proč se zas do zrcadla dívám
na sebe jako na osud

Zatím se svlékla, je tak bílá
nikdo se prý sám nepřečká
a vida, já jsem živ, má milá
filosofie německá

Líbám tě, sestro, moji milí
odpusťte, končím, mám vás rád
snad dřív, než jsme se narodili
začli jsme v sobě umírat

POSMĚŠNĚ V KRBU HOŘÍ DŘÍVÍ

Posměšně v krbu hoří dříví
lhostejně zaniká
plamen jak přítel spolehlivý
ví a nic neříká

Náhle se vidíš jako v zkratce
ne smutně, bez účasti jen
nic, nic se nebude už vracet
už jenom dopijem

Krokodýl ohně rozevívá tlamu
pták najde sousto své
i na hřbitově, nasytí se klamu
když bůh ho nepozve

Předešlý týden nebo kdy to bylo
jsem přestal čekat. Sen
začal řídnout, pak se rozednilo
Dnes je les vykácen...

— —

Opravdu ze všech věcí
se člověk nevytléčí,
nikdo se nevystoná
než skoná.

Ale opadávání nesmírné
jde každým dnem.

Uvadnou
ruce jako listy
korálky, oči, myslit...

V mém rodném městě
dosahovalo bahno v únoru
až do oken
malých domků
byly v něm jako v těstě
až nahoru
k radosti malých křiklounků.
V dubnu ještě
jsi se v něm topil.
V máji zmizelo beze stopy!

Vzpomínky ty se zavinou, zavinou,
ale co já, bože,
co dělá krtek, když chce zahynout
nepřemožen?

— —

Zavřeme všichni oči, myslíme jen ústy
jen ústy, ušima a všemi otvory
Budeme jenom dýchat, čichat, chutnat, růsti
a staneme se netvor mezi netvory

Moh jsem mít dítě. Bylo téměř mé.
A téměř bylo — zachyceno drápky
v tvém lůně. Dost už neměříme
svým krokem prázdný pokoj. Zpátky.

Šedivé poválečné postkarty
jak hlasy hovořící za zástěnou
Kolika listy, strome, platils ty
útěky větru — jakou strašnou cenou?

A co sněd chroust, co hryzly veverka
co datel vyzobal?
Kam dává bůh ty malé pápěrky
do rukávu je přec neschová.

Stříbrné mření mřenek. Stříbrné.
Jsme oslepeni. Rychle dýcháme.
Může snad ožít hlína na zrně? —
A dočká se své hory Mohamed?

Zavřeme rychle oči, myslíme jen ústy
jen ústy, ušima s všemi otvory.
Snad hlínu spatříme do ticha noci vrůsti
a Mohameda pohnout horou pokory.

BIBLICKÉ PANOPTIKUM

Jestli jsem trochu pokřivený
— ostatně já nebo zrcadlo —
je to mou vinou? Má snad rovné stěny
svět, v němž se nám vše propadlo?

Zbořený dům, v němž vítí hladem
zívá, kde potlučený anděl
s úsměvem hloupým věčně klade
rozbité cihly na verandě
která je panoptikum bible

Kde zaprášený Job zbytečně si sype popel
Ježíš vbled

— a ptáš se, žil-li skutečně
apoštolové kráčí skříní
bůhví kam konat dobrodiní
a Šalamoun král opuštěn
do nezasklených stěn se dívá!

Mojžíš před hořícím houštím
marně v něm hledáš Hospodina
Vycpaný Mojžíš vede pouští
Kdo vede nás? A kampak jinam?

Jakubův žebřík — polámaný
praotec Noe, Josef, David
u harfy dřepí, košík many...
nikdo se ani nezastaví

Vyhnaní z ráje, Kain a Ábel
těhotnou Evu svádí ďábel
Moci se modlit aspoň před stánkem
s vypelichaným beránkem!

Snad jenom Jidáš je tu živý
Jidáš můj, tvůj, a náš a váš
Jidáš v nás, který nechce divy
ta pravda zlá a ryšavá!

— —

Žijeme těžce
hůř než jindy
a nic nám nepomůže z bryndy
zde na smetišti
v chudé čtvrti
kde prostřed prázdných plechovek
se přehrabuje nečlověk
jak pes v zvířecím ustrnutí
zatímco Jeremiáš
úzkostí plamen pozháší

Je těžko nebýt škarohlídem
a zachovat si poměr k lidem
v šíleném polostoletí
Okna se sama otvírají
zčernalá mračna vítr krájí
odhaluje podsvětí

Mnohým je zima v Babylonu
kde pospícháme k svému skonu
neodvažující se pohledět
byť jenom na okamžik zpět
Mnohým je zima pod tím nebem
které se rozpršelo chlebem
jen jednou v bibli, víckrát ne
neodváží se zvednout zraky
a spatřit nic a tebe taky
nesmírný černý havrane

— —

Budu tichý jako zimní slunce
smířen s větvemi
v tůni světla ponořené ruce
živ už jenom v zázemí

Budu číhat, dřímat jako had
svinut ve svém století
jenom kůži maje ještě rád
velmi chladný pod pletí

HAVÍŘ NOCI

Ponořuju se do smrti
do sebe
do ničeho

Sám ve tmě úzkosti
úst
boha svého

*Verše pocházejí z přelomu čtyřicátých a padesátých let
s výjimkou básně „Havíř noci“ (2007).
Vybral a připravil Viktor A. Debnár.*

Na knihách se mi líbí, že si je lidi vydávají sami

Lidé „od literatury“ ho mají plnou pusou. Všichni ti autoři, nakladatelé, redaktoři a grafici to všechno přece dělají právě pro něho, bez něho by to celé nemělo vůbec žádný smysl. I Host ve svém záhlaví tvrdí, že je měsíčníkem právě pro něho. Pro čtenáře. On sám však dostává slovo jen výjimečně. Lidi „od literatury“ lépe než on vědí, co by měl číst, jak by si měl knihy vybírat, někdy dokonce i to, co by mu měla literatura přinášet. Moderátor Ota Černý se před lety ptal stále dokola: „A co na to občan?“ My se v téhle rubrice ptáme jinak: „Co na to čtenář?“ A ptáme se přímo jeho — čtenáře.

Adam Nenadál je vůdčí osobností pražské hardcorové scény, jím spoluorganizovaný label Silver Rocket a dění kolem něj lze chápat jako autentický underground dneška. Nenadál autorsky stojí za hudebními projekty Gnu, Aral Epochal a Aran Satan. Živí se jako novinář — byl šéfredaktorem Lidových novin, nyní je zástupcem šéfredaktora deníku Sport.

Tomáš Weiss v kompilaci hardcorových — a tedy i tvých — textů Zpěv do odposlechu víc si dělá legraci, že kniha může sloužit jako příručka návštěvníkům koncertů. Textům není v tom hluku rozumět, tak aby lidi vůbec věděli, o čem to celé je. Nakolik je pro tebe jako autora text součástí, nebo snad dokonce trestí celkové výpovědi?

V celkovém zvukovém spektru tohoto druhu hudby je text ta úplně nejmíní důležitá položka. Zpěv je v hardcoru, noise a punku opodstatněně potlačený, vypovídat má zvuk kapely jako celek. O to jsou ale ty texty promakanější, na téhle scéně jsem se nesetkal s vyslovenou kravinou. Když už do toho hluku lidi něco ječí, chtějí si za tím stát.

Jak píšeš texty ty sám? Na hudbu, v průběhu vzniku skladby...?

Text se snad vždycky roubuje do hotové skladby, ve zkušebnách je ostatně takový brajgl, že by to ani jinak nešlo. A já sám? S Gnu teď moc nehrajeme. Aran Epochal je tiš-

ší ambientní projekt, ale jeho základem je pořád hudba. Aran Satan je ale vysloveně o slově, nevím, k čemu bych to přiroval — není to hip hop, protože nemá beaty, není to mluvené slovo, protože se to rýmuje, není to ani slam poetry, protože cílem není uchvátit publikum. Je to věc, na kterou jsem hrdej. Mám pocit, že co se týče zvuku, už jsem toho řekl a dokázal celkem dost, teď mě stejně baví pracovat se slovy.

Proč jako o nosiči toho slova uvažuješ pořád o pódiu a ne o knize?

Pořád to mám spojené s vizuální stránkou věci. Vidět v téhle scéně plné kytar, bicích a hluku chlapa, který jen mluví a pouští do toho podklady z mp3, je poměrně neobvyklé. Gnu vydávali desky, Aran Epochal už jen výhradně singly, kde jsou zachycené vývojové etapy kapely, Aran Satan se soustřeďuje jenom na koncerty. Mám živá vystoupení rád. Každý je dneska zalezlý na svém twitteru, myspaceu nebo facebooku a koncerty budou za chvíli jediné místo, kde se budou lidi scházet. Už se ani nechodí do hospod — lidi mají rodiny, nechodí se pomalu ani do zkušeben — lidi si posílají tracky mailem. Kapely se kolikrát vidí jen na koncertě, to bude za chvíli jediné místo, kde spolu budeme mluvit. Nechci proto Aran Satan vůbec nahrávat, lidi ho můžou vidět jen na vystoupeních.

Co pro tebe knížka jako nosič znamená?

Samizdat vznikl z knih, z papíru, o to má pro mě větší význam. Muzikantský underground mě baví mimo jiné proto, že se o sebe dovede postarat. A hrozně mi vadí filmaři se svým nekonečným žebráním o peníze; výtvarníci to samé. Na knihách se mi líbí, že si je lidi vydávají sami. Málokdy slyším autora skuhrat, že nemůže knížku vydat — on to prostě udělá.

Mohl bych jmenovat mnoho těch, kteří skuhrají...

Jasně, to je mainstream, to jde mimo mě, ale ti „malí“ autoři a nakladatelé to prostě udělají. V tomhle má literární scéna blízko k té hudební.

V té svobodě?

Ve svobodě a nezávislosti na systému. V kolika kusech mohl vyjít ten Weissův výběr textů, o kterém jsi mluvil na začátku?

Odhaduju pár stovek.

To je super, ta kniha existuje. Slovo na papíře má váhu, jakou internet nikdy mít nebude. Internet může zničit noviny, ale ne beletrii a poezii.

Četl jsi od dětství?

Moje dětství byly knížky. Uvědomuju si to tím spíš, když teď po letech ty knížky vytahuju a čtu je svým dcerám. Posledních deset let jsem měl období, že jsem snad nepřečetl knížku; v poslední době, dva tři roky, jsem v tom zase zpátky. Objednávám si knížky zvenku, originály, jejichž překlady tady nevyjdou, stojí to peníze, ale stojí to za to. On ten nedostatek času člověka naučí čas využívat poctivě a dobře. Když jedu do práce, poslouchám ve sluchátkách nějaký podmaz pro Aran Satan, nebo čtu knížku.

Co čteš právě teď?

Zrovna jsem dočetl autobiografii Russella Meanse, jednoho z největších indiánských aktivistů dvacátého století, je to militantní chlapík, který rozjel v Severní Americe hnutí indiánů za lidská práva. Víc než o indiánech se při tom čtení člověk dozví o sobě, o těch šílených základech euro-americké civilizace. Teď čtu sborník *Best music writing 2010*, to je sborník, který vychází každý rok a zahrnuje velmi pečlivě editorsky vybrané nejlepší články s hudební tematikou od fanzinů po velké hudební časopisy typu *Rolling Stone*, až po internet.

Čteš tedy jen v angličtině.

Většinou. Ale teď čtu od japonského autora Murakamiho *O čem mluvím, když mluvím o běhání* — a tu mám v češtině. Je to jednoduše napsané, žádný jinotaj, sám rád běhám dlouhé štreky.

Jak se v knížkách orientuješ, máš nějaké vodítko?

Jsou to záblesky, že mě něco osvítí. Jméno Russell Means jsem třeba před rokem vůbec neznal, našel jsem ho skrze hledání jednoho samplu. Jsou to náhodná setkání.

Na české knižní scéně se orientuješ taky jen díky náhodám?

Hlavně se v ní orientuju málo, pár lidí mi dává knížky, třeba jsem nedávno četl zase od Tomáše Weisse Gary Snydera *Nebezpečí na vrcholcích*. Letěl jsem zrovna na den do Švýcarska dělat obchod na nějaký business trip a v letadle jsem četl Snydera — to bylo fakt paradoxní.

Je kniha pro čtenáře něčím řádově jiná než posluchačský zážitek pro návštěvníka koncertu?

Když knihu čteš, máš na ni právě náladu — jinak bys ji přece nevzal do ruky. Kdežto na koncertě třeba nechceš být v tom bordelu, postupně zjišťuješ, že tě to vlastně nebaví... Na knihu si potřebuješ udělat vnitřní klid a to může být klidně v MHD, ne nutně doma u svíčky. Kniha tě víc s dílem spojí, je to intenzivnější, niternější zážitek.

Proč jsi přestal před těmi deseti lety číst?

Bylo mi zhruba pětadvacet, každý týden jsem měl koncert, ty koncerty jsme připravovali, bylo to hektické. Navíc jsem měl pocit, že jsem už přečetl všechno, co do života potřebuju, všechny ty Jirouse jsem znal.... To byla pochopitelně blbost, myslet si tohle...

Já přibližně v tom věku rozdál celou svou knihovnu.

No vidíš... Měl jsem pocit, že jsem hotový člověk a nemám potřebu se nechat dál zvenku oslovovat. V té pauze jsem přečetl snad knihu dvě za rok.

Proč ses ke čtení vrátil, skrze děti?

Ty v tom roli nehrály, je jen srandovní, když jim čtu knížky z mé dětské knihovny. Starší dceři je pět, tak zatím jen knížky typu *Ferdy mravence*. Mám moc hezké vydání *Ivanhoe* s krásnými ilustracemi, to si zatím jen prohlížíme.

Vedeš dcery k literatuře, ke kultuře?

Nemusíš je vést cíleně ke kultuře, ale když si s nima něco přečteš a namaluješ, je už to dneska šílený nadstandard, co se duševní potravý týče.

Vedl sis někdy čtenářský deník?

Jen když to bylo na základní škole povinné. Některý obraz v díle, které čtu, pro mě ale bývá natolik silný, že se odrazí v mém textu. Nejde rozklíčovat, při čtení čeho jsem psal co, ale svým způsobem jsou tyhle odrazy mým čtenářským deníkem.

Připravil Aleš Palán

Česká čtenářská krajina ze statistického pohledu

Nad výzkumem čtenářů a čtení v roce 2010

Jiří Trávníček

Máloco o nás vypovídá tolik jako naše čtení, šířeji: náš vztah ke knihám a vůbec k psanému textu. Nejenom z toho důvodu, že jde o první civilizační dovednost, kterou se musíme ve škole naučit, ale také proto, že čtení se považuje za bránu ke všemu dalšímu, co si postupně osvojujeme. Ovládání počítače a internetu, sledování televize, poslech rozhlasu, to vše jsou důležité civilizační kompetence, bez nichž se v současném světě nelze obejít; čtení je však více než kompetencí — je klíčovou dovedností.

Už mnoho výzkumů totiž potvrdilo, že ten, kdo pravidelně čte, umí i lépe zacházet s jinými médii. Je například lepším sledovatelem televize, přičemž naopak to neplatí: častější sledovatelé neumějí číst lépe. Výzkumy PISA, v nichž se v rámci hospodářsky nejvyspělejších zemí světa (OECD) zkoumá trojí gramotnost patnáctiletých (matematická, přírodovědná a čtenářská), jednoznačně ukazují, že ten, kdo čte pravidelně, má i menší problémy s pochopením textu, současně však jsou jeho výsledky lepší i v dalších dvou oblastech — matematické a přírodovědné. O důvod víc, abychom věděli, jak si na tom v této dovednosti coby občané České republiky stojíme.

Parametry a zázemí výzkumu

V roce 2007 se uskutečnil — ve spolupráci Národní knihovny ČR a Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR, v. v. i. — výzkum zaměřený na čtení naší dospělé populace (od 15 let výše). Byl vůbec prvním reprezentativním šetřením na tomto poli, které u nás kdy proběhlo. Finanční podporou přispělo Ministerstvo kultury ČR. Záměrem bylo výzkum

každé tři roky opakovat. Už proto, aby se podchytily trendy a vědělo se tak, co za tendence se postupně prosazují a jak se náš vztah k psanému textu vyvíjí. Řekli jsme si také, že asi tři čtvrtiny dotazníku necháme stejné (kvůli srovnání) a jednu čtvrtinu zaměříme vždy na jednu oblast čtenářské kultury. V roce 2007 to byly veřejné knihovny, v roce 2010 je to beletrie a čtení v digitálním prostředí. Samotný terénní výzkum provedla agentura DEMA, a. s., přičemž šetření proběhlo od 1. do 30. června 2010 na vzorku 1 550 respondentů z celé České republiky (225 míst), což reprezentuje statistickou chybu 2,5 %. Formou, jíž byli respondenti dotazováni, bylo vyplňování dotazníku v přítomnosti tazatele (*face-to-face*). Za statistického čtenáře je považován ten, kdo prohlásil, že v průběhu uplynulého doku přečetl aspoň jednu knihu, ať už věcnou, odbornou či beletristickou, a ať už v podobě tištěné či elektronické. Z mnoha možných kritérií, jak vymezit (statistického) čtenáře, jsme vybrali toto, neboť (1) je ve světě nejzaužívanější, a umožňuje tedy srovnání; (2) vytváří výhodnou časovou analogii k dalším aktivitám čtenářské kultury (nakupování, půjčování, vyhledávání informací o knihách ad.)

Údaje

- 79 % obyvatel ČR starších 15 let přečte za rok *aspoň jednu knihu* (v roce 2007 to bylo 83 %). Panuje velký genderový rozdíl: muži — 73 %, ženy — 85 %.
- V průměru čeští čtenáři přečtou za rok *17,3 knih* (v roce 2007 to bylo 16,1). Lidé nad 65 let přečtou 22 knih.
- Co do frekvence čtení, saháme nejčastěji ke knize *několikrát týdně* (23 %), denně čte knihu 13 % obyvatel a méně často než jednou za měsíc 14 % obyvatel. Pokud jde o nejčastější čtenáře, tj. ty, kteří sahají ke knize denně, tak výrazně převažují ženy (17 %) nad muži (9 %). Nejvíce čtenářů tohoto druhu najdeme u lidí starších 65 let (20 %), nejméně u lidí ve věku 25–34 let (9 %).

Josef J. ŠechtI bez názvu, 1934 (fotografování okolí Jistebnice pro okrašlovací spolek)

— Čtení knih se denně v průměru věnujeme 38 minut (41 minut v roce 2007), čtení novin a časopisů 28 min., sledování televize 113 min., poslechu rozhlasu 106 min., sledování videa/DVD 51 min., poslechu auditivních médií 61 min. a práci s internetem 92 min. Ženy jsou výrazně silnější čtenářky knih, muži jsou výrazně silnější internauti. Sledování televize roste s věkem.

— 46 % obyvatel ČR starších 15 let *nakoupilo* za rok aspoň jednu knihu (v roce 2007 to bylo 71 %!). Nejvíce nakupujeme ve středním věku (mezi 35–54 lety), přičemž genderový rozdíl není už tak veliký jako u čtení (nakupuje 42 % mužů a 49 % žen).

— V průměru jsme (tj. nakupující) za rok nakoupili 5 knih a utratili za ně 1214 Kč (v roce 2007 to bylo 7 knih a 1303 Kč). Ženy utrácejí o něco méně než muži (1158 Kč ku 1284 Kč, nejvíce nakupujeme ve věku 35–44 let (1307 Kč), nejméně ve věku 15–24 let (1052 Kč).

— Hlavním místem, kde nabýváme knihy, jsou *knihkupectví*. Z těch, kdo nakupují knihy, je to 89 % obyvatel. Následují levné/zlevněné knihy a antikvariáty. Darem získáváme knihy nejvíce v mladém věku (15–24 let). V tomto věku chodíme i nejčastěji za knihami do antikvariátů.

— Informace o knihách získáváme nejčastěji u našich *blízkých a známých* (18 %), následuje internet (9 %) a tisk (8 %). Čím jsme starší, tím méně získáváme informace na internetu: obstarává si je zde v průměru 15 % lidí ve věku 15–24 let, ale jen 1 % lidí ve věku nad 65 let. Věk (a v tomto případě ani vzdělání) naopak nehraje žádnou výraznou roli při získávání informací od blízkých a známých.

— Ve svých *domácích knihovnách* máme v průměru 246 knih (v roce 2007 to bylo 274). Jen 2 % obyvatel uvádějí, že doma nemají žádné knihy. Ženy uvádějí, že mají své domácí knihovny o něco objemnější než muži: 260 ku 230 svazkům. Čím jsme starší, tím jsou naše domácí knihovny početnější.

— 38 % obyvatel navštívilo za rok aspoň jednou *veřejnou knihovnu* (v roce 2007 to bylo 40 %). Opět panuje velký rozdíl mezi muži (28 %) a ženami (47 %). Veřejné knihovny nejčastěji navštěvujeme ve věku 15–24 let (59 %), nejméně často ve věku 45–54 let (28 %), v období, kdy končíme s ekonomickou aktivitou, se do veřejných knihoven opět vracíme (41 % obyvatel ve věku 55–64 let).

— Nejčastější službou, kterou ve veřejných knihovnách vyhledáváme, je *půjčování knih*, následuje půjčování časopisů a studovna/čítárna.

k věci

— 66 % obyvatel ČR starších 15 let nesouhlasí s tímto výrokem (44 % rozhodně nesouhlasí, 22 % spíše nesouhlasí): „Nepotřebuji už knihy v podobě tištěné (papírové). Dokážu si představit, že bych je četl pouze v podobě elektronické (na obrazovce počítače, čtečky nebo na displeji mobilu).“ Ženy nesouhlasí výrazně více než muži (74 % ku 58 %). Čím jsme starší, tím je náš nesouhlas větší.

— Na internetu nejčastěji čteme zprávy (53 %), s odstupem následují diskuse (16 %) a komentáře (10 %), beletristické texty čte na internetu jen 0,5 % obyvatel ČR starších 15 let. Čím jsme vzdělanější, tím méně nás na internetu zajímají diskuse a tím více dáváme přednost zprávám.

— 68 % obyvatel ČR starších 15 let přečte za rok aspoň jednu beletristickou knihu. Genderový rozdíl narůstá ještě více: muži 57 % — ženy 78 %. Nejvíce čtenářů beletristických knih najdeme u nejmladší a nejstarší věkové kohorty, tj. ve věku 15–24 let a nad 65 let — v obou případech 71 %.

— Čtenáři beletrie přečtou za rok v průměru 13,5 beletristických knih. Ženy 15 a muži 11. Největší průměrný počet beletristických knih lze nalézt u občanů starších 65 let (19).

— Beletristické knihy čteme hlavně kvůli relaxaci (35 %), dalšími důvody jsou to, že obohacují náš vnitřní život (31 %), a informace (15 %). Ženy oproti mužům upřednostňují u beletrie obohacení vnitřního života (34 % ku 28 %), muži zase informace (21 % ku 11 %). Nejvíce čteme beletrii kvůli relaxaci ve věku 35–44 let (42 %), nejméně naopak ve věku 15–24 let (25 %).

— Beletristické knihy si vybíráme v průměru nejčastěji podle žánru (23 %), dále pak podle autora (18 %) a podle doporučení jiných (18 %). Žánrové kritérium je zdaleka nejstabilnější: nehraje při něm žádnou velkou roli pohlaví, věk, velikost místa bydliště, vzdělání ani ekonomická aktivita. Druhé nejstabilnější kritérium je výběr podle tématu. Podle autora si vybírají knihy více ženy (19 %) než muži (16 %); výraznou roli v tomto kritériu hraje úroveň dosaženého vzdělání: čím jsme vzdělanější, tím pro nás výběr podle autora hraje větší roli.

— Poezii čte pravidelně 1 % obyvatel ČR starších 15 let, 26 % ji čte občas či zřídka, 23 % ji četlo kdysi a 51 % ji nečetlo nikdy. Opět máme co činit s velkým rozdílem genderovým: poezii nikdy nečetlo 66 % mužů a 36 % žen. Nejvíce čteme poezii v mladém věku, nejméně ve středním.

— Z časopisů jsou nejčastěji v naší četbě zastoupeny ty pro ženy (18 %), následují časopisy sportovní (12 %) a společensko-politické (11 %). 12 % obyvatel ČR starších 15 let časopisy nečte vůbec. Muži a mladí lidé preferují časopisy sportovní a odborné, ženy a starší dávají přednost časopisům pro ženy.

— 23 % obyvatel ČR, kteří jsou ekonomicky aktivní, uvádí, že čtení u nich souvisí se zaměstnáním (z toho u 8 % velmi souvisí a u 15 % spíše souvisí). Souvislost je nejvíce

závislá na dosaženém vzdělání: u lidí s vysokoškolským vzděláním je to 35 %, zatímco u lidí pouze vyučených (bez maturity) jsou to jen 2 %.

— Nejoblíbenějším autorem obyvatel ČR starších 15 let je Michal Viewegh (získal od respondentů 34 hlasů), následuje Erich Maria Remarque (31 hlasů), Dick Francis (19 hlasů), Karel Čapek (17 hlasů) a Agatha Christie(ová) (16 hlasů) spolu s Betty MacDonald(ovou) (16 hlasů). Nejoblíbenějším autorem v roce 2007 byl také M. Viewegh (23 hlasů).

— Nejoblíbenější knihou je *Vejce a já* od Betty MacDonald(ové) (18 hlasů), dále *Babička* od Boženy Němcové (16 hlasů), *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* od Jaroslava Haška (13 hlasů), *Egyptán Sinuhet* od Miky Waltariho (12 hlasů) a *Bible* (11 hlasů). Nejoblíbenější knihou bylo v roce 2007 také *Vejce a já* (16 hlasů).

Co čteme

Na otázku po tom, co čtou, dostali obyvatelé ČR starší patnácti let k dispozici širokou třináctičlennou škálu a nadto ještě tři volby. Každý tedy mohl (ale nemusel) odpovídat třikrát. Procenta vyjadřují průměr ze všech tří voleb.

druh četby	celkem N = 4 650 (3 volby)
současná beletrie oddechová	14 %
literatura faktu	10 %
klasická beletrie	8 %
odborná literatura	7 %
současná beletrie náročná	5 %
učebnice, příručky	5 %
slovníky, encyklopedie	5 %
sci-fi, fantasy	4 %
válečná literatura	3 %
komiks	2 %
náboženská literatura	1 %
esoterika, ufologie	1 %
jiná literatura	1 %
nedává přednost ničemu	4 %
nečte knihy	11 %
neuvedl	19 %

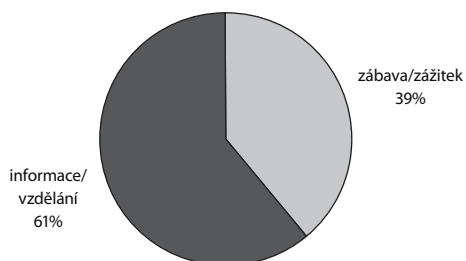
Tabulka 1: Co čteme

— Ženy výrazně upřednostňují současnou beletrii oddechovou, stejně jako beletrii klasickou, muži naproti tomu dávají přednost literatuře odborné, válečné, ve větší míře (než ženy) také sci-fi a fantasy.

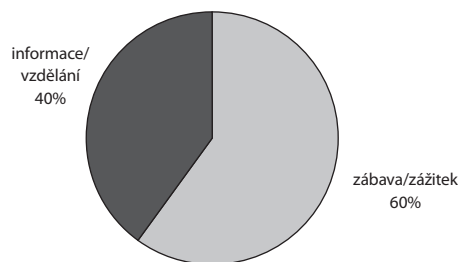
— Čím jsme starší, tím více saháme po klasické beletrii a po literatuře faktu. Čím jsme mladší, tím častěji nás přitahují slovníky, encyklopedie, učebnice, příručky, ale také sci-fi a fantasy.

— Čím jsme vzdělanější, tím více preferujeme literaturu odbornou, literaturu faktu, současnou beletrii náročnou i klasickou beletrii.

Zjednodušíme-li si naši četbu na sedm prvních položek a ty si pak ještě rozdělíme na dvě kategorie: *četba pro zážitek a zábavu* (současná beletrie oddechová, klasická beletrie a současná beletrie náročná) vs. *četba pro informace a vzdělání* (literatura faktu, odborná literatura, učebnice/příručky a slovníky/encyklopedie), pak se nám vše rozestupuje takto, a z pohledu nikoli celkového, ale genderového:

Graf 1: Četba mužů

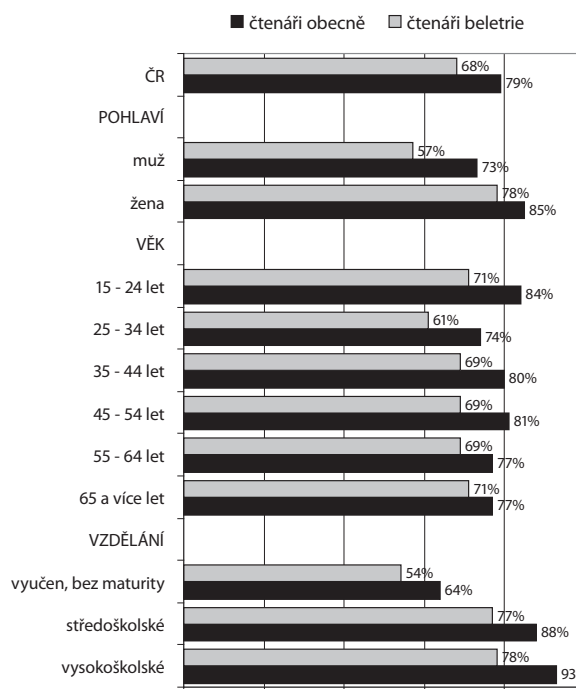
Graf 2: Četba žen

Rozdíl mezi četbou mužů a žen je výrazný. Zatímco dvě pětiny mužské četby je věnováno zážitku a zábavě, zbytek informacím a vzdělání, u žen je tomu přesně naopak. Tuto tendenci potvrzuje nejenom skladba četby, ale také to, k jakému účelu lidé knihy čtou. Ukázalo se to výrazně u beletrie (viz dále). U ní ženy upřednostňují kritérium vnitřního obohacení (34 % proti 28 % u mužů), a mírně též kritérium relaxace (36 % u žen, 33 % u mužů), zatímco muži téměř dvakrát více než ženy čtou beletrii kvůli informacím (21 % ku 11 %). — Zjevným se stává, že nelze zkoumat důvody četby jen podle jednotlivých druhů a žánrů, ale je nutno se i ptát, proč, z jakého důvodu a k jakému cíli čtenář ten který druh literatury čte. Jde o důležité poznání nejenom věcné, ale i metodologické. Už jsme si jakž takž zvykli na to, že čtenář není jeden, tedy umíme ho již rozlišovat podle různých socio-demografických kategorií (muži — ženy, mladý — střední — starší věk, vzdělání — nevzdělání, z měs-

ta — z venkova). Údaje však ukazují, že bychom stejně tak měli být schopni respektovat i jeho vlastní intenci. Vychází nám z toho, že čtení není jen projekční plátno autorových záměrů realizovaných prostřednictvím textu. Čtení je prostorem vzájemného vyjednávání a domlouvání, v němž se setkávají dvě intence, tedy dva jedinci. Přitom tyto dvě intence se mohou i míjet.

Beletrie

Získali jsme obraz toho, kolik knih (všech) průměrně občané ČR starší 15 let přečtou (17,3), a současně se dozvěděli, kolik z tohoto počtu tvoří beletrie (13,5). Zároveň jsme zjistili, že čtenářů beletrie je v naší populaci o 11 % méně než čtenářů obecně. Čili: beletrie tvoří přes dvě třetiny přečtených knih, což je možná trochu překvapující. Obzvláště pokud toto číslo konfrontujeme se skladbou knižního trhu, kde beletrie v posledních letech tvoří 20–30 % skladby všech titulů (v roce 2009 to bylo v ČR 25 %). Vztah mezi čtením obecně a čtením beletrie je důležitý i proto, že nám dává nahlédnout — opět při jisté schematizaci —, v jakém poměru je čtení obecně ke čtení pro potěšení, ve volném čase. Kupříkladu americké výzkumy (National Endowment for the Arts) se zaměřují pouze na zkoumání toho, jak se čte beletrie. Záměrem je zkoumat čtení jako aktivitu volného času, tedy bez vztahu k pracovní a vzdělávací povinnosti.

Graf 3: čtení obecně a čtení beletrie

k věci

Graf ukazuje čtení a čtení beletrie podle tří základních socio-demografických proměnných. Co z toho vyplývá? 1) Že oba dva druhy vykazují stejné zákonitosti: muži čtou méně než ženy, nejvíce čteme v nejmladším věku; ve věku 25–34 nastává prudký propad, posléze mírná konsolidace a na konci ekonomicky aktivního věku dochází k malému nárůstu; čím jsme vzdělanější, tím čteme více, a to v obou položkách. Toto zjištění, že zákonitosti čtení obecně a čtení beletrie se v zásadě kryjí, zřejmě nijak překvapující není. Obzvláště tehdy, když jsme zjistili, že ani beletrie se nemusí číst jen „z plezíru“, nýbrž také jako zdroj poznání (u mužů). Nadto beletrie je velmi široká oblast, jíž lze uspokojit mnohá čtenářská očekávání: čistý estetický svéúčel (poezie), krácení času ve vlaku (špionážní román), poznávací potřebu (historický román), fanouškovskou identifikaci (sci-fi), školní a vzdělávací potřebu (novela z 19. století) ad. Možná výmluvnější jsou proto 2) odchylky, tj. místa, v nichž se křivka beletrie od křivky čtení obecně odchyluje. Tedy: čtení beletrie výrazně prohlubuje genderový rozdíl; největší rozdíl je ve věku 15–34 let, což je období, kdy se vzděláváme a kdy vstupujeme do ekonomicky aktivní fáze života — odtud i větší důraz na jiné knihy než ty „pro potěšení“ (učebnice, slovníky, odborná literatura ad.); větší rozdíl také nastává u lidí s vysokoškolským vzděláním; i to lze pochopit — souvisí to s druhem jejich práce, který předpokládá soustavné vzdělávání a zpracovávání nových poznatků.

Předběžné závěry

Socio-demografický portrét toho, kdo v ČR pravidelně sahá po knize, se oproti roku 2007 nijak podstatně nezměnil: je to spíše žena, spíše ve věku 15–24 let, spíše s vysokoškolským vzděláním, spíše duševně pracující, ekonomicky neaktivní (studentka, na mateřské dovolené),

spíše z vyšších příjmových kategorií a žijící spíše ve velkoměstě (nad 100 000 obyvatel). Nezměnila se ani hlavní tendence, a sice že čtení jde především za vzděláním, což je tendence, kterou lze sledovat již od časů, kdy se provádějí výzkumy čtení a čtenářů, tedy od konce druhé světové války.

Oproti roku 2007 nebylo nijak výrazně čtenářů, nebylo ani těch, kdo během roku navštíví veřejnou knihovnu. Výrazně však ubylo těch, kdo si koupili knihu — o 25 %, což představuje — z proporčního hlediska — úbytek více než o třetinu. Tohle je výrazná změna. Nicméně pokud se podíváme na počet zakoupených knih a na peníze, které nakupující za knihy vydali, velikost tohoto propadu se (u těch, kdo knihy kupují) výrazně zmenšuje.

Dalším závěrem budiž, že se mírně rozevřely nůžky. Jinak řečeno: přibylo jak nečtenářů, tak i čtenářů vášnivých, tj. těch, kdo deklarují, že za rok přečtou více než 50 knih (v roce 2007 — 6 %, v roce 2010 — 6,5 %). Kulturně nejchudší zchudli, kulturně nejbohatší zbohatli. Tímto si lze vysvětlit i jediný údaj, který proti roku 2007 vzrostl, a sice průměrný počet přečtených knih za rok (16,1 v roce 2007 — 17,3 v roce 2010). Pokud jde o socio-demografické ukazatele, tak česká čtenářská kultura (počet čtenářů) oslabila víceméně všude, nejvíce (výrazně nad průměr celého vzorku) však v těchto položkách: ve věku 25–44 let, u lidí s nejnižším vzděláním (vyučení), u lidí z nejnižších příjmových skupin a u obyvatel malých měst od 5 do 20 tisíc obyvatel. — Stále však platí, že patříme v rámci Evropy a západní civilizace k zemím, kde se čte nejvíce, kde se na počet obyvatel vydává vysoce nadprůměrný počet titulů a kde i veřejné knihovny se těší silné oblibě.

Autor (1960) je bohemista, literární kritik a čtenářolog.

Využijte možnost elektronického předplatného revue **HOST**

Vyplňte jednoduchý elektronický formulář na našem webu:

[HTTP://WWW.CASOPIS.HOSTBRNO.CZ/CS/PREDPLATNE](http://www.casopis.hostbrno.cz/cs/predplatne)

Saturnin a jeho stvořitel Jirotko

Před rovným stoletím, v lednu 1911, se v Ostravě narodil Zdeněk Jirotko, proslavený humorista a literární otec neméně známého Saturnina. A kdo by to byl řekl, i tento „mladý muž“ za dva roky oslaví pěknou sedmdesátku. Autor jej totiž poslal do světa jako svoji prvotinu už v roce 1943.

Zdeněk Jirotko k rodné Ostravě vztah nikdy nezískal. Snad i proto, že právě zde se rozvedli jeho rodiče. Od svých čtrnácti let bydlel spolu s otcem v Hradci Králové a teprve tam mu prý začaly pěkné časy. Tatínek Ladislav byl velmi podnikavý, vedl reklamní kancelář, ale hrál i divadlo, zpíval v opeře a režíroval. Zdeněk se potatil a již od mládí jej lákala literatura, ale vystudoval stavební průmyslovku. Za krize pak nemohl sehnat práci, a tak nakonec vstoupil do armády. Udělal si poddůstojnickou školu a působil jako stavební dozor u vojenských staveb; vystřídal několik českých měst. Teprve Mnichov a následná okupace Československa jeho kariéru změnila. Nejprve nastoupil do Ústavu pro vodní stavby při ministerstvu veřejných prací, ale bývalí důstojníci nesměli za protektorátu pracovat na strategicky významných postech, a tak byl vyhozen. V té době psal svůj první román s názvem *Saturnin*, který prý vznikl z valné části v koupelně. Byla to totiž jediná místnost, kde měl k psaní klid a při nařazeném nočním zatmění tu mohl bez obav svítit. „Snad proto je v příběhu tolik vody;“ poznamenal k tomu kdysi sám Zdeněk Jirotko.

Když knihu v roce 1943 vydal, vyvolala obrovský ohlas. Snad že za války nebylo mnoho důvodů k veselí, dočkala se vbrzku několika vydání. Úspěch povzbudil ještě mladého autora k tomu, aby definitivně opustil

státní službu a plně se věnoval literatuře. O rok později vydal román *Muž se psem*, také vcelku úspěšnou parodií na detektivky, ale později na svůj skvělý rozjezd nenavázal. Stal se tak pro veřejnost mužem jedné knihy. A jako i v jiných případech hrdina zcela přerostl svého stvořitele.

Po osvobození nastoupil Jirotko do redakce *Svobodných (Lidových) novin*, kde setrval do roku 1951. Tady si vytříbil styl žurnalisty a na jeho dalších drobných pracích je poznat škola *Lidovek*. Dlouhou dobu působil v redakci kdysi slavného humoristického časopisu *Dikobraz*, kam se později opět vrátil po desetiletém období v Československém rozhlasu. V roce 1956 vydal svoji další humoristickou knihu *Profesor biologie na žebříku*, ale čtenáři ji přijali poměrně chladně. Zato *Saturnin* byl vydáván ve stále nových reedicích. Jeho autor zatím produkoval fejetony, glosy, povídky, epigramy a veršované satiry, v pozdějším období bohužel poněkud komunální. Lépe si vedly jeho rozhlasové hry, snad se o něm dá říci, že se stal úspěšným rozhlasovým dramatikem. I *Saturnin* vznikl na základě vyprávěných historek, jimiž se bavi-

la společnost, do níž vedle Zdeňka Jirotky patřili například spisovatelé Jiří Brdečka a Jan Drda. Když v šedesátých letech rozhlasová redaktorka Dita Skálová sháněla do svého pořadu nazvaného *Sedmilhář* mimořádné vypravěče, oslovila malíře Jaroslava Otčenáška, scenáristu Františka Vlčka, Ivana Osvalda a samozřejmě také Jirotku. Vznikl tak veleúspěšný rozhlasový pořad, který se nakonec dočkal i knižního vydání. Po roce 1968 byl Jirotko podobně jako jiní vyhozen ze Svazu československých spisovatelů a dvacet let o něm nikdo neslyšel. Saturnin mezitím žil vlastním životem, a tak byla po roce 1989 řada lidí překvapena, že autor populárního *Saturnina* nejen žije, ale stále ještě píše (zemřel až v roce 2003). Když dnes mluvíme o Zdeňku Jirotkovi, vytane nám vždy Saturnin: „Za chvíli se teta vrátila a hlásila, že Saturnin zmizel. Dědeček jí řekl, aby nepoužívala tak románových výrazů. Doktor Vlach podotkl, že takové zmizení je velmi oblíbeno u autorů detektivní literatury, protože zvýší napínavost příběhu. Po několika dnech bývá pohřešovaný nalezen na odlehlém místě se známkami několikanásobného zavraždění. Zmizí-li někdo ve všedním životě, obyčejně se velmi brzo vrátí a řekne, že se procházel na zdravém vzduchu nebo zanesl dopis na poštu. Protože v naší situaci je vyloučeno, aby byl Saturnin šel s dopisem na poštu, je nasnadě, že se šel projít. Vrátil se asi za tři minuty. Doktor Vlach pravil, že tak usuzuje z výšky slunce, směru větru a z toho, že tamhle už jde.“

Libor Vykoupil (nar. 1956) je historik, zabývá se soudobými českými dějinami.

Někdy je demokracie ohrožena tím, že je jí příliš...

Rozhovor s politologem **Petrem Fialou**

K rozhovoru s profesorem politologie a rektorem Masarykovy univerzity Petrem Fialou mne přivedla jeho nedávno vydaná kniha Politika, jaká nemá být. Soubor esejů o negativních jevech současné české politiky mi v mnoha ohledech mluvil z duše a hlavně vyvolával další otázky. Vystávaly však také pochybnosti, proč by literární časopis měl rozhovor na toto téma vůbec vést; pochybnosti příznačné, neboť umění a kultura se politiky zkrátka štítí.

Čím to podle vás je?

Ona to je i není pravda. Člověk nemůže nebýt politický. Je to antropologická danost: protože se nám nedostává některých biologicky podmíněných instinktů, protože jsme tedy v tomto směru nedokonale vybavení živočichové, tak si instinkty nahrazujeme vytvářením institucí a postupů, tedy tím, co označujeme v nejšířším slova smyslu jako politika. Potřeba politiky ve smyslu vytváření řádu, jenž kupříkladu uspořádává hierarchické vztahy ve společnosti, zde bude vždy. Problém, na nějž narazíte, spočívá v tom, že současné české elity mají odpor k institucionalizované formě politického života.

Ale vždycky tomu tak nebylo. Právě řada umělců ještě na počátku devadesátých let v politice působila, nemluvě o angažovanosti kulturních elit za první republiky nebo spisovatelů v obrodném procesu šedesátých let...

Ano, netýká se to ovšem jen umělců, ale obecně intelektuálů, vědců a dnes již do jisté míry i úspěšných podnikatelů. Lidé, kteří se zabývají nějakou tvorbou, jsou kreativní, se dnes velmi málo angažují v našem politickém životě. Ale zdůrazňuji — v tom institucionalizovaném. Protože zájem o veřejné záležitosti například u umělců není zase tak malý. Vzpomeňme jen různé petice a výzvy, které jsou u nás možná častější než v zahraničí.

Jenomže důležitou institucí určující kvalitu politiky jsou, i když to nechceme slyšet, především politické strany. Musíme se jim tedy věnovat. Politické stranictví se u nás ovšem vyvinulo neuspokojivým způsobem. Ve srovnání s jinými zeměmi máme ve vztahu k celkovému počtu občanů nebo voličů velmi málo členů politických stran. Tato malost a relativní uzavřenost politického stranictví má řadu důsledků a vede také k tomu, že se uvnitř stran vytváří specifické prostředí, které nepřeje tomu, aby zvenku přitahovalo osobnosti. Na druhé straně ovšem platí, že pokud

Prof. PhDr. **Petr Fiala**, Ph.D., LL.M. (1964) je politolog a historik. Je profesorem na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií na Fakultě sociálních studií MU a řídí Institut pro srovnávací politologický výzkum tamtéž. Od roku 2004 je rektorem Masarykovy univerzity. Ve své vědecké práci se věnuje především srovnávací a evropské politice, je autorem čtrnácti knižních monografií a více než sto padesáti odborných prací.

se osobnosti samy nebudou snažit podstupovat boj s vnitrostranickými „kulturami“, tak se to nemůže změnit. Víme ale, že se to překonává jen velmi obtížně, sám taky nejsem členem žádné politické strany. Občanská společnost je však neúplný pojem, pokud z něj vyřadíme politické strany. Nemůžeme se pak divit, že politika vypadá tak, jak vypadá.

Není důvodem také to, že ve stranách už nejde o promyšlení idejí, o nějaký kreativní proces, v němž by se takové osobnosti mohly realizovat, ale spíše jen o technicko-administrativní správu společnosti nebo mocenský boj?

To je nepochybně další příčina. Politice dnes skutečně dominují technická, expertní a byrokratická řešení. Dokonce ani výběr politické agendy se neodehrává v přirozeném veřejném prostoru, ale politici často reagují pouze na rozhodnutí, která učiní někdo jiný někde jinde. Typickým příkladem je, že naprostá většina zákonů vzniká z nutnosti přizpůsobit se rozhodnutím učiněným na evropské politické rovině. To všechno činí z politiky administrativní proces, kterému dominují skupiny expertů, kteří nenabízejí žádné ideové cíle, ale pouze nástroje a postupy k řešení problémů — a často jen domnělých problémů — byrokratickými cestami. To už samozřejmě není politika jako střet názorů a hledání toho, jak vytvořit lepší místo pro život. Je to ovšem obecný problém politiky v Evropě. V České republice navíc proces byrokratizace a vytrácení ideového střetu z politiky dosahuje pozoruhodného stupně. V souboji levice s pravicí už zde často nejde o hodnoty, ale o rozdílné ekonomické strategie směřující k dosažení obdobného cíle. Kupříkladu otázku zadlužení státu můžete řešit dalším zadlužením, úsporami nebo zvyšováním daní či kombinací toho všeho a rozhodování mezi těmito variantami je vlastně nakonec odborný problém. A to samozřejmě limituje i okruh lidí, kteří se na jeho řešení mohou podílet. Jenomže je zde i politický či hodnotový aspekt související s nedostatkem veřejných či státních prostředků, kterému nevěnujeme tolik pozornosti. Spočívá kupříkladu v otázce, co všechno chceme od státu, co jsou činnosti, které stát realizuje, zda jsou správné, nutné, možné, na základě jakých zájmů a hodnot je požadujeme apod. Tato témata nás dříve či později dostihnou, a čím později to bude, tím to bude nepříjemnější. Kromě zadlužení však samozřejmě existují i další, podstatnější problémy, které však naše společnost pomíjí. Pro analytika je to zajímavé, z hlediska občana nepochybně nebezpečné.

V tomto směru ve své knize ukazujete na zajímavý paradox, že právě byrokratické, úřednické, nepolitické vlády jsou mezi občany velmi populární. Není to proto, že se idejí v politice spíše bojíme?

Souvisí to s tím, že společnost chce být stále lépe zabezpečena. Aby mohla být zabezpečena, potřebuje stále složitější organizaci. Stále větší množství předpisů, nařízení, regulací a vůbec byrokracie. To je jeden z typických příznaků „společnosti zábavy“. Abychom se mohli nerušeně bavit, potřebujeme se cítit co nejbezpečněji. Platíme za to ovšem svojí svobodou. Svoboda vždy obsahuje rizika, a čím více je odstraňujeme ze života, tím se stáváme nesvobodnějšími, naše ochrana, vytvářená předpisy na cokoliv, totálním řízením našeho jednání svobodu likviduje.

Všechny předpisy a nařízení, zákony a pravidla, jimiž jsme společnost provázali a která mají člověka zabezpečit a současně ho zbavují rozhodování a individuální odpovědnosti, jsou však v tom obrovském množství nejen nepřehledné, ale často jdou proti sobě. Tím se vytváří další paradox, který nás činí vnitřně nespokojenými. I když se snažíte chovat jako co nejvzornější občan, stejně se tu a tam dopouštíte přestupků. Ne proto, že byste chtěl, ale proto, že nikdo všechny předpisy nezná, nemůže jim už rozumět, porušuje je nevědomě. Nebo, což je ještě horší, jsou tak komplikované a vzájemně se vylučující, že je musí porušit vědomě. My prostě dnes nemůžeme jednat úplně správně, i když chceme. A to je nepřijatelné. Všichni jsme pak najednou tak trochu v něčem provinilí a to nám brání jednoznačně vidět, co je správné a co ne. Namísto toho, abychom vymýšleli další a další pravidla pro nejrůznější situace, které hypoteticky mohou nastat, měli bychom jasně mluvit o tom, co je správné a co je špatné jednání. Co jsou hodnoty, které chceme sdílet. Mohli bychom potom jednodušeji vyžadovat dodržování společných a srozumitelných „pravidel hry“. Namísto toho svazujeme lidi spoustou předpisů, které nikdo posléze není schopen dodržet.

S tím asi souvisí i to, že přestože se nad politikou neustále ušklíbáme a nadáváme na ni, klidně ji necháváme pronikat do oblastí, které jí možná ani nepřísluší...

Máte pravdu. Chceme po politicích, aby zorganizovali náš život do posledního detailu a zabavili nás všech rizik. Politika už neurčuje jen hierarchii různých zájmů ve společnosti, ale zasahuje do našeho individuálního života, do rodin, do jejich uspořádání, do rozhodování o našem zdraví, do spousty věcí, kam jsme ji dříve nepouštěli. Přesněji řečeno, politika tam byla nepřímou vždycky, ale nebyl tam stát. Dnes chceme po státu, aby nás chránil dokonce i tím, že bude organizovat náš soukromý život. Ale také po něm chceme, aby vytvářel prevenci proti rizikům, a to i proti těm málo pravděpodobným. To má obrovské množství konsekvencí. Musíme si uvědomit, čím za to platíme. Například opatření sloužící ke zvýšení bezpečnosti v letecké dopravě, s nimiž jistě všichni tak trochu

souhlasíme, vedou nutně k omezování osobní svobody a zasahování do soukromí. Když se společnost rozhodne, že chce vymýtít korupci, tak místo nastavení jednoznačných etických pravidel a tvrdého sankcionování jejich porušení začne konstruovat složité předivo předpisů a opatření, která postupně vedou až k širokospektrálnímu monitoringu peněz všech občanů. A to je velký zásah do soukromí. Měli bychom se ptát, zda tohle opravdu chceme.

Společnost se v posledních dvaceti letech dramaticky proměnila. Všude ve světě. Naše životy jsou dalekosáhle monitorovány a zaznamenávány, nejen státem, a je jenom otázkou času, kdy a kdo tyto informace, které jsou o nás shromažďovány, propojí a k čemu je použije. Nejhorší je, že se to děje s naším souhlasem. Důvody jsou vždy dobré, tak proč ne? Jenomže toto už zde několikrát bylo... Musíme začít veřejně hovořit o důsledcích tohoto vývoje společnosti a ptát se, zda opravdu chceme být takto sledováni, řízeni a kontrolováni. Zda má stát takto dalekosáhle určovat povahu našich životů, nebo zda si máme, při všech rizicích, ponechat větší prostor pro to, abychom byli svobodní. Já bych na tu otázku odpověděl ve prospěch svobody, ale jsem si vědom toho, že taková odpověď už dnes možná nebude většinová. Velký bratr jsme dnes my sami, vytváříme ho většinovým rozhodnutím, žijeme příjemné životy, bavíme se, jsme chráněni, zaopatřováni, ohlupováni, zahrnováni věcmi a možnostmi. Je to jako sen, ze kterého však budeme jednou probuzeni. Snažím se říct, že bychom měli spát alespoň o něco méně hlubokým spánkem a občas v polospánku pohlédnout pravdě do očí.

Není ta přebujelá role státu daná také tím, že se rozpadly tradiční instituce, jiné formy organizace, v nichž se lidé sdružovali a jejichž součástí se cítili být? Národ, církev, rodina... Není stát už dnes vlastně jedinou institucí, která nás ještě spojuje?

To je myslím jedna z nejdůležitějších věcí. Dříve jsme byli obklopeni světem, kterému jsme nějakým způsobem rozuměli a v němž jsme si vytvářeli adekvátní, blízké instituce. Byli jsme součástí rodiny, patřili jsme do společenství vytvářeného církví nebo jinou skupinou s „vysvětlující“ soustavou názorů, pohybovali jsme se v národním společenství — a tohle všechno pak utvářelo stát nebo nějakou administrativní jednotku a tvořilo srozumitelný svět, chcete-li domov. V tomto „domově“ jsme se cítili do určité míry jistí. Poskytoval nám například ochranu před cizím, nedohlédnutelným, vzdáleným. A to, co se v našem světě odehrávalo, jsme byli schopni zakoušet. O ostatním jsme věděli jen málo. Dnes jsme v situaci, kdy máme na stole či na stěně našeho bytu celý svět. Skrze sdělovací prostředky

a internet abstraktně zakoušíme zkušenost celého světa, ale už často nevnímáme bezprostřední okolí. Nepomůže ani světu, ani nám, ani našemu svědomí, pokud se budeme dojímat či pohoršovat nad osudy lidí na jiných kontinentech, nad událostmi a činy, jimž v jejich kontextu nemůžeme rozumět, ale nebudeme pozorní k starostem našich bližních, kteří žijí vedle nás.

Instituce, které utvářely náš domov a skrze které jsme svět vnímali a nějak mu rozuměli, se rozpadají a najednou jako by tu stálo vedle sebe či proti sobě jen individuuum a „svět“. To má dalekosáhlé důsledky, protože globální, a tedy v jistém smyslu i abstraktní svět člověka nenaplnuje, neuspokojuje a neposkytuje mu identitu. Na rozdíl od těch institucí, od srozumitelné společnosti a blízkých společenství, jež nás sice na jedné straně svazovaly, ale současně nám na druhé straně poskytovaly také řád a dodávaly věcem smysl. Ztrácíme tak část své identity a člověk, který ztrácí identitu, se přirozeně cítí ohrožen. Snad i proto podvědomě chceme po státu, který z těch tradičních institucí ještě v jakési podobě zbývá, aby nás chránil a nahradil nám ty instituce, jež jsme již odhodili. Ale to už je těžko možné, navíc stát posilujeme v jeho byrokraticko-řídicí funkci a současně oslabujeme v jeho úloze organizace, jež nás chrání před cizím nebezpečím.

Budme konkrétní: pocit ohrožení, o němž jste mluvil, fakt, že člověk je konfrontován s „cizotou“, vůči níž se nedokáže bránit, neboť ztrácí vlastní identitu, to vše lze interpretovat jako situaci Evropana tváří v tvář islámu. Máte pocit, že právě tady dojde k nějakému střetu?

O tom lze těžko pochybovat. Když si vezmeme demografické údaje, tak podle současného vývoje do dvaceti, třiceti let bude mít řada měst v Evropě převahu muslimského obyvatelstva. Obyvatelstva, které na rozdíl od nás si je vědomo své identity a je v jistém smyslu integrované. Dříve či později začne mít politické požadavky. V tomto směru je kulturní střet — a zatím mluvím jen o kulturním střetu — neodvratný a my děláme jen málo pro to, abychom se na něj nachystali. Přesněji řečeno, už se o tom alespoň začínají vést diskuse, například v Německu. Němečtí politici dnes hovoří o tom, že integrace selhala. Jaká to však byla integrace? Byla to integrace převážně ekonomická: pojdte se podílet na našem blahobytu, a to vás automaticky změní, díky ekonomickému pozvednutí přijmete i naše hodnoty. To se evidentně nestalo. Druhá, třetí generace imigrantů je radikální v odporu ke své nové zemi, k evropské kultuře a civilizaci. Nesdílí hodnoty, na kterých naše civilizace stojí. Jistě, my si můžeme říct, že naše hodnoty jsou stejné jako jiné a ať si každý dělá, co chce. Ale to je omyl založený na nesprávném chápání toho, jak funguje společnost,

FOTO: ARCHIV MURINIZ

politika a stát. Nejde o ideologické důvody či nekritický obdiv k Evropě, nicméně když si srovnáme „výkony“ naší civilizace z hlediska parametrů kulturních, humanitních, sociálních či ekonomických s jinými společnostmi, tak zjistíme, že dosáhla pozoruhodných výsledků a že tuto civilizaci stojí za to hájit. Což mimo jiné znamená také chtít po lidech, kteří sem přicházejí, aby naše hodnoty, tedy to, co z nich ještě zbývá, sdíleli nebo je alespoň respektovali. Problémy existují, společnost si je pomalu začíná uvědomovat, těžko se o nich mluví, ale situace vyžaduje řešení. Podívejme se, jaký „kulturní střet“ se v této věci odehrává třeba ve Francii, v Itálii a především v zemích, které byly dřív v přístupu k imigrantům nejliberálnější, jako je Nizozemí či Rakousko.

Tohle se nás ale tak fatálně netýká...

Ovšem pouze dočasně. Jsme sice národnostně nejhomogennější zemí v Evropě, ale jsme s ostatními státy tak spoleni, že se nás to brzy týkat začne...

Myslel jsem to i tak, že když k tomuto střetu dojde, tak si na něm evropské státy mohou uvědomit a znovu formulovat hodnoty, na nichž chtějí trvat. Zatímco u nás, když se takový transparentní konflikt neodehraje, tak to onu potřebnou debatu může přinejmenším zbrzdit...

Ano. A navíc lhostejnost k oněm tradičním institucím, o nichž jsme mluvili, je u nás větší než jinde. Vezměme si jako příklad přístup k institucím a jejich symbolům. Ve Spojených státech, kde je společnost rozrůzněná sociálně, etnicky i jinak, představují symboly státu určitá pojetí, jsou viditelným poskytovatelem identity. Případá nám směšné, když Američané ráno vztyčí vlajku a zpívají hymnu. V našem kulturním prostředí je to nepřijatelné — pochopitelně, máme k institucím nedůvěru i ironický odstup, což je do jisté míry správné —, ale právě tu rozumnou míru je někdy obtížné najít. Připomeňme jen z poslední doby jedno zdánlivě nedůležité rozhodnutí — zdanit příjmy prezidenta, které považuji ze symbolického hlediska za omyl. V naší demokracii máme spoustu institucí a formálně nejvyšší z nich je prezident, který je sice konkrétní osobou, ale současně je institucí. Proto je také ústavou chráněn jinak a více než ostatní občané. Máme pro to spoustu dobrých důvodů. Ten, kdo je prezidentem, je symbolem státu a má být v této své roli v jiné pozici, než jsme my všichni ostatní občané. Ne proto, že je to Masaryk, Havel či Klaus, ale proto, že je to prezident jakožto instituce. Symbol státu prostě nemáme zdaňovat, ať už je na Hradě kdokoli. Je samozřejmě dobré o všem pochybovat, „odkouzlovat“ hodnoty a symboly je zdravé, ale nesmí se překročit určitá hranice. Když se to dělá příliš, tak se vytrácí pojivo, které drží společnost pohromadě.

Lze ale tento „starý svět“ ještě nějak zachránit, neměl by politolog přijmout fakt, že rodina, národ, církev jsou instituce minulosti, a spíše hledat, jak hodnotově ukotvit změny, jimiž svět prochází a co by eventuálně mohlo ony zanikající instituce nahradit?

Ale já si nemyslím, že je tu nějaký starý svět, který musíme konzervovat. Společnost se prostě ocitá před novými problémy a špatné je, že o nich z mnoha důvodů nemluvíme. Protože je to nekorektní, protože je to pohodlné, protože to nepatří do společnosti zábavy. Žijeme ve společnosti, která dosáhla vrcholu. V mnoha směrech je to, co prožíváme a jak dlouho to prožíváme v rámci euroatlantické civilizace, nezvyklé z hlediska historického i ve srovnání s ostatními částmi světa. Bohužel jsme ale v poslední době ztratili sílu a odhodlání, které nám umožňovaly tento svět rozvíjet, bránit, posunovat dál, a naopak jsme ho začali demontovat.

A pak je tady ještě druhá strana onoho rozpadu institucí. Společnost se sice dramaticky rozrůžňuje, individualizuje, ale současně se masifikuje. Jsme stále více individua bez institucionálních vazeb, ale souběžně se náš vkus, naše kulturní, ideové priority, nálady a postoje unifikují. Aby mi bylo dobře rozuměno, to vůbec neznamená, že bychom měli na věci úplně shodné názory. Jde ale o to, že i naše

alternativní postoje se stávají součástí mainstreamu. Je to jako s pivem — existují tisíce značek, ale ty nejúspěšnější, které dostanete všude ve světě, mají velmi podobnou chuť blížící se univerzálnímu vkusu většinového konzumenta. A taky věříme věcem, které nezakoušíme, jen si je globálně sdělujeme. Budeme tedy všichni přesvědčeni o tom, že probíhají klimatické změny působením člověka, i když o jejich příčinách nevíme téměř nic, ale současně většina z nás lhostejně přihlíží k tomu, jak se likviduje krajina kolem nás, třeba v okolí měst. „Osvobozený“ jedinec, osvobozený od sociálních pout, ale zajatý v sociálních sítích, volně se pohybující v globálním světě plném možností a zábavy, ale také předpisů, pravidel a nesmyslných regulací, dříve či později zjistí, že o svou identitu přišel a novou už nemá, že po osvobození zůstala prázdnota. Mimochodem, to, co se zde snažím říct, je už v umění dávno reflektováno, vzpomeňme třeba na prózy Michela Houellebecqa.

Má ale politika ještě vůbec moc něco měnit? Neodehrává se to podstatně nakonec už mimo parlament, volené instituce a sekretariáty politických stran? Na jachtách podnikatelů nebo v médiích, která fakticky určují politická témata?

Agenda se nepochybně nastoluje v médiích. To by nevdalo, horší je, že se v médiích i řeší. Politika je čím dál víc hra a show a často už ani příliš nezáleží na tom, co se stane fakticky a jestli je problém, který média otevrou, skutečně vyřešen. Další problém je, že tady vzniká skupina lidí, která je tak trochu mimo pravidla hry, jež ale současně spoluurčuje. Lidé, kteří si jakoby mohou dovolit víc než ostatní. A ještě horší věc: nemalá část politiky se odehrává mimo kontrolovatelnou politickou arénu, mezi silnými podnikatelskými hráči a byrokracií. Propojení ekonomiky ani ne s politikou, ale už přímo s politickou administrativou, se státní správou, to je velmi nebezpečné. Protože při slabosti našich politických elit už silné ekonomické zájmy ani nepotřebují procházet tradičním politickým střetem, a dokonce se ani nemusí snažit „politickou“ politiku nějak ovlivňovat (což je ještě do značné míry legitimní). Domluví se přímo s byrokratickým aparátem, který expertním způsobem přijme nebo pro politiky připraví ona rozhodnutí. To je způsob řízení společnosti, který bychom v žádném případě neměli připustit. Politické řešení problému je to, co nás přes všechny nedostatky chrání a co může učinit podmínky pro náš život lepšími. Neměli bychom nikomu dovolit, aby jednal mimo rámec demokratické politiky. Ale dovolujeme.

Ve vaší knize se ale často vrací téma ztráty elity. Hovoří o něm i Pavel Švanda v poznámce otištěné v tomto

číslu. Nejsou pak tyto ekonomičtí hráči nebo celebrity showbyznysu novou elitou?

To je jiný problém. Měli bychom chtít mít elity, ale nikoliv jako někoho, kdo nás ovládá nebo o kom se prostě jen hodně mluví, ale elity, jež vedou a inspirují. Politika, ale i společnost, potřebují ideály a potřebují vzory. S vytvářením skutečných elit je to ale u nás těžké. Máme tu vlastnost, že si ty elity odkouzlujeme. Když někdo vynikne, tak dočasně uznáme jeho úspěch, ale dříve či později začnou média jeho pozici demontovat. Ukazují jeho slabosti, chyby, které se zveličují, takže on se nemůže dlouhodobě udržet v pozici veřejně akceptované elity. Ale pak elity nemožnou plnit některé své funkce. A nemůžeme je mít hlavně v politice, protože to je dnes velmi neatraktivní místo pro schopné lidi. V police jste vystaven silnému veřejnému tlaku, jste neustále sledován, navíc se každá hloupost, kterou si koupíte nebo uděláte, stále více stává předmětem veřejné debaty. Přitom máte menší příjem (pokud jednáte přiměřeně čestně) než v kdekaké střední manažerské pozici. Politika nevytváří atraktivní prostor pro lidi, kteří si sami sebe váží a mají jiné cesty, jak dosáhnout seberealizace. Politiky čím dál víc svazujeme, kontrolujeme a omezujeme, a také tím bráníme schopným lidem, aby do ní vstupovali.

A je tu ještě jedna věc, která s elitami v jistém smyslu souvisí. Je zajímavé, že demokracii nejspíše škodí i příliš mnoho demokracie, respektive její základy podřívá to, když se většinové demokratické mechanismy rozhodování anebo prosté tržní principy přenášejí do prostředí, kam nepatří nebo kde dobře nefungují. Často v poslední době přemýšlím o tom, co se děje se vzděláváním nebo obecně s kulturou za situace, kdy stále více začínají rozhodovat většinové názory a neustále probíhá „hlasování“ většiny o tom, co se jí líbí, o tom, co je správné, vkusné, hodnotné a dobré. Názor většiny potom stanovuje úroveň vkusu a hodnot, pomocí nichž se ten který subsystém utváří. To je nepochybně nesprávné, protože do některých oblastí většinové rozhodování nepatří. Zde je to otázka kompetence a v dobrém smyslu elity, která nastavuje měřítko. A to by mělo zůstat zachováno. Dnes je demokracie ohrožena i tím, že jí je příliš mnoho. Není to paradox. Demokratická politika není nic samozřejmého, její podmínkou jsou sdílené hodnoty a každodenní úsilí občanů o pěstování demokratické politické kultury. Názor většiny, průměrný vkus, obecné povědomí o něčem, to ještě není demokracie. Neustálé nadbíhání většinovým názorům a podbízení se vkusu publika je nebezpečné jak pro kvalitní umění, tak i pro dobrou politiku. Nikdy tomu nebylo jinak. Někdy se divím, jak málo jsme se z minulosti poučili.

Ptal se Miroslav Balašík

Politika opuštěná elitami

Na okraj knihy Petra Fialy *Politika, jaká nemá být*

Pavel Švanda

Soubor politologických esejů Petra Fialy se nazývá *Politika, jaká nemá být*. Je to dobré označení celkově kritických záměrů, jimiž se nesou texty seřazené do oddílů „Politická každodennost“ a „Obrana demokratické politiky“. Většinu z nich zná čtenář *Kontextů*, ovšem knižní vydání zpřístupňuje úhrnný výsledek dlouhodobého uvažování o vnitropolitickém stavu České republiky a nejen jí. Autorova perspektiva je určena první větou: *Možná máte také pocit, že s politikou není něco v pořádku. [...] Tato kniha, domyšleno do důsledků, je také, a možná především, o osobní občanské odpovědnosti a také o kulturní statečnosti, jakkoliv slova statečnost a odpovědnost vztahovaná k vlastní osobě nejsou to, co se v době individualizace a masifikace veřejného prostoru často zdůrazňuje.*

Petr Fiala uvádí čtenáře do labyrintu neřešených politických problémů, z nichž některé jsou stejně staré jako náš současný stát.

Politická krize, počínající v březnu 2009 svržením Topolánkovy vlády v době předsednictví EU, je analyzována jako akutní příznak toho, co Fiala nazývá stabilní nestabilitou českého politického systému. Průměrná délka trvání vlády v zemích EU byla v uvažovaném údobí 1030 dní, avšak v Česku jen 600 dní (přičemž průměr pověstně nestabilních italských vlád byl 580 dní kontinuálního vládnutí). To samo o sobě stačí k vysvětlení, proč jsme se v řadě významných dobových problémů jaksi nemohli pohnout z místa. Příčinu labilitu českých vlád autor vidí ve zhruba rovnovážném rozložení domácích voličských preferencí mezi strany liberální pravice a socialistické levice. Politická matematika je neúprosná: *Vlády, které musely neustále obchodovat, měly nepevnou většinu, jen stěží mohly kvůli svému složení a křehkosti prosazovat podstatnější reformy a byly bez ohledu na osoby a obsazení slabé.*

Problematický je však podle Fialy sám volební systém. Ten sice respektuje právo voličů dát výraz všem názorovým odlišnostem, nepodporuje však možnost vládnout. Není tedy ani tak rozhodující momentální kvalita/nekvalita provozu politických stran a úroveň jejich představitelů, jak většinou soudí mediální komentátoři pátrající po vinících jednotlivých reformních nezdarů. Spíše je to stav volebního systému, který zpětně ovlivňuje úroveň českého politického provozu, a tudíž i kvalitu naší politické elity. *Společnost by měla mít zájem oslabit kritická místa v institucionální struktuře a vytvářet vhodné podmínky pro realizaci politiky.* Ani „kroužkování“ na kandidátních listinách, kdy se pak z prvních nečekaně stávají poslední, ani čekání na zázračné zlepšení politické kultury vlivem populárních jednotlivců není východiskem. Řešení může podle Petra Fialy přinést opatrná modifikace poměrného volebního systému, do něhož by měly být zavedeny některé většinové prvky, aniž by byl změněn jeho celkový charakter.

Času příliš nezbyvá, protože nedostatečně fungující systém ohrožuje demokratickou politiku jako soustavné zaopatřování společných záležitostí. Dodejme k politologovým úvahám, že hrozící alternativou by byla „balkanizace“ republiky, rozparcelované mezi lokální mocenské struktury, ekonomické mafie a vlivová sdružení nejasného původu, složení a trvanlivosti. Ke znepokojivým příznakům kulturně politického deficitu pro Fialu patří i to, že česká společnost byla v podstatě velmi spokojena s „nepolitickou“ vládou Jana Fischera, vzdor její omezené legitimitě a akceschopnosti, dokonce přes legislativní chaos současně provozovaný levicí ovládající sněmovnu.

V otázce zmařených předčasných voleb je Petr Fiala názoru, že Ústavní soud neměl právo zpochybnit rozhodnutí sněmovny. *Volby a volení reprezentanti lidu jsou pro demokracii klíčovými institucemi, jsou tedy nezbytné (příznakotvorné), a proto také musí mít prioritu.* V té sou-

Josef J. ŠechtI bez názvu, 1946 (Marie Kokešová a Josef ŠechtI v Jáchymově)

vislosti se ovšem před námi otevírá problém institucionálních garancí právního státu, jež musí vyvažovat momentální radikalizující aktivity voličů i jejich zastupitelů, přičemž rozhodná politika, včetně důsledků projevů citové účasti občanů na politickém dění, by neměla být z principu zamítána. Nelze však vyloučit obavu, že přechodně zbolševizovaný, haiderizovaný nebo prostě zkorumpovaný parlament by nás mohl se vši legislativní pompou opět zavést do tyranie menšiny. Vrcholné orgány justice a především Ústavní soud by v tom případě byly poslední obranou linií parlamentní demokracie a občanských svobod.

Pro střet silných ekonomických zájmů je určen trh, který má být regulován nebo deregulován (nebo ponechán sám sobě) prostřednictvím politiky, ale nemá nastat situace, že střet ekonomických zájmů využívá slabou politiku k vytvoření quasi trhu, na němž se politickými prostředky určují ekonomické ztráty a zisky jednotlivých subjektů. Tento nežádoucí stav podle Fialy v ČR nastává. Důvodem je nejen slabost české politiky, podmíněná volebním systémem, ale také její okupace exponenty zájmových skupin: *Elita dala od politiky postupně ruce pryč a stále víc ji přenechává lidem, pro něž je politika nikoliv službou veřejnosti a možnosti prosadit vlastní ideové koncepce v rámci společnosti, ale pouze prostorem, v němž díky jeho specifickým pravidlům*

mohou získat více moci, prestiže, vlivu a prostředků, než by s ohledem na své kompetence a předpoklady mohli dosáhnout v jiných standardizovaných profesích.

Titulní esej „Politika, jaká nemá být“ shrnuje negativní rysy (nejen) českého politického provozu, s nimiž jsme se potkávali v minulých letech. Politika nemá být nepřetržitým hlasováním, rozhodováním všech o všem, zábavou, žurnalismem, obchodem. Nemá být ani kompromisem, byrokratickým výkonem, realizací právnických nebo účetních úkonů. Politika nemá mít ani globální povahu. Tím vším ovšem zároveň politika je. Je například pravda, že poměrně nízká volební účast, která bývá považována za příznak krize demokracie, souvisí se značným počtem volebních aktů (a ještě se máme dožít přímé volby prezidenta). Také politický vliv hvězd zábavního průmyslu a exaltovaných médií, zájmů byrokratických i „občanských“ skupin a celebrit snášíme vesměs jako nutné zlo.

Demokracie je svým způsobem založena na lidské schopnosti kompromisu. Ne všechna pragmatická stírání rozporů jsou však zdravá. Nežádoucími kompromisy míní Fiala dohody uvnitř *politické zájmové skupiny*, jež vytěsňují z veřejného prostoru ideové střety. *Pokud není demokratická politika střetem idejí, programů, koncepcí, osobností a mocenským zápasem, ztrácí smysl.*

K tomu však dodejme, že zápas idejí připoutá pozornost veřejnosti a je vůbec možný tam, kde se cosi jako politické myšlení provozuje na zajímavé úrovni. Při bližším přihlídnutí si dnes všimneme, že čeští liberálové sice střídají vrcholové personální obsazení, ale své intelektuální vybavení přestali renovovat zhruba v polovině devadesátých let. Vesměs tedy ulpívají na fragmentech již poněkud opotřebované rétoriky z historické hodiny restitucí, pokud se vůbec veřejně dopouštějí zobecnujících postřehů. Pod Řípem se zrodilo cosi, co bychom mohli nazvat „liberálním pragmatismem“ s velmi mělkým až neurčitým myšlenkovým pozadím. A na levici je intelektuální situace ještě horší. Čeští socialisté utkvěli v myšlenkových rituálech první poloviny dvacátého století, ne-li ještě hlouběji v minulosti. Jsou tedy stále ještě plně fascinováni bojem „proti pánům“. Pročez dnes nelze nahmatat významnější rozdíly mezi zahraničně- nebo vnitropolitickými názory představitelů ČSSD a KSČM. Zastaralé intelektuální vybavení způsobuje, že v prostoru, v němž by se měly střetávat ideje, zaznamenáváme pouze formální řinčení rezavých kordů, zatímco praktická politika se děje jako hospodská rvačka kudlami. Čeho se vlastně má rozumem a srdcem zúčastnit Čech zajímající se o politické ideje?

Na tomto místě se však musíme také optat, co dělala posledních dvacet let česká kultura. Zjevně jsme se nezmohli na živou a vlivnou politickou filozofii, která by nastavila politické praxi vyšší intelektuální měřítko. Proč v českém prostoru i řídké ctižádostivější publicistické výkony politiků (viz knihy Václava Klause nebo příležitostně iniciativy Václava Havla) vesměs procházejí bez komentářů? Proč se z našich masových médií až na výjimky vytratil žánr úhrnného, přehledného komentáře? Osobně soudím, že intelektuální slabost české politiky je odrazem chabosti českého politického myšlení. Občasné spekulativní výstřelky publicistů z krajní levice se sice docela pěkně čtou, ale převážně zůstávají fragmentárním uspokojováním osobních psychických preferencí. A liberálové po roce 1990 si také „nestvořili“ svého Ferdinanda Peroutku, pokud by ovšem osobnost jeho formátu byla v „kultuře zábavy“ vůbec ještě možná.

Politika nemá být globální, protože *musí vyrůst z společnosti, v níž a pro níž se uskutečňuje*. Zideologizované globální zájmy (například podivuhodné celosvětové zápasení s teplem) prorůstají napřed médií, a tedy kulturním provozem a teprve později ovlivňují politickou praxi. Ovšem politik musí reagovat i na problémy přesahující geografický okrsek, v němž je nejhustší výskyt jeho voličů. Jinak by například neexistovalo nic takového jako zahraniční politika, nýbrž náš horizont by ovládala jen zavlá nedůvěra vůči jakékoliv jinakosti. Případnému uzavření se do domácích problémů protičečí naše živé zkušenosti.

Nejen za nedávných finančních a ekonomických výkyvů, ale již od roku 1990 si postupně uvědomujeme provázanost naší životní úrovně s ekonomikou bezprostředních sousedů, především s Německem.

Paradoxem nepochybných úspěchů Evropanů po druhé světové válce je, podle Petra Fialy, že vynikající životní úroveň demokracii oslabuje. Naděje v postupnou kulturní a ekonomickou integraci, pozvedávající naši planetu jako celek na úroveň západní civilizace, slábne v důsledku vleklých konfliktů s odlišnými kulturami. Také v poměru mezi Evropou a USA lze pozorovat jisté trvalé napětí. Na této úrovni ovšem jde o vskutku globální problémy, jež lokálně ukotvená česká politika sice pociťuje, avšak nevyřeší. Měli bychom si jich však být vědomi a snažit se je aspoň pojmenovávat, vzdor vlivu politické korektnosti, která nás, jak Fiala připomíná, naučila *o mnoha věcech nemluvit otevřeně, nejprve z dobrého důvodu, abychom se někoho nedotkli, později proto, že je příjemné o některých problémech mlčet a nekazit si náladu, když se všichni máme docela dobře*.

K aktuálním podobám evropské integrace zaujímá Fiala velmi strážlivé stanovisko. *Tím důvodem je to, že evropská integrace už dávno, nejpozději od maastrichtské smlouvy, přestala být jen reálným procesem a politickou ideou, ale stala se jednou ze současných ideologií. Jako taková je uskutečňována občas i realitě navzdory, což integraci na jedné straně posunuje, na straně druhé opakovaně delegitimuje a oslabuje*. Tím je ohrožována kvalita nejen české, ale i evropské demokracie. Nutnost a potřebnost některých integračních kroků je sporná. Otázkou je také demokratická legitimita evropské reprezentace a problém neexistence společného veřejného prostoru. Petr Fiala také upozorňuje, že *signály nespokojenosti projevující se změnou politické mapy nastaly v některých zemích už před ekonomickými problémy*.

Dodejme, že o leccčems vypovídá i celkem mdlý vztah české veřejnosti k EU. Ta je vnímána jako 1.) poněkud podezřelá vzdálená vrchnost, 2.) poměrně bohatý poskytovatel financí, 3.) odvolací instance korigující v některých případech nefunkčnost české justice. Nikoliv však jako společně sdílený politický organismus. Na druhé straně vzhledem k vývoji posledních staletí dnes nepochybně existuje cosi jako společný evropský kulturní prostor, z něhož těžíme impulsy, informace a paradigmaty s takovou samozřejmostí, že si to už ani neuvědomujeme. Není tedy zas až tak nepřirozené, že tato trvalá kulturní tendence ke sjednocení vyvolává více či méně adekvátní usilování o přeshraniční připodobnění politické kultury a státních institucí. Otázkou však je, jakou míru zákonodárných iniciativ centrálního bruselského aparátu můžeme ještě vnímat jako autentickou a přípustnou.

Fiala také praví, že stát je *vlastně vytvořením jasně definovaného chráněného prostoru, v němž se může rozvíjet*

život společnosti. Ve světle této definice se ovšem vnučí k úvaze zkušenosti minulého století. Náš samostatný stát opakovaně selhal právě v zabezpečování chráněného prostoru pro život. V četných krizových momentech jsme vesměs nebyli samostatným politickým subjektem, jak jsme si přáli a snad i někdy namlouvali, nýbrž v podstatě pouze trpným objektem cizích řešení. Ani EU sice dnes nemá svou vlastní dostatečnou bezpečnostní politiku, avšak můžeme se těšit nadějí (či iluzí?), že její instituce by mohly v případě nutnosti k naší obraně přispět. O defenzivní potenci, a tedy o životaschopnosti zcela samostatné ČR však ani do budoucna nelze říct nic zvláště potěšujícího.

Závěrečný oddíl nazvaný „Jak se vrátí politika“ je působilým shrnutím akutních potíží vyplývajících z oslabování demokratické politiky. Množství problémů (nepříznivý demografický vývoj, neintegrace přistěhovalců, krize sociálního státu, stoupající náklady na zdravotní péči, plíživá politická nerovnost, přílišná individualizace i ztráta soukromí, závislost na dovozu energií a podobně) zatěžuje

Evropu jako celek, tedy orgány EU i členské státy. Pokud by měly být okamžitě účinně zodpovězeny vznesené i další otázky, bruselská exekutiva i jednotlivé vlády národních států by musely od veřejnosti obdržet tak rozsáhlé pravomoci, že by to pravděpodobně znamenalo příklon k aktivistické politice. Což by rádi viděli extrémní antiglobalisté, anarchisticky založená část „zelených“, bojovní nacionalisté a neomarxističtí proroci rázných kroků. Je nezbytné nadále vědomě trvat na celkové umírněnosti parlamentní demokracie. Optimistickou politickou vyhlídku si nepředstavujeme jako posílení institucí, spíše jako společný návrat ke zdravému rozumu coby základní hodnotě demokratické společnosti. Ten je akutně ohrožován některými postmoderními kulturně-politickými infekcemi, s nimiž Fiala vlastně také polemizuje, aniž je jmenovitě uvádí na scénu.

(Petr Fiala, *Politika, jaká nemá být*, CDK, Brno 2010)

Autor (1936) je spisovatel, esejista, básník a filmový kritik. Působí na JAMU v Brně, kde vede semináře o kritice a filmu.

INZERCE

Měsíčník RozRazil

Měsíčník RozRazil se v každém čísle věnuje odlišnému tématu. Konceptuální skladba revue prolíná výtvarnou složku, debaty, rozhovory, umělecké, odborné a historické texty i inzerce a nabízí tak další a nové otázky, odpovědi a pohledy související se zvolenou látkou.

Vychází 10 čísel ročně. Revue nevychází v červenci a srpnu v době divadelních prázdnin.
Cena výtisku: 49 Kč, 19 Kč ročníky 2008 a 2009.

Roční předplatné: 490 Kč, desetileté předplatné: 4900 Kč.
Neúčtujeme poštovné ani balné a dvakrát ročně přidáváme knižní prémii z nakladatelství Větrné mlýny.

Objednávky předplatného: nagyova@vetrnemlyny.cz, tel. +420 739 312 727, +420 545 212 487

Radujeme se z každého nového čísla časopisu

Zastavení u tvůrců ostravské revue pro kulturu **Protimluv**

Markéta Radová

Ulicemi páteční podvečerní Ostravy víří sněhová vánice, za těžkými dveřmi antikvariátu Fiducia je však příjemně teplo. V dlouhé, pozvolna klesající vstupní chodbě, již v horní části lemuje aktuální výstava výtvarných děl klientů výchovného ústavu, čeká Jiří Macháček, šéfredaktor ostravské revue pro kulturu Protimluv. Přichází sem každý druhý pátek. Nakladatelství Protimluv, které stejnojmenný časopis vydává, totiž zatím nemá stálé sídlo, a tak se nejužší skupina tvůrců revue nejčastěji setkává zde, v jednom z center ostravské kultury, s nímž má Protimluv úzké vazby.

„Normálně se scházíme ve sklepní galerii, dnes ale výjimečně půjdeme nahoru. Dole je křest knihy,“ říká vydavatel, publicista, organizátor, ale i hudebník Jiří Macháček (nar. 1970). Stoupáme po úzkém schodišti do fotografické výstavní síně, kde se nečekaně otvírá svět kontrastní s počasím venku: z působivých fotografií Barbory Šlapetové do tichého prostoru shlížejí tváře domorodců z rovníkové Nové Guiney.

Vychází najevo, že tentokrát se kvůli pracovním a jiným povinnostem redakce Protimlupu v plném počtu nesejde — prozatím je tu s námi jen výtvarník Pavel Albert. I proto se můžeme nasoukat do „kamrlíku“ vedle galerie. V něm ale poněkud zavazíme, proto se znovu stěhujeme — zpět do výstavního prostoru. „Jsme taková létající redakce,“ podotýká s úsměvem Jiří Macháček.

„Běžně se scházíváme co čtrnáct dní v pěti šesti lidech. Kromě mě tu v poslední době bývá pravidelně historik architektury Martin Strakoš, literární kritik Oskar Mainx, hudební publicista Herbert M. Procházka, básník Ivan Švanda a od nedávna i bohemistka Karin Jamnitzká. A než

se odstěhoval letos v létě do Prahy, nikdy nechyběl básník a překladatel Martin Skýpala. Probíráme texty. Bavíme se o tom, které z nich vydáme, případně jak jinak s nimi naložíme. To je gró našich setkávání,“ vysvětluje Jiří Macháček a z kabely vytahuje štos papírů. Obsahují mimo jiné texty mladé regionální básnířky Moniky Kubicové. Ukázkou z nich by měli čtenáři najít v jednom z příštích *Protimluvů*, celá sbírka talentované autorky by se pak měla dočkat také vydání v knižní edici vydavatelství. Kabela šéfredaktora však skrývá i další literární pozoruhodnosti. Třeba básně dalšího z místních mladých autorů, Martina Šenkypla. I ty mají šanci na knižní vydání.

Do ticha galerie doléhají kroky a hlasy návštěvníků, kteří míří do sklepních prostor na již zmíněný křest. Jako by v tu chvíli, kdy jednotlivé části prostorově členitého domu vyplňují různé projevy kultury, citelněji než jindy vystupovala do popředí blízkost koncepcí Fiducie a nakladatelství Protimluv. Obě se totiž stávají platformami pro setkávání nejrůznějších, na první pohled často nespojitelných druhů umění a kultury obecně. A to především kultury regionální, zejména v podání Protimlupu pak také kultury širší geografické oblasti, zahrnující hlavně země Visegrádské čtyřky.

„Je to všechno takový protimluv“

Spojování nesourodého má ostravské nakladatelství ostatně už v názvu. Jak vznikl? „To už je stará historka,“ poznamená Jiří Macháček, a přece jen příběh připomene: „Bylo to v roce 2001. Seděli jsme v opavském hostinci U Mnicha spolu s fotografem Martinem Popelářem, publicistou a básníkem Ivanem Motýlem a básníkem Vítem Slívou, který při našem příchodu právě četl *Budování státu* Ferdinanda Peroutky. Tím ale nechci říct, že bychom tehdy budovali stát, jen jsme později během večera vymýšleli název pro časopis. Padaly různé návrhy, k inspiraci přispěl samo-

Křest sbírky Jaroslava Žily *V hrudi pták* (autor druhý zleva), kterou vydal Protimlův spolu s Hostem

zřejmě i pivní mok. Martin Popelář prohlásil: Vždyť to, co tady zaznělo, je všechno takový protimlův. A najednou to přišlo, všichni jsme si řekli: To je ono.“

Zatímco zpočátku označení Protimlův odkazovalo především na polemické postoje časopisu na poli ostravského veřejného dění, později stále více převládala další z možných významů názvu. Polští básníci ze skupiny Na divoko nakladatelství soukromě začali nazývat Oxymóron, tedy pojmem značícím spojení protikladů. Ty lze nacházet jak v propojování témat z různých oblastí kultury — literatury, hudby, výtvarného umění či třeba architektury — na stránkách časopisu, tak v pestrosti titulů již vydaných v knižní edici nakladatelství.

Rozhovor v galerii naruší kroky příchozího. Je jím Herbert M. Procházka, další z členů redakce Protimlůvu, garant hudební sekce. „Nepůjdeme jinak?“ navrhuje Jiří Macháček, když se ukáže, že si Herbert nemá kam sednout. „Sedni si na bedýnku,“ ukazuje s úsměvem na reproduktor Pavel Albert, Herbert M. Procházka ale rovněž s úsměvem odmítá. Chvilí postojí.

V proudu řeči se vracíme o několik let zpátky, kdy se jistá konfrontace protikladů promítna i do zcela praktic-

kého hlediska vývoje čtvrtletníku — to když Protimlův nezískal potřebné dotace od magistrátu a v druhém ročníku vyšel pouze jednou. „Zpočátku jsme neměli podporu. Bylo to ale dáno samozřejmě i tím, že tehdy v tom člověk po stránce financování neuměl ještě tolik chodit. Asi po třech letech se situace začala lepší,“ vzpomíná Jiří Macháček. V rukou drží aktuální číslo kulturní revue *Protimlův*. Od doby svého vzniku značně změnila vnější vzhled — černobílý design zčásti nahradila barva, grafická úprava získala punc profesionality, změnou prošla například i kvalita papíru. A přestože základní rubriky jako *Texty*, *Studie*, *Rozhovor* nebo třeba *Recenze* zůstávají, přibývají i novinky, například pravidelný oddíl *Galerie* představující tvorbu zejména mladých výtvarníků s vazbou na severomoravský region nebo oddíl s označením *V4*, v němž čtenáři nacházejí tvorbu autorů slovenských, maďarských či polských.

Jak významnou roli hraje u tvůrců Protimlůvu inspirace zvnějšku? „Inspirujeme se, ale chceme současně inspirovat. Rozhodně nejsme žádní epigoni,“ reaguje Herbert M. Procházka. Jiří Macháček přikyvuje. „Většina knih, které vydáváme, jsou také pouze v naší režii.“ (Svébytnost postavení

Šéfredaktor Protimlůvu Jiří Macháček

Protimlůvu později naznačil i další z členů redakce, historik architektury Martin Strakoš, který sice nebyl u debaty, vyjádřil se ale v e-mailu. Na otázku „Proč je podle vás Protimlův přínosný pro Ostravu, Ostravany?“ odpověděl: „Nevím, jestli je Protimlův přínosný pro Ostravu a Ostravany. Vlastně, proč by měl být? Pokud není přínosný pro ty, kteří potřebují umění k životu, pak jako by nebyl.“)

Vlajková loď? Je jich víc

Knižní edice. To je další z linií, které splétají činnost Protimlůvu. „Do této chvíle máme vydáno čtrnáct knižních publikací, jeden katalog, okolo třiceti časopisů a taky několik serigrafii a cédéček, které ho doprovodily,“ vypočítává šéfredaktor. Nakladatelství spolupracuje především s ostravskou tiskárnou Printo, ale také s knihtiskárnou Finidr z Českého Těšína, a to například na sborníku *Šlechtictví neklid* k osmdesátým narozeninám Karla Šiktance.

A které z vydaných děl považuje redakce Protimlůvu za vlajkovou loď vydavatelství? V odpovědi na tuto otázku následuje výčet hned několika úspěšných titulů: prózy *Převlékárna* Jerzyho Franczaka a *Smrt českého psa* od Janusze Rudnického nebo třeba básnická sbírka Petra Motýla *Kam chodí uhlí spát* či studie *Poezie jako mýtus, svědectví a hra* Oskara Mainxe. „Věříme, že úspěch bude mít i nová sbírka Jaroslava Žily *V hrudi pták*, která vyšla ve spolupráci s nakladatelstvím Host, *Příběhy písmen* Martina Skýpaly nebo

výbor poezie jednoho z neoriginálnějších polských básníků současnosti, Ryszarda Krynického, s názvem *Magnetický bod*,“ říká Jiří Macháček.

Už teď má zčásti jasno v tom, kteří autoři by se v budoucnu mohli díky Protimlůvu dočkat vydání vlastní tvorby. Je mezi nimi ostravský „místo znalec“ Petr Vrchlabský, jehož texty vycházejí na stránkách Protimlůvu, již zmínění mladí básníci Monika Kubicová a Martin Šenkýpl, ale také cizinci — například maďarský básník Harcos Bálint, jehož text *Naivní rostlina*, právě překládaný Tomášem Vašutem, by se měl stát druhým vydaným překladem z maďarštiny v edici překladové poezie Protimlůvu. V plánu je ale kupříkladu i vydání výboru textů v české překladové tvorbě dosud opomíjeného významného polského básníka Rafała Wojaczka, s jehož přívrženci z polského Mikołowa jsou zástupci Protimlůvu v úzkém kontaktu.

I ve vztahu české, nebo chcete-li moravskoslezské a polské poezie lze hledat a nacházet zcela protichůdné obsahové a formální tendence, jejichž propojování je Protimlůvu vlastní. Lze však princip oxymóronu uplatnit i na samotné členy redakce?

„Určitě. Párkrát za rok si vjedeme do vlasů a už chceme skončit se spoluprací. Ale nakonec se vždycky usmíříme,“ říká Jiří Macháček. „Usmířování v práci, někdy v hospodách, je na tom to krásné,“ doplňuje ho Herbert M. Procházka. Smíchem pak reagují na otázku, jestli mají z každého nového čísla Protimlůvu radost.

„Já mám radost vždycky a jsem šťastný, že jsme to vůbec zvládli,“ podotýká Jiří Macháček. Stejný názor zmiňuje v e-mailu i Martin Strakoš: „Radost mám z každého čísla, které se podaří vydat, protože v tomto městě, řízeném z drtivé většiny technickou inteligencí, to vůbec není samozřejmost.“

Debata směřuje k závěru, redakční setkání Protimlůvu však většinou nekončí závěrečnou dobou Fiducie — tvůrci a příspěvatelé revue pak spontánně pokračují v některém z oblíbených ostravských restauračních zařízení. „Občas zajdeme do Zrzavé Mary, k Peciválům, k Sudu nebo do restaurace Alvi,“ zmiňuje Herbert M. Procházka. Dost možná brzy už Protimlův nebude muset využívat pohostinnosti Fiducie a najde své nové útočiště ve vlastní redakci. A to ne v ledajakém domě. V jednání je pronájem prostorů v horních patrech bývalého obchodního domu Bachner, dnes Horník, který — přestože dnes pustne — patří k architektonickým skvostům centra Ostravy. Těsně před emigrací do Anglie, v letech 1932 až 1933, jej coby poslední realizaci ve střední Evropě navrhl slavný architekt Erich Mendelsohn.

Autorka (1982) je redaktorka ostravské redakce MF DNES.

Protimluv.fest

Jednou z již tradičních aktivit ostravského nakladatelství Protimluv je podzimní literární přehlídka Protimluv.fest. Za sebou má čtyři ročníky, během nichž do Ostravy zavítala řada domácích i zahraničních literátů, mezi jinými například Poláci Maciej Melecki, Krzysztof Siwczyk a Bartłomiej Majzel ze skupiny Na divoko, maďarský spisovatel István Vörös, slovenský beletrista a publicista Peter Pišťanek, americký básník, intelektuál a ředitel Festivalu spisovatelů Praha Michael March nebo slovinská dvojice Stanislava a Primož Reparovi. Mezi domácími zástupci nechyběli autoři s vazbou na severomoravský region a nakladatelství Protimluv, Martin Skýpala, Ivan Švanda, Petr Hruška, Jakub Chrobák, Vít Slíva, Ondřej Hložek, Petr Štengl a další. Nechyběly ale ani hudební formace, mezi jinými například brněnské uskupení Vítrholc nebo ostravští The Neunikneš. „Naší ambicí do budoucna je nabídnout veřejnosti v Ostravě tří denní setkání s literaturou, hudbou a ideálně i výtvarným uměním, přičemž se i nadále chceme zaměřovat především, ale ne výhradně, na okruh autorů čtyř zemí Visegrádské čtyřky — mimo jiné proto, že je akce spolufinancována Mezinárodním visegrádským fondem,“ zmiňuje Jiří Macháček. Už teď, řadu měsíců před podzimem 2011, se začíná pozvolna rýsovat sestava hostů pátého ročníku Protimluv.festu. „Pochopitelně se to odvíjí od toho, co chceme v nejbližších měsících vydat. Jasným adeptem je Harcos Bálint z Maďarska. Pokud se nám podaří vydat výběr z díla Rafała Wojaczka, tak by určitě měla dorazit většina autorů překladu Wojaczkových básní,“ říká šéf nakladatelství a odkazuje na webové stránky Protimluru www.protimluv.net, kde veřejnost získá veškeré informace o činnosti nakladatelství.

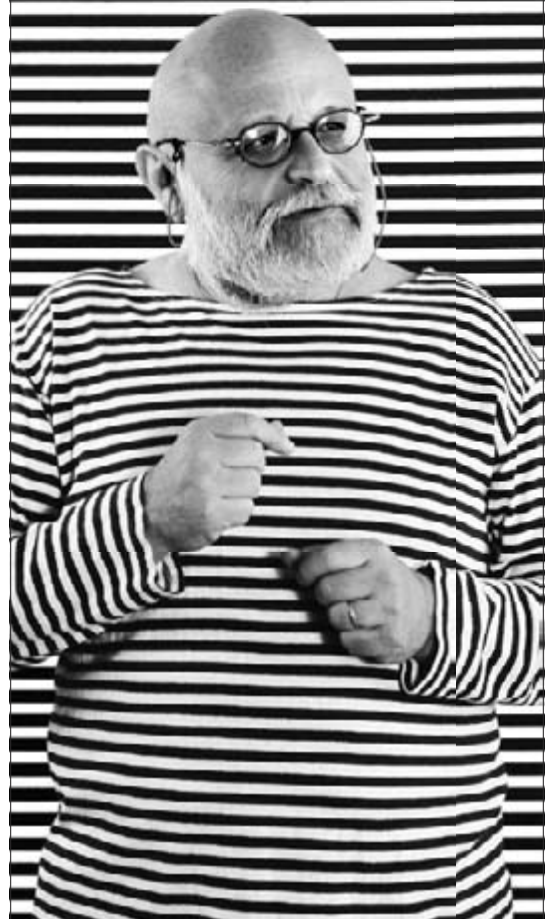

INZERCE

Arnošt Goldflam Písek a jiné kousky

Větrné mlýny

Výbor z her A. G. zahrnuje jeho nejvýraznější a nejosobitější dramatické texty, kniha je doplněna řadou studií z pera předních znalců Goldflamovy divadelní tvorby a dvěma rozhovory s autorem.

In bělpuch veritas

Krátce před koncem roku si pravidelně dělávám typografickou radost. Nakoupím pár *vypečených* textových písem, aby bylo čím sázet nové knihy, napeču a nazdobím zlatavé typy perničky, uvařím kastrůlek písmenkové polívky, vyčurám *pé ef* do černého sněhu za domem a zajdu si do města obstarat několik nechutně drahých knih. Zdá se, že nejsem jediný, kdo má v ten čas podobný nápad, protože v prosinci se do každého knihkupeckého krámků pravidelně nahrnou zástupy lidí, které tam člověk za celý rok nepotká. Uličky mezi regály vypadají těsnější než jindy a člověk místo relaxační terapie v přívětivě poloprázdném obchůdku zažívá útrpnou hodinku uprostřed rozlíceného davu. Kdo pořád říká, že tištěná knížka je *passé*? Jestli si někdo myslí, že po svátečním kaprovi, salátu, koledách a rodinné hádce udělá omladině radost stažením nějaké umolousané empétrójky z iTunes, tak se šeredně plete.

Takže máme třináctý, patnáctý nebo dvacátý prosinec, a nervózní čtyřicátníci v péřových bundách vytahují tisíčovky z kapes, načež s pocitem zasloužené satisfakce odnášejí své hranaté igelitky ven do tmy a rozšlapané brněnské břechky, zatímco já se takticky uchyluji do oddělení českého jazyka, nacházejícího se zpravidla v některém vzdáleném koutě. Bývá v něm relativně dýchateľno, protože jazyk český je mrtvý, angličtina vládne světu a Čína s Indií už má přes dvě miliardy lidí. Anebo preventivně zapadnu k některému z posledních vytrvalých *bouquinistů*, těch majitelů malých poličních antikvariátů, jež tak neodolatelně smrdí zatuchlým papírem a také mnoha zajímavými tituly, které vyšly z módy už před lety, takže se na ně kilometrové fronty dávno nestojí.

Žijeme v materialistickém světě, přesto se hodnota standardních *tvrdých dáreků* neměří jenom penězi. Dokonce i ty paperbacky z výprodeje mají pro většinu společnosti vyšší hodnotu než ordinární sada ponožek nebo film ukradený z Rapidsharu či jiného komunistického kanálu na sdílení dat. Což mi připomíná dojemnou skutečnost, že ještě za převratných dob Johanna Gensfleisch (čti „husí maso“) Gutenbergova mívala kniha hodnotu celého domu. Nebo statku. Nebo stáda dobytka. Ne náhodou na výrobu luxusní knížky na teletinovém pergamenu (nazývaném *legračním* českým slovem *bělpuch*) vždy padlo početné stádo čerstvě narozených telat s kůžičkou hebkou jak růžové dětské půlky. A tak se nezřídká z ryze praktických důvodů vzácná kniha připevňovala tlustým řetězem přímo ke čtecímu pultíku, *aby neuváděla v pokušení slabší povahy*. Tyto knihy na řetězu, latinsky nazývané *libri catenati*, jsou pro nás nostalgicky hladivým připomenutím dávno ztracených časů, kdy i jediný vlastněný titul mohl znamenat velké duševní a materiální bohatství.

Dneska už samozřejmě z knih velkou vědu neděláme. Je jich všude dost, nízké počty výtisků se dovedně maskují šíří vydávaných titulů a na dračku jde hlavně nekomplikovaná literatura spotřební, oddychová, zábavná. Naše domácí knihovničky se na přelomu roku utěšeně plní dalším a dalším čtivem, ačkoliv se nedá zodpovědně říct, kolik z těch vánočních dáreků se vůbec kdy přečte a na kolik z nich bude další léta sedat prach. Je totiž statisticky dokázáno, že slunce vyjde každé ráno a že v domácí knihovně máme nejen knihy, které jsme četli nebo budeme číst. Nakonec se mezi nimi vždycky najde až překvapivě početná hromádka knížek, které si *můžeme přečíst*, pokud se nám čírou náhodou někdy v budoucnu bude chtít osvěžit ducha. Ale pravděpodobně to nikdy neuděláme. Protože — jak správně připomíná Jean Dubuffet — *přílišná informovanost, přílišné zánícení pro umělecké výtvořiny ducha sterilizují*.

Martin Pecina (1982) je grafický designér.

Autobiografie fotografa Josefa J. Šechtla

Rodina Šechtlových je spjata s médiem fotografie více než půl druhého století. Působí v Táboře, kde se usadil zakladatel tradice, Ignác Josef Schächtl (1840–1911). Autorem výtvarné přílohy *Hosta* je první z dědiců firmy, Josef Jindřich Šechtla (1877–1954). Do dějin fotografie přispěl „poznámkami k vlastnímu životu“.

Josef J. Šechtla pokračoval v tradici největšího portrétního studia na českém jihu, jak je sám situoval, a zároveň se věnoval fotodokumentaci Tábora i okolí, započaté jeho otcem. Nejspíš roku 1928 si pořídil převratnou novinku, aparát firmy Leitz na kinofilm, a zřejmě jím hned zachytil instalaci *První celostátní výstavy fotografů z povolání* v tehdy nových pavilonech brněnského výstaviště. Z negativů je patrné, že fotografoval s rozmyslem, třebaže záběry opakoval v míře zaručující neošizené vykreslení námětů. Svůj vizuální zápisník doplňoval až do roku 1953, tedy téměř do konce života. Celek má vynikající úroveň a připravovaná kniha by se měla stát prvořadou kulturní událostí a velkým překvapením fotografického světa. Vždyť mezi koncem dvacátých let a padesátými lety komponovali státičtějšími komorami do poklidu čtvercového formátu převážně i reportéři. Díky včasnosti a soustavnosti práce s kinofilmem nemá u nás Josef J. Šechtla srovnání. Dílo v Osvětimi zavražděného sociálního kritika Rudolfa Kohna (1900–1942) je rozptýleno a vynikající práce Zdeňka Tmeje (1920–2004) z totálního nasazení pocházejí „teprve“ ze čtyřicátých let. V zahraničí by se sice průkopníků dynamické vize našlo víc, nicméně Šechtla se takto činil již s deskovými kamerami. Předností je také subjektivita postřehů, prostupující více než pět dekad šechtlovských výprav do terénu.

O více než generaci mladší Henri Cartier-Bresson (1908–2004) se proslavil snímky estetizovanými tak, aby nikdo nepřehlédl, že autorem je umělec. Výsledky míří spíše do honosných muzejních vitrín než zpátky do života. Nad jiné výmluvným detailem pak je, že Miloň Novotný (1930–1992), první následovník Cartiera-Bressona, jehož koncem padesátých let přijali do Svazu československých výtvarných umělců, vystříhoval z kinofilmových pásů takzvané „rozhodující okamžiky“ a zbytek zahazoval.

Šechtlovi dědici digitalizovali veškeré dochované kinofilmy, to znamená 8432 snímků. Elektronická verze archivu Muzea Šechtla a Voseček zpřístupňuje ukázky nejenom doličných momentek (<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/expozice9.html>). Leč vřele doporučuji nahlédnout především do Šechtlova fotografického deníku. Jako by se vymykal tezi, že záznamový přístroj proměňuje účastníka v pozorovatele.

Jak a o čem tedy Josef J. Šechtla svědčí? Jednak držel na osobnosti portretované v efektním světle ateliéru se vši navenek obrácenou reprezentativností. Proslul podobiznami prezidentů Masaryka a Beneše, spisovatelů Josefa Holečka či Jaroslava Marii, hudebníků Josefa Bohuslava Foerster a Oskara Nedbala, sochařů Františka Bílka i Jana Duška. Vedle Táborska neopomíjel ani vzdálené metropole. Zvláštní pozornost věnoval turistice a sportu. Mimořádně půvabné jsou žánry ze Sokolské plovárny v Táboře, ale zkrátka nepřicházely ani náročné zimní disciplíny. V roce 1934 uvítal v Praze stříbrnou jedenáctku při návratu z římského mistrovství světa v kopané, o dvě léta později cestoval s celou rodinou na XI. olympijské hry do Berlína, poznamenaného nacismem, za další dva

roky sledoval přípravu X. všesokolského sletu i jeho vyvrcholení na Strahově. Z kulminačního roku 1938, kdy se slavilo 20. výročí vzniku Československa a první republika zároveň končila, vytěžil maximum. Alespoň namátkou: Šechtla fotografoval stavby chrámu Církve československé a moderní nemocnice v Táboře, znovuotevření elektrické dráhy do Bechyně za účasti jejího prvního budovatele Františka Křížáka, návštěvu prezidenta Edvarda Beneše v Táboře i tamní sjezd motocyklistů... Kouzlo ovšem spočívá v prolínání takzvané velkých dějin s malými. Šechtla nepolevil ani za okupace, ani za osvobození a sledoval i další proměny poměrů, naznačené symbolikou 1. máje 1948 a pohřbem někdejšího prezidenta Beneše v září téhož roku.

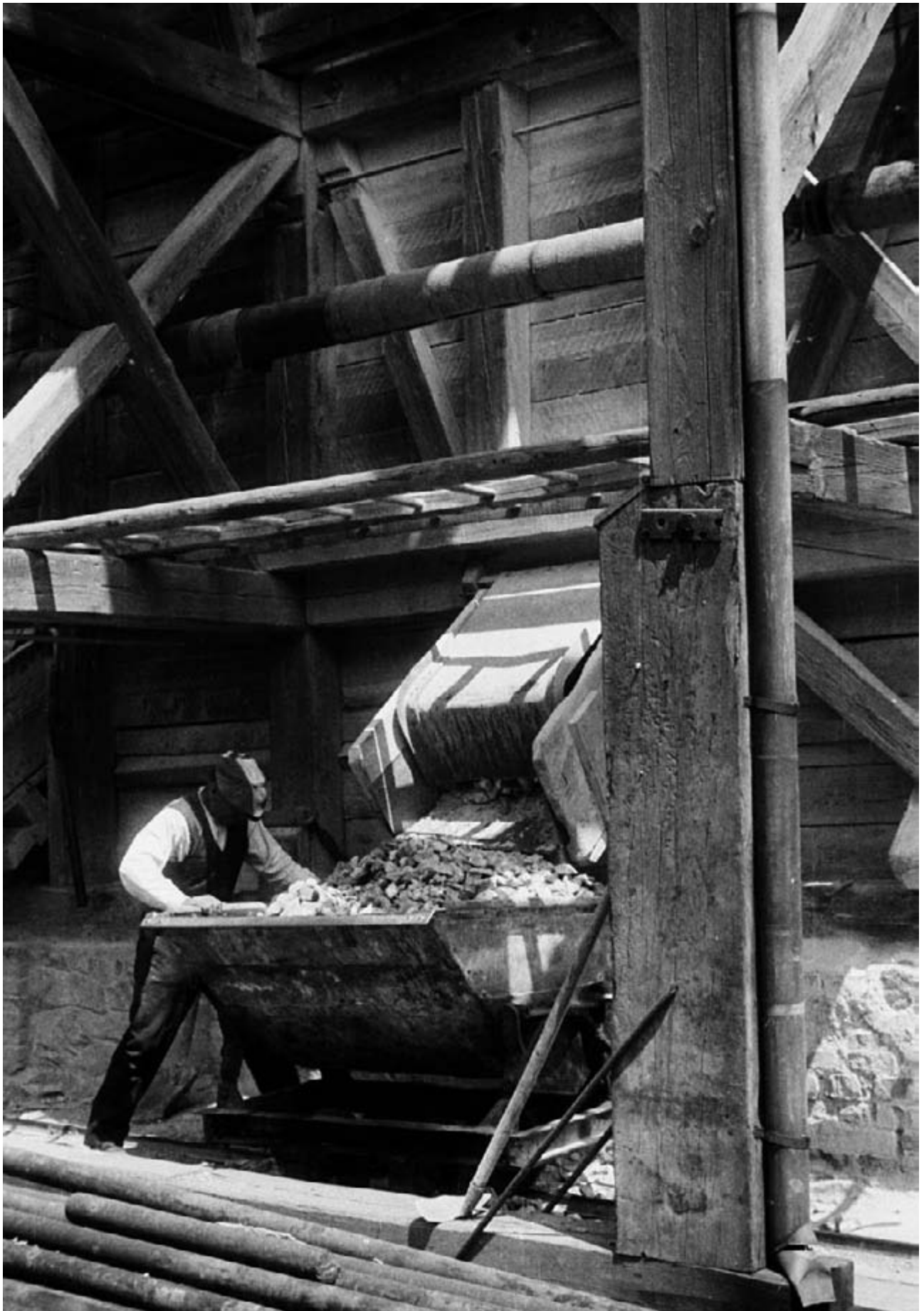
Politicky nejvíce exponované pasáže podlely nájezdům komunistických retušerů historie. Napřed vysypali skleněné desky do rybníka Jordán, načež nevrátili kinofilmy vylákané kvůli muzejní expozici.

Josef J. Šechtla byl rezistentním mužem, jenž snímky Edvarda Beneše nabízel za výlohou ateliéru i v éře první socialistické pětiletky, kdy už jeho podnik na hlavní třídě oficiálně patřil družstvu Fotografa a celá země navenek podléhala svévoli generalissima Stalina. Šechtlovi nicméně vzpomínají na přespolní vlastence, putující za portréty zvěčnělých prezidentů jako za relikvii starých dobrých časů.

Josef Moucha (1956) je praktikem i teoretikem fotografie.

Josef J. Šecht bez názvu, nedatováno (řezání dřeva na dvoře ateliéru v domě 516, Tábor)

Josef J. ŠechtI bez názvu, 1928–29 (lyžařské závody v Táboře)

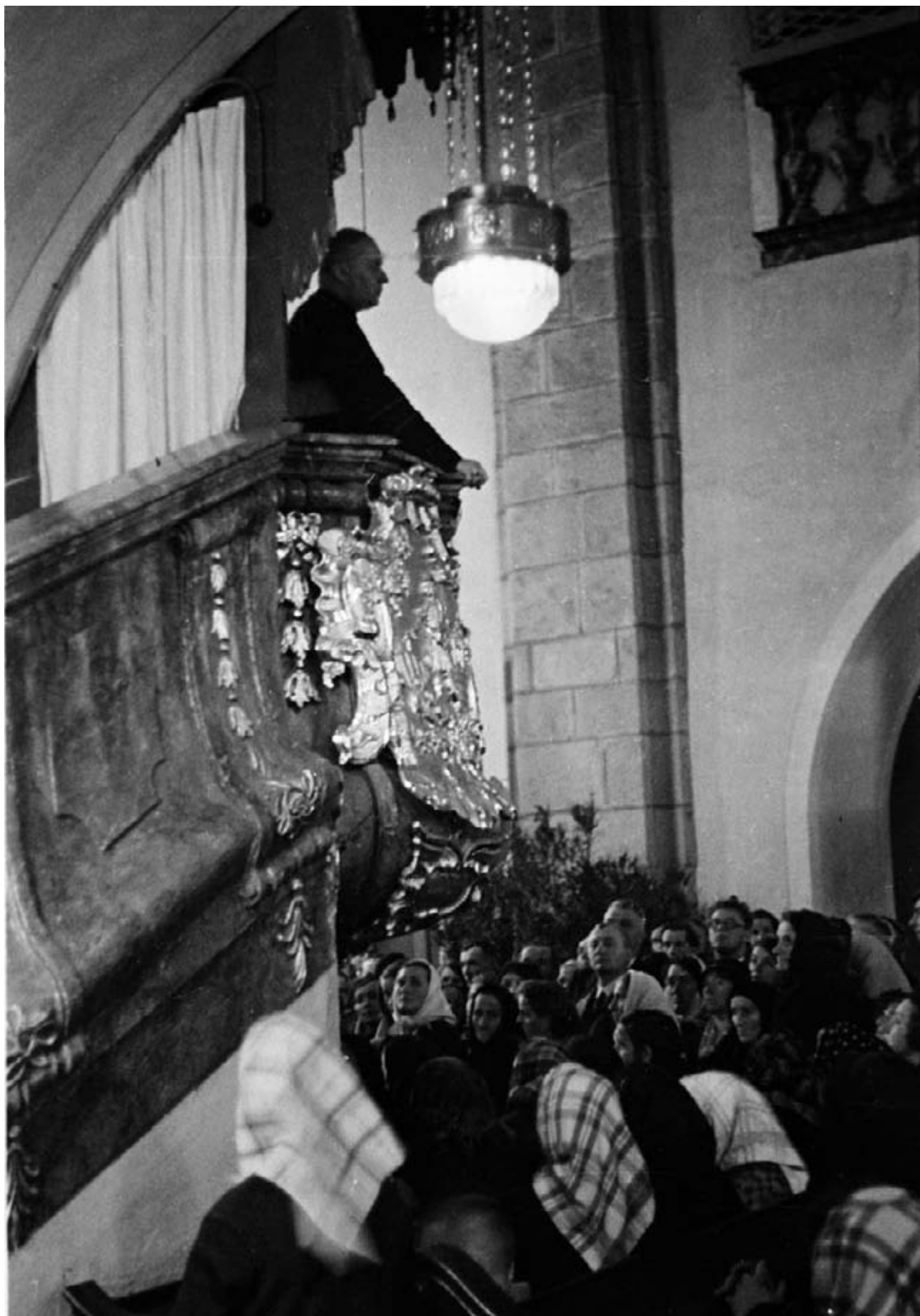
Josef J. ŠechtI Zlatodůl Roudný, 1930

Josef J. Šecht bez názvu, nedatováno (stěhování zámečnicka Karla Macillise, Budějovická ulice v Táboře)

Josef J. ŠechtI bez názvu, 1951 (Marie a Josef Šechtlovi v automobilu Aero 50)

Josef J. ŠechtI Kotnov z Holečkových sadů, 1902

Josef J. ŠechtI Kardinál Karel Kašpar v Pelhřimově, 4. 9. 1934

Josef J. Šecht | bez názvu, 1947 (Jáchymov)

John Maxwell Coetzee

Vrcholem knihy jsou pasáže, kde autorka líčí léčbu chemoterapií. Jde o velmi tvrdé záznamy zejména vlastních stavů, zejména těch fyzických: nevolnosti, zvracení, slabosti. Jako by v této chvíli, kdy jí je nejhůře, dokázala i nejvíce ze sebe vystoupit a podívat se na sebe zvnějšku, tj. odkouzleným pohledem, ba sebeironicky. Mysl v této chvíli je přesná, jasně zacílená.

Jiří Trávniček o knize Hany Andronikové *Nebe nemá dno*

Binetova kniha, ověčená prestižním francouzským oceněním, slibovala být v českém prostředí důležitým pohledem zvenci, přínosným při poznávání stále živé minulosti vlastní země. Toto očekávání však román *HHhH* nemůže naplnit.

Jiří Krejčí o románu Laurenta Bineta *HHhH*

Jak tedy naložit s románem, který se tváří jako autobiografie, ale přitom se z něj toho o autorově životě moc nedovíme? Můžeme jej chápat jako antiautobiografii: Coetzee je známý svou uzavřeností a neochotou mluvit na veřejnosti o svém soukromém životě. (Symbolický je v tomto kontextu Coetzeeho proslov při přebírání Nobelovy ceny — místo aby mluvil o sobě, přednesl povídku.)

Zuzana Fonioková o románu J. M. Coetzeeho *Zrání*

Další recenzovaní autoři: Martin Ryšavý / David Jan Novotný / Jaroslav Balvín / Hana Pachtová / Jerzy Kosinski / Julian Barnes / Blandine Le Calletová / Maria Peura / Jim Shooter a Mike Zeck / Jan Čep a Vladimír Peška / Witold Gombrowicz / Lydie Romanská / Miroslav Wanek / Jiří Weinberger / Miroslav Fišmeister / Vladimír Houdek

Peruánská mystička? Ne. Sebeironička ze Zlína

Autobiografické potýkání se s těžkou nemocí **Hany Andronikové**

Jiří Trávníček

Mladým českým prozaikům se to nějak rozcestovalo. Mongolsko, Berlín, New York, dost Sibíře, teď nejnověji i jihoamerická džungle. Žijeme radostně — žijeme globálně, žijeme multi-kulti, takže proč prodlévat v české kotlině? Generace jejich rodičů v šedesátých letech hltila cestopisy J. Hanzelky a M. Zikmunda jako zprávy o světech, kam se oni bohda nikdy nedostanou. Fascinovaně se četl Holubův Anděl na kolečkách (1963) či Americký rok Ireny Dubské (1966), dvě knihy, které dokázaly říct o USA snad poprvé od Února cosi ideologicky nepředsudečného a přitom i věrohodně kritického.

Byla to doba, kdy ten, kdo byl v cizině, zejména v té „nepřátelské“, se vracel jako privilegovaný vypravěč příběhů. Jako by nám politická restrikce umožnila navrátit se do dávného světa, kdy roli vypravěčů plnili především vojenští vysloužilci, plavci, obchodníci. Dnes? Už jen tak ledasčím našince nedojmeš. Těž proto, že „právo na příběh“ získal ledaskdo.

Vyslána na cestu

Prvotina Hany Andronikové *Zvuk slunečních hodin* (2001) byla velmi osvěživým zjevením na české scéně. Zejména proto, že autorka si předsevzala psát nikoli o sobě, nýbrž o světě kolem sebe, a to ani ne tak o tom úplně současném. Došlo na Baťův Zlín třicátých let, Indii, Colorado, válku, koncentrační tábory, poválečný exil, židovství, do toho všeho klikaté meandrování několika lidských osudů. Kritika vesměs ocenila záběr, zralost i kultivovanost. Pak přišla kniha povídek a nyní další delší text s románovými

ambicemi, třebaže sama autorka se v jednom rozhovoru tomuto zařazení vzpírá: „Osobně knihu nepovažuji za román, ale spíš za dokument či reportáž, protože pro mě to není vůbec žádná fikce“ (novinky.cz, 25. 10. 2010). Zájem o svět a historii ustoupil, autorka se zanořila sama do sebe v ubíhavé současnosti nového tisíciletí. Což o to, téma tady je, a silné. Těžká nemoc (rakovina), se kterou se má ta, která prózu píše, vyrovnat. Kniha je vlastně jakousi kronikou onemocnění a léčby až k závěrečnému šťastnému konci: prozření a dobré lékařské zprávě, že by snad nemoc měla být zažehnána. Kolbiště je opět globální: s diagnostikovanou nemocí se hlavní hrdinka Ama vypraví za šamany, posléze do USA, pak se vrací a v Praze a Zlíně podstupuje chemoterapii. Nicméně ty hlavní cesty se odehrávají uvnitř, v Amině mysli.

Kniha mění skupenství: z popisu a vyprávění se v peruánské džungli stávají deníkové zápisky, do toho e-mailová korespondence s přáteli, postřehy, úvahy o ženském údělu, jakož i o samotném psaní. Mysl se zužuje a rozšiřuje, realita občas zůstává nazřena v modu pouhého záznamu, jindy je zcela pozřena sny a fantaziemi. Jako by se každé prostředí do Aminy mysli vepisovalo úplně jinak: Čechy a Morava víceméně po způsobu realisticky odvíjeného pozorování, Peru v úplném promíchání vnějšího světa s vnitřním, Amerika jako únava a prozření z peruánské iluze, Izrael v podobě víceméně turistických poznámek z cest. Je toho zkrátka hodně, čemu autorka svou knihu otevřela. Mění se její vypravěčský rytmus, stejně jako nálady, próza chvílemi nabírá dech, posléze ho zase ztrácí, nicméně ve svém úhrnu — to autorce přiznejme — to přece jenom na celek vydá. Odněkud někam jsme s hlavní hrdinkou a zároveň vypravěčkou došli — snad až ke smíření se sebou i se světem. Nadto domů a k mamince. Novodobá „strakonická dudačka“ nenašla klid a smír ve světě, našla ho doma. Zafungovalo kouzlo Vánoc. Dokon-

ce i její spolehnutí se na zázračné metody šamanů se ukázalo jako liché, zabrala až tradiční chemoterapie. I tohle by mohlo být poselství, které kniha vyznačuje.

To další poselství — rovněž spíše neliterární — je boj s nemocí. Vrcholem knihy jsou pasáže, kde autorka líčí léčbu chemoterapií. Jde o velmi tvrdé záznamy zejména vlastních stavů, zejména těch fyzických: nevolnosti, zvracení, slabosti. Jako by v této chvíli, kdy jí je nejhůře, dokázala i nejlépe ze sebe vystoupit a podívat se na sebe zvnějšku, tj. odkouzleným pohledem, ba sebeironicky. Mysl v této chvíli je přesná, jasně zacílená. Tě, která si tak zakládala na tom, že je velký alternativec a obyvatel paralelních světů, nakonec její tělesná schránka připomene, kde je ta první realita, od níž se všechno ostatní odvíjí.

Hana Andronikova *Nebe nemá dno*, Odeon, Praha 2010

Ztracena v džungli

Co však s pasážemi peruánskými? Zde autorka svou prózu tká v rytmu zápisků, které namnoze zastřely hranici mezi realitou a fantazií. Jsou to sny, místy jen jakoby nahozené obrazné siluety či dokonce jazyk sám, odpoutaný od svého sdělovacího úkolu. Jde o postupy, o nichž se daleko lépe píše a které se možná ještě lépe rozebírají na univerzitních seminářích, ale moc velké čtenářské radosti v nich není. Nudí. Tedy aspoň toho, kdo píše tyto řádky. Stokrát nechť se autorka dušuje, že skutečně tohle její myslí táhlo a že ona hranice mezi realitou a fantazií skutečně byla takto zastřena, to, co z jejího peruánského období povstalo, je sotva více než literární kaše. Autorku z toho usvědčuje nejvíce ona sama, tedy pasáže pozdější. Jako by si své fantaskno tak trochu předsevzala. Peru, šamani, exotika — to by v tom byl čert, abych psala jako doma. Nevím, „mysticismus“ H. Andronikové je dost křečovité, vychtěný. Spíše než naladění se na senzibilitu jiné kultury to působí jako ohraňná cvičení v postupech modernistické prózy se všemi těmi proudy vědomí, rozrušováním myslí, asociativními řetězci. Ne, je vidět, že problém s tímto psaním nemá jen čtenář, ale i sama autorka. Jak prozrazují nejzdařilejší partie románu, její typus je daleko racionálnější, spíše pozorovatelský než tvárně spontánní, založený i na neustálé reflexi toho, co píše. Logicky tedy její stylistická cvičení v tvárné

eruptivnosti vyprodukují mudrlantské banality: „z tohoto konce světa vidíš všechno jinak. komedii našich životů, absurditu našeho pinožení, neurotických ambicí, dokonalých jízdnicích řádů“; „člověk má závrať, když si uvědomí vlastní rozměry“. To nejlepší v těchto partiích se tak paradoxně nachází v místech, kde se autorka nepoddává svému mystickému úkolu, ale zůstává pozorovatelkou nebo ještě spíše tou, která si o viděném „po evropsku“ přemýšlí. Až příliš je vidět, jak je zakotvena v kultuře, která si s jazykem dokáže spíše hrát, než aby se ho pokoušela rozrušovat, která má smysl pro druhé a další významy slova, než aby dokázala sestupovat do jakési předvýznamové matečnosti.

Strach z autobiografična

Když před dvěma roky vzbudila Tereza Boučková tak velkou pozornost svou knihou *Rok kohouta*, sehrála v tom jistě roli autobiografičnost (jasné situování), dále však téma (soužití většinové populace s tou „jinou“) i vyznění (dané soužití je nemožné). U Andronikové je to rovněž autobiografičnost, co tuto prózu posouvá do zorného pole netoliko zájmů literárních. Na rozdíl od Boučkové však je vidět, že druhá z autorek chce dát daleko víc najevo, že „dělá i literaturu“. Bylo-li u předchozích autorčiných knížek možno spatřovat jisté pokoušení mondénností, tak dost silně propuká i tady. Andronikova napsala určitě knihu se silným tématem, ale na rozdíl od Boučkové si nejsem jist, zda napsala knihu skutečně silnou. Ano, temperamenty těchto dvou spisovatelek jsou zcela rozdílné: Boučková píše často až na samé hraně únosné emocionální naléhavosti, zatímco Andronikova je daleko artističtější, pozorovatelky distancovaná. Že by jí chyběla odvaha? To snad ani ne. Nicméně napsat tuto knihu muselo pro ni představovat přeskočit daleko větší bariéru než pro Boučkovou. V jednom vyznání říká H. Andronikova toto: „Musela jsem hodně dlouho sbírat odvahu, abych vyšla s něčím, co je tak silně autobiografické, jako je tato kniha.“ — Rozdíl mezi Boučkovou a Andronikovou je právě v tom, že zatímco první z nich s autobiografičností problémy nemá, neboť nepíše snad ani nic jiného, Andronikova jako by se svou autobiografičností musela učit. Její první román byl založen spíše na rešerších, nikoli na vlastních zážitcích a sebeprožívání. Autobiografičnost jejího druhého románu je zkrátka nesamozřejmá, tápavě nejistá. Kniha si dlouho hledá svou nejvlastnější stopu. Své téma, třebaže jde o „vlastní“ nemoc, dostává autorka jakoby zvnějšku a během psaní k němu hledá klíč (těmito zábrany Boučková věru netrpí). Nakonec ho však — budme spravedliví — přece jenom najde.

Autor je bohemista, literární kritik a čtenářolog.

Heydrich, Binet a ti druzí

K „československému“ románu **Laurenta Bineta**

Jiří Krejčí

Laurent Binet (nar. 1972) získal letos na jaře za svou knižní prvotinu takzvaného malého Goncourta — tedy cenu Goncourtovy akademie pro nejlepší debutový román roku 2009. Kniha, jejíž původní titul zněl Operace Anthropoid, nese nakonec na přání francouzského vydavatele neobvyklý název HHhH. Jedná se o akronym „Himmlerův mozek se jmenuje Heydrich“ (Himmlers Hirn heißt Heydrich), kterým v žertu přezdívali pozdějšího zastupujícího protektora Reinharda Heydricha jeho nacističtí spolupracovníci.

Název románu je originální, marketingově jistě zdařilý, ale též poněkud zavádějící vzhledem k obsahu i k tomu, jak sám autor svou knihu v četných rozhovorech prezentuje. Ústředním tématem *HHhH* rozhodně není Heydrichův vztah k Reichsführeru SS a druhému nejvlivnějšímu muži nacistického Německa, ale spíše snaha o genezi Heydrichovy zvrácené osobnosti a v druhé části též události související s atentátem. Krom toho je tématem také reflexe samotného procesu tvorby románu — tvůrčí hledání a stále autorské pochybnosti. Jedná se o takzvaný infraromán (či metaromán) — tedy o experimentální formu mísící beletristické vyprávění a historické dokumenty s přemítáním týkajícím se vlastní tvorby. Román se skládá z dvou set padesáti sedmi fragmentů (střídajících dějinnou časovou rovinu s autorovou současností) na téměř třech stech padesáti stranách textu.

V poválečné české kultuře se stále vracejí pokusy vyrovnat se s kauzou atentátu. Vzpomeňme namátkou na Sequensův film *Atentát* z roku 1964, na takzvanou literaturu faktu — Andrejsovu *Smrt boha smrti*, na populární knihu *Atentát na Reinharda Heydricha* Miroslava Ivanova,

na Čvančarovu fotografickou encyklopedii s jednoduchým názvem *Heydrich* z roku 2006, na románovou spekulaci Lubomíra Kubíka *Proč Gabčík nestřílel*, na román Jiřího Šulce *Dva proti Říši*, oceněný Literární cenou Knižního klubu pro rok 2007, či na *Viditelný svět* Čechoameričana Marka Slouky. Silná touha znovu zpřítomnit události atentátu i to, co předcházelo a následovalo (z poslední doby například filmy *Operace Silver A* Jiřího Stracha, Najbrtova úspěšné drama *Protektor* či právě dokončované *Lidice* Petra Nikolaeva), má v sobě zřejmou příčinu. Zdá se jí být samotný příběh, který je natolik tragický, silný a fascinující, že by byl těžko přijatelný coby literární fikce. Odhodlání a odvaha mladých vojáků, kteří jdou s tajným posláním na téměř jistou smrt, selhání zbraní při realizaci úkolu, neuvěřitelná brutalita a pomstychtivost nacistů, motiv zrady Karla Čurdy, zoufalství boje v kryptě kostela. Jen těžko lze najít v dějinách druhé světové války paralelu.

Největší událost v nejkrásnějším městě

Binetova kniha, ověčená prestižním francouzským oceněním, slibovala být v českém prostředí důležitým pohledem zvenčí, přínosným při poznávání stále živé minulosti vlastní země. Toto očekávání však román *HHhH* nemůže naplnit.

Žánr takzvaného infrarománu je dvojsečný. Na jedné straně je výhodou jisté oživení standardní „non-fiction“ prózy v dialogu se čtenářem, na druhé hrozí nebezpečím odhaleného diletantismu a sebeexhibice při pohledu do vlastní kuchyně. Román se vzpírá kritériím literatury faktu i „klasické“ beletrie. Laurent Binet se s látkou pro svůj první velký román setkal víceméně náhodně při pobytu na Slovensku a v Praze. Z „Čechoslováků“ znal před svým příchodem do střední Evropy pouze tenisty Mečíře a Lendla. O atentátu na zastupujícího říšského protektora cosi tušil díky svému otci — učiteli historie. Autor čtenáře se-

znamuje s tím, jak ho postupně začalo téma atentátu přitahovat a jak mu podřídil vše, včetně svého soukromého života. Čtenář může tyto pasáže považovat za sympatické „odkrytí karet“ i za „znouzectnost“, s níž si tvůrce vytváří alibi pro neznalost historického a kulturního kontextu. Binetovo neskrývané nadšení a dobrodružné pronikání do dějinných událostí má mnohdy tragikomický nádech. Jedná se o pohled turistu, který objevil ve svém bedkru zajímavost, o níž se snaží dozvědět více. Ve spěchu se však dopouští mnoha hrubých zjednodušení a dezinterpretací, z nichž pro ilustraci uvedme jednu z nejkřiklavějších. V jednom z historických exkurzů je německá kolonizace Čech za Přemysla Otakara II. označena za „z dlouhodobého hlediska velice špatný nápad“, čímž je pro potřeby románu sudetská otázka vyřešena.

Laurent Binet *HHhH*, přeložila Michala Marková, Argo, Praha 2010

Pro Bineta je Praha „nejkrásnějším městem světa“, Karlův most „nejkrásnějším mostem“ a atentát na Heydricha „největším odbojovým činem druhé světové války“. Superlativy snad mohou být českému čtenáři sympatické, ale ve své podstatě jsou nicneříkající. Stejně tak tomu je, když autor konstatuje, že Edvard Beneš je z jeho pohledu „impozantnější“ postavou dějin než Charles de Gaulle. Z faktografického hlediska tak *HHhH* nepřináší nic nového. Je jen výčtem známých historických faktů a autorových pocitů nad objevováním detailů daných událostí. Nejpřínosnější je kniha v rovině způsobu jejich líčení.

Heydrichs Hirn heißt nicht Binet

Binet je Heydrichem fascinován. Heydrichova osoba si pro sebe uzurpuje největší část románu, který měl být původně věnován památce hrdinství parašutistů. Sledujeme dětství budoucího třetího muže říše, strasti jeho vojenské kariéry, jeho zájmy, seznámení se s budoucí ženou, stoupání po žebříčku nacistické hierarchie, vztah k nadřízeným i podřízeným... Binet se snaží pomocí zjištěných detailů z Heydrichova života pochopit jeho zvrácené myšlení. Studuje pečlivě dobové fotografie a svěruje se čtenáři se svými spekulacemi. Je si však vědom toho, jak blízko má při psaní k bezpředmětné fabulaci, nesnaží se nijak svou hlavní postavu psychologizovat (čímž se mimo jiné vymě-

zuje proti Littellovu přístupu v bestselleru *Laskavé bohyne*). Autor je ve svém hledání Heydrichovy tváře poctivý, vyvrací své omyly, přiznává se ze své bezradnosti, odmítá se spokojit s líčením Heydricha jako pouhého symbolu zla. Přesto, či právě proto, že je čtenář svědkem tvorby literární konstrukce, je Binetův Heydrich vnímán jako příliš fragmentární a „papírový“.

Snad je to tak, že zveřejněním pohledu do autorovy dílny se vytrácí věrohodnost postav. Binet v úvodu knihy představuje svého hrdinu Gabčíka a vzpomene též na Kunderovu *Knihu smíchu a zapomnění*. Kundera ve svém čtvrtém románu píše o ostychu, s nímž pojmenovává své postavy. Binet své postavy nepojmenovává, vykresluje skutečné, ne-literární a veřejně známé osoby. Tohoto „hendi-kepu“ si je vědom, když tvrdí, že není nic přízemnějšího než vymyšlená postava. Na závěr prvního fragmentu pak dodává o „svém“ Gabčíkovi: „Srážím tak toho muže na úrovni obyčejné postavy a jeho činy na úroveň literatury: je to potupné šarlatánství, ale co mám dělat? Nechci s sebou ten obraz dál vláčet životem a aspoň se nepokusit ho znovu stvořit. Doufám jen, že za tím silným reflexním náterem idealizace, kterým tenhle úchvatný příběh opatřím, zůstane neposkvrněné a prostupné zrcadlo historie.“ To, co je nosné v Kunderových prózách, nemůže fungovat v rekonstrukci historického děje. Binet píše svůj román o románu a zároveň chce zachovat „prostupnost zrcadla historie“, což se mu nedaří pro neustálé zpochybňování napsaného a pro přiznávání diletantství. Jako by se autor nemohl rozhodnout, chce-li beletrizovat literaturu faktu, či fabulovat příběh svého hledání. Obojí zároveň se v textu narušuje a oslabuje.

Jiným problémem je výše zmíněné rozostřené téma románu. Energie, která je věnována „hledání Heydricha“, bohužel chybí charakteristice hrdinů odboje. Informací, které má autor k dispozici, je žalostně málo, a tak zůstávají ostatní postavy paradoxně v protektorové stínu. Binet však dokazuje, že to, co mu chybí v látce, nahrazuje způsobem jejího zpracování. Líčení okamžiku atentátu, kdy dochází ke zpomalení času a k popisu událostí téměř vteřinu po vteřině, spojené s fragmentem vyprávění ve druhé osobě (z pohledu Heydricha), je velmi sugestivní a zdařilé: „Zasnili jste se nad svou minulostí i budoucností a zalil vás nesmírný pocit sebeuspokojení. Na kolenou vám leží kožená aktovka. Myslíte na Halle, na námořnictvo, na Francii, která vás čeká, na Židy, kteří zemřou [...]“

Přes všechny problematické otázky Binetovy knihy je samotné připomenutí odvážného činu československého odboje nepochybně prospěšné — ať už v české verzi či v některém z dalších patnácti jazyků, do nichž byla kniha *HHhH* dosud přeložena.

Autor je učitel a literární kritik.

Co když jsme všichni spisovatelé?

Souhra reality a fikce v **Coetzeeho** nejnovějším románu

Zuzana Fonioková

Nositel Nobelovy ceny za literaturu John Maxwell Coetzee začíná být díky množícím se českým překladům známý i u nás. Během posledních tří let vyšly v češtině mimo jiné všechny tři díly Coetzeeho autobiografické trilogie, která se nachází na hranici memoáru a fikce. Proplétání skutečnosti a literatury se vyhrcoje ve třetím dílu, nazvaném v originále Summertime, česky trochu nelogicky Zrání. Ale tento román vlastně není autobiografií, nýbrž fiktivním popisem fiktivní postavy, která s autorem pouze sdílí některé skutečnosti. Coetzee se zabývá širšími tématy, než je jeho život: román lze brát zároveň jako úvahu o neexistenci objektivní pravdy o člověku, jelikož naše životní příběhy podléhají neustálé interpretaci.

V rámcovém příběhu se akademik Vincent snaží získat informace pro svou knihu o životě spisovatele Johna Coetzeeho. Spisovatel, o kterém se mluví, sice svým jménem a některými dalšími skutečnostmi připomíná reálného autora Coetzeeho (vyrůstal v Jihoafrické republice, nějakou dobu strávil v USA a na začátku sedmdesátých let se vrátil do Jižní Afriky, nesouhlasil s apartheidem, napsal knihu *Hanebnost* i memoáry z dětství a mládí, dostal Nobelovu cenu atd.), ale na rozdíl od něj je již po smrti. Navíc v sedmdesátých letech, kterými se Vincent zabývá, byl Coetzee (takto budu nazývat reálného autora, abych jej odlišila od fiktivní postavy Johna Coetzeeho) ženatý a měl dvě děti, zatímco John Coetzee v románu je osamělý a žije se svým otcem. Také knihy *Hanebnost* a *Nepřítel*, jak jsou popsány v románu, mají jiný děj než opravdové knihy to-

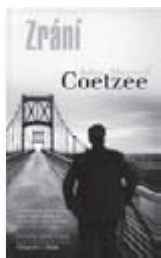
hoto názvu („Nepřítel“ je možný překlad románu *Foe*, tímto překladem se však ztrácí slovní hříčka se jménem Defoe). Proto je pozoruhodné, že Coetzee *Zrání* uvedl jako dílo, které volně navazuje na knihy vzpomínek *Chlapectví* a *Mládí*, tedy jako završení své autobiografické trilogie. Návaznost naznačuje i podtitul „Obrázky z maloměstského života“, který se nápadně podobá podtitulům *Chlapectví* (Obrázky z venkovského života) a *Mládí* (Obrázky z venkovského života II). První dva díly trilogie jsou literárně stylizované paměti: ačkoli jde (podle autorova vlastního vyjádření) o Coetzeeho autentické vzpomínky, knihy budí dojem spíše fiktivního románu než autobiografie. Jsou psány ve třetí osobě a vypravěč popisuje protagonistovy příhody a úvahy s odstupem, jako by byly cizí. Nicméně pořad se na rozdíl od *Zrání* jedná o autobiografické romány pevně postavené na autorových vlastních zážitcích, byť převedených do literatury.

Úhly pohledu

Neobvyklá je také forma, kterou autor ve *Zrání* zvolil. Kniha začíná zápisky Johna Coetzeeho z let 1972–1975, psanými ve třetí osobě, ve kterých hrdina tematizuje svůj pocit neúspěchu po nedobrovolném návratu ze Spojených států do Jihoafrické republiky (autoru Coetzeeu byla zamítnuta žádost o trvalý pobyt kvůli účasti na protestu proti válce ve Vietnamu). Bydlí se svým otcem na periferii Worcesteru (menší město nedaleko Kapského města), dává hodiny angličtiny, ale nemá stálé zaměstnání. Zajímavé jsou poznámky pod jednotlivými záznamy; jak později vysvětluje Vincent, jsou to komentáře z roku 1999 nebo 2000, které si John Coetzee zapisoval v rámci svých úvah o případné knize, která by ze zápisků mohla vzniknout. To je důležité nejen proto, že je tím zvýrazněn sebekritický tón zápisků, ale také proto, že se tak dovídáme, že John tyto záznamy

nepsal jako memoáry určené k publikaci, i když Vincent s nimi tak zachází. To evokuje otázku práva bádat o životech slavných, jež je jedním z výrazných motivů románu, který tím vlastně reflektuje sám sebe. Na scénu přichází také další z velkých témat knihy: Johnovy pozdější komentáře k vlastním zápiskům jsou do jisté míry vlastně interpretací těchto záznamů, čímž text upozorňuje na možnost různých interpretací příběhů, a to nejen těch fiktivních.

Následuje Vincentův rozhovor s psychoterapeutkou Julií, která byla nějakou dobu Johnovou milenkou. Její pohled na Johnovu osobnost je nemilosrdný: popisuje jej jako člověka neschopného opravdového citu a porozumění ženě a uzavřeného tak, že k němu nikdo nemůže proniknout. Několikrát zdůrazňuje, že Vincentovi nemůže poskytnout Johnův příběh, nýbrž jen ten svůj, ve kte-

John Maxwell Coetzee *Zrání*, přeložila Blanka Petáková, Metafora, Praha 2010

rém John sice vystupuje, ale rozhodně nehraje hlavní roli. To se projevuje i v celém jejím vyprávění — dovidáme se vlastně více o ní samé než o Johnovi. Další kapitolu tvoří vyprávění Johnovy sestřenice Margot (ve které čtenář může poznat sestřenic Agnes z *Chlapectví*), jež si vzpomíná na několik setkání s Johnem první léto po Johnově návratu do JAR. Ani tyto epizody nevyznívají pro Johna moc příznivě, vychází z nich jako nepraktický snílek, který rozhodně neodpovídá Margotině představě opravdového muže. Velmi důležitá je forma této kapitoly: není to rozhovor, ale souvislé vyprávění, které Vincent napsal na základě rozhovoru s Margot a nyní je Margot předčítá. Ta ho několikrát přeruší, protože nesouhlasí s tím, co napsal. Říká doslova: „Něco je špatně, ale nedokážu přesně říct co. Vaše verze vyznívá jinak než to, co jsem vám řekla.“ Tím je zpochybněno celé Vincentovo snažení — jak bychom mohli zjistit a být schopni napsat objektivní pravdu o životě člověka, když interpretace mění smysl výpovědi a fakta získávají nový význam s každým předáním? Ostatně Vincent sám nedůvěřuje Johnovým vlastním zápiskům, které jsou podle něj silně stylizované — člověk není interpretován jen druhými, ale i sám sebou. Rovněž přítomnost tlumočnice ve Vincentově rozhovoru s brazilskou tanečnicí Adrianou, Johnovou neopětovanou láskou, upozorňuje na všudypřítomnost interpretace a na omezení, která s sebou jazyk nese. Navíc se Adrianin popis Johna coby až

nelidské loutky sice v mnohém shoduje s Juliinou výpovědí, ale místy se projevuje její paranoia vůči Afrikáncům, čímž opět vzniká podezření ze zkreslení skutečnosti. Neexplicitněji je skepse ve vztahu k Vincentovým zdrojům vyjádřena v rozhovoru s Martinem, Johnovým přítelem a kolegou. Martin jakožto literární vědec nesouhlasí s tím, že středem Vincentova zájmu je Johnův život, nikoli dílo, a upozorňuje na možnost, že z celé knihy bude jen „snůška babských drbů“.

Vymyšlená pravda

Jak tedy naložit s románem, který se tváří jako autobiografie, ale přitom se z něj toho o autorově životě moc nedovíme? Můžeme jej chápat jako antiautobiografii: Coetzee je známý svou uzavřeností a neochotou mluvit na veřejnosti o svém soukromém životě a touto knihou jako by chtěl světu vzkázat, že se má zabývat jeho psaním, a ne životem. (Symbolický je v tomto kontextu Coetzeeho proslav při přebírání Nobelovy ceny — místo aby mluvil o sobě, přednesl povídku.) Existuje však i jiná možnost, naznačená v Coetzeeho článku „A Fiction of the Truth“, jenž vyšel v roce 1999 v *Sydney Morning Herald*. Coetzee zde píše, že autor vlastního životopisu může pravdu o sobě samém zprostředkovat pomocí vymyšlených příběhů, které onu pravdu vyjádří lépe než fakta jeho života. Vztáhneme-li tuto myšlenku na *Zrání*, můžeme se pokusit „vydestilovat“ Coetzeeho osobnost, aniž bychom se příliš zabývali skutečnostmi jeho života. Román navíc poukazuje na to, že vztah reality a fikce není tak jednoduchý, jak by se mohlo zdát: jak říká další z dotazovaných, Johnova kolegyně Sophie, možná jsme všichni spisovatelé, kteří neustále přepisují svůj životní příběh, a nejsme tedy důvěryhodné zdroje informací o sobě samých. To, že se místo jasného zaměření na Johna Coetzeeho dovidáme příběhy dalších pěti lidí, zase poukazuje na fakt, že naše osobní historie jsou provázány s příběhy jiných lidí, bez nichž by biografie nebyla úplná.

Netradiční, mnohohlasná forma *Zrání* tudíž rozhodně není samoúčelná, nýbrž podtrhuje hlavní témata knihy, tedy nemožnost objektivního poznání druhé osoby a problematičnost biografií slavných. Ale i čtenáři, kteří příliš neholdují sebereflexivní literatuře, si přijdou na své, ať už díky čtivým příběhům jednotlivých mluvčích, zajímavé skládance Johnova života a osobnosti, nahlédnutí do hrdinova bohatého vnitřního života nebo třeba drobným epizodám, které poskytují obrázek o Jižní Africe v době apartheidu. Nejen *Zrání*, ale celá Coetzeeho trilogie je originální, zábavnou a zároveň podnětnou a kvalitní četbou.

Autorka je anglistka.

Kartinky

Martin Ryšavý *Vrač, Revolver Revue, Praha 2010*

hhhh h

Ruský znějící název knihy a současně její motto („Rusko, to je ta země, kde se dělají dobré věci špatně. A špatné věci dobře.“), které charakterizuje absurditu ruského „soudružského“ životního stylu, dávají čtenáři tušit, v jakém duchu se bude vyprávění linout. Přistoupí-li pak na hru svérázného vypravěče a vydrží-li atak jeho nezadržitelně se valícího proudu řeči, může být pro něj četba této knihy pozoruhodným zážitkem.

Na úvod hudební paralela: v roce 1874 dokončil ruský skladatel P. M. Musorgskij své „Kartinky“ (Obrázky z výstavy) na motivy akvarelů malíře Hartmana. Oba přátelé jsou na pomyslné výstavě a postupně si prohlížejí obrázky. U každého se zastaví, pozorují ho, nechají na sebe působit a potom se promenují k dalšímu. Každý z těchto obrazů představuje jednu část skladby v odlišném hudebním zpracování. Struktura Musorgského skladby i nezaměnitelně ruský tón hudby připomíná román M. Ryšavého. Vypravěč tady svému posluchači líčí „obrazy“ svého života od dětství až po současnost, vypráví o svých přátelích i známých. Jednotlivé obrazy-příběhy nabízejí vždy malý exkurs do ruských dějin líčených na pozadí konkrétního lidského osudu. Spolu s vypravěčem tak zkratkovitě a ilustrativně projdeme téměř celé dvacáté století v rychle se měnící náladě vyprávění od veselých historek až k tragickým momentům, stejně jako v „Kartinkách“ od hudby groteskní až k majestátní. Zatímco v první části knihy se ocitáme v přímořském letovisku Gelendžik a dominantní postavení zaujímá příběh vypravěčova přítele Jurky Bgaševa, ve druhé části se pohybujeme v Moskvě a jejím okolí a v centru pozornosti stojí životní příběh samotného vypravěče.

V osnově celé knihy je vyprávění bývalého režiséra, metaře a nyní dispečera Guseva. O vypravěčově posluchači se toho moc nedozvíme, až na to, že přijíždí z Prahy, chystá se na Sibiř a má problém se ženou. V textu samotném nemá svůj prostor, i když se celé vyprávění odvíjí směrem k němu a je pro něj jistým způsobem důležité. Jak později vyplyne, očekává se od něj literární zpracování celé Gusevovy „životní rekapitulace“, což může evokovat autobiografické pozadí celé knihy, nebo také jen hru se čtenářem.

Styl vyprávění připomíná matrijošky. Různě velké příběhy, úvahy, polemiky, interpretace, vtipy jsou do sebe

navzájem vsunuty, zachovávají si svou jedinečnost a na konci vytvářejí představu uceleného příběhu s různými dimenzemi, ať už je to dimenze esoterická, filozofická nebo teatrologická. Vypravěč obestírá svůj život různými znamenými, vysvětluje některé věci pomocí karet, anticipuje některé události. Se sotva postřehnutelnou ironií je přitom nahlíženo na některé esoterické jevy, například v příběhu Pjatribrata nebo anastasijců. Jako bychom se v této sféře vyprávění ocitali v ruském dávnověku, v bylinách či pohádkách. I svůj život, osudy svých přátel spojuje s magickou silou a vysvětluje na základě přesahu do jiných sfér. Celoživotní inspirací se pak vypravěči stává oblast divadla: v proudu řeči najdeme poznámky k historii divadla, osobité interpretace známých divadelních dramát i postav, postřehy k jejich inscenování a inscenátorům, úvahy nad zásadním vkladem některých ruských dramatiků (Čechov, Bulgakov), meditace o herectví. Obě linie, esoterickou a divadelní, pak ještě doplňují filozofické disputace, kritiky různých idejí a náboženství a interpretace vybraných filozofických postulatů. Vše je umně zapojeno do kontextu vyprávění a s předchozími liniemi vytváří mohutný slovní tok. Ten se pak stává tribunou, z níž si čtenář utváří představu o postavě vypravěče a jeho názorech na život.

Charakter vyprávění nejlépe popisuje samotný vypravěč, a to v celé knize opakovaně, například na str. 42: „Jenže nic napsat nemůžu, protože nejsem schopný udržet nit vyprávění, jak jsem řekl, pořád se zaplétám ve všelijakých odbočkách a vedlejších uličkách různých úvah, syžety se mi větví do všech stran a souvětí se mi rozrůstají za všechny meze, takže periodicky zapomínám, z čeho jsem vlastně začal a kam chci dojít.“ Hodnota jeho vyprávění je přitom neustále zpochybňována a relativizována pocíty jakési nevýznamné prostřednosti, polovičatosti, průměrnosti. Pro něho samého jsou však jeho příběhy důležité z toho důvodu, že skrze ně zase na chvíli naplno žije, uskutečňuje se v nich. Pro čtenáře se pak za jeho zdánlivě průměrným a obyčejným životem skrývají absurdní dramata ruského národa dvacátého století.

Zbývá rozluštit název knihy. Vrač (lékař) má podle mínění vypravěče léčit objektivně, aby mu soucit a empatie k člověku nezabránily problém vidět a řešit ho. Paralelně

na příkladu Čechova a Bulgakova má autor milovat své hrdiny, identifikovat se s nimi, pochopit je, ale přesto je popisovat objektivně a přesně, jako když chirurg používá skalpel. Vyprávění se má tedy stát v jistém smyslu lékem. Na jiném místě románu je úvaha nad pojmenováním vrače založena na etymologii: *vrač* znamená lhář. Paradoxně má však vyprávění (potažmo divadlo nebo jakékoli jiné umění) i přesto, že lže, schopnost odvádět pozornost od bolesti a tím léčit. Dobrý vypravěč může být tedy oním vračem, který dokáže překonat hranice „smrti“ ve smyslu opouštění všeho starého (způsobu myšlení, postupů, věcí, „starého příběhu“) a posunout „bod spojení“ někam dál, k něčemu, co by dávalo smysl, co by fungovalo, dalo životu nový cíl, transformovalo ho do nové životní fáze („nového příběhu“).

Kniha Martina Ryšavého dává možnost vracet se nejen k celému vypravování, ale ke kterémukoli jeho místu, situaci, úvaze, aniž bychom postrádali širší kontext. Čím lépe porozumíme jednotlivým obrazům, tím lépe porozumíme celku. Je však v duchu autorovy závěrečné promluvy „sporné [...], co si člověk, který si tvou knihu koupí, vlastně odnese domů“. Rozhodně podnikne promenádu příběhem lidské duše mezi pestrými ruskými kartinkami, vyslechne intelektuální, filozofující a místy transcendující vyprávění, které mu dá pocítit ono ve druhé části knihy hojně zmiňované „hoře z rozumu“ — skepsi vůči možnostem rozumu, vůči historii obrácené jen k minulosti, vůči stále snaze člověka „připodobňovat budoucnost minulosti“ a hrát si na boha svého života. Nakonec se musíme smířit s tím, že jsou věci, které nelze pochopit ani přesně popsat. Radomil Novák

Neškodná povodeň

David Jan Novotný *Sidra Noah*, Knižní klub 2010

h h h h h

David Jan Novotný využívá ve svém románu *Sidra Noah* dvou atraktivizujících prvků — prostředí pražské židovské komunity a povodní v roce 2002. Deset mužů různého věku, odlišných životních zkušeností a společenského postavení je vinou evakuace Starého Města svedeno dohromady do vinohradského penzionu jednoho ze souvěrců, aby spolu nuceně strávili několik dní, dokud voda neopadne. Srovnání rozsáhlé přírodní katastrofy s biblickou potopou světa se přímo nabízí (možná až příliš), stejně jako se nabízí srovnání přírodní katastrofy s katastrofou způsobenou lidmi — šoa. Obě tato témata se v textu objevují, často se dostávají do popředí, avšak nakonec zůstávají nevyužita. Stejně jako nejsou využity osudy jednotlivých hrdinů.

Na vině je hned několik faktorů. Prvním problémem je roztržitost příběhu, daná jednak počtem postav, jež hrají v textu významnou roli, jednak snahou odvyprávět klíčové okamžiky jejich minulosti, proplést je se současností a zároveň s osudy ostatních, což se příliš nedaří, protože kromě různě reflektovaného židovství je toho spojuje velmi málo.

Navíc zdánlivě vyhrocená situace daná povodní nakonec nedává vyvstat pořádné zápletky. Všechny postavy jsou nakonec odsouzeny k tomu, aby někam chodily, vařily, jedly, myly se, mluvily a spaly. Nic na tom nemění ani fakt, že musí vařit košer. Pokusy o zdramatizování zápletky

(pád do výtahové šachty, odhalený podvod s bavlněnými triky) nakonec vyznívají chtěně či málo uvěřitelně. Zároveň vypravěč čtenáře mnohdy zahlcuje nepodstatnými detaily: „Ve skříni vedle lednice uviděl zásoby těstovin, konzervy s fazolemi, loupanými rajčaty, rajským protlakem, tuňákem, byl tam olej, mouka...“, popřípadě zbytečnou doslovností: „Snad tě neděsí představa z toho Hitchcockova filmu, jak tam Anthony Perkins pod sprchou ubodal tu ženskou [...]“. Výsledkem je text, který postrádá spád, a příběh, který nikam nesměruje. Jeho začátek a konec je dán pouze uplynulým časem, nikoli strukturou.

Nejzávažnější výtky však směřují k rovině stylistické a jazykové. Text místy obsahuje překvapivě banální stylistické prohřešky: „[...] zvedl Ernst Bloch významně prst a potřásl dopisem ve své ruce“; jindy naprosto nadbytečné výrazy: „Pomaloučku a polehoučku zjišťoval, jak funguje české zdravotnictví v denní praxi [...]“. Navíc se mnohé formulace často opakují, jako by to, že se vlastně nic neděje, mělo být maskováno naléhavostí. Postavy neustále významně zvedají prst či pokývují hlavou.

Nejkritičtějším místem textu jsou však dialogy. Zarazí zejména uvozovací věty, jež působí, jako by autor pravidelně prostrídával stále táž slovesa z nepříliš rozsáhlého seznamu. Svou četností zarazí zejména sloveso „odfrknout“: „Pak mačkal tlačítka a odfrkl si: ‚No, taky dobrý. Kredit

dvě stě padesát.“ či „Pche! Vy Češi,“ odfrkl Vietnamec a nacpal boty zpátky do igelitu a nastavil dlaň. „Ať nešeru! Sto padesát!“ Druhá ukázka navíc dokumentuje nepřírozenost dialogů — postava, která umí špatně česky, užívá zcela ve shodě s jazykovým územ typicky české rčení, jehož užití zase odporuje obchodním zvyklostem. Charakteristickým rysem vietnamských obchodníků je přece jistý druh zdvořilosti. K dalším oblíbeným uvozovacím slovesům patří „prohlásit“, „uচেchnout se“ apod. Dialogy navíc často plní pouze roli vycpávky, která nikterak neposunuje děj ani nesděluje nic zajímavého.

Jediné, co text zachraňuje a co je snad také důvodem pro udělení ceny čtenářů nakladatelství Knižní klub, jsou některé poutavé dílčí příběhy, laskavý přístup ke zpracovávané látce a hluboká znalost prostředí, byť ani zde se autor nevyhne drobným nepřesnostem — například *bat micva* je obřadem ve dvanáctém roce dívky, nikoli třináctém, jak se tvrdí na straně 118, ale to jsou detaily, jež lze snadno přehlédnout.

Sidra Noah je román, který v mnohém připomíná povodeň. Jak přišel, tak zase odejde. Na rozdíl od skutečné povodně však toho po něm zůstane velmi málo. Kryštof Špidla

Mácha jednadvacátého století

Jaroslav Balvín *Mácha: Deníky* — Turistický průvodce, Novela bohemia, Praha 2010

V souvislosti s dvoustým výročím narození Karla Hynka Máchy se v knihkupectvích objevily nejrůznější knihy, mající bezprostřední nebo i volnější vztah k našemu nejslavnějšímu básníkovi. Kromě klasiky v podobě *Sborníku máchovských příspěvků ze IV. kongresu světové literárněvědné bohemistiky* a odvážnějšího *Vydání výboru z prózy K. H. M. v čínštině* může čtenář sáhnout po „průvodci“, jehož autorem je prozaický debutant Jaroslav Balvín (nar. 1981). Celý název: *Mácha: Deníky — Turistický průvodce*, nás nejprve vede k myšlence, zda snad nejde o novou edici Máchova šifrovaného deníku, případně doplněnou o dovolenkové tipy à la „výlety po stopách K. H. Máchy“ — vždýt v dokonalém rozšířování Pavla Vašáka jsou již Máchovy záznamy o ranní masturbaci bezpochyby oblíbenější než celý zbytek jeho díla (s výjimkou *Máje* v překladu pro generaci Facebooku).

Ve skutečnosti zde však jde nanejvýš o volnou inspiraci. Autor staví do Máchovy role sám sebe. Hlavní hrdina se silně autobiografickými rysy má být moderním „rozervancem“. Korektor a spisovatel v jedné osobě na sebe bere odvážný úkol — napsat průvodce po kraji Máchových toulek, tedy po Kokořínsku. Samotný průvodce je největší záhadou celého románu — ukazuje se, že vznikající kniha je právě oním textem, který čteme. Neobsahuje však ani očekávané literárněvědné perličky, ani doporučení pro zvidavé turisty.

Autor přeci Máchův kraj musí nejprve poznat sám — vezme tedy některou z kamarádek, s níž by se rád vyzpál, a vyrazí na výlet. Někdy to s kamarádkou nevyjde

h h h h h

nebo hrdina prostě nevydrží sedět doma, tak si vyjede na kole sám.

Pozornost autora průvodce se dělí mezi jeho milostné vztahy, zkoumání Máchova kraje a drobné peripetie každodenního života. To všechno na 134 stranách malého formátu románu-průvodce bez pointy: „Život je rozmazaná skvrna bez ano a ne, věčný pochyby, nezřetelný začátky a nekonečný konce. Chtít nějakou pointu, to je přežitek klasického antického dramatu. V životě to takhle vůbec nebývá.“

Zamotaný proces psaní pomyslného průvodce, jehož čtenáři současně jsme, ani lehce naznačené navazování a prožívání „prázdninových“ vztahů by samy o sobě asi nestačily k tomu, aby vznikl dostatečně zajímavý a komplikovaný text. Čtenářovu bdělost tedy oživují citáty z různorodé literatury — z románu D. Štětinové o Máchově Lori, z díla básničky Plathové i z Máchových dopisů. Přitom není nijak podstatně narušen lineární, poněkud líný běh událostí jednoho pracovního léta. Nosnou kostrou románu jsou živé dialogy s perfektním reálným jazykem — stojí za to poslechnout si na stránkách ČRo ukázky čtené samotným autorem. Ostatně na samém počátku „průvodce“ vznikl jako divadelní hra pro amatérský soubor.

Největší sílu tohoto díla představují detaily — drobné epizody a výstižné popisy. Množství literárních i obecně kulturních narážek vypovídá o autorově sečtělosti. Na pouhých několika namátkou vybraných stranách jsou zmíněni básník Milan Kozelka, Lyotard a „encyklopedista“ Borges. Bavi pozorování každodenního života a po-

střehy — jakoby ve stylu sarkastických poznámek Elfriede Jelinekové, Balvínovy oblíbené autorky, avšak v jeho podání spíš hravě ironické: „Svět pořád ještě není příliš zalidněný a jeho obyvatelé se navíc koncentrují na místech, o kterých jim někdo řekne, že jsou atraktivní.“ Autentické zážitky z hospod a nonstopů — agresivní neonacisti, drzí Cikáni, pospávající alkoholici a neochotné servírky — pak mají půvab, svědčící o tom, že jde o autorovy poctivě odžité osobní zkušenosti. V sexuálních scénách můžeme s trochou dobré vůle odhalit parafrázi zmíněných deníků slavného romantika, jen hrdinky jsou důraznější, než bývala básníkova Lori. Zasazení textu do nejžhavější současnosti podtrhuje viditelná snaha zmínit co nejméně reálií každodennosti: kostkované kalhoty Re-

joice a mikiny Rejoice a batohy Dakine, hypermarkety, hospody v Litoměřicích i v Praze, Wladimir 518, Orion a citáty z H_aluzí.

Knižka se vejde do kapsy, není však příliš důvodů ji tam nosit — přečtete ji za hodinku doma. Možná se vám ale zalíbí originální grafická úprava s černobílými ilustracemi Dana Černého natolik, že svazček budete chtít vzít ukázat přátelům.

Hlavní hrdina má nemálo autobiografických rysů, ale současně je v autorově představě moderním ztělesněním romantického básníka, vlastně promítnutím jeho životního stylu, jeho „rockerského“ švihy do moderních reálií. V každém případě jde o svéráznou poctu K. H. Máchovi. Ocenil by hravost svých dnešních vrstevníků? Miroslav Tomek

Ema je emo

Hana Pachtová *Adam a Ema*, Kniha Zlín 2010

hhhh

Po pěti letech vychází Haně Pachtové (nar. 1971) druhá kniha a opět se jedná o sbírku povídek. Vydalo ji nakladatelství Kniha Zlín ve své edici Neewit, která je programově zaměřena na mladou evropskou literaturu. Podobně jako v předešlém souboru nazvaném *Bůh je pes* i povídky nové knihy stavějí na kontrastu mezi citovými, lyrizovanými pasážemi a nelitostným existenciálním prožitkem. Soubor obsahuje sedm povídek. Vedle krátkých, pouze několikastránkových, se objevují i mnohem rozsáhlejší, které napovídají, že Pachtová má nakročeno k románu. Většina textů byla již dříve publikována časopisecky, knižně nebo v rozhlasu.

Povídky jsou tematicky jednolité. Působí dojmem, jako by vznikaly z jakéhosi afektu či frustrace. Vycházejí z prožitků odehrávajících se ve vnitřním světě postav. Vyznačují se důrazem na citovost až citovou přepjatostí, touhou po romantice, tu více tu méně skrytou melancholií. Častý je motiv zmaru a smrti v opozici k motivu lásky. Jako by nenaplněná láska vždy vedla k totálnímu zániku. Nejde však o pojetí lásky a smrti ve smyslu osudové bezvýchodnosti, smrti coby nejvyšší oběti položené na oltář lásky. Nejedná se o oběť, ale o osobní nemožnost lásku naplnit, případně k ní dospět. Ta vede k rezignaci, zahořklosti a zanevření na sebe sama. Tedy problém je rázu psychického, nikoli sociálního, byť ze sociální interakce pramení.

Podobná iracionálně vyhraněná polarita prostá přirozeně rozmarných odstínů emocionálního života jedince a hlubší psychologické analýzy se často vyskytuje v básních adolescentů. V poslední době nabývá na popularitě díky subkultuře zvané emo. Netroufám si jednoznačně tvrdit, zda autorka příznačným názvem titulní povídky („Adam a Ema“) a potažmo celého souboru odkazuje k tomuto hnutí. Atmosféra některých textů a způsob jednání postav k této domněnce svádí, ovšem vzhledem k převážně ne zcela jednoznačnému vyznění textů, vzhledem k absenci pointy, respektive srozumitelné pointy, nelze tuto domněnku ani potvrdit, ani vyvrátit. V tomto světle se pak prózy Hany Pachtové mohou jevit jako myšlenkové ne zcela vyzrálé.

Autorka se v jednotlivých povídkách věnuje především vztahu žen k mužům. Jak se dá předpokládat, píše z pohledu ženy; nikoli však tendenčně ve snaze po emancipaci, oproštění se od mužského elementu. Naopak její postavy intenzivně hledají své mužské protějšky. Do jisté míry by chtěly být muži dokonce podmaněny, neboť v momentě „podmanění“ se naplňuje jejich touha po spokojeném, bezkonfliktním životě, štěstí a lásce. Dospět k tomuto zdánlivě samozřejmému a do jisté míry banálnímu stavu však není jednoduché. Postavy se potýkají s nedostatkem empatie „svých“ mužů a především pak s vlastním citovým zmatkem. Nenaplněnost, případně cesta

Vídeňská nadílka po Vánocích

Vídeňské galerie zase jednou překypěly kulturní nabídkou, která si vynutila využít staroslavnou Národní galerii v Praze jako depozitář pro zapůjčenou sbírku *Klasikové moderny ve sbírce Batliner*. Pravidelný návštěvník Vídně může tuto pražskou nabídku klidně ignorovat. Pražský divák jásá, brněnský se sebere a jede opačným směrem. Všechny cesty vedly v podzimních měsících na Freyung, kde v Kunstforu Austria Frida Kahlo přesvědčila, že její obrazy na rozdíl od většiny současného umění jen nevypadají hezky na internetu, ale mají svou emotivní i řemeslnou podstatu. Pokračují však další výstavy. Kupodivu, většinou neselhávající Albertina nepředvádí nic přelomového. Výstava Picasso — Mír a svoboda (do 16. ledna) by se mohla jmenovat „Picasso bojující“. Příčinliví kurátoři nejenže vytapetovali objemné prostory Albertiny dobovou dokumentací včetně holubíc míru, ale také znechtuili málokdy přístupné kolekce parafrází na Velázquez a další mistry antimonarchistickými slogany. Nevydařil se ani pokus o kasařky — Michelangelo jako kreslíř (do 9. ledna). Droboučké kresby k těm či oněm freskám jsou přebity gypsovými kopii proslulých mramorů a valná část pozornosti diváků se soustřeďuje na umné animace, z nichž vysvítá lokace kreseb v obrazech či freskách. Bez těch kreseb by pro mnohé diváky byla výstava zajímavější.

Jako nejhodnotnější kombinace se jeví finančně zajímavá návštěva obou Belvederů. Jen do 9. ledna probíhá odborně kvalitní, ale zároveň i divácky atraktivní výstava, specializovaná na vztah Augusta Rodina a Vídně. V okouzlení nad intimním vztahem českého a moravského prostředí k Rodinovi, obzvláště v souvislosti s praž-

Max Oppenheimer: Gustav Mahler diriguje Vídeňskou filharmonii, 1935

skou výstavou roku 1902, se zapomíná, že mistrova cesta z Hroznové Lhoty vedla přímo do Vídně. Tam byly navázány četné osobní i obchodní vztahy, ústící do výstav, portrétování Gustava Mahlera i angažmá Rainera Marii Rilka jakožto tajemníka. Obrazy a sochy z výstav, doložené příklady rodinového sochařství v Rakousku, jsou doplněny analogiemi k Rodinově tvorbě a kolekcí fotografií, především Steichenových, které Rodin průkopnický začleňoval do svých výstav. Vlivem piktorialistických fotografií je Rodinovo dílo vlastně dodnes nepřesně chápáno jako impresionistické.

Zcela jinou bilanci nabízí (do 30. ledna) retrospektiva Valie Export (1940). Autorka se na konci šedesátých let rozhodla ve stylu guerilly šokovat obnažováním i klasickou performancí. Nyní rozumně prezentuje především rozsáhlé instalace, v nichž žárovky se noří a stoupají ze skleněných válců, jehly šicích strojů vytvářejí hluk tovární haly anebo se u pyramidy kalašnikovů promítají čínské popravy. Vícevrstevnaté instalace dávají divákovi volnost mezi vnímáním a politickou reflexí, fungují v ba-

ročním prostředí s raně klasicistními sochami a formou obřích zdvojených nůžek vstupují i do proslulého výhledu zahradami na Horní Belveder. Tam obvykle směřují návštěvníci za devatenáctým stoletím, vrcholícím řadou Klimtů a Schielů. Obvykle nerozsáhlá expozice *Meisterwerke im Focus* (do 13. února) tentokrát přerostla obvyklý formát a představila vídeňsko-pražského expresionistu Maxe Oppenheimera (1885–1954). Jeho monumentální obraz Gustava Mahlera, dirigujícího vídeňské filharmoniky (1923) je syntézou osobité exprese, kubistické analýzy a futuristické dynamičnosti. Obvykle nepřilíš vystavovaný obraz posouvá Oppenheimera nejen mezi jeho přátele hudební skladatele, ale i výtvarníky, s nimiž se vzájemně portrétoval, včetně Egona Schieleho. Již jen tato expozice stojí za cestu do Vídně, kterou za monarchie oboustranně a běžně absolvovali umělci i teoretici častěji než dnes.

Pavel Ondračka

Max Oppenheimer — *Mahler und die Musik*, Belveder, Vídeň, 23. 9. 2010 – 13. 2. 2011

k naplnění této představy je „hybnou“ silou všech textů recenzovaného souboru, této kolekce portrétů zasněných, citově vyprahlých hrdinek, utápějících se ve svých vnitřních světech.

Výrazný ženský subjekt prosakuje i mužskými postavami. Pro někoho, a teď mám na mysli především muže, pak nemusí být snadné se do povídek „začíst“, neboť může být obtížné se s některými ústředními postavami nejen identifikovat, ale aspoň v ně „uvěřit“. Co někomu může připadat neumně až směšně napsané (v doslovném pejorativním vyznění), může na druhé straně jiné čtenářce promlouvat z duše. Nechci se vyhraňovat vůči ženskému pohledu na

svět a rozhodně ho nechci nijak znevažovat. Nepovažuji za nedostatečnost, když žena svým ženským viděním vytváří fiktivní ženské světy pro své ženské čtenářky. Zákonitě však vyvstává otázka, nakolik tato účelovost a v tomto případě dejme tomu jakási terapeutická funkce převáží nad tou estetickou a zda jde ještě o únosnou mez. Obecně tento typ literatury vyniká citovostí a niterností, čímž je ovšem také, pravděpodobně více než kterýkoliv jiný typ, ohrožen intenzitou svého vlastního účinku, který ho může strhnout do bažin emocionálních splašek. Hana Pachtová balancuje na této hranici a bohužel se občas z oné imaginární kladičky poroučí k zemi.

Lukáš Přeček

Roztomilůstka z pera mistrova

Jerzy Kosinski *Byl jsem při tom*,
přeložil Jan Jiráček, Dokořán, Praha 2010

hhh h h

Tu knížечku vydal Jerzy Kosinski (polsky Kosiński, pův. jménem Jozef Lewinkopf) v roce 1970 a o její věhlas se zasloužil film z roku 1979 (*Being There*) režiséra Hala Ashbyho v hlavní roli (jedné ze svých životních) s Peterem Sellersem, ano, tím, který hrál v *Růžovém panterovi* komisaře Clouseaua. Vzešla z toho pro hlavního protagonistu dokonce nominace na Oscara. Ze zahradníka Chance udělal český překladatel zahradníka Příhodu, čímž ho poněkud odamerikanizoval, ale zase podtrhl v cílovém jazyce více smysl této postavy. Jde totiž o řetězec neuvěřitelných „příhod“. Stanou se jednomu mentálně spíše zaostalému a negramotnému zahradníkovi, který je odkojen televizí. Celý život slouží Příhoda u svého pána, aniž kdy vytáhne paty z jeho domu. Poté co pán zemře, se ukáže, že o zahradníkovi není nikde žádný záznam, tedy jako by neexistoval. Příhoda opustí dům a jde neznámo kam. Po pár metrech ho srazí luxusní limuzína a jeho řidička ho vezme na léčbu k sobě domů. Když se má představit, tak místo zahradníka zaslechnou mylně Záhrabník, což mu už zůstane. A protože se v domě schází politická elita, včetně amerického prezidenta, je jednoho dne vtažen do společnosti. A tuto společnost okouzlí. Jeho prostoduché odpovědi jsou shledávány nejenom odvážnými, nýbrž i hlubokými. Tím se dostávají pozvání do televize. Je dotazován na to, jak se bude vyvíjet ekonomická situace Ameriky. Nic podstatného neřekne, ale všechny tím nadchne. Je dost bezradný vůči sexuálním nabídkám nové paní domácí, ale i to je vysvětlováno v jeho prospěch — jako snaha nebýt banální.

Nikdo o něm nic neví. Informací se nedopátrala ani sovětská špionáž, ani americká bezpečnostní služba.

Dobrá, tedy satirka na televizi a její praktiky. A tak trochu i satirka na praktiky politické. Kosiński jako člověk středoevropsky ironický musel ve svém exilu hledat i jiná témata než ta, která si přivezl ve své paměti. Poté, co si to skandalózně vyřídil se svými rodáky v *Nabarveném ptáčeti* (1965), začal ho daleko více fascinovat svět velkých manipulací, hlavně těch agentských a mediálních. A to je přece především Amerika. Televize je zde přítomna hned ve dvojí roli. Byla to ona, kdo negramotného prostáčka „duchovně“ odkojila. A byla to především i ona, která z Kosińského hrdiny udělala hvězdu s názory, o které stojí všechny politické a společenské špičky. Kruh se tedy uzavřel. Ti, kdo si ho vyprodukovali, si ho i sami musí nakonec zkonsumovat. A uzavřel se i v knize: ze zahrady Příhoda vzešel, do zahrady se nakonec vrátil: „Do korun stromů se opíral svižný větřík a zalézal pod mokré, těžké listy. V Příhodově mozku se nezrodila ani jediná myšlenka. Jeho hrud naplnil klid a mír.“ Televize a zahrada — jinak nic.

Kosińského umění vyklenout půvabně bizarní příběh je jistě na patřičné fabulátorské úrovni. Ale marná věc, tato novelka není nic více než rozvedená anekdota. To, co z ní dělá něco více, je autorova práce s detaily, zejména smysl pro setkání jeho prostáčka s lidmi z jiných sfér, zase — výmluvně — s těmi od novin a vůbec od médií. Například hrdinovo upřímné přiznání, že nečte noviny (je negramotný),

je u novinářů kvitováno s obdivem, neboť nikdo z veřejně činných lidí by neměl odvahu to přiznat. Jeden z galerie prostáček, kteří si dokáží podmanit svět tím, že nepřistupují na jeho hry? Tedy tak trochu bratr Wassermannova Kašpara Hausera či Haškova Švejka. Vlastně ne tak docela, Švejk hry světa hraje až příliš důsledně, čímž ostatní kolem sebe přivádí k nepřítelství. Kosiňského hrdina zase nechává hry hrát ty kolem sebe. Sám se stal jen podnětem.

Z novelky, nelze se zbavit dojmu, dýchá už i jistá nostalgie. To televizní manipulátorství, které autor ukazuje, je stejně tak děsivé svou vyprázdňeností jako docela neškodné, ba snad až domácí smířlivé. Ano, svět velkých je sice hloupý, a to dokonce tak, že není s to rozeznat ty skutečně hloupé. Čekali jste však něco jiného? A nadto: docela dobře se na to dívá. Nebo že by za těch čtyřicet let od vydání novelky svět přece jenom tak zbrutálněl? Jiří Trávnický

Mezi východem a západem slunce

Julian Barnes *Pohlédnout do slunce*, přeložil Ladislav Nagy, Mladá fronta, Praha 2010

Julian Barnes má v britské literatuře pověst chameleona, brilantního esejisty a velkého frankofila. Jeho prózy jsou sofistikované a elegantní svou jazykovou hravostí a imitační dovedností (viz přepečlivá a důsledná edwardiánská stylizace jeho zatím posledního románu *Arthur a Georgie*), jeho eseje jsou duchaplné a vtipné (viz *Žádný důvod k obavám*). Barnesovu literární reputaci vybudovaly dva experimentální a hravé postmodernistické romány, dobře známé i českým čtenářům: *Flaubertův papoušek* (1984) a *Historie světa v 10 ½ kapitolách* (1989). *Pohlédnout do slunce* vyšlo v mezidobí mezi nimi, roku 1986. Barnes začal román psát ještě před *Flaubertovým papouškem*, ale dokončil jej až po vydání své slavné prózy.

Pohlédnout do slunce je portrétem obyčejné Angličanky Jean Serjeantové, která se narodila v roce 1922 a dožila se více než sta let. Děj začíná jejím dětstvím, postupuje přes válečná léta, kdy se Jean spřátelí s pilotem Tommy Prosserem, pokračuje příběhem jejího manželství s Michaelem, kterého po dvaceti letech opustí. Sama pak vychovává jediného syna, introvertního Gregoryho, jenž ji po dalších dvaceti letech seznámí se svou přítelkyní Rachel, která se s Jean pokusí navázat intimní vztah. Pak se z hlediska doby vzniku románu dostaneme do budoucnosti — v dvacátém prvním století se ohnisko přesouvá na Gregoryho, který si svou stoletou matku vzal k sobě domů a pomocí debat se superpočítačem se pokouší najít Boha a smysl života a smrti.

První, co čtenáře románu — pokud znají i další Barnesovy knihy — zarazí, je přímočarost a nekomplikovanost narativu. Odtud pramení jeden z příjemných rysů Barnesova textu: je čtivý — a lehký. Možná až příliš. Nelze se ubránit dojmu, že některé epizody jsou až moc bezsta-

hhhhhh

ročně nahozené, bez ohledu na koherenci celku. Ten působí, jako by byl sláтанý ze tří různých částí, které spolu příliš nekorespondují ani syžetově, ani žánrově. V románu jsou některá velmi dobrá místa, řada dílčích pozoruhodných momentů, ale celek je mdlý, bez jiskry, bez dramatické zápletky.

Přítom málokdy v románu narazíte na tak skutečně sympatickou hrdinku, jakou je Barnesova Jean Serjeantová. Jean je obyčejná, všední žena — ale tato obyčejnost či všednost je zbavena čehokoliv pejorativního. Zkrátka připomeneme-li si souvislost s *Flaubertovým papouškem*, Jean je pravým opakem Emmy Bovaryové. Jeanina mladistvá naivita, její hledačství, bázlivost, odchod od manžela a následná vyžralá vyrovnanost, s jakou čelí životu, vytvářejí modelový portrét ženy žijící obyčejným životem, jaksi „navzdory“ dějinám a zvrátům dvacátého století. Právě Jeanina „obyčejnost“ na sebe váže klíčové téma románu — různé podoby odvahy k životu, lidské statečnosti, jež se projevuje nenápadně a neefektivně, jen v drobných gestech a prostých postojích. Z románu je jasně zřejmé, že Barnes má svou hrdinku rád, a tato lidská vřelost se přenáší i na čtenáře — Jean ve své lidskosti je postavou, jejíž charakter si každý čtenář dokáže verifikovat ve svém okolí či dokonce v rodině.

Následná Jeanina dlouhověkost ve třetí, vědecko-fantastické části románu pak ovšem hrdinku zcizuje. Zjišťujeme, že Jean se nikam nevyvinula, její povaha se ani ve sto letech nezměnila a Barnes vlastně nemá o čem psát. Snad proto se jeho pozornost obrací k synovi Gregorymu. Jeho úvahy o smrti a o Bohu předznamenávají Barnesovo brilantní *Žádný důvod k obavám*; jenomže motivy z Barnesova vynikajícího eseje jsou zde toliko

nadhozeny. Je zřejmé, že jde o téma, které autora dlouhodobě zajímá, ale ve srovnání s jeho loňským opusem jsou Gregoryho úvahy vlastně jen předběžným lehkonožným náčrtem.

Román rámuje metafory východu a západu slunce. Jakkoliv má vstupní obraz dvojitého východu slunce očima válečného pilota své kouzlo a intenzitu, obě metafo-

ry dohromady působí polopatisticky a doslovně. Takže po přečtení se naprosto přirozeně čtenáři vloudu na mysl otázka: Proč byl přeložen zrovna tento Barnesův román, když významnější autorovy texty ještě v češtině nemáme? Abychom porovnali autorovu naivňoučkou vizi života po roce 2010 s naší realitou? Od Juliana Barnese bych čekal víc.

Michal Sýkora

Dokonalá *haute couture*

Blandine Le Calletová *Věnečky*,
přeložil Alan Beguivin, Host, Brno 2010

hhhhh

Dokonalost se slovy popisuje velmi obtížně a debutová próza Blandine Le Calletové to recenzentovi neulehčuje ani v nejmenším. Představuje vše z francouzské literární *haute couture*: je sofistikovaná a zábavná, noblesní, velmi vytříbená a po několika kapitolách čtenář zjišťuje, jak rafinovaně je konstruovaná. Není divu, že ve Francii se stala bestsellerem a vzápětí se dočkala filmového zpracování. Většina českých čtenářů dá nejspíš přednost jiným žánrům, přesto má ambice i reálnou šanci získat podobnou oblibu jako knihy další francouzské spisovatelky Anny Gavaldu.

Děj knihy se odehraje během jediného dne na mon-dénní velkolepé svatbě, jejíž obřad se uskuteční ve venkovském kostelíku a hostina v nedalekém starém mlýně. Byl by zklamaný ten, kdo by čekal sérii humorných, trapných a dojemných scén. *Věnečky* jsou výsostně psychologickou prózou, jejíž autorka pracuje s detailem, drobnokresbou a náznaky. S tím plně koresponduje její precizně minimalistický styl, projevující se v popisech i v dialozích. Svatba je pro Le Calletovou skvělou kulisou pro rozehrání zajímavého představení v kostýmech, jehož protagonistům začnou odpadávat masky. Napětí je o to silnější, že vyšší společnost má svá pevně utažená pravidla. Co následuje po jejich porušení, se můžeme jen domnívat, jako v příběhu nevěstiny sestry Marie. Svoji lesbickou orientaci nedává najevo, a když na svatbě potká Agnès, která jí navrhne, aby si spolu zatančily, je plná nejistot: „[...] neudělá to, protože si netroufá. Nemá k tomu odvalu. Bojí se jejich reakce. Tuší prudkost, jaké by byli po takovém skandálu schopni. Prostě se bojí, že by to neunesla.“ Nemohou si dovolit ventilovat své pocity jako například hrdinové dramata další Francouzky Yasminy Rezy. Jedna z Le Calletové postav doslova říká: „Nechceme být znepokojováni.“ A to čímkoliv,

co se odlišuje, co překračuje rámec na pohled dokonalého světa. Kdo se odhodlá být jiný, musí počítat s tím, že tato nemilosrdná smečka ho vyloučí ze svého středu, ale povolí mu občas se přiblížit, protože některá pouta zkrátka nelze zpřetrhat. Ví to i Marie, a přesto zvolí pro ni autentický život a jde s Agnès na parket.

Průběh svatebního dne postupně komentuje devět postav. Svými postřehy přinášejí různý pohled na tuto událost, a protože se vzájemně potkávají, vzniká opravdová mozaika. Zároveň vypravěči sdělují i vlastní příběhy, které někdy až bolestně dokládají relativitu skutečnosti. Nic není, jak se zdá, a pod povrchem se odehrávají dramata, o nichž netuší ani nejbližší člověk. Vlastně tím vypovídají o své osamocenosti, s níž se dělí o vlastní myšlenky a pocity. Hlavní roli v nich má strach. Neprozradit se, nezůstat sám, nedozvědět se pravdu, nepromarnit život. Le Calletová zvolila prostředí vyšší společnosti, čímž docílila většího kontrastu mezi tím, co člověk má, po čem touží a čeho se obává. Nicméně vyjadřuje se k obecně platným otázkám, které prostupují napříč společenskými vrstvami. V okamžiku nárazu s realitou však hrdinové necítí strach, ale zklamání. „Žijeme bez přemýšlení, až se jednoho dne, kdy se benjamínka vdává, probereme a zjistíme, že se na snech minulosti usadila vrstva olova.“ Zjišťují, že skutečnost je jiná, než dosud tušili a než si přáli. Zásadní otázkou proto pro ně zůstává: Jak dál?

Od začátku, kdy ze společného focení nechá nevěsta vyloučit mongoloidní dívku, aby její zjev nekazil fotografie v albu, se z blýskavého pozlátka odloupuje jeden kousek za druhým. Moment překvapení — a sice očekávání, jakým traumatem trpí další z postav-vypravěčů — je hnacím motorem vyprávění, aniž by to působilo nepravděpodobně. Pouze závěrečné odhalení, které mělo obstat

Být cele a bez výjimky

Režisér Štěpán Pácl s dramaturgyní Terezou Marečkovou přidali pod hlavičkou sdružení Transteatral v polovině roku 2010 do ibsenovských hodů, probíhajících v současnosti napříč celým divadelním Českem, překvapivý příspěvek. Překvapivý proto, že Ibsenovo rané drama *Brand* nemá u nás (na rozdíl od svého dvojčete *Peera Gynta*) takřka žádnou inscenační tradici — naposled se objevilo na českých scénách před více než osmdesáti lety. Má to své opodstatnění: oproti hravějšímu a rozšafnějšímu *Gyntovi* je *Brand* o mnoho striktnější. Ibsen v tomto podobenství sleduje nastolenou problematiku soustředěněji — základní ideu obnažuje na kost a jen minimálně ji zahaluje do hávu psychologie či historie postav, jak to činí v pozdějších dílech, nebo do fantaskní barvitosti jako u *Peera*. Výsledkem je příběh svým způsobem jednorozměrný, který jen stěží lze co do výkladu variovat a vracet na jeviště pravidelně. Jednorozměrnost míním ovšem v nejlepší slova smyslu, protože dimenze, ve které se pohybuje mladý farář Brand, snažící se obrátit jedno venkovské městečko k životu v pravdě, je přinejmenším poutavá.

Před inscenátory ležel úkol, jímž bylo zpracovat modelové nepsychologické drama a neupadnout do fraškovitosti, za kterou se nepsychologičnost běžně zaměňuje. Prvním krokem bylo opatření nového překladu, ve kterém znalkyně severského dramatu Karolína Stehlíková do velké míry vyvázala Brandův jazyk z rýmované sevřenosti. Kromě živého Stehlíkové jazyka pomáhají inscenátoři dosáhnout nadsázky, která ovšem nerezignuje na těsný (a tedy apelativní) vztah k divákovi, zařazením muzikálově hudebních scén. Vážný a tíživý text je tak odleh-

Radovan Klučka a Václav Jelínek

čován většinou silně ironizujícími písničkami v žánrovém rozpětí od gospelu po rock'n'roll. Někdy sice poněkud otravně (některé hudební vložky jdou zbytečně proti atmosféře představení), avšak úspěšně připomínají, že to, co sledujeme, je podobenství.

S těmito pojistkami v zádech pak může Brandovo propadání se do hlubin fanatismu modelovat jeho představitel Miroslav König s maximální důsledností. Svoji cestu začíná jako milý usměvavý mladík, který se rve s lidskou polovičatostí a mravní leností z čiré, krásné lásky k pravdě. Postupně je ale svým zápasem strháván natolik, že se jím stává posedlý a začíná mu jít více o skóre než o věc samu. Odnáší to především jako člověk, zaslepeně obětující pro tento boj život svůj i svých nejbližších. V závěru už není Königův Brand sympatický a inspirativní nadšenec, ale neurotický takřka šílenec, jehož nitro je sadisticky páleno vědomím, že sice nad všemi vítězí, avšak již nestojí na té správné straně. Jen ze zoufalého vzteku se vybičuje k poslednímu marnému vzepětí svého fanatismu a nakonec na po-

kraji životních sil (podobně jako Peer Gynt) a tváří v tvář smrti nachází sílu překonat sám sebe.

Výborně vyvážený vztah mezi vážností a nadsázkou se narušuje až téměř v závěru, kdy se herci, obzvláště představitelé karikovaných obyvatel města, utrhnou ze řetězu a poruší dosud citlivé režijní vedení (a vlastní pečlivost) přehnanou zběsilostí. Snad šlo jen o zesílení kontrastu vůči samotnému finále, v němž na jemné hranici mezi životem a smrtí Brand tiše obnovuje svůj vztah k Bohu. Sahá se ale po zbytečné expresivitě. Inscenace by díky chytré práci se symboly dokázala vygradovat i bez hluku.

Transteatral na každý pád zručně oživil zapomenutou pohádku o tom, že boj za dobro vyžaduje vedle entuziasmu také velký díl pokory a schopnost prohrávat. Jak nám připomíná nestor této disciplíny, to právě království totiž není z tohoto světa.

Josef Dubec

Henrik Ibsen: *Brand*, Transteatral, režie Štěpán Pácl

velké finále, se jeví spíše jako sentimentální historka se špatným koncem. Když se nevěsta dozví o tajemství své babičky, uvědomí si, že dnešní den bude pro všechny krásnou vzpomínkou na dokonalou svatbu. Ale pro ni zůsta-

ne mementem, že šťastná může být, jen pokud bude žít v lásce. Přes veškerou melodramatičnost mohla babička své vnučce a Le Calletová svým čtenářům jen stěží předat lepší poselství.

Pavel Portl

Tma a světlo severu

Maria Peura *Na okraji světla*,
přeložil Vladimír Piskoř, Havran, Praha 2009

hhh h h

Je vskutku působivé, s jakou elegancí a kultivovaností, ale zároveň absolutně nekompromisně vstoupily mladé finské autorky Maria Peura a Sofi Oksanen do světové literatury jednadvacátého století. Zejména v souvislosti s dílem Sofi Oksanen se bez zaváhání vyslovují superlativy jako „literární fenomén“, „literární génius“ či „mistrovské dílo“ (myslí se tím především román *Očista*, který vyšel letos i u nás). Dílo Marie Peury sice v očích literární kritiky nedorůstá těchto rozměrů, přesto je však nezbytné konstatovat jeho vysoké literární kvality.

Román *Na okraji světla* je druhou knihou Marie Peury. Do literatury vstoupila značně provokativním debutem *Nekonečná je láska tvá* (česky prozatím nevyšlo), který tematizuje incestní vztah dědečka k vlastní vnučce. *Na okraji světla* je oproti tomu spíše tichým, studeným, mlhavým, étericky podmanivým magicko-realistickým příběhem o nelehkém dospívání a žití dívky jménem Kristina v drsném severském kraji na hranici Finska a Švédska. Horizontální půdorys románu je skromný, rozkládá se v krátkých, dvoj- a třístránkových kapitolách, které označují Kristininu neutříděné deníkové zápisky, fragmenty vzpomínek, sny, vize či bludy. Důsledkem takhle roztržité kompozice je potlačení příběhu až na hranici, kde se stává strohou referencí o životním prostoru a životní situaci několika protagonistů. Peura je disciplinovaná vypravěčka, nabídne sice množství dramatických momentů (často se *in medias res* dozvídáme o úmrtích obyvatel obce, o přírodních katastrofách, které obec postihly, záplavách, ale také o Kristininu prvním milování, o její nenávisti k rodičům a společnosti atd.), ale nikdy se nenechává strhnout k obšírnějším opisům průvodních okolností; její explikace jen sporadicky překračují rozsah několika krátkých vět. Peura zprostředkuje jenom tolik vstupních příběhových dat, kolik je potřebné pro „nastartování“ epického pohybu a jeho udržování v pokojném epickém toku, což dává vzniknout tíživé atmosféře přirozené nevysvětlitelnosti dění, jeho

nevynutelnosti a osudovosti. Vedlejším produktem takto nastaveného vyprávění je však výrazný nepoměr mezi silou a dramatickým potenciálem konkrétní situace (sebevraždy, úmrtí, útěky, nenávisť, šikana, přírodní pohromy apod.) a prostorem, který mu je autorka ochotná věnovat, což zároveň generuje intenzivní prožitek prázdna a absence smyslu dění. Tohle napětí je nutné někam nasměrovat. Chybí zde příčina, chybí následek, chybí plocha, která by všecko toto tajemné, nevysvětlené (protože těžko pochopitelné) dění absorbovala. Peura ji vhodně nachází ve vnitřní sféře hrdinky, přičemž prostředkem jejího vyjádření se pro autorku stává lyrizace. Vysoce koncentrovaný, epicky svázaný a neuvolněný dramatismus vnějších situací se jakoby vlastní vahou svrchu přelévá do nižších, subtilnějších rovin textu, nasycuje spodní proud prózy a nechává vzniknout příběhu Kristininina vědomí a duše, který je vůči pokojným epickým povrchovým tokům prózy barevný, eruptivní, živelný, masivní, ale i jímavý a melodický; v konečném důsledku však především očištné drásavý. V pohybech po vnitřních prostorech postavy je Maria Peura nekompromisní, svou hrdinku před čtenářem přímo svleče ze všech přirozeně utajovaných citů a obav dospívající dívky, která si začíná uvědomovat své tělo, svou sexualitu, své možnosti a nedostatky, ale i svou smrtelnost a zranitelnost v tomto prostoru.

Lyrizující sekvence vyprávění přímočaře poukazují na vnitřní krásu a vznešenost vypravěčky, přičemž mnohdy je tahle strategie jen prostředkem pro následné vyvolání estetického šoku. Skutečně, Peura čtenáře orientuje tou nejkratší cestou k víře, že v případě Kristiny jde o krásnou, ušlechtilou bytost, aby se pak do toho vložila antiteticky a přímo před našima očima ji shodila do „nejnižšího poschodí krásy“. Kristinin úzkostlivý jemnocit takhle střídá její živočišná brutalita, krása mladosti je konfrontována s „nechutně objemnými stehny“, které jsou součástí mrazem věčně sužovaného těla, lásku a touhu zase

doprovází cosi, co nelze nazvat jinak než páření, soucit se mění v pohrdání, nenávisť kumuluje v lhostejnosti, snaha o změnu a únik ústí do fetování ředidla a sociální misantropie se stává charakteristikou přirozeného životního postoje.

Literární svět Marie Peury má vlastní souřadnice estetické výjimečnosti, pěstované s úzkostlivým respektem vůči tématu, aktu vyprávění a neliterárním inspiračním zdrojům. Esenciálním parametrem tohoto světa je přírodní síla (konkretizovaná především v motivu řeky a lesa),

kteřá se až mysticky podepisuje na obraze člověka a v jistém smyslu ho i symbolizuje. Román *Na okraji světla* je napohled komorní prózou, která si až do závěru uchovává svoji magnetickou sugestivnost. A i když vyvrcholení románu, které spočívá v nepříliš hodnotném (protože přímočarém, nemotivovaném a naivním, idealismem zavánějším) projasnění všech problémových ponurých témat, mírně narušuje kvalitativní celistvost prózy, přece lze konstatovat přitažlivost zpracování „tmy a světla severu“.

Marcel Forgáč

Epos a superhrdinové

Jim Shooter, Mike Zeck *Tajné války superhrdinů Marvelu*, BB art, Crew, Praha 2010

hhh h h

Tajné války, tento historicky první obří crossover desítek slavných superhrdinů a superpadouchů vydavatelství Marvel, jsou splaceným dluhem a splněným snem komiksových fanoušků. Překvapivě ale nejen jich, což svědčí o kvalitách tohoto díla vydaného před celým čtvrtstoletím. A to je v rychle se rozvíjejícím médiu komiksu jako sto let v literatuře.

Dvanáctidílná uzavřená série z let 1984–1985 je zároveň převratem v severoamerickém komiksovém průmyslu. Tomu neochvějně vládli superhrdinové již od vzniku Supermana roku 1938. Nástup antihrdinského, naturalistického a zároveň parodického EC Comicsu v padesátých letech byl zastaven jako nemorální vinou mccarthismu. Superhrdinové se tak v komiksovém průmyslu sešňovaném tuhou autocenzurou stali jediným východiskem (když nepočítáme undergroundovou scénu). Neustálé vytěžování jednoho tématu ovšem vedlo k hlubokému propadu, ze kterého našel cestu až scenárista Stan Lee v šedesátých letech. Ten pro již zmiňovaný Marvel Comics stvořil prakticky všechny jeho erbovní postavy v čele se Spider-Manem. Zároveň je zbavil hrdinské jednorozměrnosti a dal jim skutečné životy lidí z masa a kostí. O dvacet let později se však průmysl opět vyčerpal, a tak přišlo zrealističtění celé scény díky dílům jako *Batman: Návrat temného rytíře* a *Watchmen* (1986/87), která věrohodně popsala temnotu ukrytou v superhrdinských duších.

Tajné války ve snaze o přežití průmyslu však našly ještě jinou cestu. Superhrdinové se slučovali do spolků a navzájem navštěvovali svoje série zcela běžně již dávno. Marvel ale poprvé ve své historii vsadil na kvantitativně zcela vyšší

úroveň; vzal všechny své nejslavnější superhrdiny a jejich protivníky a vložil je do jediné, uzavřené série. Jejich osudem bylo — jak jinak — rozhodnout o osudu všech vesmírů a dimenzí. Zároveň ale zcela změnili směřování celé scény, protože *Tajné války* byly nepřekonatelně komerčně úspěšné a následovaly je desítky podobných megacrossoverů. Obecně řečeno zcela změnily marketingové nazírání na propagaci severoamerických mainstreamových komiksových hrdinů.

Zápletka celé série je přímočaře spektakulární. Nejsilnější bytost ve vesmíru jménem Beyonder stvoří z kusů desítek planet Battleworld a naláká či unese na něj taková jména jako Captain America, Spider-Man, Hulk, X-Men, Thor, Iron Man, Avengers, Doctor Doom, Galactus a Doctor Octopus. Zdá se, že je chce přinutit k ultimátnímu souboji Dobra se Zlem, ale možná jsou jeho pohnutky zcela jiné... Vypukne válka, která má ukončit všechny války. A snad se jí to i může zdařit.

Tento crossover lze číst z různých úhlů. Primárně je to zjevení z jiné doby, kdy byla existence superhrdinů ještě téměř černobílá a jejich publikum neochvějně teenager-ské. Podoba s akčními osmdesátkovými snímky à la *Komando* či *Rambo* není rozhodně čistě náhodná. Zpočátku vyniknou hlavně šílená jména (Molecule Man, Bulldozer) a množství dnes již neznámých, nezajímavě klišovitých padouchů. Ani scénář není nic složitého a ustavičné neočekávané změny sil, spojování a rozpadání aliancí jsou snadno prohlédnutelným kalkulem, který má udržet celou sérii v chodu. K tomu je nutné přičíst dnes již zastaralou formu s množstvím textů a jednoduchou kresbou

včetně plochého koloringu. Na druhou stranu zde dochází k neočekávané dekonstrukci superhrdinů, kterou dokončili právě Watchmeni Alana Moorea. V *Tajných válkách* je sice mírná, ovšem většina kladasů se úplně vzorově nechová, nemluví o neobvykle častém erotickém párování a sexuálních podtextech maskulinně vyzývavých záporaček.

Kdo se ale do díla začte, nalezne v něm skutečnou podstatu starých superhrdinských příběhů. Jejich sílu. Archetypální souboj Dobra se Zlem nás s narůstajícími stránkami vtahuje dovnitř. Jde tu totiž o příliš mnoho. Pro prazákladní stránky našeho (ne)vědomí vlastně o všechno — o vítězství nebo zkázu (lidského) rodu a prokázání hrdinství tváří v tvář absolutním zkouškám. Scénář navíc zvládá tyto základní motivy prodat. Z neustálého střídání vítězů dokáže vytáhnout kumulující napětí a nechává čtenáře splynout s dějem a hrdiny. Ukazuje novodobý epos, moderní mýtus, vládoucí stejnými silami, pro které takové příběhy v nejstarších civilizacích vznikly a dominovaly. Je návratem ke kořenům vyprávění.

Česká verze je luxusně vypravena a nezalým čtenářům poskytuje dostatečné informační zázemí. Navíc je doplně-

na dalšími příběhy, které dále vysvětlují či mění pozadí celé sagy. Z nich zvláště vyčnívají dva alternativní. V prvním Spider-Man podlehe svému novému symbiotickému kostýmu a na tehdejší dobu příjemně drsný příběh ho donutí zaplatit cenu, která se od hrdinů očekává. Druhý je skvělou hříčkou, která ukázkově využívá nabytých znalostí po přečtení takto dlouhého a komplexního díla. Co kdyby hrdinové a padouši na Battleworldu zůstali a měli spolu děti? A jak tento nechtěný sociologický experiment dopadne?

Tajné války jsou nutností pro všechny milovníky superhrdinů, zvláště těch, kteří o nich četli před dvaceti lety díky proslulému vydavatelství Semic-Sloart. Jsou zosobněnou nostalgií a mnohé čtenáře vrátí do dob jejich mládí. Komiksovým fanouškům mladších ročníků pak poskytuje dostatečný základní kámen pro naskočení do nejdůležitějšího superhrdinského vesmíru historie. Odvážné „nekomiksové“ čtenáře zase čeká cesta do nejstarších představitelných časů, kdy Dobro a Zlo bojovaly o osud světa. Na tajné místo, kde se takové války vedly, vedou a budou vést, dokud ve vesmíru bude kráčet jediný člověk.

Vojtěch Čepelák

On a Maestro, t. č. v exilu

Jan Zatloukal (ed.) *Milý Vladimíre... Milý Maestro... Vzájemná korespondence Jana Čepa a Vladimíra Pešky (1951–1966)*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2009

Prozaik Jan Čep a student Karlovy univerzity Vladimír Peška se setkali v uprchlickém táboře v Německu v srpnu 1948, ale jejich společný pobyt zde nebyl dlouhý. Čep již po několika dnech či týdnech zamíří do Paříže a Peškovi se krok stejným směrem podaří po třech měsících. Kromě místa momentálního pobytu oba spojuje osud uprchlíků a podobné intelektuální zájmy; vzdaluje je rozdíl generace, Peškův relativně zdrženlivý postoj k náboženské víře a zpočátku i jistá Čepova nedůvěra. Na prahu padesátých let se oba potkávají ve Svobodné Evropě — a z této doby pocházejí první dopisy, které do knihy *Milý Vladimíre... Milý Maestro...* zařadil editor Jan Zatloukal.

Relativně útlý soubor dochované korespondence rozhodně stojí za přečtení, přestože čtenáře nestrhne nebyvale sugestivním příběhem, nepřináší žádné dramatické zvraty a při vši možné konfliktnosti probíraných témat jsou oba pisatelé v soudech i úsudcích vlastně velmi decentní. Ani výchozí rozvržení rolí se v podstatě nemění: Čep je Peškovi Maestrem, mužem, o něhož je žádoucí pečovat —

hhhh h

stejně jako o jeho dílo, včetně toho dosud nenapsaného. Peška zůstává pro Čepa studentem, mladíkem nadaným schopnostmi intelektuálními i přirozenou praktičností — a toto postavení ochotně přijímá: v dopisech se možná až stylizuje do role učedníka, jenž vzhlíží ke svému Mistrovi a plní, co mu na očích vidí, aniž by však přitom ztrácel vlastní důstojnost.

Ústředním tématem korespondence je rozhlasová stanice Svobodná Evropa (RFE) a její provoz. Američany financovaný podnik, generálně sice řízený z USA, avšak působící v Mnichově, poskytl materiální zázemí mnoha českým exulantům — a řadě jiných, nikoli nutně těch méně schopných, je odepřel. Mnozí z těch, kteří zůstali vně, by rádi dovnitř, a naopak mnozí z těch, kteří v RFE pracovali, by si uměli svou budoucí existenci představit i jinak. Do určité míry je tento rozpor přítomen i v knize: Čep se stal redaktorem RFE nejspíš i s ohledem na svůj literární věhlas, ale neustálá výroba nových a nových textů, navíc bez záruky jejich ohlasu na československém území,

Bylo nebylo

Filmová tvorba věnovaná socialistickému Československu už nezůstává u odlehčenosti *Pelíšků* či *Báječných let pod psa*. Objevují se díla usilující o hlubší vystižení doby, dětské neduhy porevoluční historické reflexe však přetrvávají. A jak dosvědčuje nejnovější snímek *Občanský průkaz*, přibývají nové.

Pro novější tvorbu je příznačná užší tematická zacílenost. *3 sezóny v pekle* zachycují osudy nepřizpůsobivých jednotlivců v časech Února, *Kawasakiho růže* dodnes přetrvávající viny minulosti a *Občanský průkaz* dospívání za normalizace. Typický propletenec vztahů poznamenaných režimem však rozhodně nemizí. Dalším rysem současné reflexe minulosti je úbytek humoru a — jako v celé kinematografii — nárůst explicitního násilí. Ať už krvavá facka za natrženou stránku občanky nebo razie na účastníky undergroundového koncertu — násilí přichází nečekaně a funguje coby jednoduché potvrzení povahy systému.

Nikam nevedoucím krokem je v *Občanském průkazu* užití literárně obšírného komentáře. Zde patří Petrovi, který nám představuje svou klukovskou partu a vysvětluje význam občanského průkazu, jako bychom obojí nemohli pochopit během sledování filmu. Potenciál komentujícího hlasu je však daleko větší než pouze vysvětlit dobové reálie — umožňuje cestu do nitra postavy i zpochybnění zobrazeného příběhu.

S komentářem souvisí interpretace minulosti, jež naplňuje obecně uznávaný příběh dějin a jde až k černobilosti. Odpor hrdinů vůči režimu je samozřejmý, nejsme svědky žádných váhání a pochyb. Ve filmu figuruje celá policajtská rodina včetně malého udavače či sympatická učitelka, která si z režimu

Jiří Macháček a dobová móda

hlavu nedělá a jejíž smysl pro spravedlnost narazí u bezpáteřních kolegů, samosebou ruštinářky a tělocvikáře. Přidejme k tomu ilustrační postavy panovačských Rusů a máme učebnicový obraz doby. Skoro takové „bylo nebylo“, jaké vytváří seriál *Vyprávěj*, v němž minulost nepředstavuje výzvu k propátrání, ale fotogenický, dramatický a nostalgický časoprostor.

Občanský průkaz však našťastí klišé do jisté míry boří. Petrův otec působí schematicky, než se důvod jeho ohnutího hřbetu stane hybnou silou vyprávění. Vztah hrdinů k vlasatým máničkám projde také vývojem od adorace k deziluzi. Na rozporuplných, obtížně zařaditelných či problematických postavách jsou založeny snímky *A bude hůř...*, který nabourává mýtus undergroundu, když přibližuje jeho zhýralost a nihilismus, či *Pouta*, postavený na obsesi muže disponujícího mocí.

Něco se mění. Film pro svou ekonomickou nákladnost reaguje na společenské změny ze všech umění nejpomaleji, ovšem v jiných post-

socialistických zemích už skutečně hluboké výpovědi vznikají. Stále nám chybějí snímky, které by ostře vykreslily morální dilemata spojená s totalitním státem, jako se to podařilo filmu *Životy těch druhých*, zachycujícímu praktiky východoněmecké tajné policie, či filmy vypovídající o naší tehdejší všednodennosti tak jako *4 měsíce, 3 týdny a 2 dny*, které pojednávají o tíživé situaci žen za Ceaușescova režimu, kdy byly zakázány potraty a rolí ženy bylo především rodit děti.

Něco zůstává. Za *Občanským průkazem* stojí známá jména — scénář podle předlohy Petra Šabacha zpracoval Petr Jarchovský, režisérem je Ondřej Trojan. Nové uchopení historie je možná výzvou především pro nové autory. A pro dramaturgy, producenty a radu Fondu pro podporu a rozvoj české kinematografie, kteří jim dají důvěru.

Petr Lukeš

Občanský průkaz, režie Ondřej Trojan, ČR 2010

jakož ostatně i redakční práce na textech jiných, myšlenkově často ne zcela spřízněných autorů, ho psychicky — a možná i fyzicky — ničila. Peška byl mladý a adekvátně ambiciózní, a ačkoli podobně jako Čep nebyl nikterak nadšen vztahy mezi redaktory ani neustále se měnící organizací práce, alespoň v některých momentech by v redakci RFE rád pracoval. Na čas se tak i stalo, ale po skandálu s „finančními machinacemi“, do něhož byl Peška zapleten zřejmě do jisté míry nevině (a jehož podstatu bohužel korespondence zcela nerozkrývá), mu byla posléze umožněna jen externí spolupráce — a ještě vedená na cizí jméno. Většina dopisů tedy spočívá ve vzájemných domluvách redaktora Čepa a dopisovatele Pešky o příštích tématech, o termínech dodání a jen občas o nedoručených honorářích. Nechybějí ani torzovitě, a přesto výmluvné zákulisní informace o neveřejném chodu zákulisí RFE.

Leccos — možná podstatnějšího — lze však vyčíst mezi řádky: jen tak například vytušíme některé peripetie Čepova marného souboje s literárním neúspěchem ve francouzském prostředí, který jako by stvrzovaly i rukopisy odmítnuté počínajícím nakladatelstvím Medy Sokolové Editions Sokolova (byť byly nakonec v jiných českých edicích v exilu vydány). Někdy můžeme spekulovat: například o tom, zda Peškova nabídka poskytnout Čepovi svůj byt v Paříži, po níž unavený spisovatel touží, a převzít břímě jeho redakční práce v Mnichově, je skutečně jen nezištná. Nebo o tom, zda Peškova dobrovolně přijatá „podřízená“ role ve vzájemném vztahu byla dlouhodobě prospěšná: student pokorně přijímá redaktorovy výtky na adresu svých „skriptů“ pro RFE, avšak vlastní kritické postřehy na adresu vskutku nepřesvědčivých Čepových próz z raného exilu si nechává jen pro svůj deník. Nepotřeboval Čep otevřenou a konkrétní kritickou reflexi? Nepomohla by jeho adaptaci v prostředí, jež mu nebylo a priori nakloněno? Kdoví...

Na rozdíl od Jana Čepa je dnes Vladimír Peška v českém prostředí znám jen minimálně, ačkoli jde o jednu z významných osobností literárněvědného exilu — a jeho nenápadné působení v letech předlistopadových i polistopadových (zemřel roku 2002) by nás nemělo mást. Badatelé na poli literární komparatistiky by možná byli více zvědaví na jeho odbornou práci, já bych však přivítal alespoň částečnou publikaci jeho deníků, které editor Jan Zatloukal připomíná v doslovu. Ze střídavě citovaných úryvků se zdá, že bychom v denících mohli najít mnohé zajímavé postřehy o obecné i konkrétní situaci mladého českého exulanta v Paříži, která se navzdory předpokladům nakonec nestala dominantním centrem exilového kulturního života, a vůbec o počátcích exilového literárního „provozu“, pro jejichž zkoumání se nám dnes příliš mnoho dobově autentických podkladů nenabízí.

Neposkytují-li nám Čepovy a Peškovy dopisy — jak jsem poznamenal v úvodu — onen výjimečně sugestivní příběh, který obvykle v edicích soukromé korespondence hledáme, neznamená to, že by nebyly zajímavým a naléhavým svědectvím — a to svědectvím nejen o Svobodné Evropě či o nesnadné existenční situaci jednoho významného spisovatele t. č. v exilu, ale zejména o hledání nové identity, o hledání okolnostmi vynuceném, zdánlivě nezbytném, a přitom vlastně marném. V dopisech věnovaných především existenčním tématům nás při pozorném čtení nemohou neoslovit témata existenciální.

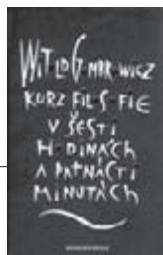
Editor Jan Zatloukal odvedl precizní práci bez jakýchkoli známek editorské okázalosti či sebestřednosti. Jeho komentáře, poznámky i doslov jsou plně kompetentní službou čtenářům, jejíž součástí je i schopnost přiznat přetrvávající „bílá místa“, kterých nám pestré a vícevrstevné dějiny českého protikomunistického exilu dosud skýtají nemálo.

Michal Příbáh

Gombrowicz v tulení kůži

Witold Gombrowicz *Kurz filozofie v šesti hodinách a patnácti minutách*, přeložil Čestmír Pelikán, Revolver Revue, Praha 2010

Možná za to mohla Gombrowiczowa eroticky motivovaná náklonnost k tehdy čtyřiatřicetiletému francouzskému spisovateli a novináři Dominiquovi de Roux, možná pouze nevědní zjev tohoto francouzského šlechtice (trpěl Marfanovým syndromem, který byl také příčinou jeho smrti). *Kurz filozofie v šesti hodinách a patnácti minutách* však

hhhh h

podle doslovu k českému vydání určitě nevznikl jako sui generis filozofický testament umírajícího. De Roux se s Gombrowiczem seznámil díky spolupráci na knize *Testament — Hovory s Dominiquem de Roux*, která byla zamýšlena jako autorův průvodce po vlastním díle. Již tehdy si de Roux povšiml Gombrowiczowa zájmu o filozofii a tento

fakt využil k tomu, že těžce nemocného autora, kterého stále častěji trýznily myšlenky na sebevraždu, přesvědčil, aby pro něj a svou ženu Ritu (vzali se koncem roku 1968) uspořádal výuku základů filozofie. Gombrowicz souhlasil a výsledkem je tato kniha, kterou na základě přednášek zapsala spisovatelova manželka.

Třináct lekcí, které Gombrowicz od neděle 20. dubna do neděle 25. května 1969 přednesl, představuje stručný nástin vývoje moderního myšlení v evropské filozofii od Kanta (s krátkým odkazem na karteziánský obrat) až po existencialismus. Z filozofického či didaktického hlediska je kniha zcela nepřínosná. Nepřináší žádnou originální myšlenku, opomíjí mnohé filozofy, kteří byli pro vývoj moderní evropské filozofie století zásadní (zcela pomíjí mj. romantismus, pozitivizmus, lingvistický obrat a celou analytickou filozofii) a jako didaktická příručka je navíc zcela znehodnocena subjektivním hlediskem. Gombrowicz filozof (rovněž název knihy zkoumající tento aspekt jeho tvorby, Krakov, 1991) tedy v žádném případě neobstojí.

Stačí však změnit perspektivu a připustit, že nejde o knihu filozofickou a že výběr filozofů není náhodný. Zatímco Kanta (věnoval mu tři lekce) vykládá poměrně suchopárně a jakoby bez zájmu, ve dvou lekcích věnovaných Schopenhauerovi zřetelně vidíme, jak jeho filozofie ke Gombrowiczovi promlouvá: „Je velkou Schopenhauerovou zásluhou, že objevil tu rozhodující věc: smrt, bolest a věčný boj, který musí každá bytost svádět kvůli přežití. Vždy jsem si myslel, že filozofie nesmí být intelektuální, ale že má být něčím, co vychází z naší senzibility“ (s. 28–29). Podnětná pro něj byla bezpochyby také koncepce umění onoho gdaňského (Kant a Nietzsche byli ovšem podle Gombrowicze taky Poláci!!!) pesimisty, které věnuje celou lekci: „Já osobně připisuji nejvyšší důležitost antinomii v umění. Umělec musí být takový, ale i onaký [...]. Umění není nikdy jednoduchá věc, nýbrž je vždy kompenzováno svým protikladem“ (s. 34). Tyto a další myšlenky jsou jak explicitně, tak implicitně obsaženy či realizovány prakticky ve všech jeho hlavních dílech — v *Deníku*, *Ferdydurke*, *Trans-Atlantiku*, *Kosmosu* a objevují se také v *Testamentu*.

Rovněž další lekce vypovídají mnohé o Gombrowiczových filozofických názorech a životních postojích. Pre-

devším existencialismus má pro něj velký význam, což je zjevné zejména na straně 47, kde hovoří o Sartrově pojetí člověka jako „bytí ,pro sebe, jež si je vědomo sebe sama [...], protože je to přesně takové pojetí člověka, které vytváří formu a které nemůže být skutečně autentické“. Není divu, že v tomto kontextu zmiňuje svou románovou prvotinu *Ferdydurke*, jejímiž ústředními motivy jsou právě forma (*gęba*) a neautentičnost (*dupa*) lidského života. S tím úzce souvisí otázka svobody, která „je výhradně zvláštním rysem bytí o sobě [...], je vlastně pouze existenci. Ten pocit svobody, který je v nás tak silný, se týká pouze nás samých, zatímco druhé vidíme jako mechanismy“ (s. 52). „A jakou má existencialismus budoucnost? Velkolepou. [...] Existencialismus je důsledkem fundamentálního faktu niterné trhliny ve vědomí [...] protože, podle mě je člověk rozdělen na subjektivní a objektivní část... Je to druh zranění, které máme, jež je nemožné vyléčit, a které si čím dál víc uvědomujeme“ (s. 58). A jak se dívá na marxismus, kterému mělo být věnováno oněch 15 minut zmíněných v názvu knihy? „[...] budoucnost marxismu? Předpokládám, že tak za dvacet či třicet let se marxismus zhroutí,“ (s. 80) napsal autor *Kosmosu* v roce 1969!

Český čtenář Gombrowicze se tak po *Testamentu* (2004), *Trans-Atlantiku* (2007) a výboru *Naše erotické drama* (2008; vše v překladu Heleny Stachové) dočkal od nakladatelství Revolver Revue dalšího dárku — dostává do rukou velmi specifický interpretační klíč k pochopení autorovy osobnosti i jeho děl. Jde také o titul, který prakticky vydávání českých překladů Gombrowiczova díla završuje. Kniha je velmi vkusně vypravená, její zajímavou obálku a grafickou podobu navrhl Viktor Karlík. Překlada, tentokrát netypicky z francouzštiny, se ujal Čestmír Pelikán a je třeba říct, že úspěšně (povšimnutí si zaslouží mimo jiné i poctivá práce s různými vydáními v různých jazycích). Přes drobné nepřesnosti je kniha výborně zvládnuta i redakčně. Není sice příliš vhodná pro první seznámení s dílem tohoto autora, ale pokud má některý z Gombrowiczových čtenářů, podobně jako jeden z hlavních hrdinů Vianovy *Pěny dní*, slabost pro bibliofilské tisky svého oblíbenice, neměl by tento „ručně tištěný Gombrowicz v tulení kůži“ v jeho kolekci chybět.

Jan Faber

Mácha, Houdek a ti druzí

Uplynulý rok byl na literární jubilea zvláště bohatý. Také nedávné máchovské výročí bylo spojeno s řadou připomenutí. Jedním z nich je i třináctá kniha básní **Lydie Romanské** (nar. 1943) nazvaná *Aniž tvůj že jsem* (Montanex, Ostrava 2010). Sbíрка přináší převážně lyriku ukotvenou do formálně strohých veršů. Její těžiště leží ve sféře intimní poezie. Láska (coby ústřední téma) je zde zachycena v různých úhlech pohledu a situacích či jako rezonance nejničernějších stavů. Verše se vyznačují akcentovanou ženskou citlivostí a průzračností a básnička v nich nejednou prokazuje schopnost zachytit intenzitu okamžiku. Nezůstává však u pouhé smyslové momentky, ale naopak se stále častěji dotýká bytostných otázek lidského života. Kompozičně je sbírka rozdělena do dvou částí, z nichž zejména tu druhou lze označit za nesporně zajímavou. Zde je každá báseň uvozena jedním Máchovým veršem, po němž následuje autorčin skrytý dialog s básníkem (v podobě následné reflexe) na vytyčené téma. Básnička správně postřehla, že vztah básníkovy subjektu k jeho literárním postavám spočívá zejména v soucítění, sdílení a spoluprožívání myšlenek, které rezonují jejich nitrem. Na principu myšlenkového sdílení je proto vybudována také tato sbírka. Romanské se podařilo propojit své verše s verši Máchovými ve významově sourodý celek signalizující životnost a aktuálnost Máchova odkazu. Spolu s otázkami ženské intimity se v básních stále více prosazuje také vědomí neúprosně plynoucího času. Sémantické spoje s Máchovou poezií tak nelze hledat jen u motivu lásky a touhy po životní plnosti, ale i v obavách z nicoty budoucího nebytí. Blížící se realitu „věčného nic“ signalizují motivy stárání, samoty či přímo smrti. Navzdory zmíněným přednostem této sbírky, k nimž náleží také schopnost přesné metafory a netradičních přirovnání, je nesouměřitelnost obou básnických světů markantní.

Také hudebník a textař Miroslav Wanek (nar. 1962) letos knižně vydal svou poému *Máj* (Dauphin, Praha 2010). Nicméně spojení jeho knihy (která vešla ve známost především díky stejnojmennému hudebně-recitačnímu projektu) s dílem Máchovým je velmi volné, je-li vůbec nějaké. Základem skladby je milostný příběh dvou mladých lidí, vyznačující se přívalem pocitů, úvah a zvýrazněnou senzitivitou (časté deminutivní tvary). Rezonance ozvěn niterných prožitků, dialogů, schopnost zachytit prchavý okamžik, pocit smyslového i niterného okouzlení, „věčnou touhu“ mládí patří k základním znakům autorovy poetiky. Básník pracuje s úzkým okruhem motivů, spíše ústřední

Miroslav Wanek (vpravo) jako frontman UJD

téma lásky variuje, nahlíží je ze stále nových úhlů, perspektiv. V lyrických textech se objevují fragmenty příběhu. Básně se vyznačují vysokou jazykovou kulturou. Tak jako nelze Máchův *Máj* omezit na milostný příběh, bylo by zjednodušující učinit tak v případě Wankově. Jiné (vážnější) polohy však ke čtenáři pronikají spíše v náznacích. Básnické kvality tohoto intimního deníku by se tak daly redukovat na rytmickou propracovanost, schopnost evokace a hrst zajímavých přirovnání a metafor. Bohužel také jako celek působí kniha (postrádající hudební doprovod) nevýrazně a jaksí „do ztracena“ vyznívá i její konec.

Jméno Jiřího Weinbergera (nar. 1943) je v povědomí českého čtenáře spojeno především s básnickou tvorbou určenou dětem. Nicméně autorovy slovní hříčky a ironický verš s mnoha groteskními situacemi mají schopnost oslovit všechny věkové kategorie. Weinbergerovi je vlastní nonsensové vidění světa a s ním spojený osobitý humor. V jeho básních se zrcadlí řada inspirativních vlivů, zejména pak vliv poezie Edwarda Leara a Ogdena Nashe. Nonsensovou logikou je ovlivněna také autorova nejnovější sbírka nazvaná *Antianalfabeticum* (Baronet, Praha 2010), tentokrát zjevně určená dospělému čtenáři. Ačkoliv i v jejím případě je možno hovořit o autorově verbální ekvilibristice, o nápaditém využívání kalambúrů, aliterací a nekonvenčních rýmů, přesto sbírka působí jaksí křečovitě. Do veršů spolu s humorem proniká také melancholie, pocity deziluze a osamění, zhořklá ironie a černý humor. Básník se pokouší o existenciálně hlubší ponor, nicméně uvíznutí na mělčině formy mu to neumožňuje. Forma, kte-

rá poezii pro dětského či pubescentního čtenáře svědčí, básníka nyní výrazně limituje. Připomíná to tak trochu pokus zpívat operní árii a „popík“ stejným hlasem. Možná i proto balancování mezi dvěma básnickými světy tentokrát nedopadá pro Weinbergera zrovna nejlépe.

Nejméně zdařilým počinem z recenzovaných knih je sbírka **Miroslava Fišmeistera** (nar. 1976) — nesoucí ve svém názvu jméno světoznámého plavce — *Pieter van den Hoogenban aneb Uspávač Maorů* (vycházející jako samostatně neprodejná příloha časopisu *H_aluze*, č. 13, 2010). Začíná-li jedna z povídek Čestmíra Jeřábka slovy „schvacovala je hrůza“, musím se přiznat k obdobným pocitům, které mne provázely při čtení této knihy. Na vině ovšem není hrůznost jako taková, ba ani síla básnickovy výrazové expresivity, ale naprostá obrazná tříšť a až enigmatické kódování verše, které mnohdy hraničí s nesrozumitelností. Spolu s prvními verši se dostáváme do fantaskních (až fantasmagorických) ireálních světů. Představy se zde mísí se sny a vizemi, provází je výrazná barevnost, jakož i zvláštní jazyk ozvláštňovaný četnými neologismy. Básně se rozpadají do řady bizarních obrazů, přičemž zde často není nic, co by je scelovalo. Mnohdy obrazu není ani dáno, aby se stal představou, a už je zde obraz další. Nezřídka tak básník má nakročeno k surrealistickým horizontům: „Ze stojatých plamenů axolotlů / vyrůstá zvuk zámku skleněných dveří, / do minulosti i budoucnosti plný / kovově černých vycpanin, / kdosi nacvičují do bruslení trojitého jezuitu, / já jediný nemontérkový v těch ránech, / z papírového moře chytající biblické jméno, / vědoucí, že ač nůž jídelny může být tupý, / ostří se zjevují kdekoliv.“ Pokud ovšem autor takovéto verše (v nichž nacházíme také motivy existenciální, jako například smutek, bolest, samotu či úzkost) proloží ironickými sentencemi a aforismy typu: „Hippies zařazují dvojku zeleně“, je babylonské zmatení dokonáno. Zklamání z tohoto počinu je o to větší, že první autorovy sbírky byly spojeny s výrazně větším příslibem.

Sympatickým edičním počinem je vydání výboru z básnického díla dnes pozapomenutého autora **Vladimíra Houdka** (1869–1908). Knihu nesoucí název *Vy srdce v ohni mroucí* (dybbuk, Praha 2010) uspořádal a doslovem doprovodil Petr Fabian. Houdkovo dílo zůstalo fragmentem v podobě dvou sbírek, jež obsahovaly texty kvalitativně velmi různé. Navzdory přítomné dobové literární konvenci, rétoričnosti a ne právě šťastným pokusům o uchope-

ní velkých náboženských a historických témat nalezneme v autorově díle texty mimořádně působivé. A právě s nimi se můžeme setkat na stránkách tohoto výboru. Při pohledu na zde zastoupené básně je zřejmé, že hodnocení Arna Nováka, který Houdka označil za „pouhého senzualistu“, bylo nespravedlivé. Svým stylem je Houdek blízký dekadentnímu proudu *Moderní revue*. Mystické propojení světa živých a mrtvých připomíná Březinu, cynická distance pak Machara. Houdek si uvědomuje determinaci lidského osudu, v jeho poezii se mísí touha, vášeň a vzdor s pocity melancholie, skepse, bolesti či dokonce zmaru. „A zhnusení přijde. S nezvratnou jistotou / to zhnusení přijde. Nery, uštvané prázdnu rozkoší, / zášť, odpor budou jen cítit. / Přepjaté struny / pod dotykem smyčce houslisty, do něma zpitého vínem, se naposled zachví neurvalým, barbarským akordem. / Pak struny s třeskotem puknou. — Smyčec odhosen v koutě.“ Výrazná melodičnost a jazyková působivost patří k hodnotám, které jako by nepodléhaly času. Setká-li se čtenář na svých toulkách literární periferií s touto poezií, zklamán nebude...

Miroslav Chochofatý je literární kritik a teoretik.

Vít Slíva **Račí mor**

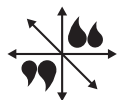
Vít Slíva (1951), kritikou i čtenáři oceňovaný básník, také ve své poslední sbírce potvrzuje, že poezie — toť především návrat do dětství, k mrtvým již rodičům, k času, který neodvolatelně zmizel, do míst, kde si

lze připomenout, co všechno jsem býval a co už nikdy nebudu. Avšak právě tato sbírka ukazuje také šíři Slívovy poezie. Ukazuje ho jako virtuozu suverénně vládnoucího tvarem, stejně jako zoufalého prosebníka, kterému se právě před chvílí zavřela nebesa.

Edice poezie ReX, sv. 11, ilustrace Vít Ondáček; v lednu 2011 vydává nakladatelství Host

Josef J. Šechtř | bez názvu, 1941

ilustrace: foto

Jaké je být muslimskou spisovatelkou? Autorky se často uchylují k literární tvorbě jako ke zbrani. Mají potřebu mluvit o svých problémech nahlas, jak říká Assia Djebarová, čelná představitelka francouzsky píšících muslimek, která pro arabské ženy vidí jedinou možnost, a to mluvit — o všem, co ženy obklopuje —, a prolomit tak zdi, které je uvěznují.

Marie Fareh: Útěk z tradice a stesk po tradici

O několik dní později už Moussa kopal do nadějí nafouknutého balonu na francouzském stadionu. Byl to jen trénink, ale pro něj to byl nejdůležitější zápas jeho existence. Poprvé v životě hrál na opravdovém fotbalovém hřišti se šatnami a krásně zeleným trávníkem. Celou svou vůlí se snažil francouzského trenéra, který bedlivě pozoroval každý jeho pohyb, ohromit. „Pokud se povede trochu ho zmírnit, tak s tím jeho ražením to bude hotový útočný nezmar,“ zhodnotil trenér jeho akci.

Fatou Diome: Břícho Atlantiku

Paternalistický stát je nadále neudržitelný. Dnes to říkají sami ti, kteří ho kdysi prosazovali jako základ dokonalejší společnosti. Události naznačují návrat ke kapitalismu, a ta cesta nebude příjemná. Socialismus, který kdysi představovali jako cosi nezničitelného a věčného, je dnes jen snůškou omylů a shnilotiny. Stačí mi podívat se ráno škvírou mezi okenicemi a vidím, že to tak je.

Jorge Olivera Castillo: Deník spisovatele

Homosexuál je takový muž, který se chová jako těhotná žena a má obsesi z afrických hlavních měst.

Ignacy Karpowicz: Gesta

Útěk z tradice a stesk po tradici

Muslimské spisovatelky v současné Francii

Marie Fareh

Být muslimem v Evropě zdaleka není snadné. A to i v zemích, jako je Francie, kde jsou muslimové většinou potomky přistěhovalců pozvaných v polovině minulého století jako potřebná pracovní síla. Jejich děti a vnuci, kteří vyrostli na pomezí dvou kultur a jen s obtížemi hledají své místo a kořeny, se stále setkávají s nepřátelskými reakcemi a jejich integrace do evropské společnosti je bolestná a pomalá. Být v Evropě muslimkou je ještě těžší. Čelí totiž dvojímu tlaku, ještě intenzivnějšímu. Nejenže se musí vyrovnat s tradičními zásadami a zvyky muslimské komunity, ale navíc jsou nuceny vymezit svůj vztah k francouzskému způsobu života. Musí nalézt rovnováhu mezi světem venku a uvnitř.

A být muslimskou spisovatelkou? Autorky se často uchylují k literární tvorbě jako ke zbrani. Mají potřebu a nutnost mluvit o svých problémech nahlas, jak říká Assia Djebarová, čelná představitelka francouzsky píšících muslimek, která pro arabské ženy vidí jedinou možnost, a to mluvit — o všem, co ženy obklopuje —, a prolomit tak zdi, které je uvěznují.

Tento motiv nacházíme už v tradici arabských a perských příběhů, konkrétně v *Tisíci a jedné noci*, kde krásná Šahrazád nesmí přestat vyprávět, aby zachránila život sobě i dalším dívkám. Stejně tak dnešní spisovatelky ve snaze zachránit psaním svou identitu bojují i za ostatní ženy v podobném postavení.

Autorky často píší o boji za osvobození ženy a zbavení se tíživých tradic. Jejich texty reflektují hledání důstojného místa ženy ve společnosti, rovnováhy mezi mnoha ženskými rolemi, mezi něž patří žena-matka, žena-manželka, žena-hospodyně a žena pracující.

První generace francouzsky píšících spisovatelek musely překonat ještě další těžkou překážku: nejenže bylo v muslimské kultuře postavení ženy-spisovatelky považováno za neobvyklé až nepřípustné, ale navíc autorky k tvorbě zvolily nemateřský, naučený jazyk. Literární tvorba sama, tím spíše je-li psaná ve francouzštině, může však fungovat jako určitá forma emancipace, a také je způsobem, jak oslovit co nejširší veřejnost a informovat i neislámský svět o současné situaci muslimských žen. Pro naprostou většinu současných spisovatelek narozených nebo žijících od dětství ve Francii je francouzština volbou naprosto přirozenou.

Muslimské autorky sdílejí touhu vymanit se z pasivity, vyjít z uzavřeného prostoru interiéru, který byl muslimským ženám často vymezen. Francouzština je jakási možnost, jak bořit tabu, mluvit otevřeně a vyjádřit názory a intimní pocity.

Jiným způsobem, jak reagovat na postavení ženy v islámské společnosti, je šokovat. To je cesta, kterou volila maghrebská autorka píšící pod pseudonymem Nedjma. V novele *L'Amande* (Mandle, 2004) vypráví eroticky laděný příběh muslimské ženy a nemilosrdně odkrývá roušku pokrytecké společnosti, která navenek dodržuje přísné morální zásady. Podobný záměr šokovat nalezneme také ve tvorbě Niny Bouraouiové, která se otevřeně hlásí ke své lesbické orientaci.

Najít své místo

Postavení ženy v islámu je složitý problém, vytvořený také různým výkladem Koránu. Extrémní situace v některých arabských zemích lze považovat za neslučitelné s učením, které muži přikazuje, aby byl k manželce laskavý a zohledňoval její potřeby. Islám uznává rovnoprávné postavení ženy a její právo na majetek, vzdělání, vykonávání zaměstnání a obchodování. Přesto křesťanský svět na islám pohlíží jako na náboženství utlačující ženy. Je to způsobeno dílem zavádějícími informacemi, neznalostí nebo nepochopením islámské společnosti a dílem také extrémními poměry v arabských zemích s radikálním islamismem nebo konkrétními případy muslimů, kteří se od zásad islámu odchyľují. Z neznalosti a strachu se evropské společenství vůči nim často chová nepřátelsky. Paradoxní však je, že právě tento přístup může vést k radikalizaci islámu a extrémnímu lpění na islámských tradicích, což dokazuje také fakt, že většina radikálních muslimů pochází až z druhé či třetí generace přistěhovalců.

Všechny tyto problémy, které dnes vyvstávají při střetu arabské a evropské kultury, jsou nezřídka stěžejním námětem pro arabské autorky, nebo dokonce důvodem, proč se rozhodly vstoupit do literatury.

Francie žije s muslimskými imigranty už po několik generací. Vztah k nim za tu dobu prošel velkým vývojem, stále však není ideální a je na čem pracovat. S jakými problémy se mladé muslimky setkávají?

Bouřlivé debaty vyvolává například nošení šátku nebo burky. Tento problém se dnes ve Francii řeší až na legislativní úrovni. Evropské muslimky se k tomu stavějí různě. Některé bojují za právo zbavit se pokrývky hlavy, která symbolizuje podřízenost a omezená práva. Jiné se naopak dobrovolně zahalují a zákaz považují za omezování svobody vyznání. Mnohé mladé muslimky se oblékají po evropském způsobu, nevylučují však, že se v pozdějším věku vrátí k tradičnímu stylu.

Přistěhovalci arabského původu se stále ještě potýkají s diskriminací a stigmatizací. Například hledání práce či bydlení je komplikované, protože většina agentur má svůj interní výřazovací systém, který musí zaměstnanci

respektovat. Nezřídka se tak stane, že i absolventi prestižních vysokých škol nemohou vykročit z bludného kruhu předsudků a rasismu.

Problém imigrace je ve Francii velice aktuální. Imigrační politika nechybí snad v žádném předvolebním projevu kandidátů všech politických stran. Vláda musí dál pracovat na integraci přistěhovalců a rozbít ghetta na předměstí, kde bují agresivita a omezenost.

Všechny tyto konflikty v literatuře nacházíme. Ze starší generace jmenujme například Leilu Sebbarovou (1941), spisovatelku alžírsko-francouzského původu, která se ve své tvorbě zabývá rozdíly mezi těmito dvěma kulturami. Tématem většiny jejích děl je frustrace druhé generace maghrebských přistěhovalců a propast, která je dělí od rodičů a prarodičů, protože mluví arabsky stejně špatně jako jejich rodiče francouzsky.

K poslední generaci patří Iman Bassalahová, spisovatelka tuniského původu, která ve své první knize *Profes Academy* (2007) vypráví o krušném životě učitelů na pařížském předměstí. Její hlavní zbraní proti nepříznivému okolí je humor, se kterým ve své další knize vypráví příběhy imigrantů ze světlejší stránky.

Humor nechybí ani Marjane Satrapiové, režisérce íránského původu, kterou francouzské publikum zná jako autorku kresleného filmu *Persepolis* vyprávějícího o její pouti za svobodou.

Jinou nepřehlédnutelnou autorkou je Senegalka Fatou Diomeová, která ve své prvotině *Le Ventre de l'Atlantique* (Břicho Atlantiku, 2003) popisuje rozpor mezi těžkým životem imigranta ve Francii a tím, jak idealizované ho vidí příbuzní doma v Africe.

Mezi nejmladší nadějně spisovatelky patří pětadvacetiletá Faiza Gueneová, která do literatury vstoupila románem *Kiffe kiffe demain* (Zítřka bude lépe, 2004), přeloženým do třiceti jazyků. Lehkým jazykem s notnou dávkou předměstského slangu zvaného „verlan“ vypráví o obyčejných starostech obyčejných holek, které život berou bez nářků takový, jaký je.

Muslimky ve Francii jsou vidět a slyšet čím dál silněji. Každá svým osobitým způsobem bojuje za sebe i za své soukmenovkyně, a pomáhá tak integračnímu procesu, kterého se chtě nechtě musí účastnit všechny strany. Taková výzva může přinést především obohacení pro všechny, pomáhá také uvědomit si vlastní tradice a hodnoty, konfrontovat je s odlišnými a umět je obhájit. ◀

Na Francii si nejvíc cením osobní svobody

S **Nezhou G.** o integraci muslimských žen ve francouzské společnosti

S Nezhou jsem se setkala minulý rok v Paříži v rámci svého studijního pobytu. Strávila jsem s ní jedno podzimní odpoledne procházkou v centru města, během kterého mi povídala o svém životě v Paříži, vztahu k Francii i k rodné zemi. Jejím prostřednictvím jsem měla možnost poznat odlišnou tvář imigrace, než na jakou jsme z médií zvyklí. Ne nešťastné schoulené žebrající muslimské ženy v šátku, jaké vidáme v pařížském metru na každém rohu, ale člověka, který si nově získané kultury váží a je odhodlaný za své místo na slunci bojovat. Člověka, který měl odvahu vzepřít se konvencím rodné země, jež mu znemožňovaly plnohodnotně žít. Nezha je prototypem moderní muslimky, která sice úplně nezavrhlá svoji původní kulturu, ale francouzská elitní kultura je jí bližší než ryze patriarchální společnost rodného Maroka.

Do Francie jste přijela poměrně mladá. Jak vlastně u vás probíhala integrace do francouzské společnosti?

Nesnázemi spojenými s integrací jsem nijak zvlášť netrpěla, protože jsem měla francouzské vzdělání. Vyrůstala jsem na severu Francie (od dvou do deseti let), kde jsem absolvovala povinnou školní docházku. Po uzavření důlních pánví v Calais se můj otec rozhodl vrátit zpátky do Maroka, protože chtěl své dcery vychovat (byly jsme čtyři ve věku od dvou do deseti let) k úctě vůči marocké kultuře a muslimskému náboženství. Mé sestry se zapsaly do marockých veřejných škol a já jsem šla do francouzského lycea v Marrákeši, protože jsem nemluvila moc dobře arabsky. A potom jsem přijela do kosmopolitní Paříže studovat na univerzitě. Situace by určitě byla jiná, kdybych se usadila někde na francouzském venkově.

Byla jste ve Francii nucena vzdát se některých zvyků spojených s vaší původní kulturou a náboženstvím?

Co se náboženství týče, ani v Maroku jsem nebyla příliš horlivou muslimkou, a tak jsem se nemusela ničeho vzdávat. Nejvíc se mi asi stýská po velkých rodinných setkáních. V Maroku je zvykem scházet se aspoň jednou týdně nad mísou kuskusu. V individualizované společnosti, jako je Francie, jsem se musela tohoto rysu své původní kultury vzdát.

Jak vůbec Francouzi vnímají odlišnou kulturu? Je pro ně stále těžké pochopit odlišnosti přistěhovalců, nebo se tento problém týká jen starší generace?

Mezi Francouzi i mezi přistěhovalci musíme rozlišovat. Vzdělaní a zcestovalí Francouzi považují jiné kultury za zdroj obohacení, ale obyčejní lidé, respektive ti, co neměli příležitost cestovat a řadí se do více či méně znevýhodněných skupin, vnímají odlišné kultury často jako nebezpečné. I přistěhovalce můžeme rozdělit na dvě skupiny.

Ti z první vlny, co přišli po druhé světové válce, byli většinou nevzdělaní lidé, kteří přijeli zastávat pracovní místa s nízkou kvalifikací. Hospodářský růst francouzské ekonomiky v sedmdesátých letech vyžadoval najímání dělníků ve stavebnictví, na drahách, v automobilovém průmyslu a v uhelných dolech. Cílem těchto lidí nebyla integrace, protože předpokládali, že se vrátí domů. Zato druhá skupina, tedy děti imigrantů, které se narodily už ve Francii, a také lidé, co přišli za vzděláním, mají vůči francouzské společnosti odlišný postoj. Většinou jsou kvalifikovaní a neočekávají, že je někdo bude živit. Jsou si vědomi své ceny.

Noví přistěhovalci vnímají svoji původní kulturu jako zdroj obohacení, jež může být slučitelná s hodnotami francouzské společnosti. Přistěhovalci z první generace oproti tomu považují kulturní odlišnost za součást své identity, kterou nechťejí s nikým jiným sdílet. To se může zdát některým Francouzům nebezpečné. Bude potřeba hodně času, než budou mladí přistěhovalci pocházející z Maroka bráni ne jako Francouzi marockého, alžírského či tuniského původu, ale prostě jako Francouzi.

Co muslimské ženy? Myslíte, že jsou na trhu práce ve Francii diskriminovány více než muži?

Diskriminace na trhu práce není záležitostí výlučně muslimských žen. Týká se to mnoha osob odlišného původu bez ohledu na pohlaví nebo vyznání. Odlišný původ může být důvodem diskriminace. Pokud se jedná o místa s nízkou kvalifikací jako uklízečka, dělník atd., diskriminace zde nemá prostor, protože kolektivní povědomí akceptuje, že takovou práci vykonávají imigranti. Ale když se ucházíte o zaměstnání na vedoucích pozicích, přistěhovalci jsou ve výběru znevýhodněni, ať už je důvodem barva kůže nebo náboženské vyznání.

V čem podle vás může spočívat kulturní přínos vaší země pro Francii?

Francie by se mohla inspirovat rodinnou soudržností a zejména tím, jakou pozici mají v marocké rodině starší osoby. Kdysi mě udivilo, kolik starších lidí žije ve Francii osamoceně nebo v ústavech sociální péče. V Maroku žádné takové ústavy neexistují, protože prarodiče žijí běžně se svými dětmi a vnoučaty. Bylo by nemyslitelné se od nich oddělovat. Starší osoby se těší úctě, protože rozšiřují povědomí o kultuře a jsou zárukou toho, že povědomí o ní přetrvá. Nejmladší členové rodiny opatrují ty nejstarší a na sklonku života zase oni umírají v kruhu svých blízkých.

A čeho si ceníte nejvíce naopak na životě ve Francii?

Francie je světský stát s právním řádem, který mi umožňuje vést svobodný život. Nejvíce si tedy cením osobní svo-

body, skutečnosti, že se mohu osvobodit od společenských a kulturních konvencí a norem, kterým jsem se musela podrobit v rámci muslimské výchovy. Je to pro mne rovněž příležitost, jak nabídnout svým dětem možnosti, za které jsem hodně bojovala.

Se svým společníkem Malkem Leighrarim vedete od července 2003 neziskovou asociaci Artsouk, jejímž cílem je propagace marocké kultury. Daří se vám tímto způsobem zvyšovat povědomí o vaší zemi? Mohla byste stručně popsat vaše hlavní aktivity?

Artsouk je nezisková organizace, která pracuje na propagaci kulturního dědictví a marockých uměleckých řemeslníků. Naším cílem je obeznámit francouzskou veřejnost prostřednictvím našich webových stránek (www.artsouk.com) a publikací článků, které se věnují různým aspektům marocké kultury. Kromě toho jsme zprovoznilí doprovodný program zaměřený na uvádění výrobků marockých řemeslníků na trh coby projev ekonomické solidarity a udržitelného rozvoje. Pokoušíme se tedy podpořit naše řemeslníky internetovým prodejem jejich výrobků a během předváděcích akcí ve Francii, jakož i obeznámit širokou veřejnost s problematikou ekonomické solidarity vůči Maroku.

Ptala se a z francouzštiny přeložila Petra Tesařová

Nezha G. se narodila roku 1978 v Marrákeši. Vyrůstala střídavě ve Francii a v Maroku. V osmnácti letech se definitivně rozhodla odejít do Francie, kde zahájila studia na univerzitě (Paris Sorbonne V, René Descartes — obor sociologie a etnologie). V současné době žije na předměstí Paříže s přítelem, se kterým se podílí na vedení asociace Artsouk, zaměřené na podporu marocké kultury.

Břicho Atlantiku

Fatou Diome (1968) je francouzská spisovatelka senegalského původu. Narodila se na senegalském ostrově Niodior. Jako dítě chodila do školy proti vůli vlastních rodičů; ve třinácti letech opustila rodnou vesnici, studovala na gymnáziu a obstarávala si živobytí v různých zaměstnáních. Ve dvaadvaceti letech se přestěhovala do Francie; v současnosti studuje a působí na univerzitě ve Štrasburku. Je autorkou několika románů a mnoha povídek, mj. *Le Ventre de l'Atlantique* (Břicho Atlantiku, 2003) nebo *Celles qui attendent* (Čekající ženy, 2010).

Fatou Diome

Jediná věc připomínající Moussu byla zažloutlá fotografie poslaná z Paříže, která Ndétarovi sloužila jako důkaz, že se příběh, jež svým svěřencům vypráví, doopravdy stal. Učitel byl ze všech obyvatel vesnice jediný, kdo ten příběh znal celý. Mladík se mu po návratu svěřil.

V životě se člověk musí ze všech sil snažit, aby si vybojoval důstojnost!

Moussa pocházel z početné rodiny, z dětí byl nejstarší a také jediný chlapec a už měl dost toho, jak jeho blízcí strádají. Od chvíle, kdy kvůli nedostatku peněz odešel ze školy, jevila se mu budoucnost jako propast, která ho stahovala do svých černých útrob, neboť netušil, čím by nahradil to místo úředníka v klimatizované kanceláři, o kterém tolik snil. Ale Moussa se nevzdával. „Pro chudé je život jako plavat se zadržným dechem,“ říkával, „a doufat, že dosáhnou prosluněného břehu dřív, než si naposledy loknou.“ Ve dvaceti se rozhodl, že opustí vesnici a půjde hledat štěstí do města M'Bour na senegalském Malém pobřeží. Tam ho najali na rybářský člun jako námořníka. Mladý rybář byl ctižádostivý a zkoušel všechny možnosti, jak uspět. Příliš mnoho lidí se spoléhalo, že jim zajistí potravu, a tak se nemohl spokojit s nejistými výnosy z rybolovu. Po několika pokusech se mu podařilo dostat se do místního fotbalového klubu. Pravidelně chodil na tréninky a při zápasech ze sebe vydával to nejlepší. Velmi rychle si ho tak všiml jeden Francouz jménem Jean-Charles Sauveur, který byl lovcem talentů pro velký francouzský klub. Kdo tvrdí, že je Bůh hluchý?

Francouzskému verbíři nedalo žádnou práci nezkušeného mladíka přesvědčit. Stačilo, aby vyložil na stůl všechny karty: letenku zaplacenou klubem, ubytování zajištěné ve vzdělávacím centru, kde by trénoval s juniorskými hráči, než by byl vržen ke slávě ve velkém klubu, a hlavně příslib platu, o jakém se mu ani nesnilo. Jediný problém představoval chlapcův věk. Dvacet let bylo trochu moc na

to, aby se mohl připojit k výcviku juniorských hráčů. Ale problém byl rychle vyřešen: v této situaci si můžeme dovolit mírně pozměnit datum narození, stačí několik bankovek za zády vedoucího kanceláře nebo přímo jemu. A dále, kdo jede do Francie, tomu se nic neodmítá, neboť v budoucnu nám může být prospěšný. Jean-Charles Sauveur vytáhl francouzské franky jako vždy v pravý čas. Vízum? Pouhá formalita! I na ambasádách umějí úplatek diskrétně ocenit. Pár krásných nových bankovek dokáže rozjasnit den. Život v tropech je tak těžký! A vždy je dobré vidět, jak se některému krajanovi podaří dostat pryč. Šťastnou cestu, pánové!

O několik dní později už Moussa kopal do nadějí nafouknutého balonu na francouzském stadionu. Byl to jen trénink, ale pro něj to byl nejdůležitější zápas jeho existence. Poprvé v životě hrál na opravdovém fotbalovém hřišti se šatnami a krásně zeleným trávníkem. Celou svou vůli se snažil francouzského trenéra, který bedlivě pozoroval každý jeho pohyb, ohromit. „Pokud se povede trochu ho zmírnit, tak s tím jeho ražením to bude hotový útočnický nezmar,“ zhodnotil trenér jeho akci. A tak to bylo i během všech dalších tréninků. Pod otcovským dohledem Jeana-Charlese Sauveura se Moussa cítil jako účastník nějaké posvátné mise. Nesměl zklamat, Sauveur netrpělivě čekal, až se potvrdí jeho talent, aby se mu vrátilo vše, co do něj investoval. Večer se Moussa ve vzdělávacím centru díval na televizi a pohoršoval se nad tím, jak se s hráči obchoduje, a žasnul, jak ohromně drahé jsou přestupy: Real Madrid toho kluka koupil za tolik milionů francouzských franků! To není možné! Kolik to asi tak je ve francích CFA? Minimálně tolik, aby se z toho dalo pořídít pět vil s bazénem na dakarském pobřeží! I když se v duchu bavil tím, že si takovou transakci představoval, takový postup podobající se otroctví se mu vůbec nelíbil. Ale neměl na výběr, i on sám teď patřil k tomu sportovnímu dobytku čekajícímu na ohodnocení. Moussa věděl, že když se mu nepodaří se v klubu prosadit, bude muset Sauveurovi sám vrátit peníze, které zaplatil za letenku, úplatky, ubytování, tréninky atd. A tak do toho dával všechno.

V životě se člověk musí ze všech sil snažit, aby si vybojoval důstojnost!

Z Francie neznal nic jiného než vzdělávací centrum a ojiňený trávník. K cestování se snad dostane později. Koneckonců do Francie přece nepřišel kvůli památkám. Brzy, až bude jeho zápasy přenášet televize, všechny děti z Niodioru budou moci obdivovat jeho vynikající výkony, a až bude pozván na návštěvu k prezidentovi Senegalské republiky, konečně si pak bude moci mezi dvěma šampionáty dopřát cestu po Francii v Porsche. Proto poslal rodině dopis, v němž nebyly žádné vzrušující novinky. Rodiče šli k Ndétarovi, aby jim dopis přečetli; čekali nějaké velké

dobrodružství a byli notně zklamaní. Dopis byl obsahově chudý jako zpráva ze závodu Paříž-Dakar od francouzského zpěváka Johnnyho Hallydaye. Učitel přeložil toto:

Zdravím všechny. Doufám, že se máte všichni dobře. U mě to celkem jde. Každý den trénujeme. Ještě jsem nedostal plat, ale už brzy mi ho dají. Ať vás nebe opatruje! Modlete se za mě.

V obálce byla kromě těchto sedmi krátkých vět ještě fotka pořízená během jediného výletu, který centrum uspořádalo, aby nováčci viděli národní tým v akci. Otec byl bez sebe hněvem, fotku hodil po učiteli a křičel: „Tak tady to máme! Můj syn je ve Francii sotva pár chvil, a už se změnil. Podívejte se, co to má na sobě! A ještě má tu drzost psát mi o platu fotbalového hráče, jako by si nemohl najít pořádnou práci. Ti kluci poskakují jak kůzla mezi čtyřmi kůly, a on tomu říká práce! Kéž mu nebe otevře oči! Ndétare, hned teď mi pro něj napišeš dopis. A napišeš tam přesně to, co ti řeknu.“

Zatímco otcova nepřítomnost ponižovala, Moussa objevoval, jak může být zima krutá, jak vítr štípe na kůži, jak vzácné je v té době slunce, a pak tu nekonečnou rýmu, kvůli které si musel stále, dokonce i na hřišti, utírat nos. Také objevoval, jací jsou jeho spoluhráči ze vzdělávacího centra, většinou běloši a zdaleka ne kamarádi. V centru se kašlalo na pospolitost. Každý měl ostré lokty a snažil se pro sebe urvat co nejvíc. Stážisté věděli, že natrvalo budou do klubu přijatí jen někteří. O těch několik míst ve velkém klubu se rvali kopanci a zastrašováním. Bylo třeba mít nervy z oceli. Moussa nebyl zvyklý na takové soupeření. Tam u nich ho totiž učili, že se nesmí závidět, žárlit, nebo dokonce soupeřit a že jedině Bůh každému určí, co je mu v životě dáno. Kromě příslibu úspěchu Moussa od sportu očekával jen upřímné kamarádství a vzájemný respekt. A setkal se jen s odpornou vypočítavostí a pohrdáním. Na hřišti dělal chyby, když na něj spoluhráči pořvávali:

„Hej, negře! Neumíš přihrávat nebo co? Dělej! Šoupn sem ten balon, to není kokos!“

V šatnách se vždycky našel někdo, kdo ho zesměšňoval před ostatními:

„Tak co? Ty nevíš, jak se šoupe? Nic si z toho nedělej, to se naučíš, musíš jít jednou v noci do Buloňského lesíku, ty budeš neviditelný, ale uvidíš všechno.“

„Hej, kluci, třeba by radši do některýho bordelu v Pigalle? Představte si, že nikdy nebyl v Paříži, a víte, co z něj tuhle vylezlo? No jo! Svěřoval se mi, aby zapomněl, jak se mu stejská po tý jeho díře. Tarzan mi otevřel své srdce. A chcete vážně vědět, co mi řekl?“

„Jé, neštvi už,“ řval vůdce bandy. „Vymáčkni se, ať se trochu zasmějem.“

Josef J. Šechtli bez názvu, 1932 (Sokolská plovárna v Táboře)

„Řek, že ulice Pigalle se jmenuje po jednom slavném francouzském sochaři z osmnáctého století, nějakým Jeanu Baptistovi! No chápete to?“

„By mě zajímalo, kam na to všechno chodí. Neříkejte mi, že v džungli pod palmama debatují o sochařství!“

„Dost možná, že už v Pigalle dávno byl! Vzpomeňte si na starou dobrou Lucy, ta je taky od nich!“

„Udělal by líp, kdyby se s balonem pohnul, a ne aby si hrál na hřišti na sochu.“

Moussa měl dobré důvody k tomu, aby nemístné vtipy a urážky ignoroval a aby ostatním neoplácel stejně. V hlavě mu pořád hučel vnitřní hlas: *Jen vydržet, zadržet dech a doplovat k proslulému břehu!* Jako správný ostrovan se utěšoval slovy, která pocházela tam od nich: „Když vlny neustále bičují skálu, jenom ji tím naostří.“ Měsíce ubíhaly, ale atlantická skála stále nedokázala proříznout francouzský balon. Moussu přijali kvůli potenciálnímu útočnickému umění, ale přestože usilovně trénoval a měl spoustu amuletů pro štěstí, ještě se mu nepovedlo dát ani jeden gól. Při opravdových zápasech se musel spokojit s tím, že zahříval střídačku nebo jen doplňoval počet hráčů, a tak byl často postaven na pozici, kterou neovládal a v níž nemohl uplatnit své útočnické schopnosti. Obdivoval šatny,

oceňoval sprchy, kde mohl pod proudem horké vody snít o úžasných fotbalových akcích, které nikdy neměl možnost uskutečnit. Dokonce si ještě dřív než slavní aktéři mistrovství světa 1998 vymyslel vítěznou pózu. Moussovi by nestačilo neurčitým pohledem a zasněným výrazem vybízet diváky k tomu, aby obdivovali úžasného střelce ohromného svým dílem. Takové pantomimické číslo nebylo na jeho vkus dost expresivní. Jakožto dítě země a pohybu by v dábelkém rytmu předvedl senegalský tanec mbalax a pak by se vrhl na trávník a možná by dokonce udělal tři salta, aby prodloužil potlesk. Ale nikdy neměl možnost tuto v myšlenkách tisíckrát opakovanou scénu uskutečnit. Nejenže mu zima svazovala svaly, navíc musel vynaložit ohromné úsilí, aby unesl ten balvan smutku, který mu rostl v břiše a nenechal tam skoro žádné místo pro dietní stravu vzdělávacího centra. Adaptační období, které mu poskytl, bylo dávno pryč, a jeho výsledky stále nebyly uspokojivé. V centru už ho dál nechtěli. Sauveur cítil, že jeho investice je ohrožena, a tak si pospíšil.

„Poslouchej, šampióné,“ řekl mu, „už jsem utratil spoustu peněz, a ty se vůbec nezlepšuješ. Už do tebe víc investovat nebudu. Dlužíš mi asi sto tisíc franků. Budeš si muset pořádně máknout. Jak víš, máš propadlý povo-

lení k pobytu. Kdyby ses hodně snažil, klub by všechno rychle urovnal, vrátil by ti prachy, vyřídil by ti papíry, prostě všechno. Ale takhle nemá ani klub, ani žádné jiné plat, a na obnovení povolení k pobytu můžeš rovnou zapomenout. Mám kámoše na jedné lodi, půjdeme za ním, nechám tě tam najmout. Nebudem toho po něm moc chtít, a tak nebude mít žádný kec. Bude mi dávat tvůj plat, a až mi všechno splatíš, budeš si moct šetřit, abys pak měl tam u vás za co flámovat. Seš silnej chlap, zvládneš to. Ale hlavně pššššš! Nezapomeň, že nemáš papíry. Takže stačí slovíčko a poldové si tě odvedou v železnicích. Pak budeš moct leda tak bruchet v chládku. Vždyť ty se přece nepotřebuješ opalovat. No nic, někdo tě zítra přijde vyzvednout a odvede tě na tu loď. Až tam budeš, je po všem, neznáme se. Ani muk a pusu na zámek! Nazdar, šampióně.“

Moussa měl jen ten večer, aby si zabalil svá skromná zavazadla. Sauveur ho neopomněl připravit o těch několik masek, které mu zdobily pokoj. Když se nešťastný Moussa ocitl před prázdnými zdmi, najednou jako by se probudil z dlouhé otupělosti: „Sakra, ukradl mi všechny posvátné masky,“ řekl si. „Tomu chlapovi jde vážně jen o prachy. Na tu zatracenou loď nepůjdu, sedřou tam ze mě kůži a nedají mi ani centim, to je jasná věc. Nevím, kam půjdu, ale musím odsud zdrhnout, ještě než si pro mě přijdou.“ V noci nemohl spát, a tak si znovu nahlas četl otcův poslední dopis:

Můj synu, nevím, jestli jsi dostal mé předchozí dopisy, neboť od tebe stále nepřišla žádná odpověď. Na fotce, kterou jsi mi poslal, jsem viděl, že už nenosíš tradiční senegalské oblečení, a to mě zneklidňuje. Skrýváš snad to směšné oblečení, co nosíš teď, další změny tvé osobnosti? Žádná vnější změna se neobejde bez změny vnitřní. Modlím se tedy, aby tvá duše zůstala stejně čistá, jako když jsi od nás odcházel. Nikdy nezapomeň, kdo jsi a odkud pocházíš. Tím chci říct, že musíš stále respektovat naše zvyky. Nejsi přece běloch. A stejně jako oni jsi začal myslet jen na sebe. Už je to více než rok, co jsi ve Francii, a ještě jsi domů neposlal ani cent, abys nám pomohl. Ani jeden z cílů, které jsme si stanovili, když jsi odjížděl, se dodnes nesplnil. Zdejší život je tvrdý, tvé sestry jsou pořád doma. Stárnu a ty jsi můj jediný syn, a tak je na tobě, aby ses postaral o rodinu. Ušetři nás hanby před ostatními. Musíš pracovat, šetřit a vrátit se domů.

Když Moussa dočetl, natáhl se na postel a rozhodl se, že na člověka, který ho má odvést na loď, počká. Závěr dopisu četl několikrát znovu: *Ušetři nás hanby před ostatními. Musíš pracovat, šetřit a vrátit se domů.*

Nemohl se vypařit. Zavřel oči a představoval si sílu, kterou bude potřebovat, aby zvládl vše, co se od něj očeká-

vá. Soused z vedlejšího pokoje poslouchal hlasitou hudbu bez melodie, bez vět; nevěděl nic o dramatu, které se odehrávalo za zdí. Každá želva ztracená ve světě velkoměsta táhne svůj krunýř v rytmu svého dechu. Svět techna nikomu nenaslouchá a na nikoho nečeká.

Ať je ticho! Poprvé od svého příjezdu do centra použil Moussa pěsti a zabušil na stěnu. Vrhel se na postel a zkřížil ruce na prsou. Za zavřenými víčky cítil, jak se před ním tyčí jeho život, ohromný jako kmen baobabu, který nedokázal obejmout. Ať je ticho! Potřeboval ticho, aby si vymyslel jiný osud, nějakou hudbu pro své sny, a potreboval sladit tlukot srdce s rytmem reality, která se od něj začala odvracet. Konečně je ticho! Ale na to, aby slyšel ohlušující stíznosti svých blízkých, už je ani nepotreboval. V hlavě mu nepřetržitě zněla ozvěna věty, kterou hučení vln odnepaměti přinášelo do jeho vesnice: *V životě se člověk musí ze všech sil snažit, aby si vybojoval důstojnost!*

A s touto větou přicházela další: *Musíš pracovat, šetřit a vrátit se domů.*

Pracovat! Když se Moussa ocitl na lodi, nic jiného nedělal. Pracoval neustále, dokud mu z pórů neprosakoval stesk po domově. Jedinou vůni této země, kterou cítil, byl rybí pach z podpalubí a těžké výpary z ohromných těl jeho spolupracovníků, oholených stejně špatně jako on sám. Pro Moussu delikátní francouzská kuchyně nic neznamenala. Jeho žaludek zpracovával jen nepřilíší chutná jídla připravovaná lodním kuchařem, který se během škrábání brambor dloubal v nose a neváhal si mezi hlavním chodem a dezertem odskočit na záchod. Přesto se s tím Moussa vyrovnal spokojil, protože si řekl, že mít kde bydlet a co jíst není navzdory všemu zas tak špatné. Tak by mohl, až Sauveurovi vše splatí, vždy ušetřit celý plat, který bude dostávat od šéfa, dokud nebude dost bohatý, aby se vrátil domů. Dlouho viděl krásu Francie jen jako pár barevných světel zářících z přístavů. Když ho po několika měsících přemohla zvědavost a využil zastávky v Marseille, aby se šel zblízka podívat, jak vypadá Francie za hranicemi stadionu či nejspodnějšího podpalubí, začaly zvony starého města vyzvánět k jeho zasnubám s Fatou Morganou. Byl to umíráček, který odzváněl jeho snům. Ještě o tom nevěděl, ale každým krokem se přibližoval k místu, kde shoří jeho touhy. Jako pravý senegalský bojovník se procházel s hrdým výrazem a s rukama v kapsách a očima labužnický hlтал věci kolem sebe, plíce se mu nadouvaly radostí a nechal se unášet rozmary urbanistů. Členů uvítacího výboru, kteří zmerčili jeho omámený výraz a už několik desítek metrů ho sledovali, si všiml až na poslední chvíli.

„Ukaž papíry!“

Překvapený tím rozkazem se otočil a spatřil čepici francouzského policisty, která stínila husté obočí a dvě oči

jako studny. Bázlivé slunce naposledy mrklo a po špičkách se odebralo informovat Boha o dění na Zemi.

„Řekl jsem, ukaž papíry, negře!“

„Má je šéf,“ řekl důvěřivě.

„Jaký šéf a kde vůbec je?“ vyřvával druhý celník.

„Šéf z lodi, tam v přístavu,“ upřesnil.

„Ale podívejme se,“ řekl na to první celník, „pán je nóbl, on potřebuje nosiče pro své papíry, a dudlíka máš u maminky, předpokládám. Tak se na to jdeme podívat.“

Šéf v přístavu totožnost svého námořníka nejenže nedoložil, dokonce ho ani nikdy neviděl. Řádný francouzský občan a poctivý zaměstnavatel dokázal, že má čisté ruce: od práce načerno se samozřejmě vždy držel pořádně daleko.

Moussa pod dohledem průvodců v modrém zahájil administrativní exkurzi po francouzském území. Přístav opustil, zrovna když se hvězdy vysmívaly sametovému stínu noci, který chtěl lidem vnutit svoji laskavou něhu. Byl to čas, kdy plavčík na lodi chystal večeři pro své druhy, kteří napříště raději nebudou riskovat a vystupovat na břeh během mezipřistání. Poslušně nastoupil do policejního auta, aniž by tušil, jaká vlhká a odporná cela ho čeká. Strávil v ní několik dní a říkal si, že jakékoli místo na planetě by pro něj bylo snesitelnější než tato miniaturní místnost, kam se jeho falešné naděje unavené z toho, jak poletovaly kolem, vrátily, aby mu svázaly už tak zdřevěnělé končetiny. Byl jako rybář lovící štěstí, ale teď cítil, že se sám chytil do sítě osudu. Obzor se mu pod dlouhými černými řasami rozostřil. Tady byl jeho Bermudský trojúhelník. Protože byl Moussa Afričan, miloval slunce a mořský vánek a dal by cokoli za to, aby se mohl hýbat, třeba i někde na Sibiři. Když mu strážce přinesl odpornou potravu, výkaly svědomí země lidských práv, již nazýval *poprava*, dokonce s lítostí vzpomínal na bramborovou kaši s příměsí kuchařova suchého z nosu, která se podávala na lodi. Nejhorší pro něj byl nedostatek pohybu. A tak, aby se nějak zabavil, natáhl se na postel a v myšlenkách se proměnil v pavouka, který si spřádá síť, ne však aby svázal své prchající sny, nýbrž aby opředl tu spoustu skulin pokrývajících zdi a strop. Vychutnával si to cvičení, díky němuž mohl relativizovat své pojetí prostoru. Tím, že se proměnil v malé zvířátko, se pro něj prostor, kde se nacházel, nesmírně zvětšil, a změnilo se tak i jeho vnímání času. Když ho ze snění vytrhl procházející strážce, realita ho trpce zasáhla. Pak se mu začalo stýskat a jeho nezdařené plány před ním poletovaly a míhaly se v dáblském rytmu. Aby jim mohl lépe čelit, seřadil je podél zdi a každý z nich přiřadil k jedné skulině. Když je všechny řádně a popořadě prozkoumal, každou rýhu pokrtil jménem jednoho plánu. Tato slova utkaná s pavoučí důkladností představovala linii nezbytnou pro urovnání běhu myšlenek. Jako pravý

muslim pojmenovával trhliny zprava podle důležitosti: postavit velký rodinný dům; investovat do koupi motorové pirogy pro rybolov ve vesnici; matce pořídit obchod s potravinami, aby bylo vždycky co jíst; šetřit na věno; nakoupit šaty pro celou rodinu, hlavně šperky a luxusní parfémů pro snoubenku; zaplatit rodičům letenku, aby mohli vykonat pouť do Mekky atd.

Přání postupně oprádkala celu a nakonec všechny trhliny ve zdech skryla. Když už byl z jejich bedlivého zkoumání unavený, zjistil, že lekce učitele z koránské školy mohou být přece k něčemu užitečné: několikrát pokleknutí ho dokáže přiblížit Stvořiteli. *Alláhu Akbar!* Cesta vedoucí k tomuto Bohu, jemuž se vzdává úcta pětkrát za den, byla jistě kratší než šíře povolení k pobytu, která ho dělila od svobody a možná i od uskutečnění jeho snů. *Elhamdu lilláh!* Moussa očekával boží pomoc. *Inšalláh!* V jeho kobce ho však našel eufemismus francouzské vlády. Jednoho rána přišel policista, usmíval se a hodil po něm úřední dokument:

„Na, tady máš pozvání!“

Byla to výzva k opuštění Francie.

O dvaasedmdesát hodin později ho letadlo vyvrhlo na asfaltu letiště v Dakaru. Tak se vrátil domů, v cele zanechal sny o štěstí a bohatší byl jen o sílu meditovat, šílenou lásku k pavoukům a obrázky z Francie, jaké se na pohlednicích neobjevují. Snažil se najít nějakou pomoc a do své vesnice se dostal díky štěrnosti jednoho příbuzného, který se slitoval a dal mu peníze na lístek. Všichni měli radost, když ho viděli, a hned se ho vyptávali, aniž by mu dali čas na odpověď, proč jim nedal vědět, že přijede, byli by jeho příjezd oslavili mnohem důstojněji! Přestože neměl žádná zavazadla, nikoho ani nenapadlo, že ho potkalo nějaké neštěstí. Určitě spěchal, aby spatřil rodinu; svá početná zavazadla jistě poslal zvlášť a vyzvedne si je v Dakaru později. Celí šťastní obětovali kohouta, aby poděkovali předkům, a dvě kachny na večeři. Všeobecná rozjařenost rozpoutaná jeho příjezdem Moussu na dlouhé tři dny slavností umlčela. Pak už ale nemohl dovolit, aby se jeho blízcí dále zadlužovali, a stručně jim popsal svůj pobyt ve Francii. Výbuch pravdy ho zasypal popelem. Už nezářil evropským leskem a najednou i ten nejudeslejší ostrovan byl zajímavější než on. Skoro všichni jím opovrhovali. Dokonce i vesnický blázen si dovolil se mu vysmívat: „Všichni, kteří tam pracovali, si po návratu postavili domy a obchody. Když ty sis nic nepřivezl, tak ses tam asi moc nenamakal.“ Moussovi bylo jasné, že tenhle duševně zaostalý mu drze zpívá písničku, kterou složili jiní. Je všeobecně známo, že blázen je vždy z vesnice nejudpřímější. A tak Moussa moc nevycházel z domu, vyhýbal se veřejným místům, a pokud ho Ndétare nepozval na čaj, s nikým se nebavil. V učiteli našel jediného člověka na

Josef J. Šechtl | bez názvu, 1932 (Sokolská plovárna v Táboři)

ostrově, který se o něho zajímal, a tak se mu světil a utěšoval se jeho soucitkem. Někdy ho doprovázel na fotbalové hřiště a mlčky přihlížel tréninku. Kluci, kteří ho v době, kdy byl považován za místního Platiniho, zbožňovali, se soustředili na hru a dělali, že ho nevidí. Ndétare měl dobré srdce, a tak neváhal a poskytl Moussovi nové útočiště. A Moussa, aby utekl před obviňujícími povzdechy rodičů a před příliš zjevným pohrdáním sester, v učitelově domě trávil většinu času.

Příliv stoupal. Vlny Atlantiku narážely do mangrovů, ale jakkoli se snažily, nedařilo se jim dodat blátu lesk bílého písku prosluněných břehů. Příliv stoupal. A s ním přicházel hukot vln, které bláto odnášely pryč. Příliv stoupal. A nad vesnicí se jako vždy zdvihal nepříjemný vítr.

Nikdo nevěděl, proč vláda vyhostila učitele na ostrov a zakázala mu usadit se ve městě, a tak se snažili důvody odhalit v jeho způsobu života. Skutečnost, že se přátelil s Moussou, jen posílila jejich domněnky. Tenhle měšťák, stále ještě svobodný, zatímco se všichni ostatní z jeho generace snaží rozšiřovat potomstvo, žil během studií dlouho ve světě bílých. I Moussa se po návratu z té země změnil. Důvod, proč se ti dva muži tak vytrvale navštěvují, musel být jiný než jen obyčejné přátelství. Několik vesničanů

potvrdilo, že je viděli, jak se spolu procházejí za soumraku. Nejspíš se museli tajně oddávat nějakým nemravným praktikám, které pochytili od bílých. A říkalo se, že proto si od ostatních obyvatel vesnice drží odstup. Příliv stoupal čím dál víc. Brzy už se dřevěná ohrada nasáklá vodou na blátě jen stěží držela. Pomalu, ale s neúprosnou vytrvalostí se začala naklánět. Moussa mohl slyšet, jak šeptá: „Atlantiku, odnes mě s sebou, ve tvém břiše plném hořkosti mi bude lépe než doma na loži. Podle pověsti poskytuješ útočiště těm, kteří tě o ně požádají.“

Když byl Moussa malý, slyšel tu pověst jako všichni rodilí ostrované.

Kdysi žil ve vesnici muž jménem Sedar. Jeho tchyně mu vyčítala, že jí nedal žádného vnuka, a jednoho dne veřejně odhalila jeho impotenci. Zetě to velmi ranilo a odešel z vesnice. Přišel na pláž, rozevřel náruč směrem k oceánu a vykřikl: „Atlantiku, odnes mě s sebou, ve tvém břiše plném hořkosti mi bude lépe než doma na loži!“ Vlny se nad ním zavřely. Ale jeho manželka Sutura, která ho velmi milovala, viděla, že se nevrací, a vydala se ho hledat. Předchozího večera pršelo, a tak mohla sledovat jeho stopy v písku. Když přišla na pláž, našla u břehu manželovy šaty a rozvzlykala se: „Sedare! Sedare, lásko má, vrať se

mi!“ Náhle se z vody vynořil delfín a řekl jí: „Suturo, má drahá, lidská země je příliš malá, jen oceán může skrýt moji hanbu, najdi si jiného muže, něžného a laskavého. Opustil jsem lidské království. Hlavně jim nikdy neříkej, co se ze mě stalo, zůstanu jejich přítelem a přijdu navštívit děti, které zplodíš.“

Ale je třeba umět tkát z větru, aby bylo možné uplést provaz ze slov. Sutura chtěla mít jistotu, že tajemství svého milovaného manžela nikdy nezradí, a okamžitě se sama vrhla do vln. Stejně jako Sedar se proměnila v delfína. Od té doby se delfíni objevují podél niodiorského pobřeží. Jsou buď dva, nebo je doprovázejí mláďata. Zůstali přáteli lidí.

Moussa už se na návštěvu k učiteli neodvážil; zavřel se doma a pořád jen přemýšlel nad tou pověstí. Týdny ubíhaly jeden jako druhý. Mladí fotbalisté chodili často po sobotním zápase na pláž, aby osvěžili svá rozbolavělá těla. Při zapadajícím slunci zpívali a hlasitě se bavili. Trenérova laskavá silueta se musela objevit hned několikrát, když je přesvědčoval, že už je čas se obléknout a vrátit se domů. Tak tomu bylo vždycky, až na tu sobotu, kdy se Ndétare nemusel rozčilovat, aby je donutil vylézt z vody.

Slunce jako by chtělo vyhledat načervenalé vlnky na moři a muezzin svolával k večerní modlitbě. Posledním úderem palice se marně snažil probudit mrtvé spící na obou koncích vesnice. V té chvíli se jedna piroga, která dokončovala poslední obrat, naklonila na pravobok, aby se přídí dostala k přístavní hrázi. Když ji kluci uviděli, rozestoupili se, aby mohla proplout, a hned potom se opět shlukli.

Plážový písek dýchal milosrdenstvím. Byl hladký, bílý, jemný a pórovitý a dovoloval vlnám, aby mu nesměle vysávaly duši. Na hřebenech pozpátku tančících vln odplouvalo pár úlomků dřeva a dalších zbytků na širé moře a marně doufaly, že se znovu vrátí na pevnou zem. Větve mangrovů lemujících pláž mířily k zemi a vypadaly jako vlajky stažené na půl žerdi. Tyto stromy, jež neúnavně pozorují své stíny plížící se kolem nich, tam strnule stály v naději, že se k nim jednoho dne vrátí jejich listí, větve a všechny ty úlomky jich samých, které moře odplavilo. To čekání snad nebude marné, neboť moře umí vracet zemi to, co jí patří.

Piroga přistála. Vítr zlehka ovíval rány živých. Dva rybáři mlčky vyložili náklad. Mladí fotbalisté přišli blíž. Na hrázi ležel muž se silnými pažemi, zdálky vypadal jako odpočívající plavec. Jedině jeho prosáklé šaty prozrazovaly, že tam není dobrovolně, a už vůbec ne v této poloze. Mousovo nehybné tělo se rybářům do sítí chytlo neda-leko vesnice přímo v místě, kde ostrov smáčí svůj jazyk v moři.

Ani Atlantik nemůže strávit vše, co země vyvrhne. *Alláhu Akbar!* V mešitě skončila modlitba. Kazatel zakon-

čil řeč těmito slovy: *V životě se člověk musí ze všech sil snažit, aby si vybojoval důstojnost!*

Ani Ndétarova paměť nedokázala strávit Moussův příběh, a tak jej vyprávěl pokaždé, když kluci předstírali vášeň pro fotbal a nechávali se zaslepit preludem francouzské trikolory. Byl to dobrý pedagog, a tak ukryl trpkost na dně své karteziánské duše a používal ten příběh jako odstrašující příklad.

„Kluci, mějte se na pozoru,“ uzavíral. „Klidně se chodte dívat na televizi k tomu zbohatlíkovi, ale prosím vás, neposlouchejte ty nesmysly, co ten ztřeštěnec vykládá. Francie není žádný ráj. Nenechte se lapit do sítí emigrace. Pamatujte, že Moussa byl jeden z vás, a vy víte stejně dobře jako já, jak dopadl...“

Madické a jeho kamarádi poslouchali, jak učitel neúnavně a důrazně opakuje stále totéž, ale ve skutečnosti ho moc nevnímali. Copak se neříká, že učitelé moc mluví? Podle nich začal Ndétare stárnout a už jen omílal stále totéž. A když už toho na ně bylo, jak říkali, trochu moc, odvrátili se od něj a začali se oddávat svým snům. Někteří využili toho, že nejsou tréninky, a chodili na zápasy do města, jiní šli požádat o pomoc marabuty, kteří se specializovali na fotbal. Ze skromných úspor si kupovali amulety zaručující jisté vítězství a napomáhající k budoucímu odjezdu do Francie. Každá rostlina má nějakou kouzelnou moc, když se při jejím sběru mumlají nesrozumitelná zaříkání. V pokojích se množily bylinné odvary. Podle složitých rituálů se podřezávala kuřata. Pod diskrétním dohledem měsíce prováděl lstivý kouzelník nepřilíši ortodoxní očistné obřady. Matky rodin, které neměly moc peněz na odměnu pro „učence“, byly připraveny udělat vše pro to, aby zlepšily budoucnost svých synů, dokonce se nechaly i svléknout: „Sbohem šperky a sváteční šaty! Ale budu mít jiné, až se můj syn vrátí bohatý z Evropy!“ Pš! Nikomu to neříkejte! Marabuty tu nikdo nepotká. Stín nemá jméno. V noci chodí po vesnici jen duchové.

V těchto chvílích oddychu mi Madické volal častěji a chtěl, abych mu posílala fotbalové časopisy. Nebylo důležité, v jakém jazyce byly napsané, hlavně aby se tam hodně psalo o Maldinim. Ale už se nespokojil jen s tím, že měl stěny pokoje ověšené fotkami svého idolu. Jeho kamarádům fotbal sloužil jen jako záminka, aby se dostali na Západ a pak se tam protloukali, jak se dalo, ale Madické chtěl jet do Francie, aby nadchl stadiony svým talentem. Ostatně copak nebyl nejlepší z celého vesnického družstva? S trochou štěstí se do nějakého francouzského klubu dostane. A pak, Itálie je hned vedle Francie, mohl by tam jet hrát s AC Milan a třeba by si jednou stiskl ruku se svým hrdinou. *Inšalláh!* Potom by se spokojený, bohatý a šťastný vrátil domů. Francie pro něj znamenala jen nejkratší žebřík vedoucí na Maldiniho trůn.

Když Madické s ostatními sledoval zápasy mezi Francií a Itálií, zdržoval se veškerých komentářů a mlčel, i když jeho kamarádi spřádali neuvěřitelné plány, aby zdůvodnili, proč chtějí emigrovat, a vzali tak učitelu vítr z plachet. Jak by jim mohl vysvětlit, že i on chce samozřejmě odjet do Evropy, aby pracoval a vydělal si na živobytí, ale hlavně kvůli jednomu stisku ruky?

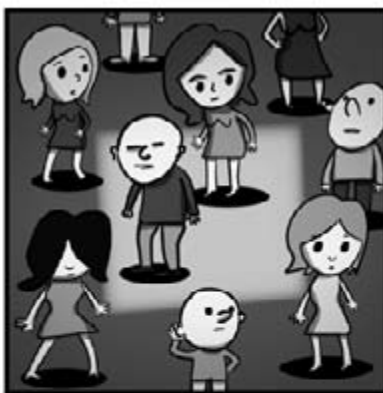
Ndétare si jeho mlčení vysvětloval jako drobný úspěch svého pedagogického úsilí. Byl to dobrý učitel, a tak si říkal, že jeho výlevy budou mít smysl, pokud zachrání aspoň jednoho z nich. A pak, myslel si, když Madické zmoudří, pomůže mu přesvědčit ostatní, aby se svých utkvělých myšlenek vzdali. Aby o tom sám sebe přesvědčil, vzal za své jedno místní přísloví, které mělo původně varovat rodiče mladých fotbalistů před západním vlivem, který on

sám představoval: *Dobře obrácený na víru bude nejlepší kazatel.*

Teď ale Ndétarova dobře míněná slova vyznívala naprázdno a neměla velký úspěch. Mladí se pořád chodili dívat na televizi k muži z Barbès a vraceli se čím dál později. Jejich touha po bohatství vzrůstala večer co večer, i když jim učitel při každé příležitosti vtlokal do hlavy svoji odrhovačku:

„Kluci, neposlouchejte, co vám ten ztřeštěnec povídá. Nenechte se chytit do sítí emigrace. Pamatujte, že Moussa byl jeden z vás...“

Z francouzského originálu Le Ventre de l'Atlantique (Paris, 2003) přeložila Zdeňka Slaninová.

Halka HRP © Bobi Hývák & Tomáš Kopecký

*Plejády slastí
stopy neraneckají...
Nejklej strachy!*

Touha po jiném

Hayat El Yamani

Hayat El Yamani je francouzská spisovatelka marockého původu. Kromě řady povídek je autorkou románů *Rêve d'envol* (Sen o vzletu, 2009) a *Une cruche cassée* (Rozbitý džbán, 2011).

V náhlém hnutí myslí jsem minulou neděli zavolala Ritě. Kolik let už jsme se neviděly? Dva, čtyři, šest? Už jsem ani nevěděla.

Telefon zvonil dlouho. „Allo, chkoun?“¹ ozval se najednou čistý a trochu překvapený hlas, který se protáhl až do znepokojené otázky. Ani jsem však nestačila doříct, kdo volá, a ona už vykřikovala, smála se, radovala, vyptávala. Šest let? Kdepak! Každý, kdo by nás slyšel, by si řekl, že jsme se naposledy viděly včera.

Ležela jsem zabořená v křesle, odpovídala na hromadu všemožných otázek a těšilo mě, že navzdory tomu dlouholetému mlčení v Ritě vzbuzuji takové nadšení, že na konec věty pokaždé přidá to vřelé „děvenko“, a vůbec jí přitom nevadí, že jsem jen její poloviční neteř. Když se zmínila o svatbě své nejstarší dcery, vzpomněla jsem si, že jsem jí volala právě proto, abych jí poblahopřála. Zářila pýchou a nadšením, už když jsem se o tom jen zmínila. Svatba se měla konat devátého, samozřejmě doma v Maroku. Pozvala mě na ni a dlouze naléhala — chovala se přitom jako malé dítě, které si žádá bonbón.

Její bezprostřednost mě potěšila a pomyšlení na rodinnou sešlost mě lákalo, ale jakmile jsem položila sluchátko, nedokázala jsem si představit, jak bych mohla zvládnout odjet do Maroka za pět dní.

Zpátky ke kořenům

Můj soused v letadle byl velice laskavý a nabídl mi místo u okénka. Jmenoval se Fuad, byl architekt a pracoval v Rabatu.

„Takže vy jste se vrátil?“

„Ano, vrátil jsem se, jak říkáte, a když pracujete ve Francii, tak asi víte, kolik otázek to slovo v sobě skrývá.“

¹ arabsky: Haló, kdo je tam?

Přesto jsem si byl jednou věcí jistý: dceři bylo zrovna deset a mě napadlo, že si nemůžu nechat uniknout poslední šanci napojit ji na její kořeny. Cítil jsem, že za dva roky už by bylo pozdě.“

„Takže nelitujete?“

„Ne, ne, proč bych měl?“ Připadlo mi, že tomu příliš rychle a důrazně vyslovenému „ne, ne“ chybí přesvědčivost, a proto jsem raději mlčela. Přišlo jídlo, což nás rozptýlilo. Fuad snědl předkrm v tichosti, pak pokrčil rameny a pokračoval:

„Samozřejmě že trochu lituji. Tím spíš že od mého návratu nikdo nemluví o ničem jiném než o odchodu.“

„Co přesně děláte?“

„Něco velmi užitečného: zabývám se odstraňováním chudinských čtvrtí. Každé roční období bez deště vyvrhne pár chudáků na okraje měst a dříve nebo později je musíme přestěhovat do nějakého zdravějšího prostředí, za co nejlepší cenu.“

„Jako začarovaný kruh?“

„Můžou za to živly, to ano, ale i člověk. Když potom přijdu do těch bytů, občas najdu chatrče na terasách. Noví majitelé v nich bydlí, a zároveň jiným pronajímají to, co se postavilo pro ně!“

Usmála jsem se:

„Lidská přirozenost se nezapře...“

„Vy se smějete, ale nedokážete si ani představit, jak je to frustrující!“

„Ale to přece není důvod, proč litujete...“

„Ne, samozřejmě! Často jsem nad tím tísnivým pocitem přemýšlel a myslím, že největší šok byl, když jsem pochopil, že neznám svou rodnou zem. Vyrostl jsem v dost uzavřeném maloměstském prostředí, kde všichni pořád jen pracovali, chodil jsem na francouzské gymnázium a potom jsem žil třináct let v Paříži. Až jako dospělý jsem poznal společnost, ve které jsem se narodil.“

„Co pro vás bylo největší překvapení?“

„Když jsem zjistil, že tu nikdo nemá opravdové občanské citění.“

„To vám připadne beznadějně?“ — „Nic není tak úplně beznadějně, hlavně když jsou tu děti. Ale bojím se, že povolují. Představte si, že když jsem byl v Paříži, po čtrnácti dnech už jsem uprostřed toho pořádku, té zbytečné rozumovosti, toho plánování nemohl nabrat dech!“

„Bylo tedy načase se vrátit.“

„Asi. Ale tíží mě, že marně usiluji o jednotu a celistvost: pořád jsem rozpolcený, zmítám se mezi dvěma zeměmi a dvěma touhami.“

„Někdo si myslí, že ta dvojí touha obohacuje.“

„Taky jsem si to myslel, ale teď už o tom moc přesvědčený nejsem. Když to říkám, nechci vypadat, jako bych si stěžoval, v každém případě ne jako ty tisíce lidí, co chtě-

jí odjet ze země za každou cenu. To pro ně je to zásadní problém.“

„Jak ten trend změnit?“

„Nevím, snad vymyslet nějaký velký projekt, který by energii všech lidí nasměroval k jednomu cíli... ale k jakému?“

Koutek někde v Evropě

Svou malou velikostí je letiště v Rabatu příjemné: žádné dlouhé chodby, žádné autobusy, chodí se tam pěšky, jako kdybyste vešli do velkého domu. Přes letištní plochu jsem přecházela pomaleji než ostatní cestující. Fuad se mi nejdříve pokusil přizpůsobit, ale nakonec zrychlil a do příletové haly jsem dorazila úplně poslední. Můj synovec, který mi přišel naproti, zabručel: „Děláš to naschvál, nebo co? Pokaždé ani nevíme, jestli jsi vůbec dorazila!“ Jeho špatnou náladu jsem přijala, aniž bych hnula brvou. Nedokázala bych mu vysvětlit, že kdykoli šlapu po téhle letištní ploše, zmítají mnou různé pocity a musím si dát trochu načas, abych se přes ně přenesla.

Instrukce byly jasné. Rodiče odjeli už předchozího dne a nechali mi v Rabatu auto, kterým jsem se za nimi měla vydat do Fezu, přímo do vily pronajaté za účelem svatby. Jela jsem po dálnici a cesta netrvala ani dvě hodiny — když jsem byla malá, člověk strávil na cestě třeba šest nebo sedm hodin.

Jako první z hostů jsem přišla do velkého domu, jehož přízemí tvořil jeden velký prostor s trámy a nádherně štukovanými stropy, s mramorovou podlahou a se stoly přichystanými na slavnost.

Pohybovala se tu spousta služebníků, kteří na stoly prostírali bílé ubrusy a ubrousky a také po nich rozmísťovali neuvěřitelné množství sklenic.

Umyla jsem si ruce a přitom jsem jednoho z těch mužů upozornila, že je umyvadlo ucpané. Odpověděl mi, že to ví, ale že s tím nic nezmůže.

Na výzvědy přišel Ritin bratr: objal mě a chytil za ruku. V obleku barvy námořnické modři vypadal opravdu elegantně. Pořád opakoval: „Tak kolik, kolik? Deset let, patnáct let, ne? Kolik? Co myslíš?“

Smála jsem se a říkala, že nevím. Nepouštěl mě a pokračoval: „Díky ženským o tobě vím naštěstí všechno! Dokonce to udělám stejně jako ty. Odejdu. Dostal jsem nabídku z Ameriky a doufám, že to dopadne. Musí to vyjít, v téhle zemi už se nedá nic dělat.“ Potom mě opustil a řekl, ať jsem jako doma, on zatím půjde pro ostatní.

Zůstala jsem tam stát, trochu omráčená tím přívalem slov a úsměvů, a říkala jsem si, v co asi může v Americe doufat padesátiletý Maročan, který odjakživa pracuje jako úředník. Myslel to vážně? Pokud ano, proč měl tak

téma

naspěch, aby mi sdělil něco, v co zatím jen doufal? Chtěl mi snad nepřímou říct, že jsem měla pravdu, když jsem odešla, přestože mi to tehdy vytýkal?

Než jsem se šla převléknout, ještě jsem se chtěla osvěžit. Pustila jsem vodu jen maličko, abych umyvaldo neucpala ještě víc, a potom jsem se šla posadit do zahrady, kde služebníci rovnali moučníky do krásných pyramid.

Právě tam za mnou přišel Kamal a jako obvykle se choval velmi strídmě. Rok co rok mi připadne laskavější, jako kdyby si chtěl zasloužit statut „velkého mudrce“, o který, jak sám přiznává, usiluje. Řekl, jak je rád, že mě potkal samotnou, ještě než přijdou davu lidí, a pohledem přitom přejížděl po tesané fasádě před námi:

„Mám teď dům, jako je tenhle. Vidělas všechny ty fresky? To všechno jsou jen pasti na klienty! Ty vily jsou velké a krásné, ale nepohodlné, v zimě je nevytopíš a v létě zase dost nevychladíš.“

„A odtoky jsou zarezlé.“

„Už sis všimla?“

„To nebylo nic těžkého. Umyvadla jsou ucpaná ještě dřív, než je použiješ.“

„Teď jsi trefila do černého. V téhle zemi je na povrchu pozlátka, ale uvnitř se to rozpadá.“

„Proč?“

„Když na tuhle otázku najdeš odpověď, najdeš i klíč, který změní Maroko. Já sním jen o tom, že odejdu.“

Nadskočila jsem překvapením:

„To je vtip?“

„Myslím to úplně vážně.“

„Snad chceš jen odjet na dovolenou!“

„Ne, nějaký koutek někde v Evropě, jakýkoli, by pro mě znamenal největší štěstí.“

„Ne, ty ne. Vždyť tys vždycky přísahal jen na budování vlasti!“

„Nemůžeš popřít, že v tomto ohledu jsem už přispěl, a nemůžeš ani zabránit tomu, abych ztratil víru.“

„Co tě tak štvě?“

„V téhle zemi nic nefunguje. Každý má svoje vlastní pravidla a odmítá pravidla ostatních.“

„Ty jsi ale z těch, kteří toho využívali.“

„Řekněme tedy, že ta hra vyčerpává, že nevede k ničemu konkrétnímu.“

Odpověděla jsem s nepříjemným pocitem, že se vzdávám:

„Dobře, dělej, jak myslíš, ale měl bys vědět, že to rozhodnutí není jen tak. Musíš zaplatit vysokou cenu, když se rozhodneš odejít.“

„Jakou cenu? Podívej se na sebe: jsi jak šťastná holčička, která odejde, kdy se jí zlíbí, a čas od času se vrací do vyhrátého rodného hnízdečka!“

Vítej doma

Když jsem uviděla přicházet Fajsala, od tenisek až po bočnice slunečních brýlí celého ve značkovém, doufala jsem, že nás to aspoň odvede od této debaty. Tento dvaadvacetiletý student z Aix-en-Provence, kterému důvěrně říkal „parádní městečko“, působil dojmem, že je na sebe pyšný, ale přitom nebyl arogantní. Jeho jemné a veselé chování mě tak okouzlo, že jsem změnila názor, který jsem si na něj udělala z doslechu: velké dědictví ještě neznamená, že to musí být nepříjemný člověk. Když jsem se ho zeptala, co by si ještě přál, aby dovršil své štěstí, bez váhání odpověděl:

„Získat francouzské občanství.“

„Podívejme se! Proč vlastně?“

„Hlavně proto, abych už nemusel čekat ve frontě na letišti!“

Kamal, který ještě před okamžikem žádal svůj koutek někde v Evropě, odfrkl:

„To je ale nápad! Hloupý a dětinský! Narodil ses jako Maročan, Maročanem musíš zůstat, to je fakt, a žádná volba nebo nějaká výhoda!“

Fajsal se nad tou poznámkou ani nezarazil a pokračoval:

„Ať už mi to francouzské občanství dají nebo ne, už jsem se rozhodl, že až budu mít ženu a bude těhotná, porodí jedině ve Spojených státech! Americký pas je ten nejlepší dárek, který můžeme v dnešní době dítěti dát...“

Rita, sotva se objevila, ke mně rychle přispěchala a byla mnohem veselejší, než bych si při našem telefonátu vůbec pomyslela; zářila nadšením a zároveň působila klidně. Políbila mě, objala, potom zase trochu odstrčila, aby si mě lépe prohlédla, představila mě své sestře jako nějakou kořist a zase mě sevřela v náručí. Vroucně mi šeptala do ucha, že mě vítá doma, v rodné zemi. S nosem rozplesklým na jejím bujném poprsí jsem si uvědomila, že je to od začátku této cesty první člověk, který nemluví o svém přání odejít.

Z francouzského originálu „Désir d'ailleurs“ (in Vivant Univers, 2002) přeložila Daniela Kaštická.

Josef J. ŠechtI bez názvu, 1932–35 (Autodílny Škoda Josefa Kroce v Táboře)

Gesta

Ignacy Karpowicz

Ignacy Karpowicz

(nar. 1976 ve Sluczance u Białystoku) je polský prozaik a překladatel ze španělštiny, angličtiny a amharštiny. Žil v Kostarice a v Etiopii, cestoval také po zemích Střední Ameriky a východní Afriky. Je autorem knih *Niehalo* (Divnosti, 2006), *Cud* (Zázrak, 2007) a *Nowy kwiat cesarza* (Císařův nový květ, 2007). Za debut *Niehalo* byl v roce 2006 nominován na cenu Paszportu polityki. Jeho tvorba vychází z prvků absurdní, surreálné literatury s prvky absurdity a sci-fi. Například zápletkou románu *Cud* je příběh lékařky Anny, která se zamiluje do zesnulého Mikołaje, přestěhuje se do jeho bytu a společně s nebožtíkem začíná žít nový život.

Karpowiczův román *Gesty* (Gesta, 2008, o rok později nominovaný na cenu NIKE), z něhož pochází přeložená ukážka, je jakousi životní bilancí stárnoucího muže, který se vrací do svého rodiště na severovýchodě Polska psychicky podpořit osamělou matku, osud ho ale záhy přinutí naprosto přehodnotit veškeré své dosavadní hodnoty. Jeho smutnému vnitřnímu monologu či vzpomínkám na dětství nechybí velká dávka ironie a životního nadhledu. V říjnu 2010 vyšel zatím poslední Karpowiczův román *Balladyny i romanse* (Balladyny a románky).

Zeměpis

Učebna zeměpisu se nacházela ve sklepě. Malými okénky jsme jako v suterénu viděli nanejvýš nohy, desítky a možná stovky bot, ještě před nazutím pantoflí v šatně. Jakmile majiteli bot něco upadlo, měli jsme možnost spatřit jeho tvář, ne však příliš často; v zimě existovala jistá šance, že někdo uklouzne a natáhne se, tehdy se celé delikventovo tělo roztáhlo jako žízala, bylo rozčleněné: hlava s čepicí v jednom okně, trup v dalším a chodidla v následujícím. Takové (výjimečné) pády, *málosmrtné*, v zimě monotónně přerušovaly hodinu.

Náš učitel, poměrně mladý, byl *homosexuál*, to tvrdily fámy, přestože fámy nikdy nejsou ověřené. Nejvíce nás překvapovalo, že vypadal normálně a stejně tak se i choval. Respektive, na učitele vypadal normálně a normálně se i choval. Možná se mu jen příliš často měnila nálada. Jedna ze spolužaček to vystihla celkem trefně: „Homosexuál je takový muž, který se chová jako těhotná žena a má obsesi z afrických hlavních měst.“ Ve středoškolských učebnách jsme ne vždy opatrně zacházeli se slovy, například se slůvkem „normální“. Normální učitel, normální člověk.

Zeměpis jsme pokaždé měli první, nebo poslední hodinu. Seděli jsme v poslední lavici, nedaleko skříněk s glóbusy a atlasy. Hodiny zeměpisu jsem měl rád, ale zároveň jsem zeměpis nesnášel, byl to jediný předmět, kdy jsem seděl v lavici s Kátou. Nemohl jsem se jí věnovat, jak bych si přál, musel jsem být totiž neustále ve střehu: učitel — geograf (říkali jsme mu geografa) nás nečekaně zkoušel, především z hlavních měst: Madagaskar — Antananarivo, Ghana — Accra, tři chyby a koule v žákovské.

Seděli jsme v té samé lavici tři roky, napovídali jsme si při písemkách, v prvním ročníku jsem jí tiskl ruku pod lavicí, ve třetím jsem jí dával ruku na stehno, anebo ona mně. V prvním ročníku jsem nevěděl, že hlavní město Rovníkové Guiney je Malabo, ve třetím jsem si pamato-

val, že Ouagadougou je hlavní město Burkiny Faso, Horní Volty, „země spravedlivých“ v jazycích mossi a diula.

Pamatuju si poledníky a rovnoběžky. Nultý poledník, který přechází přes greenwickskou observatoř, rovník, nejdlejší z rovnoběžek, a také obratníky Raka a Kozoroha. Narodil jsem se v zimě (Kozoroh) a Káťa v létě (Rak). V zeměpisu jsem byl nejlepší ze třídy, přestože jsem ho nesnášel, anebo možná právě proto: všechno jsem se musel naučit doma, abych se na hodinách mohl plně věnovat jenom Kátě.

Nepamatuju si, jak to začalo, od čeho. Zmohl se snad jeden z nás na gesto, být pouze nevědomé? Nebo někdo jiný vykonal první gesta za nás a nám nezbylo nic jiného než k sobě během rozhovoru sklonit hlavy?

Už během prvního měsíce nás vítr hnal stejným směrem, načež jsme se k sobě přibližovali čím dál více, snášely nás proudy a průvany školních přestávek, pojilo nás šeptání a pokukování spolužáků, stmelovaly nás svačiny a čaje v bufetu. Neměli jsme na tom větší zásluhu. „Viš,“ pronesla Káťa se středoškolskou afektovaností, „připomínáme dvě velryby, které moře vyplivlo na pláž. Nikdo jiný není v dohledu. Umřeme společně.“

Neumřeli jsme. Respektive ne společně.

Po měsíci jsme si začali psát dlouhé dopisy, ty nejdlejší vznikaly o víkendech, oblíbil jsem si pondělky. Bylo nám jasné, že některé věci je jednodušší zapsat než vyslovit. Papír je mnohem trpělivější než vypravěč z masa a kostí. Papír promíjí chyby v uvažování, přestože zviditelňuje pravopisné chyby. Chyby v uvažování komplikují život, pravopisné chyby snad pouze snižují výslednou známku.

Lístičky jsme si vyměňovali každý den. Káťa měla ne-tradiční písmo, už propracované, důsledně pravosklonné; světlo mezi provazy vět, dokonce na čistém papíře, pravidelně široké, jako sluneční pásy protnuté žaluziemi.

Dařilo se nám spolu nekomunikovat a pohybovat se po chodbách takovým způsobem, abychom vzájemný kontakt minimalizovali, jenže naše mlčení a neustálé přesouvání z jedné třídy do druhé neznamenal hádku či vzájemné omrzení. Měli jsme své papírky, své tajemství, o kterém věděli všichni a dělali si z toho srandu. Potřebovali jsme samotu: „Jako houby vláhu,“ pronesla kdysi Káťa a právě víčko jí mírně pokleslo.

Stačil jsem zřežirovat šest her, byly dobře přijaty a ověřeny cenami, a jak se ukázalo, finančně prosperovaly. Díky nim si mimo jiné mohu dovolit takové vymoženosti jako například soukromého lékaře pro svoji matku. V každé ze svých inscenací jsem se snažil vyprávět o štěstí, vyprávět o neštěstí mi totiž přišlo příliš banální a snadné. V životě jsem nejčastěji kráčel cestou nejmenšího odporu, což jsem si kompenzoval výhradně na prknech scény, kde jsem si troufal výlučně na ta nejobtíž-

nější témata, takže dodnes nenacházím téma obtížnější, než je štěstí.

Za patnácté, nemám rád zeměpis. Nemám rád hlavní města afrických zemí, zeměpisnou šířku ani délku, boční ani čelní morény, a hlavně potom bazální. Nesnáším mapy: nástěnné, u kterých nás geograf vychovával (učitelova nejoblíbenější místa byla na mapě od neustálého kontaktu s ukazovátkem vydřena), cestovní (horor přesunů z města do města, který především na mapách vypadá jednoduše a lehce); kapesní (věčně schované ve špatném saku), staré nebo nové; žádné.

„Čím bys chtěla být?“ zeptal jsem se Káti. Banální a zároveň závažná otázka, neplnoletí si takové otázky kladou. „Kdyby to šlo, tak psychologkou,“ odpověděla a svésila hlavu.

Nemám náuru objevitele ani cestovatele. Mám rád to, co znám. Zním to, co mám rád. Nezajímá mě, co je za dalším rohem, přestože jsem zvědavý, jestli za dalším rohem najdu to, co jsem si zapamatoval. Všichni ti Arctowští, Nansenové, Magellanové mi jsou kupodivu cizí, chladní. Zájem o svět, stejně jako čich, mám snížený, má přísně ohraničené a nepříliš rozsáhlé hranice. Jedinou výjimkou byla Káťa.

V paměti ji vidím nejasně. Matka kdesi uchovává fotky ze střední, teď však leží v nemocniční posteli, a jestli vůbec o něčem přemýšlí, tak je to nezaplacený účet za elektřinu pod ubrouskem na lednici, zapomněla na něj.

Strávili jsme spolu celé čtyři roky, ale víc si pamatuju ženu, ke které chodím pro pečivo. To je nespravedlivé.

Káťa byla o něco vyšší než já, kostnatá. Pohybovala se ztěžka a neobratně, velmi ostražitě, zničehonic uměla překvapit a jako obyčejná chodníková kostka vyletět do vzduchu. Nebyla nešikovná, ale občas rozbila nádoby. Když rozbila hrníček u mě doma, rozpacitě pronesla: „Říkej mi Grácie!“ Káťa pokaždé připomínala přerostlé zvíře. Jemné a vysoce inteligentní. Připomínala velké epigony, připomínala úlomek z dávných časů, živou zkamenělinu, moudrý a důstojný střípek minulosti či prehistorie.

Co teď povím, bude znít absurdně, ale mám pocit, že nejprve jsem se do Káti zamiloval a až pak jsem ji potkal.

Přítahovala mě ještě jedna věc: tajemství či prázdno, aniž bych jedno od druhého uměl rozeznat.

Zazvonil telefon. Za jedenácté, nenávidím telefony, ale vzal jsem ho, volal totiž kamarád, můj dávný kamarád, nyní lékař. Zavolala mi jemně oholená, plná tvář se zlatými obroučkami. Domluvili jsme se na večer v Podkroví, v soukromí, abychom zavzpomínali na staré časy. Nemám nejmenší chuť trávit volný čas se zlatými obroučkami, ale což, svěřil jsem mu matku a za nějakou dobu budu potřebovat předepsat prášky na spaní. Umím dělat to, na co nemám sebemenší chuť.

Josef J. Šechtli bez názvu, 12. 10. 1928 (start továrního automobilu Tatra 12 /Targa/ na první automotocyklové klubovní soutěži v Táboře)

Vlasy měla pokaždé nakrátko, na rozdíl od tehdejších dívek, kterým sahaly do půli zad. Osmělil jsem se zeptat, proč se nerozhodla pro nějaký ženštější účes. „Žádná extravagance,“ odsekla. „Nebudu předstírat, že jsem hezčí než ve skutečnosti.“

Za patnácté, nemám rád zeměpis, především mapy. Když se dívám na mapu, mám pocit, jako bych se prohlížel v zrcadle. Vidím vlastní obličej, neoholený, unavený a starší, pokaždé starší. Když se dívám na mapu, nevidím nitky cest, dálnic ani železničních tratí, jež jsou spojeny tečkami měst jako kostra domečku ze sirek a z plastelíny. Mnohobarevné propletené čáry propojené skvrnami měst připomínají síť cév či lymf, spletené kilometry, kterými se přenáší čas. Když se dívám na mapu, vidím schéma, diagram ubíhajících hodin, minut a vteřin.

Město A a město B, pokaždé propojené takovým způsobem, abyste někde po cestě zabloudili a dorazili pozdě a jinam, než kam jste měli namířeno.

Vilík

Zaměstnanci tokijského metra v bílých rukavičkách cpou pasažéry do vagonu, než se zavrou dveře. Já také vlastním bílé rukavičky, ucpávám vlastní myšlenky, fobie, potřeby,

abych dojel do další stanice: od honoráře k honoráři, od práce k práci; zastávky se mihají, jedna jako druhá, a po určité vzdálenosti uteče celý rok.

Vždycky jsem čekal na večerníček, některé pohádky jsem měl rád: Maxipes Fík, Kocour Mikeš, Rákosníček, Křemílek a Vochomůrka, první metrosexuální hrdinové, jak se později objevilo v *Cosmopolitanu*, které jsem si na základní škole pletl s Křepelkou a Muchomůrkou, čeští (českoslovenští) Pat a Mat, Kouzelná pastelka. Bolek a Lolek. No a Včelka Mája.

Zbožňoval jsem včelku Máju, měla proužky a tykadla. Můj dědeček, kterého zničila (podle mé matky, vestálky rajské polívky) cigára a tchyně, měl včelín. Ne moc velký, několik úlů ve starém sadu za stodolou, ground zero, děti tam neměly co dělat. Mám-li věřit matce, byl jsem poslušný chlapec, což znamená, že s hygienou jsem byl zadobře. Než jsem si šel s kamarády hrát na dvorek, chtěl jsem, aby mi ukázali ruce, se špinavými jsem si nehrál. Nejspíš proto jsem se jednoho dne ocitl ve starém sadu za stodolou. Poslušné děti bývají nepředvídatelné.

Děda pokaždé vyšel před dům, usedl na starou lavičku a odpočíval. Vysedávání a odpočinek ho zcela pohltily. Co si pamatuju, měl kulatý, opuchlý obličej. Nepil alkohol, protože ho nesměl. Natékaly mu plíce nebo pohrudnice,

už si nevzpomínám, ale vnitřní edém působil v jeho těle jako kvasnice: břicho měl jako obličej a ten se v sípavém dechu chvěl jako balonek. Napučený děd: tělo v galoších a ve vatovém kabátě, v drilichových kalhotách mnohokrátě zašivaných různobarevnými nitěmi jako světlo rozštěpené optickým hranolem.

Děda sedával na lavičce. Babička pracovala na statku, matka pracovala v Grodku, otec na nesčetných stavbách ke slávě Polské lidové republiky. Slepice pokaždé úplně stejně naletěly, perličky nikoli, krocani výstražně rozsypávali červené korále ve visících náhrdelnících, Miška běhala kolem boudy a čekala, až ji někdo odváže z řetězu a pomazlí se s ní. Vše si žilo na základě vlastní vůle a na vlastních nohou, anebo podle jiného, dospělého a nerozšifrovaného plánu.

Pouze děda zůstával mimo onen venkovní rozruch, pouze děda nemusel pracovat, jako živý svatý. Seděl na své lavičce, za ta léta ošoupané jeho zadnicí, seděl a odpočíval, kouřil a rukou odbýval mé přání prohrát další partii dámy, anebo vyhrát další kolo mikáda, tyčinky byly rozprostřené na hracím plátně jako rozsypaný snop slámy a na koncích měly nasazené symboly: Poseidonův trojzubec, obyčejnou šipku, výstřední písmenko z umělé hmoty, mezi alfou a omegou.

Pouze děda se vznášel nad lavičkou v oblaku cigaretové mlhy bez filtru, oblý a ruměný jako žitný kvásek. Jakmile už v poklidu seděl, jakmile mu hvízdavý vzduch vyplnil plíce a sedé nitky kouře vycházely nozdrami a přísahám, že i ušima, jakmile se aureola, jež přináležela živému svatému, třpytila krystalky slídy v omítce bílého domu, tehdy se mi podařilo usednout k jeho holínkám. A čekat. Čekat na dvě věci.

Zprv, na záchvat dědovy koprofálie. Začínal nadávat na celý svět, dokonce hlouběji, až za základy světa. Nadával šíleně. Žádný proud nadávek, který tvořil, stuhly, jimiž svazoval ta nejméně pravděpodobná slova, si nevybavuju. Nevím, co u něho takový záchvat způsobilo: nemoc, očekávaný přesun na hřbitov, rekapitulace vlastního života? Nevím, měl jsem však pocit, že děd rozmlouvá s okřídlenými posly, že jim je přinejmenším roven, že nebeská brána se otevírá na jeho „kurva“. „Pojďte dál,“ odpovídali mu jeho okřídleni.

Zadruhé, na včely. Dědu obsypaly včely. Musel jsem počkat. Včely nejradši sedávaly na odhalené kůži, přestože se vyhýbaly obličejům a krku, možná jim vadil cigaretový kouř. Včely ho nikdy nepíchly, a když už nějaká v jeho těle žihadlo zanechala, z nepozornosti či omylem, nikdy mu neopuchalo, děda si žihadlo vytáhl, vzal včelu mezi prsty, a ta, s roztrhaným zadečkem, bzučela, umírala naprosto obyčejně, jako lidé neosvícení, bez vyššího cíle, bez nebe, které přece měla každý den, s vykuchanými vnitřnostmi,

nicotná, osamocená a s průhlednými křídélky. Tehdy děda kroutil hlavou, to možná od něho matka toto gesto odkoukala, „Pitomá, pitomá,“ říkával s důrazem na á. A potom nadával.

Měl jsem sklony k hypochondrii, což jsem nejspíš zdědil po matce. Ta však odhodila hypochondrii, jako se svléká stará kůže, někdy před patnácti lety, když se ukázalo, že má cukrovku, anebo možná sklerózu, už si nevzpomínám. Smyšlené nemoci už nepotřebovala. A já jsem se z hypochondrie vyléčil na pláži. Seděl jsem se svou partnerkou, byla to nejspíš šestá runda, gong, možná osmá. Před tím jsme každý měli dvě skleničky červeného vína. Ona mi vysvětlovala, že musíme a že se milujeme, a já přemýšlel pouze o tabletkách kalcia, které jsem si nevezl: byl jsem na červené víno alergický. Přemýšlel jsem, zda se do hodiny můj obličej obsype zarudlými pupínky, a ona prohlašovala, že musíme — gong! — „a“ že se milujeme, případně „protože“. Uvědomil jsem si, že bych svou společnici s největší radostí vyměnil za sklenici s šumivou tabletou kalcia.

Ve Včelce Máje jsem nenáviděl jednu postavku, a tou byl myšák Alexandr, mám pocit, že byl šedý a přemoudřejší. Jako vetřelec ze světa savců narušoval harmonii hmyzího světa. Obvykle do něho nezapadal a zároveň v něm zabíral tolik místa, že jste ho nemohli přehlédnout. V porovnání s jeho prostoročností a brýlemi na nose dokonce i pavoučice Tekla, která vrzala na housle, vypadala sympaticky a ne tak hrozivě. Můj terapeut, ztráta času a peněz, prohlásil, že v Alexandrovi vidím sebe sama. Můj terapeut, muž s naprosto odlišným smyslem pro humor, prohlásil, že dokud si neoblíbím myšáka, nebudu si sám se sebou vědět rady.

Vždycky jsem čekal na večerníčky, dávali pohádky, které jsem měl rád: Rákosníček a Včelí medvídci, Rumcajs nebo Krakonošovy pohádky (dnes už sojku práskačku nikdo neposlouchá, ale máme tu jiné ptáčky). Měďové: ceněný normalizační invalida (Medvídek Ouško) a úchyl importovaný z prohnitého západního světa (Barnabáš), který posadil na kru polární medvědic. Krteček říkal: „Ach jó.“ Vlk nikdy nedohonil zajíce, stejně jako si Tribuna nevěděla rady s pětiletými blahobyty: více než sto procent normy a v obchodech ještě více pracovních míst a prázdné regály.

Černobílý svět byl okouzlující, objevil se před spaním, poté se objevil televizor Tesla a barva, a také generál Jaruzelski, který cosi vyhlásil. Ničemu jsem nerozuměl a myslel jsem, že holohlavá postavka, která vypadala jako Medvídek Ouško a myšák Alexandr, se dětem omlouvá za to, že nebude večerníček. Matka poslouchala, maňásek četl, vlajka visela, sníh padal, matka plakala. „Neměj strach, mami,“ řekl jsem. „Nějak to bez večerníčku přežiju.“

Bylo mi méně let, než bych spočítal na prstech, a slíbil jsem si, že se nikdy nepřestanu dívat na večerníčky. Kátě jsem slíbil, že ji nikdy neopustím a že umřeme společně. Láhvi jsem sliboval dno koše, sobě klid a spánek a matce podporu. V životě jsem toho nasliboval. Mnohdy cítím takovou únavu, jako bych dodržel slovo; spousty a spousty slov.

Prošel jsem brankou, ground zero a já: malé poslušné dítě. V oploceném sadu bylo několik desítek zakrnělých jabloní s větvemi pokroucenými věkem a počasím jako starý člověk revmatismem. Čas sklizně dávno minul, stromy se nehodily ani na spálení a pouze vrhaly stín, stín druhé, a možná dokonce třetí jakosti, nepřiliš hustý, propichoval zkosené střechy úlů, nejspíš zelených, už si nevzpomínám.

Včely byly na lidi zvyklé, proto také na vstup cizí osoby na své území nijak nereagovaly. Dělal jsem své a já také: seděl jsem před jedním z úlů a pozoroval vchod. Dlouho jsem sledoval chaos protínajících se cest, dělnice, jež se vracely do úlu a vylétaly na louky, pohyb křídel a nožiček, tance na plástvi. Pozoroval jsem je a jako dědeček jsem včelám říkával: „Pitomá, pitomá“, s důrazem na á. A poté jsem se rozhodl zavést pořádek.

Začal jsem včely stavět do nápravných řad, ale mé Švýcarsko včelám nejspíš nebylo příliš po chuti, v řadách se objevily díry jako v ementalu.

Včely mě bodaly, já jsem křičel, nejspíš strachy a možná i bolestí, kterou si nepamatuju: „To je zázrak, žes ty včely a svou vlastní hloupost přežil,“ tvrdí matka. Sotva mě zachránili, přestože kyvadlo se včelím jedem, které se ve mně střídavě vychylovalo na stranu „být“ či „nebýt“, si

nepamatuju. Nejspíš mi nezbude než s matkou souhlasit, že přežít vlastní hloupost je v širším kontextu zázrak, zato však velmi obyčejný.

Následky onoho výstřelku, oné snahy zavést za každou cenu pořádek, si nepamatuju. Dlouho jsem měl alergii na včelí jed, ne však na med, a sadu jsem se vyhýbal. Nevzpomínám si.

Dospělí navyprávějí dětem hloupostí. Například o čápech a bratříčcích (sestříčkách). Dospělí kladou dětem velmi hloupé otázky, nejspíš pouze proto, aby si ověřili hranice jazykových možností. Například: „Kým chceš být, až budeš velký?“

Nejdřív jsem chtěl být dědou, což dospělí přijímali s pobavením, trochu později listonošem, což dospělí kvitovali s úsměvem jako převzetí důchodové stvrzenky, a následně jsem chtěl být Vilíkem, z čehož byli nejspíš znepokojení a vylekaní.

Vilík měl proužky, tykadla a křídélka, která téměř nepoužíval. Vilík měl velmi dobré přátele, například samičku Máju, také včelku. Vilík rád spal a jedl. Byl to trubec. Namácel se do průšvihů, z nichž ho tahali přátelé, načež týden někde prospal za rozehrátou televizní obrazovkou, aby se — jen nerad — probudil v dalším dílu večerníčku.

Nechápal jsem, proč je slovo „trubec“ vnímáno tak jednoznačně a negativně. Možná díky lidské závisti a zlosti. Každý by totiž chtěl být trubec, ale stydí se to přiznat.

Chtěl jsem být Vilíkem, trubcem-včelíkem. Přání se bohužel občas plní: Ne doslova a trochu naopak, ale přesto.

Z polského originálu Gesty (Kraków: Wydawnictwo literackie, 2008) přeložila Bára Gregorová.

Využijte možnost elektronického předplatného revue **HOST**

Vyplňte jednoduchý elektronický formulář na našem webu:

[HTTP://WWW.CASOPIS.HOSTBRNO.CZ/CS/PREDPLATNE](http://www.casopis.hostbrno.cz/cs/predplatne)

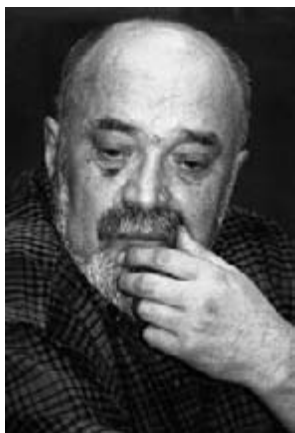

Josef J. ŠechtI Náměstí Mikoláše z Husi v Táboře v elektrickém osvětlení, nedatováno

Hrbáč Nikiška

Jevgenij Popov

Jevgenij Popov (nar. 1946) je ruský prozaik a dramatik označovaný jako národní spisovatel. Narodil se v Krasnojarsku a po studiu geologie se stal v roce 1979 jedním z redaktorů almanachu *Metropol*. Po politickém skandálu, který *Metropol* stihl, měl zakázáno publikovat. V té době odjel

na ruský sever a pracoval tam jako geolog. Některé jeho povídky vyšly v zahraničí. Kauza *Metropol* ho inspirovala k napsání románu *Duša patriota* (Duše vlastence, 1994), který je travestií moskevského undergroundu a parodickým vyličením „státní podívané“ u příležitosti Brežněvovy smrti. Jeho nejoblíbenějším žánrem je povídka, kde figurují obyčejní lidé z městských sídlišť nebo z provincie se svými slabostmi i přednostmi a kde nechybí černý humor, grotesknost, ale ani existenciální rozměr. Povídka „Hrbáč Nikiška“ je jednou z próz povídkového souboru nazvaného *Kaleným železem*, který vyšel v Moskvě v roce 2008. -am-

Budu vám vyprávět krátký milostný příběh hrbáče Nikišky, který pracoval jako prodavač v cukrárně Mlsoun a nějaký čas bydlel v našem dvoře v Zasuchinově ulici blízko kostela Panny Marie Pomocné v přístavku vroubeném břečťanem, se stinnou střemchou před malým okénkem.

Jako prodavač byl Nikiška výjimečný nejen v našem městě, ale snad i daleko za jeho hranicemi. Jeho zdvořilost byla bezmezná. Například k jeho pultu přistoupí pomatená babka Marja Jegipetovna a on, jen lehce vztyčen nad pultem ve svém bílém plášti s pevně naškrobenou, namodrale bílou čepičkou, ji zpěvavě pozdraví a přitom zasvítí perlovým úsměvem drobných zoubků své velké papuly:

„Dobrý den, vážená, rádi vás zase vidíme v našem obchodě...“

Babka, slzíci oči vykulené, na něho dlouze civí a neví, jak má tuhle situaci vyhodnotit. Hrbáč Nikiška jí přispěje na pomoc:

„Mohu vám nabídnout cokoliv z našeho širokého sortimentu. Tuhle bonbony Jahůdky se smetanovou náplní, výrobek továny na cukrovinky a makarony, absolutně čerstvé a měkkounké, sám jsem si na nich při večerním čaji pochutnal, che che. A tady Vlaštovky, Piloti, Šťastné dětství — všechno absolutně čerstvé a měkkounké...“

„Dejte mi lentilky za deset kopejek,“ řekne nakonec babka.

„Prosím, má drahá!“ hbitě odpoví Nikiška.

Váží žádané, přitom si brouká módní šlágr a pak obratně stočí sáček do kornoutu, mávne dlouhou paží a zavolá na babku:

„Díky za nákup! A přijďte zas, nezapomeňte na nás!“ Na Nikišku se lidé chodili dívat.

„To je neuvěřitelné, milá Šuro. Takového prodavače jsme zažily naposledy v pětadvacátém roce za NEPu, kdy měl tady na rohu kavárnu kupec Jerofejev, pamatujes?“ píchala jakási stařena zdviženým ukazovákem vytrvale do

olezlého kožichu své společnosti. Ta souhlasně přikyvovala. Ano, chodívaly k Jerofejevovi v tenkrát módních uniformách přepásaných řemeny a v bavlněných khaki blůžkách, pily s odtaženým malíčkem jeho nepmanskou kávu a dokonce ho kacířsky litovaly, když nakonec jeho soukromou kavárnu zavřeli následkem celkové změněné hospodářské situace v zemi...

Ale hrbáč Nikiška míval i nepřátele.

„Hajzl!“ shrnul své pozorování zdravotní technik Jeprov, podnapilý chlapík, příslušník čaldonské kultury dávných obyvatel Sibiře, a s odporem zahlížel na prodavače. „Hajzl, nic jiného než hajzl, proč by jinak takhle tajtrlíkoval?“

„Proč? To je určitá zdvořilost, Serjožo. Jakou by měl z těch babek materiální výhodu?“ namítal Jeprovův věčný oponent a kamarád z mokré čtvrti Voloda Šenopin.

„A proč má tolik zlatejch prstenů?“ vykřikl hystericky Jeprov.

„Třeba po někom dědil. Já sám jsem zažil podobnej případ...“

A Šenopin začal dlouze prášit o jakémsi dopisu z Francie, o stříbrné lžičce s iniciálami V. Š. nalezené v kůlně a o tajemném setkání ve stanici Leninova knihovna v moskevském metru. Jenomže celé to jeho vyprávění nemělo hlavu ani patu. Jeprov se mračil a brzy oba kamarádi opustili cukrárnu, protože Nikiška už na ně pištivě volal:

„Občané! Občané! Neholdujte alkoholu v místech, která pro to nejsou určená. Nebo se můžete seznámit s milicí!“

„Ten prevít zdvořilostí kompenzuje svou pravou náturu,“ rozumoval vzdělaný Šenopin a přátelé se odebrali na břeh řeky J., kde se definitivně namazali a pak společně lkali a litovali ubohou řeku, která bystře a nenávratně plyne do chladného Ledového oceánu, litovali Nikišku, sebe i celý vezdejší svět.

Brzy poté se hrbáč Nikiška objevil u nás na dvoře, protože se do něho zamilovala prodavačka Ljalja Obryně a on se přistěhoval do jejího přístavku vroubeného břechťanem, se stinnou střemchou před malým okénkem.

Ljalja Obryně byla ve městě známá tím, že se stala jednou z hlavních hrdinek historického fejetonu Pliseň, který světu oznamoval, že se v našem městě objevili první „pásáci“. Ljalja byla přivandrovalé děvče nápadně jižní krásy, ale její krása brzy povadla, možná to byl důsledek nevázaného života, možná sibiřského klimatu a možná jednoduše krása zmizela a hotovo. Když se seznámila s osamělým Nikiškou, byla to třicetiletá sušinka s ptačím obličejem, ale dosud zachovalých forem, přehnaně nalíčená. Nosila ovšem náušnice a byla celá ověšená zlatem — jako její vyvolený.

Prehistorie jejich lásky není nikomu známá. Ljalja brzy odjela do Norilsku a Nikiška se přes veškerou svou sdílnost

na tohle téma nikdy nešířil. Když se ho lidé vyptávali, buď mlčel s pohrdavě ohrnutým rtem, nebo se tazateli otevřeně smál do obličeje, a ten zrozpačitěl a ztichl.

Jednou večer jsem zaslechl, jak si Ljalka na lavičce u přístavku vroubeného břechťanem povídá se svou důvěrnou přítelkyní, známou ve městě pod přezdívkou Světka Coura, která byla rovněž hrdinkou vzpomínaného fejetonu.

„Poslyš, ale řekni mi na rovinu, není ti hanba s tím...?“

„A já ti povídám, že na to... (následovalo neslušné slovo), jestli je mně hanba, nebo není. Abys věděla, on je takovej — ty mi to nebudeš věřit —, že nikoho jiného nepotřebuju. A pak — víš, jak je to s ním zajímavý? Vykládá mi všelijaký poučný příběhy... Kdyby mně poručil, abych mu líbala nohy, udělám to, to ti říkám na rovinu... A ty mě přece znáš!“

Kamarádka se krátce zachichotala.

Nikiška měl malé autíčko první výrobní série, spravovaného moskviče. Jeprov s Šenopinem se ho jednou přísně vyptávali na původ jeho osobního dopravního prostředku.

„Slyšel jste někdy v rozhlase kuplety našich zpěváků Šurova a Rykunina?“ zeptal se Šenopin a přimhouřil oči.

Jeprov zanotoval:

*Skromný vedoucí jednoho kšeftu
získal garáž, dvě auta a chatu k tomu.
Kdo to kdy viděl, kdo to kdy slyšel,
když má šest stovek vejplatu?*

„To se myslí ve starých penězích,“ upřesnil Šenopin.

„Jak vidím, chlapi, vy jste hotoví komsomolci-dobrovolníci,“ zazubil se Nikiška.

„Jak to, dobrovolníci?“ zarazili se kamarádi.

Ale Nikiška jim nic nevysvětlil. Řekl jen: „Věda mluví o tom, že kdysi existoval jakýsi Francouz Talleyerand Charles Maurice a ten byl stížen všelijakými fyzickými vadami, ale to mu nebránilo, aby se stal obratným diplomatem, jak se o tom píše v encyklopedii.“

„Ne, my nemluvíme o žádných fyzických vadách,“ zaprotestovali kamarádi. Jenže Nikiška už nic neřekl, sedl do svého spravovaného autíčka a odjel za svými záležitostmi.

Pak nastala noc. Seděli jsme na lavičce a skoro všechno jsme slyšeli.

„Odejdu od tebe!“ zaječela Ljalka. „Oklamal jsi mě!“

„Chybí důkazy,“ namítl klidně Nikiška.

„Nemluví o tom, co jste s Žirnovem nakradli. Na to kašlu — manko se dá nahradit. Ale že jste tam zavedli bordel, to je od tebe hnusné, Nikifore!“ křičela Ljalka.

„Tiše!“ a Nikiška přistoupil k oknu. „Někdo tam myslím je.“

„Na to ti kašlu, jestli tam někdo je, nebo není. Mrzák a... takovej děvkař!“

„Mrzák?“ zeptal se zlověstně Nikiška. A pak jsme zaslechli plesknutí.

„Tak ty mě budeš mlátit?“ zavřískla Ljalka.

„Tiše, neječ!“ okřikl ji Nikiška.

Ale Ljalka vyběhla jen v kombiné na dvůr a Nikiška za ní... Doběhli k pumpě, kde Nikiška Ljalku chytil a donutil ji, plačící, aby se vrátila domů. Podobné scény byly v naší tiché ulici na denním pořádku a nevyvolávaly zvláštní údiv. Ženské si užily klepů a obyvatelé Ljalku později odsoudili a kladli jí za vinu vše, co následovalo.

A stalo se tohle. Příští den jsme vymysleli posměšný popěvek, kterým jsme Nikišku uvítali, sotva se objevil na dvoře.

Nikiška hrbáč

Ljalku oklamal.

Nikiška — šiška,

Nikiška — šiška.

„Zlé děti, to není hezké, takhle se posmívát živému člověku. Čemu vás ve škole učí?“ bůhvíproč se neurazil Nikiška.

Nazítří byl jeho důstojný vzhled ten tam. Vlasy měl rozčuchané, obličej odulý, tváře neholené, oči opuchlé. Vypadalo to, že celou noc nespal: plakal, nebo pil. Kdo člověku porozumí?

„Nikiška — šiška! Nikiška — šiška!“ křičeli jsme.

Nikiška nám líně pohrozil pěstí a pak se nečekaně rozesmál.

„Zlé děti...“ opakoval. „Chováte se hanebně. Ale já se na vás nezlobím. Ještě dnes vás povozím v autě.“

„Huráá!“ vykřikl jsme a vlezli jsme do jeho dranduletu.

Jeli jsme za město, jeli jsme daleko. Někde v dáli zůstal náš dvůr, naše město s třídou Míru a obchodem Mlsoun, kde se na dveřích bělal papírek Inventura. Objeli jsme kostel Panny Marie Pomocné, minuli jsme hřbitov, skládku, staré letiště, březinu a vyjeli jsme do otevřené stepi, na čisté sibiřské pole.

Ach, jak tam bylo krásně! I teď si na to vzpomínám. Bylo vedro. Slunce stálo vysoko. Dul horký vítr a přinášel vůni borovic, luk, vyhřáté trávy. Cvrčci cvrkali, mušky poletovaly. Váleli jsme se smíchem v trávě sudy, navzájem jsme se přetahovali, skákali jsme, dělali jsme kotrmelce. Nikiška nás s úsměvem pozoroval. Po někom hodil bodlák, z legrace zakokrhla, pak se skutálel do trávy a ztichl — hleděl do modrého nebe.

Utrhl heřmánek a rozemnul ho tenkými prsty.

„To je báječné,“ řekl.

Potom spěšně vstal a zamířil k autu. Než jsme se stačili vzpamatovat, usedl za volant a odjel.

Zpočátku jsme mysleli, že si dělá legraci a co nevidět se vrátí. Ale čas plynul a Nikiška nikde.

„Hajzl, táta říkal, že to je hajzl,“ ulevil si Viťka, Jeprovvův syn.

„Schválně nás sem zavez,“ dovtípila se Ljubka — Rysice.

„A jak se dostanem domů?“ začal fňukat Volodka Tichonov.

„Tohle mu nedarujem,“ prohlásil chuligán Gera, vůdce naší party.

Po celou zpáteční cestu jsme proti tomu zatracenému zrádci kuli pomstychtivé plány.

Když jsme se zaprášení, uondaní a vzteklí konečně objevili v naší tiché ulici, vyšlo najevo, že se hrbáč Nikiška před hodinou srazil s pětadvacetitunovým nákladákem a zemřel na Jenisejské silnici, aniž nabyl vědomí. Ljalka dostala hysterický záchvat. Ženské ji napájely valeriánskými kapkami.

K panychidě a vynášení rakve se shromáždila spousta lidí. Zachmuření zaměstnanci obchodů. Množství stařen. Ty plakaly a křížovaly se. Plakalo taky několik hezkých žen a zlostně loupaly očima po Ljalce. Jeprova s Šenopinem po smuteční hostině nepřetržitě celý týden pili. Ljalka Obryně se zanedlouho dala naverbovat na sever. Přístavek vroubený břechtanem se stinnou střemchou před malým okénkem osiřel.

Z ruského originálu „Gorbun Nikiška“ (in Kaljonym železom, Moskva 2008) přeložila Alena Morávková.

Socialismus je dnes jen snůška shnilotiny

Ze španělštiny přeložil Marek Sečkař

V nové rubrice Deník spisovatele nabídne *Host* pohled do života a osobních, společenských i literárních bojů spisovatelů, jejichž životní a tvůrčí podmínky se radikálně liší od prostředí, v němž žijí a píší autoři této země. V tomto a následujících čtyřech číslech se budeme setkávat se zápisky kubánského spisovatele a disidenta Jorgeho Olivera Castilla, jehož osobnost a tvorbu jsme stručně představili v prosincovém čísle *Hosta*.

Prosinec 2010 Povídá se, že přidělová knížka brzy odejde do říše vzpomínek. Možná je to nevýznamná událost, ale tisíce lidí mají za to, že tak přijdou o jídlo i na těch deset dnů měsíčně, na které jim jejich šestnáctieurové výplaty vystačí.

Zrušení toho sešitku možná paří k opatřením, která mají zachránit hroučící se ekonomiku. Reálný socialismus nám vydláždil cestu do absurdity; teď je třeba rychle vycouvat ze zřícenin. Krátí se subvence všeho druhu, což má zabránit implozi systému.

Ten dokument tady máme už od roku 1962. Měl přispět k likvidaci nerovnosti a dosažení vyvážené spotřeby. Nic z toho se nestalo. „Potravinová knížka“, jak jí eufemisticky říkali, jen podpořila parazitismus a korupci a poskytla další živnou půdu byrokracii.

Někteří staří lidé prý chtějí na protest spáchat sebevraždu a rozvedené ženy s malými dětmi jsou rozhodnuté vyjít do ulic. Někdy si říkám, že postupný rozpad řádu ustaveného před více než půlstoletím komunistickou stranou nakonec vyústí v občanskou válku.

Denně bijí do očí projevy šířící se anarchie. Nedisciplinovanost, bujení černého trhu a eroze téměř všech pravidel, která by měla určovat společenské soužití — to jsou jen některé z plodů desetiletí zákazů a svévolného zasahování do životů lidí.

Kuba vypadá, jako by se zastavila v čase. Co chvíli mi v myslí vyvstane obraz některého z těch zdevastovaných a špínou zanesených míst a jiskra inspirace se rozhoří v povídku nebo báseň ilustrující úpadek a nepokoj.

Člověka bolí, když na tváři své vlastní země pozoruje příznaky zkázy, navíc když jde o zemi, která přišla na svět v příznivém karibském klimatu a osídlili ji lidé kulturně vybavení k jinému osudu.

Na mapě kubánské totality nemá místo logika. Sled událostí vyznačuje cestu od absurdna ke grotesknému a zpátky. Není zde vzácností vidět vědce, jak stojí za pultem stánku na zeleninovém trhu a hlasitě vychvaluje své zboží. Ani mrtví nejsou ušetřeni. Zcela pravdivé jsou případy nezákonného rozprodávání kvalitních desek určených k výrobě rakví a jejich nahrazování dřevem

rozežraným od červotoče. Na černém trhu se prodávají také stovky metrů látky, která měla původně sloužit jako sukno k vystlání rakví.

Z okna se každé ráno dívám na válečné výjevy, jimž k dokonalosti chybí jen dunění kanónů a štěkot kulometů. Zaznívají hrubé nadávky ze sousedních činžáků, kde voda teče jednou týdně, do nich se mísí naříkávé reakce na přerušení dodávky elektrického proudu a občas je slyšet i rachot hroučící se budovy podemleté nedávným lijákem.

Pod tlakem okolností jsem se stal válečným zpravodajem, který však neztratil schopnost žasnout nad tragédiemi, jichž je denně svědkem v autobuse, v obchodech nebo v nemocnicích.

Společensko-ekonomická situace na Kubě se neustále zhoršuje. V krátkodobém výhledu si nemůžeme dělat velké naděje. Je ale třeba všechno zaznamenávat, abychom se vyhnuli chybám, až budeme budovat nový stát. Mezitím vyčkávejme, zda je něco pravdy na fámách, že v prvním pololetí roku 2011 zruší přidělové knížky.

Paternalistický stát je nadále neudržitelný. Dnes to říkají sami ti, kteří ho kdysi prosazovali jako základ dokonalejší společnosti. Události naznačují návrat ke kapitalismu, a ta cesta nebude příjemná. Socialismus, který kdysi představovali jako cosi nezničitelného a věčného, je dnes jen snůškou omylů a shnilotiny. Stačí mi podívat se ráno škvírou mezi okenicemi a vidím, že to tak je.

Autor (1961) je kubánský spisovatel a disident.

Možná mě nepoznáš skládanou z cárů

Přemýšlel jsem, čím načít lednový Hostinec, formuloval jsem si v hlavě věty typu — „autor je citlivou membránou napjatou mezi světem a stylizací“ apod. Ale pak jsem se zahleděl směrem k oknu, prohloubil ohniskovou vzdálenost a uvědomil si: sněží. Ano, za okny se odehrává fascinující nepatrný děj. Jemné posuny vody se stávají součástí příběhu. A proto nyní, bez dalších slov, pod tapetou bílého mlčení (o genitivních metaforách viz níže) úsporným gestem otvírám dveře do Hostince.

Lauro Wojtylová z Třince, vaše verše plynou lehce, nenuceně se formují do plastických, smyslových obrazů. Zaujal mě jejich existenciální rozměr, z některých na mě sálá jakási subtilní úzkost (např. z textu „Nazí“). Připojím jen drobnou výtku týkající se jejich formální stránky — místy mi přijde segmentace syntaktických celků do veršů trochu nahodilá, jako by některým solitérním veršům chyběla kýžená špetka kvalitativní autonomie. Z tohoto úhlu pohledu se mi jako nejlepší jeví báseň „Skřípce“. Je kompaktní, výrazově členitá, tektonika mezi obrazy funguje. I díky tomu je zrovna tato báseň tak působivá. S potěšením zařazují do Hostince tři vaše čísla.

Lucie Schindlerová ze Staré Bělé, máte výraznou, invenční obrazotvornost. A té energie ve vašich textech! Místy jsem četl takřka bez dechu, unášen vašimi vizemi; občas jsem však přes vaše verše trochu škobrtal — na vině toho jsou především genitivní metafory, jejichž svodům poměrně často podléháte. Pozor na ně, jsou ošidné a ve své snadnosti v podstatě podřadné. Jsou totiž tím nejsnazším způsobem, jak psát poezii. Věřte mi, vím o čem mluvím — když jsem začínal psát, ani já jsem neodolal, a ujišťuji vás, že vaše *úpatí dne, opony krve* apod. jsou proti mým *olejovým skvr-*

Ladislav Zedník (nar. 1977) se donedávna živil mikropaleontologií, v současnosti učí na ZŠ v Průhonicích. Vydal básnickou sbírku *Zahrada s jabloněmi a dvěma křesly* (Argo, 2006), která byla nominována na cenu Magnesia Litera. Pod přezdívkou egil působí jako redaktor kulturního serveru www.totem.cz.

nám topolů na hladině krve v nedomykavé chlopni tmy slabou kávou. Tudíž jestli chcete své poetice věnovat něco pěkného do roku 2011, darujte jí verše, v nichž bude tento neřád buď vymýcen, anebo eliminován. Ale jinak mě vaše texty rozhodně zaujaly a bavily. Dvě vaše básně zařazují do Hostince.

Jano Polívková z Prahy, vaše poezie je z úplně jiného sádku, než poetiky dvou předchozích autorek. Nesázíte na hutnost, plasticitu a expresivitu obrazů, ale na ráznost, ironii, nadhled... Někdy je výsledek rozpačitý, když se vám však zadaří, vznikne nápaditý, snadno stravitelný text stojící za přečtení. Dva takové zařazují do Hostince.

Rostislave Opršale z Hradce Králové, mám pocit, že vaše básně ztroskotávají na rýmech. Totiž — nedá se říct, že by vaše verše postrádaly nápady, naopak, „nápady“ přímo hýří, jenže problém je v tom, že mi bezmála všechny vaše

„objevy“ přijdou vyzískané prostřednictvím souzvuku — který si posléze vymění „důvtipný“ obsah verše —, zpravidla velmi chabého (vybírám například z jedné básně: *plamínek/vzpomínka, tupém/chrupem, slova/olova, skryší/slyší*). Sdělení básně je díky tomu pak jen těžko k uvěření. Myslím, že máte jistý básnický potenciál — pište, a za čas zkuste Hostinec znovu. Zatím vám verše neotisknu.

Miroslave Králi z Prahy, věřím, že je pro vás vaše láska ta nejkrásnější sedmikráska a že vám z pusy nevychází ani hláska atd., ale uvěřitelnost bohužel nestačí. Vaše verše jsou banální, technicky chabé — adresátku jistě potěší, ale na otištění to zatím není. Tak snad někdy přistě.

A nepotěším ani vás, Jano Lesňáková z Kladna. „Valit se pořád s nějakým davem / pořád se jenom usmívat / proč lidé zlí jsou / a jakým právem / mám právo jim to zazlívát.“ Banality, chabé rýmy... Ať jsem hledal, jak jsem hledal, nic, co by dosahovalo úrovně, již jsem si stanovil pro otištění básně v Hostinci, jsem nenašel.

Filipe Braune z Ústí nad Labem, nedá se říct, že by ve vašich verších nic nebylo, že by v nich čas od času nevysvitl nějaký ten nadějný verš... Problém je v tom, že jsou slušné verše od sebe až příliš vzdálené a bezpečně utopené v archaismech, banalitách, samoučelných (navíc povětšinou velmi slabých) rýmech. Uvolněte se, nechte promluvit svůj hlas... A za čas zkuste Hostinec znovu.

A to je pro leden vše. Děkuji Lauře Wojtylové, Lucii Schindlerové, Janě Polívkové; a díky patří i těm, které jsem nechal — navzdory lednové slotě — za dveřmi Hostince, jmenovitě: Rostislavu Opršalovi, Miroslavu Královi, Janě Lesňákové a Filipu Braunovi. ◀

Laura Wojtylová

NA Z Í

Za dveřmi
 V pachu
 Mokrých schodů
 A teplých večerí
 Pleskají o sebe botami
 Do krátkého dechu
 Znáám je
 I s jejich ploutvemi
 Nazí

Pokaždé kradou mi kůži
 Po kouscích
 V plíživém světle úhlů
 Vypadám jinak
 Možná mě nepoznáš

Skládanou z cárů

S K Ř I P C E

zvenčí studí déšť
 črta rána
 rozmazaná ozvěnami kostelního
 zvonu

skoro by v prstech změkla křída
 a uvnitř jen tabule tak černá
 že ticho láme se

poslouchám tvůj kašel
 rytmus modliteb
 a vzduch kolem jako by téměř
 dřevnatěl

V MEZIPATRECH

Rozpíjí se
 V proláklínách do obzoru
 Palců
 Další věty
 Pěšiny
 Propálené v koberci
 Tmavnou
 Podtržené žárovkou
 Slyším
 Jak tiká
 Když nadechnu se
 Do půjčeného prázdna
 A pomalu zašlapávám popel

Rozpíjí se

V puklinách chodidel
 Z písmen
 Barvy na nároží

Knihy
 Z židlí mezipater
 Mrholí
 Do šedého skla
 Nevěřím jim
 To o krajinách
 Co jsou v nás
 Když vidím
 Jak lepí mě za stěrač

Rozpíjím se
 A
 Mrholí

Jana Polívková

P O H Ť E B V M A L E B N Ě V Í S C E

a taky mu sešlí známí
 zanotovali posledního kauboje
 z předem připravených papírů
 četli slova

hospoda nabídla
 moroženoje za kilo
 kus

nad vsí
 lítal stín dravce

městský se hádali
 jestli sokol čáp nebo husa

syn mrtvého muže pravil
 toto je mořský orel
 sedne mi

na dlaň

koukejte

teď jsem šerifem já

B O N T O N

Neříkej prostá slova

Nezapomeň se kovat

ať se pozná
 slušná výkova
 na první poklek

Lucie Schindlerová

JEN RÁMY PRO OBRAZY

krokem
co tmu za sebou sune
odlamuji útržky ze žlutých oken
válí se *jeden* vedle *druhé*
v sítích pod parapetem
k večeri dráty slov
s bramborovou kaší
a děti slaňují ze střech
do okapů skomírajícího dne

rty myšlenek
hnízdí v korunách stromů
jenom stíny
jiné verze našich duší
jenom koala
mužská verze s rukou v rozkroku
sedí na zastávce že
příliš neživé
příliš horké pro hrdlo z kamene

to v teple tepen
studenou paží
prorůstá zrání jabloní
jemně vzdychá pod patrem
nad křehkostí tam a zase sem
to rozříznout nehtem
světnice lidských těl

středem ucha tramvaj
rámy zvolna táhnou plátna

S NOHOU VROSTLOU V TEKUTÉM TĚRU

jela o překot stále rovně
široce rozkročenou oponou města

mezi podrážkami
křúpala vůně žízalího dechu

Převoz krve

tepalo bílé auto s červenou nezvratností
a nebožtík Karel se tou vlastní zalkl

a plakala manželka ve svetru ze sekáče
měla tři nozdry
myslela že je to symetrické
a v krabici nosí jeho slipy
a občas do nich dlobne

i spermie
odložené do latexu
plakaly pro dělohy romských matek

i ta žena třetí zprava
s červenou pusou tak trochu na picassa
prosím neřvěte mě to bolí víc než to bolí mě!

přijela duchem nepřítomná tramvaj
cinkla na sežvýkané ticho mezi sedadly

stále rovně rovná se jedna noha veslo
a druhá přesyceno

VENČIT VÍTR V ZÁCLONÁCH

slunce bezprstými ústy
podpírá most mezi špaletami
sedí na něm babího léta sestra

střádá gesta žvatlajících žen
do klobouku na almužnu slov

okna jsou rukávy rovnoběžně plynoucí
a parapet — řeka narvaná do žeber domu
protéká ledabyle kuchyní

kuchyň je svatyň — dílna
se svaštělými údy břechtanu
dechem co třímá

a stůl přístav s třetí nohou ze čtyř
kratší o dvě jména
bližší než na chodníku svět

to člověk v člověku živ

Program EU CULTURE podporuje literární překlady do českého jazyka

UZÁVĚRKA 3. ÚNORA 2011

výše grantu 2 000-60 000 € ■ dotace pokrývá 100 % výdajů na překlad rozsah 1—10 publikací z oblasti beletrie ■ žádat může pouze nakladatel

GŘ pro vzdělávání a kulturu

Program Kultura

www.programculture.cz T 224 809 118 E info@programculture.cz

poezie, próza, eseje, kulturní publicistika, rozhovory s básníky, spisovateli, literárními kritiky, překladateli, vědci, výtvarníky, literární kritika, literární historie, divadlo, film, filozofie, ročně 270 recenzí nejpozoruhodnějších knih z české nakladatelské produkce

tvar
LITERÁRNÍ OBŤYDENÍK

Vydává Klub přátel Tvaru. Na Florenci 3. Praha 1. 110 00. telefon 234 612 399. 234 612 398. e-mail tvar@ucl.cas.cz

nejlepší
české
básně

2010

MILOSLAV TOPINKA
JAKUB ŘEHÁK
(eds.)

HOST

ŽÁDEJTE U SVÝCH
KNIHKUPCŮ
NEBO NA NAŠEM
E-SHOPU

Stavitelé chrámu poezie

Na začátku byla myšlenka, že mezi lidmi je málo poezie. Pak přišel nápad skupiny lidí, které tento stav nenechává klidnými. Řekli: „Pojďme, oslovme lidi kolem sebe a vytvoříme z poetických příspěvků knihu. A najednou to začalo. Přišly příspěvky z celé republiky. Básně, sbírky. Psali známí básníci i začínající autoři. Vytvořila se skupina 120 stejně naladěných lidí. Do výběru se jich dostalo 78.

Stali se z nich stavitelé díla. Postavili společnými silami chrám plný poezie, plný upřímné výpovědi současných lidí.

Všechny autory (Klímová, Fousek, Černík, Duben, Nytrová, Havel, Kriglová...) a příspěvovatele (Šmoldas, Cimický – úvod, Ebr – zeměpisně-literární závěr) vtipně a typicky „kočičím způsobem“ zobrazila a zachytila Zora Jandová, která z osmnácti obrázků sestavila chrám na obálku.

78 autorů
sestavil Jiří Halberštát
ilustrovala Zora Jandová
180 × 205 mm
152 stran
Nakladatelství Krigl

cena 222 Kč

NADACE ČESKÝ LITERÁRNÍ FOND

vypisuje

výběrové řízení na poskytnutí grantů a stipendií

v roce 2011, a to z vlastních prostředků i z výnosu prostředků *Nadačního investičního fondu* z předcházejícího roku.

Veškeré informace včetně formulářů a uzávěrky podání žádostí jsou k dispozici na internetových stránkách nadace: www.nclf.cz,
event. v sídle Nadace Český literární fond, 120 00 Praha 2, Pod Nuselskými schody 3
(telefon 222 560 081–2, e-mail: nadace@nclf.cz).

Návrhy na **Ceny Josefa Hlávky** udělované za původní knižní práce z oblasti vědecké a odborné literatury je možné podat na výše uvedenou adresu do 28. ledna 2011
(e-mail: hajkova@nclf.cz).

Nominujte své kandidáty na

Cenu Jiřího Ortena 2011

Svaz českých knihkupců a nakladatelů přijímá přihlášky na Cenu Jiřího Ortena 2011.

Cena Jiřího Ortena bude letos udělena již po čtyřiaadvacáté. Tato prestižní literární cena se udílí mladému autorovi prozaického či básnického díla, napsaného v českém jazyce, jemuž v době vydání díla nebylo více než **třicet let**.

Cena za knihu vydanou v roce 2010 bude podobně jako v předchozích ročnících spojena s finanční prémie ve výši 50 000 Kč.

Kandidáty mohou do soutěže nominovat nakladatelé, veřejné knihovny, redakce deníků a časopisů, rozhlasové a televizní stanice a instituce zabývající se podporou literatury a jejím šířením.

Podmínkou nominace je knižní vydání díla během roku 2010.

Termín uzávěrky všech nominací je **31. leden 2011**.

Přihlášená díla je třeba v pěti výtiscích spolu s přihláškou zaslat poštou na adresu:

Sekretariát SČKN, P. O. Box 177, 110 01 Praha 1,

nebo osobně doručit do sekretariátu SČKN (*Klementinum 190, Praha 1*).

Laureát Ceny Jiřího Ortena 2011 bude vyhlášen během pražského knižního veletrhu Svět knihy.

PŘEDPLATNÉ ČASOPISU HOST NA ROK 2011

Nejspolehlivější způsob, jak každý měsíc obdržet časopis Host až do poštovní schránky (a se slevou), je roční nebo půlroční předplatné. Kontaktujte naši redakci. Stávajícím předplatitelům bude automaticky zaslána složenkou či faktura. Nově je možné objednat si časopis také ve formátu PDF. S předstihem jej obdržíte na Váš e-mail. Cena této služby je 300 Kč.

P ř e d p l a t i t e l s k ý k u p o n

Závazně objednávám kus(ů) předplatného časopisu Host od čísla

roční (690 Kč)

půlroční (345 Kč)

roční PDF (300 Kč)

Jméno a příjmení

Adresa telefon..... e-mail

Firma IČO DIČ

Platba složenkou žádám fakturu

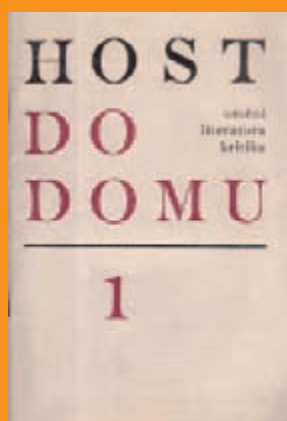
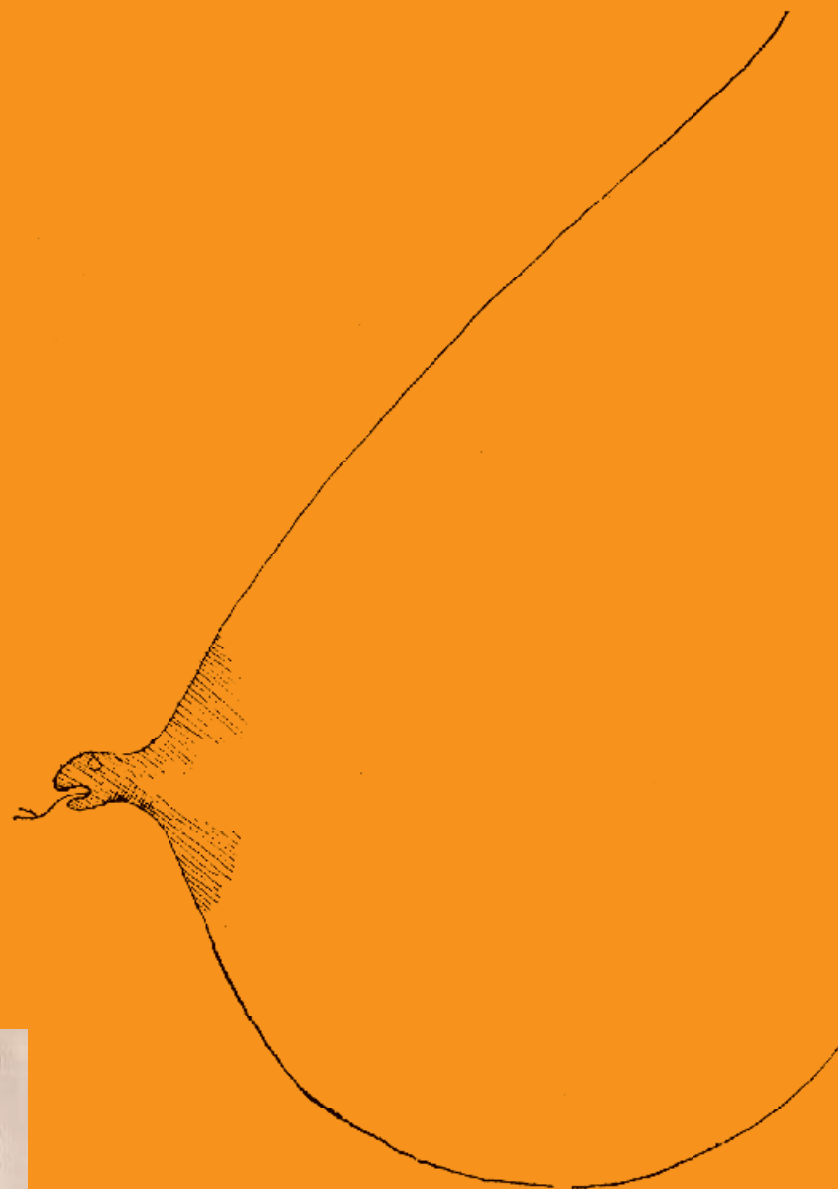
převodem na účet č. 1346783369 / 0800 VS

Další informace na: redakce@hostbrno.cz

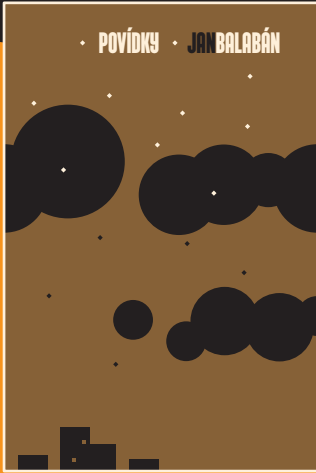
z nepaměti

[Karel Nepraš, KŠ & Jan Steklík, KŠ Host do domu /1
†

KŘÍŽOVNICKÁ ŠKOLA

Jan Steklík, KŠ

**DÍLO JANA BALABÁNA
VYDÁVÁ NAKLADATELSTVÍ HOST**

91771211993009

